

BAYBURT ÜNİVERSİTESİ*SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

ERİKE HADİSİ (SENED VE METİN TENKİDİ)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Necip Sefa DEMİR

EKİM-2018

BAYBURT

BAYBURT ÜNİVERSİTESİ*SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

ERİKE HADİSİ (SENED VE METİN TENKİDİ)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Necip Sefa DEMİR

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Tevhit BAKAN

EKİM-2018

BAYBURT

T.C.
BAYBURT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dr. Öğr. Üyesi Tevhit BAKAN danışmanlığında, Necip Sefa DEMİR tarafından hazırlanan bu çalışma 12/10/2018 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Dr. Öğr. Üyesi Tevhit BAKAN

İmza:

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Nevzat AYDIN

İmza:

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Harun ÖZÇELİK

İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. / /

.....
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

İmza

Necip Sefa DEMİR

.../.../...

ÖNSÖZ

Mutlak ilmin sahibi olan Cenâb-ı Hakk'a (c.c.) hamd ve bizlere iyiliği emredip kötülükten nehyeden nebisi Resûlullâh'a (s.a.s.) salât ve selâm olsun.

Resûlullâh Efendimiz (s.a.s.), tebliğ'e başladığı günden itibaren müminlerin kendisine uydukları ilk ve tek rehber olmuştur. Kur'ân'ın mübeyyin ve müfessiri olup müminlerin yol göstericisidir. Yüce Allah'ın (c.c.) kendisine verdiği önderlik vasfı ve risâlet vazifesini en güzel şekilde yerine getirmiş ve Seyyidu'l-Mürselîn olmuştur. Hz. Âdem (s.a.s.) ile başlayan tevhide davet, O'nunla kemâl bulmuş ve risâlet zinciri O'nunla son bulmuştur.

Resûlullâh (s.a.s.), İslâm'ı yirmi üç senede Cezîretu'l-Arab ve civarına tebliğ etmiş ve hayatta iken müminlerin mürşidi olmuş, kendiden sonra dalâlete düşmemeleri için de onlara Kur'ân ve Sünnet'i emanet bırakmıştır. İşte bu yüzden Sünnet'in, Resûlullâh'tan (s.a.s.) sonraki nesillere kadar sağlıklı bir şekilde intikali büyük önem arz etmiştir. İlk asırdan günümüze sünnetin, bir diğer deyişle hadîslerin sahîhini sahîh olmayanlarından ayırma çabaları devam etmiştir. Bu çereçevde Erîke hadîsinin sıhhat derecesini tespit etme gayesi ile hazırlanan bu çalışmada, söz konusu hadîsin Resûlullâh'a (s.a.s.) ait olup olmadığı tespit edilecektir.

İnceleyeceğimiz Erîke hadîsi, Resûlullâh'ın (s.a.s.) teşrîf (hüküm koyma) yetkisinden, ona itâatin gerekliliğinden ve ileride Sünnet'e bağlılığın azalacağından bahsetmektedir. Sünnetin hücciyeti ve değeri hakkındaki tartışmalarda delil olarak kullanılması sebebiyle sıhhatinin tespiti önemlidir. Bu hadîs altı ayrı sahâbî tarafından farklı vecihlerle rivâyet edilmiştir. Daha sonraki tabakalarda da bu rivâyetlerin vecihleri artmıştır. Araştırmamızda bu rivâyetler sened ve metin açısından incelenecek olup söz konusu hadîsin, Resûlullâh'a (s.a.s.) ait olup olmadığı tesbit edilmeye çalışılacaktır.

Bu çalışmanın hazırlanması esnasında ilim ve tecrübelerini esirgemeyip, kısıtlı olmasına rağmen değerli vakitlerini ayırıp danışmanlığımı yüreten muhterem danışman hocalarım Prof. Dr. Selçuk COŞKUN ve Dr. Öğr. Üyesi Tevhit BAKAN başta olmak üzere, her konuda tecrübelerinden istifade ettiğim Prof. Dr. Nasrullah HACİMÜFTÜOĞLU hocama, rahle-i tedrisine kabul edip yıllarca okutan, ilmi ve ulemâyı sevdiren Veli VELİOĞLU hocama teşekkür ederim.

İlmi tecrübeleri ile yardımlarını esirgemeyip bu tezin olgunlaşmasında büyük katkıları olan Doç. Dr. Nevzat AYDIN, Doç. Dr. Harun ÖZÇELİK hocalarıma ve Arş. Gör. Hamdi TÜRKOĞLU ve Arş. Gör. İlhan ALTAŞ'a teşekkür ederim.

Ayrıca insan olmamız hasebiyle unutmuş olduğum ve affına sığındığım, bu çalışmada maddi ve manevi emeği geçen, yol gösterip rehberlik eden ve her türlü yardımlarından istifade ettiğim arkadaşlarıma da ayrıca teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	IV
İÇİNDEKİLER.....	VI
ÖZET	VIII
ABSTRACT	IX
KISALTMALAR.....	X
GİRİŞ.....	1
1. BİRİNCİ BÖLÜM.....	5
1.1. ERİKE HADİSİNİN SENED TENKİDİ	5
1.1.1. Erîke Hadîsinin Senedleri	5
1.1.1.1. Ebû Hüreyre'den Gelen Rivâyetler	5
1.1.1.1.1. Ebû Hüreyre'den Gelen Rivâyetlerin Sened Ağfı	5
1.1.1.1.2. Ebû Hüreyre Râvîleri ve Cerh - Ta'dîl Açısından Durumları	6
1.1.1.1.3. Ebû Hüreyre'den Gelen Rivâyetlerin İttisâl-İnkıta Açısından Değerlendirilmesi	20
1.1.1.2. Hâlid b. Velîd'den Gelen Rivâyetler	21
1.1.1.2.1. Hâlid b. Velîd'den Gelen Rivâyetlerin Sened Ağfı	21
1.1.1.2.2. Hâlid b. Velîd Râvîleri ve Cerh - Ta'dîl Açısından Durumları.....	22
1.1.1.2.3. Hâlid b. Velîd'den Gelen Rivâyetlerin İttisâl-İnkıta Açısından Değerlendirilmesi	34
1.1.1.3. Mikdâm b. Ma'dikerib'ten Gelen Rivâyetler	35
1.1.1.3.1. Mikdâm b. Ma'dikerib'ten Gelen Rivâyetlerin Sened Ağfı	35
1.1.1.3.2. Mikdâm b. Ma'dikerib Râvîleri ve Cerh-Ta'dîl Açısından Durumları36	
1.1.1.3.3. Mikdâm b. Ma'dikerib'ten Gelen Rivâyetlerin İttisâl-İnkıta Açısından Değerlendirilmesi	62
1.1.1.4. Ebû Râfi'den Gelen Rivâyetler	66
1.1.1.4.1. Ebû Râfi'den Gelen Rivâyetlerin Sened Ağfı	66
1.1.1.4.2. Ebû Râfi' Râvîleri ve Cerh - Ta'dîl Açısından Durumları	66
1.1.1.4.3. Ebû Râfi'den Gelen Rivâyetlerin İttisâl-İnkıta Açısından Değerlendirilmesi	94
1.1.1.5. 'İrbâd b. Sâriye es-Sülemî'den Gelen Rivâyetler.....	95
1.1.1.5.1. 'İrbâd b. Sâriye es-Sülemî'den Gelen Rivâyetlerin Sened Ağfı.....	95
1.1.1.5.2. 'İrbâd b. Sâriye Râvîleri ve Cerh - Ta'dîl Açısından Durumları.....	95
1.1.1.5.3. 'İrbâd b. Sâriye es-Sülemî'den Gelen Rivâyetlerin İttisâl-İnkıta Açısından Değerlendirilmesi	101
1.1.1.6. Câbir b. Abdillâh'tan Gelen Rivâyetler.....	102
1.1.1.6.1. Câbir b. Abdillâh'tan Gelen Rivâyetlerin Sened Ağfı.....	102
1.1.1.6.2. Câbir b. Abdillâh Râvîleri ve Cerh - Ta'dîl Açısından Durumları....	102
1.1.1.6.3. Câbir b. Abdillâh'dan Gelen Rivâyetlerin İttisâl-İnkıta Açısından Değerlendirilmesi	110
1.1.2. Erîke Hadîsinin Bütün Rivâyetlerine Ait Ortak Sened Ağfı.....	112

1.1.3. Erîke Hadîsinin Senedlerinin Bütün Olarak Değerlendirilmesi	113
1.1.3.1. Müntehâsına Göre	113
1.1.3.2. Sened Sayısına Göre	113
1.1.3.3. İsnâdın Sıhhatine Göre	114
2. İKİNCİ BÖLÜM	117
2.1. ERİKE HADİSİNİN METİN TENKİDİ	117
2.1.1. Erîke Hadîsinin Bütün Rivâyetleri	117
2.1.1.1. Ebû Hüreyre'den Gelen Rivâyetler	117
2.1.1.1.1. Ebû Hüreyre'den Gelen Rivâyetlerin Tamamı	117
2.1.1.1.2. Ebû Hüreyre'den Gelen Rivâyetlerin Asgarî Müştereği ve Bütünleştirilmesi	118
2.1.1.2. Hâlid b. Velîd'den Gelen Rivâyetler	120
2.1.1.2.1. Hâlid b. Velîd'den Gelen Rivâyetlerin Tamamı	120
2.1.1.2.2. Hâlid b. Velîd'den Gelen Rivâyetlerin Asgarî Müştereği ve Bütünleştirilmesi	121
2.1.1.3. Mikdâm b. Ma'dikerib'ten Gelen Rivâyetler	122
2.1.1.3.1. Mikdâm b. Ma'dikerib'ten Gelen Rivâyetlerin Tamamı	122
2.1.1.3.2. Mikdâm b. Ma'dikerib'ten Gelen Rivâyetlerin Asgarî Müştereği ve Bütünleştirilmesi	127
2.1.1.4. Ebû Râfi'den Gelen Rivâyetler	128
2.1.1.4.1. Ebû Râfi'den Gelen Rivâyetlerin Tamamı	128
2.1.1.4.2. Ebû Râfi'den Gelen Rivâyetlerin Asgarî Müştereği ve Bütünleştirilmesi	132
2.1.1.5. 'İrbâd b. Sâriye'den Gelen Rivâyetler	133
2.1.1.5.1. 'İrbâd b. Sâriye'den Gelen Rivâyetlerin Tamamı	133
2.1.1.5.2. 'İrbâd b. Sâriye'den Gelen Rivâyetlerin Değerlendirilmesi	135
2.1.1.6. Câbir b. Abdillâh'den Gelen Rivâyet	135
2.1.2. Erîke Hadîsinin Çeşitli Kriterlere Arzı	136
2.1.2.1. Hadîsin Kur'ân'a Arzı	136
2.1.2.1.1. Kur'ân'da Resûlullâh'a (s.a.s.) İttiba/İtaat	137
2.1.2.1.2. Kur'ân'da Resûlullâh'ın (s.a.s.) Teşrî' Yetkisi	144
2.1.2.1.3. Kur'ân'da Kur'ân Dışı Vahiy ile İlgili Âyetler	145
2.1.2.2. Hadîsin Sünnet'e Arzı	150
2.1.2.3. Hadîsin Akla Arzı	153
SONUÇ	155
KAYNAKLAR	157
ÖZGEÇMİŞ	164

ÖZET

Erîke lafzı ilk bakışta anlaşılmasa da esasen Arapça'da koltuk, taht ve divan gibi anlamlara gelmektedir. Sıhhat incelemesi yapılacak olan hadîsin, bu isimle tesmiye edilmesinin sebebi söz konusu lafzın, hadîsin bütün rivâyetlerinde ortak kullanılan bir lafız olmasıdır.

Resûlullâh'ın (s.a.s.) teşrî' (hüküm koyma) yetkisinden ve ona itâatten bahseden bu hadîs, altı ayrı sahâbî tarafından farklı tarîklerle rivâyet edilmiştir. Daha sonraki tabakalarda da bu rivâyetlerin vecihleri artmıştır. Bu çalışmada bu rivâyetler sened ve metin açısından incelenmiş olup söz konusu hadîsin, Resûlullâh'a (s.a.s.) aidiyeti tespit edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde hadîsin senedi detaylı bir şekilde incelenmiştir. Hadîsin tespit edilen rivâyetlerinin hem sahâbî râvîsi bağlamında özel, hem de bütün rivâyetlerini barındıran genel isnâd şemaları ilgili bölümlerde sunulmuştur. Daha sonra bu isnâdlarda bulunan râvîlerin her biri cerh ve ta'dîl açısından incelenmiş olup sika veya zayıf olup olmadıkları tespit edilmeye çalışılmış daha sonra senedler, ittisâline, sened sayısına, müntehâsına ve sıhhatine göre incelenmiş ve gerekli tespitler yapılmıştır.

İkinci bölümde ise senedleri incelenmiş olan bu rivâyetlerin, tahrîc edildikleri kaynaklarla birlikte birer birer hem orijinal metinleri hem de tercümeleri sunulmuştur. Bu rivâyetlerin asgarî müşterekleri tespit edilmiş, rivâyet farklılıklarına dikkat çekilmiş ve neticede bu rivâyetler bütünleştirilmişlerdir. İkinci bölümün sonunda sened ve metin tenkîdi yapılan bu rivâyetler içerik ve muhteva itibarıyla farklı kriterlere arz edilmiştir.

Sonuç kısmında ise hem sened hem de metin incelemesi yapıp başta Kur'ân-ı Kerim olmak üzere farklı kıstaslara arz edilen bu hadîsin sıhhati noktasındaki tespitlerden söz edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Erîke, Hadîs, Erîke Hadîsi, Metin Tenkîdi, Sened Tenkîdi, İsnad Şeması.

ABSTRACT

Although the meaning of the word “Erîke” is not understood at first sight, it essentially comes to meanings such as seats, throne and divan in Arabic. The reason that this hadith, which will be examined for reliability, is expressed by this name is that the word is common in all of the Hadiths narrated.

There are different variants of this hadith, narrated by six diverse companions of the Prophet Muhammed (pbuh), concerning her power of judgment “teşrî” and obedience to him. In the following historical process, these narratives have increased by branching. In this study, these narratives were examined in terms of the sanad and text, and determinations were made at the point of belonging of the Hadith to the Prophet Muhammed (pbuh).

In the first part of the study, the hadith sanad was examined in detail. General sanad diagrams which includes both narratives in the context of companion narratives as well as all the narratives are presented in the relevant parts. Later, the narrators in these chains (sanad) were examined one by one for cerh and ta’dîl and it was determined whether they were strong, in the sense of reliability of the narrators, or weak. Subsequently, the sanads were examined according to its continuity, number of sanads, its first source and reliability and then necessary determinations were made. In the second part of the study, this narratives which were examined in terms of their sanads, were presented together with their original and translated texts. The least common denominator of these narratives have been determined, attention has been drawn to the differences in the narratives and as a result these narrations have been integrated. At the end of the second part these narratives whose sanad and text criticism have been made and the provisions they contain were presented with different criteria.

In the final section, both the sanad as well as the text review were carried out and the results of this hadith have been pointed out in regard of various criteria, in particular the Holy Quran.

Key words: Erîke, Hadith, the hadith of arikah (the couch), Text Criticism, Critisisme of Sanad, Sanad Diagram.

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.t.	: Adı geçen tez
Bkz.	: Bakınız
(c.c.)	: Celle Celâluhu
Çev.	: Çeviren
b.	: bin
bnt.	: binti
c.	: Cilt
c.c.	: Celle Celâluhu
DİA.	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
h.	: Hicrî
Hz.	: Hazreti
İFAV	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
ö.	: Ölüm tarihi
(r.a.)	: Radiyallahu anh
(r.anha)	: Radiyallahu anha
s.	: Sayfa
(s.a.s.)	: Sallallâhu Aleyhi ve Sellem
Thk.	: Tahkîk eden
Tlk.	: Ta'lîk
Tsz.	: Tarihsiz
vd.	: Ve Diğerleri
Yay.	: Yayınları
y.y.	: Yayın Yeri Yok

GİRİŞ

Araştırmanın konusu olan hadîse, ‘Erîke Hadîsi’ denmesinin sebebi, hadîsin son dönemlerdeki çalışmalarda bu isimle isimlendirilmiş olmasıdır. Klasik kaynaklarda bu isimlendirme bulunmayıp ilk defa kim tarafından kullanıldığı da bilinmemektedir. Aslında tek bir hadîs muamelesi yapmak da tartışılabilir bir konudur. Çünkü bu hadîs veya hadîsler yazılı olduğu bütün kaynaklardan aynı lafızlar ile gelmemiş, aksine neredeyse tamamında lafızlar birbirinden farklılık göstermiştir. İleride de tespiti yapılacağı üzere bu farklı rivâyetlerin tek bir manaya veya isme delâlet etmesinin sebebi, tamamında ‘Erîke’ lafzının, asgarî müştereklerinin temelini oluşturmasıdır ki hadîsin ‘Erîke¹’ ismi ile tanınmasının da sebebi bu olsa gerektir. Bu rivâyetleri birbirine bağlayan bir diğer unsur ise Sünnet’in öneminden ve ileride Sünnet’e bağlılığın azalacağından bahsetmeleridir.

Gerek bu hadîs, gerekse içerdiği hükümler, İslâm düşüncesinde ciddi öneme sahiptir. Nitekim Sünnet’e bağlılığı emreden bu hadîs hem lafzında hem de manasında Kur’ân’la birlikte dinin temel kaynaklarından olan Sünnet’in otoritesini ve konumu daha da pekiştirmektedir. Bu sebeple, bu hadîsin Resûlullah’a (s.a.s.) ait olup olmadığının tespiti önemlidir.

Bu hadîse daha önce bazı çalışmalarda² değinilmiş olmakla beraber, hiçbiri detaylı inceleme özelliğini taşımamaktadır. Nitekim bu çalışmaların hiçbiri tez düzeyinde olmamakla birlikte bir makalenin ya da bir tezin bir kısmında savunulan düşünceye bir delil olması veyahut karşıt düşüncenin delilini çürütme şeklinde, hadîsin sadece o konuya bakan

¹ Erîke ‘أريكة’ kelimesi Arapçada koltuk, divan ve taht gibi anlamlara gelmektedir. (bkz. el-Ezherî Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed b. el-Herevî, **Tehzîbü’l-Luğa**, (thk. Muhammed ‘İvaz Mur‘ib), 1. Baskı, Beyrut: Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-‘Arabî, 2001, c. X, s. 193; el-Cevherî Ebû Nasr İsmâil b. Hammâd, **es-Sihâh Tâcu’l-Luğati ve Sihâhu’l-‘Arabiyye**, (thk. Ahmed Abdulğafûr ‘Attâr), 4. Baskı, Beyrut: Dâru’l-‘İlm li’l-Melâyîn, 1987, c. IV, s. 1572; el-Kazvîni, İbn Fâris Ebû’l-Huseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ, **Mu‘cemu Mekâyisi’l-Luğa**, 1. Baskı, (thk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn), Beyrut: Dâru’l-Fikr, 1979, c. I, s. 84; Serdar Mutçalı, **Arapça-Türkçe Sözlük**, İstanbul: Dağarcık Yay., 1995, s.12)

² Erîke Hadîsi’ne değinmiş daha önceki bazı çalışmalar şu şekildedir: Aynur Uraler, **Sahâbe Uygulaması Olarak Sünnete Bağlılık**, İstanbul: İFAV, 2001, s.166-168, 144. dn.; Mustafa Genç, **Sünnet-Vahiy ilişkisi**, İstanbul: Beka Yay., 2015, s. 188-199; Mehmet Emin Özafşar, **Polemik Türü Rivâyetlerin Gerçek Mahiyeti**, *İslâmîyât Dergisi* (1998), c. I, sayı 3, s. 10-33; **Hadîsi Yeniden Düşünmek**, Ankara: 1998, s. 163-171; Ahmet Subaşı, **Sünnetin Rivâyetlerle Temellendirilmesi Sorunu Bağlamında Suyûtî’inin Miftâhu’l-Cenne Adh Eserinin Değerlendirmesi**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: 2005, s. 31-34; Hüseyin Güleç, **Âhâd Haberlerin Kur’ân’a Arzı**, *Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (2017), c. I, sayı 2, s. 1-17; Selim Demirci, **İhlanlılar Dönemi Hadîs Yorumculuğu: Şerefüddin et-Tîbî Örneği**, *Karadeniz Teknik Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (2015), c. II, sayı 2, s. 49; Mustafa Ertürk, **Nebevî Sünnetin Tarihî Gerçeklikteki Konumu Açısından ‘Kur’ân İslâm’ı’ Söyleminin İlmî Değeri**, *Hadis Tetkikleri Dergisi* (2003), c. I, sayı 1, s. 10; Mehmet Görmez, **Sünnet’in Kaynak Değerini Temellendirme Sorunu**, s. 6-8; Mehmet Yaşar Soyalan, **Kur’ân Dışı Vahyin İmkânsızlığı**, İstanbul: İşaret Yay., 2014, s. 114, 275

yönüne değinilmiştir. Ayrıca yapılan çalışmalarda söz konusu hadîsin bir iki sahâbîden gelen rivâyetleri dikkate alınmış olup hadîse bütüncül bir şekilde bakılmamıştır. Bu durum hadîsin sıhhatinin tespiti önünde engel olmakla beraber bazı kimselerin bu hadîsin sıhhatinden endişe duymasına sebep olmuştur. Hatta bazıları sadece bu incelenen noksan rivâyetlere zayıf hükmü vermişlerdir. Bu çalışmada, bu konu ile ilgili daha önce yapılan çalışmaların mahiyetine ve tartışmalara fazlaca girmeksizin söz konusu Erîke hadîsinin, bütüncül bir bakışla sened ve metin tenkîdi yapılacaktır. Ancak konu ile ilgi olarak çağdaş İslâm âlimlerinden Fazlurrahman'ın bu hadîs hakkındaki yorumuna değinmek önem arz etmektedir. Nitekim Fazlurrahman, hadîs yanlısı rivâyetler içinde Erîke hadîsine de değinmiş³ ve şüphe ile bakmıştır. Çünkü ona göre Erîke hadîsi, hadîs faaliyetlerinin oluşum sürecinde hadîsçiler tarafından, hadîs yanlısı hadîs olarak uydurulmuş olabilmektedir. Ayrıca 'Kur'ân'ı kabul edip Sünnet'i toptan reddetmek' gibi bir anlayışa işaret edip iki kaynağı birbirinden tamamen ayırmaktadır ki bu durumun sahâbeye atfedilmesi mümkün değildir⁴. Onu, Erîke hadîsine şüphe ile bakmaya sevkeden diğer bir neden de bu hadîsin gelecekte haber veriyor olmasıdır⁵.

Fazlurrahman'ın bu hadîsin sıhhatinden şüphelenmesine dair ileri sürdüğü gerekçeler isabetsiz gözükmektedir. Bunu birkaç maddede beyan etmek mümkündür.

1. Fazlurrahman Erîke hadîsinin bir tek rivâyetini almış –ki bu eser İmâm Şâfiî'nin *er-Risâle* isimli eseridir- ve onun üzerinde eleştirilerini dile getirmiştir. Oysaki ileride de işleneceği üzere bu hadîsin bir değil, birçok tarîki olup içlerinde bazıları ise Kütüb-i Sitte'den Tirmizî, Ebû Dâvûd ve İbn Mâce gibi eserlerde tahrîc edilmiştir. Bir hadîsin sadece bir rivâyetine bakıp sıhhat tespiti yapmak doğru bir yöntem değildir.
2. Fazlurrahman'ın kaynak olarak gösterdiği bu eser hadîs kitabı değil, fıkıh usûlü kitabıdır. Dolayısıyla eser hazırlanırken hadîs ilminin incelikleri değil, fikhî incelikler göz önünde bulundurulmuştur. Buna karşın bu çalışmada Erîke hadîsinin İmâm Şâfiî'ye ait *el-Müsned* isimli eserindeki iki rivâyeti ileride incelenecektir ki bu eser hadîs kitabıdır.

³ Fazlurrahman, **Tarih Boyunca İslami Metodoloji Sorunu**, (Çev. Salih Akdemir), 2. Baskı, Ankara: Ankara Okulu Yay., 1997, s. 61; Ahmet Tahir Dayhan, **Fazlur Rahman'ı Doğru Anlamak**, İzmir: Tibyan Yay., 2009, s. 114; Ebubekir SİFİL, **Fazlur-Rahmân'ın "Tarih Boyunca İslami Metodoloji Sorunu" Adlı Eserine Eleştirel Bir Yaklaşım**, *İslâmî Araştırmalar Dergisi* (1997), c. X, sayı 1-2-3-4, s. 154-156

⁴ Fazlurrahman, a.g.e., s. 63

⁵ Fazlurrahman, a.g.e., s. 63

3. Fazlurrahman Erîke hadîsinin, Sünnet'in reddine işaret ettiğini, Kur'an ve Sünnet'i birbirinden ayırdığını ve sahâbeye böyle birşeyin atfedilmeyeceğini dile getirmiştir. Erîke hadîsi birgün Sünnet'e bağlılığın azalacağına işaret etmektedir. Ancak ne lafzında ne de manasında 'Kur'ân'ı kabul edip Sünnet'i toptan reddetme' anlamını çıkarmak mümkün değildir.
4. Hadîs âlimleri en başından beri bir hadîsin sıhhat tespitini yaparken hep isnâd incelemesi yapmış ve isnaddaki râvîleri cerh-ta'dîle tabi tutmuşlardır. Metin tenkîdi ise daha sonra –biraz da Müsteşriklerin *'form criticism'*ine misilleme olarak- ortaya çıkmış, sened tenkîdinin önüne geçmemiştir. Fazlurrahman bu yöntemi terkedip, bu hadîsin isnâdından veya herhangi bir râvîsinden bahsetmeyip sadece metninden yola çıkarak sıhhatinden endişe ettiği görülmektedir. Bu yöntem hadîs âlimlerince hiçbir zaman uygulanmamıştır.
5. Fazlurrahman bu hadîsin gelecekte bahsettiğini bu sebeple de şüphelendiğini ifade etmiştir. Ancak bu dediğinin iki sayfa öncesinde yine kendisi *'biz gelecekle ilgili bütün haberleri değil, fakat sadece tam anlamıyla spesifik yani belli bir güne, tarihe ya da yere işaret etmiş olanları reddediyoruz'*⁶ demiştir. Oysaki Erîke hadîsinin hiçbir rivâyetinde belli bir gün, tarih veya yer ifade edilmemektedir.

Dolayısıyla Fazlurrahman'ın, İmâm Şâfî ve İmâm Ebû Yusuf'un metotlarını kıyaslarken⁷ değindiği bu hadîse haksız eleştiri yaptığı görülmektedir.

Bu hadîsin, Sünnet'in öneminden ve İslâm teşrî'indeki rolünden bahsettiği açıktır. Ancak bu çalışmanın amacı, ne söz konusu tartışmalara girmek ve ne de Erîke hadîsinin içerdiği hükümleri tespit etmek olmayıp, sadece sahip olduğu öneme binaen Resûlullâh'a (s.a.s.) ait olup olmadığını tespit etmektir. Bu sebeple bu çalışmada bütüncül bir bakışla sened ve metin tenkîdi yapılacaktır.

Erîke hadîsinin tespit edilen isnâdları, sahâbî râvîsine göre sıralanıp ayrı ayrı incelenmiştir. İsnad tahlillerine geçmeden önce isnâdlar tablolar üzerinde, râvîlerin vefat tarihleriyle birlikte gösterilmiştir. Bazı râvîlerin ise iki veya üç tarikte bulunduğu tespit edilmiş olup, bu râvîler ilk geçtiği yerde tanıtılmış ikinci yerde yeniden incelenmemiş olup ilk yere atıfta bulunulmuştur.

⁶ Fazlurrahman, a.g.e., s. 61

⁷ Fazlurrahman, a.g.e., s. 55-66

Bu çalışma esnasında sahâbîler tanıtılırken, daha ziyade İbn Abdilberr'in el-İstî'âb'ı, İbnu'l-Esîr'in Üsdü'l-Ğâbe'si ve İbn Hacer el-'Askalânî'nin el-İsâbe'sinden yararlanılmıştır. Bunun sebebi bu eserlerin sadece sahâbeyi esas alan eserler olmalarıdır. Diğer râvîler incelenirken ise çoğunlukla Mizzî'nin Tehzîbü'l-Kemâl'i, Zehebî'nin Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ, Târîhu'l-İslâm, Tezkiretü'l-Huffâz ve el-Kâşif'i, İbn Hacer'in, Takrîbü't-Tehzîb, Tehzîbü't-Tehzîb ve Lisânu'l-Mîzân'ı, 'Aynî'nin Meğâni'l-Ahyâr'ı, İbn Hibbân'ın es-Sikât'ı, İbn Ebî Hâtim'in el-Cerh ve't-Ta'dîl'i ve el-Buhârî'nin, et-Târîhu'l-Kebîr'i gibi eserler daha çok kullanılmıştır.

1. BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. Erîke Hadîsinin Sened Tenkîdi

1.1.1. Erîke Hadîsinin Senedleri

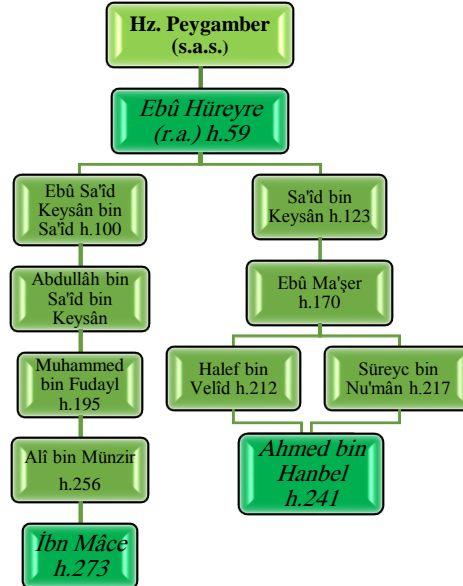
Bu kısımda Erîke hadîsinin ilk kaynaklarda kaydedilen rivâyetlerinin râvîleri incelenecek, ardından hakkında bilgi toplanıp tetkîk edilen râvîlerden hareketle hadîsin sened değerlendirmesi yapılacaktır.

Araştırmamıza göre Erîke hadîsi altı ayrı sahâbîden rivâyet edilmiştir. Bu bağlamda her bir sahâbînin rivâyeti ayrı ayrı incelenecek, bunun sonucunda ilk dönem hadîs kaynaklarındaki farklı rivâyetler teker teker ele alınıp incelenecek, ardından o rivâyet hakkında değerlendirmeler yapılacaktır. Netice itibariyle Erîke hadîsinin genel bir sıhhat değerlendirmesi yapılacaktır. Haliyle tümevarım tekniği ile parçadan bütüne doğru gidilecek ve hadîsin senedi bütünlük içerisinde incelenecektir.

1.1.1.1. Ebû Hüreyre'den Gelen Rivâyetler

Rivâyetlerin sened incelemelerine başlamadan önce, konu bütünlüğünün dağılmaması ve kaynak tespiti açısından, rivâyetlerin sened şemaları, kaynakları ile birlikte ve kaynakta geçtiği haliyle verilecek, ardından sened incelemelerine geçilecektir.

1.1.1.1.1. Ebû Hüreyre'den Gelen Rivâyetlerin Sened Ağı

1.1.1.1.2. Ebû Hüreyre Râvîleri ve Cerh - Ta'dîl Açısından Durumları

Bu hadîsi Ebû Hüreyre'den, Ebû Saîd Keysân b. Saîd ve oğlu Saîd b. Keysân olmak üzere iki râvî rivâyet etmiştir. Ebû Saîd Keysân b. Saîd'den de torunu Abdullâh b. Saîd b. Keysân rivâyet etmiştir. Ondan ise Muhammed b. Fudayl, ondan da Alî b. Münzir almıştır. İbn Mâce, Alî b. Münzir'den dinlemiş ve yazmıştır. Yani Keysân b. Saîd'den gelen rivâyetin ilk yazılı kaynağı İbn Mâce'nin *Sünen*'idir.⁸

Ebû Hüreyre râvîlerinden ikincisi Saîd b. Keysân'ın rivâyeti ise Ebû Ma'sher'in nakliyle, Halef b. Velîd ve Süreyc b. Nu'mân olmak üzere iki tarîkten Ahmed b. Hanbel'e ulaşmıştır. Dolayısıyla Saîd b. Keysân'dan gelen rivâyetin ilk yazılı kaynağı ise Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'idir.⁹ Burada önce birinci, ardından ikinci senedin râvîlerinin biyografileri ve cerh-ta'dîl açısından durumları hakkında bilgi verilecektir.

1.1.1.1.2.1. Ebû Hüreyre (r.a.) ed-Devsî el-Yemenî

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) ashâbından¹⁰ olup kendisinin ve babasının ismi noktasında çok fazla ihtilaf vardır.¹¹ Kendilerine Abdurrahmân b. Sahr, Abdurrahmân b. Ğanm, Abdullâh b. 'Âiz, Abdullâh b. 'Âmir, Sükeyn b. Hâni', Sükeyn b. Sahr, 'Âmir b. Abdi's-Şems, Saîd b. Hâris olmak üzere pek çok isim atfedilmiştir.¹² Cahiliye devrinde onun isminin Abdu's-Şems, künyesinin de Ebu'l-Esved olduğu ve Resûlullâh'ın, (s.a.s.) ismini Abdullâh'a ve künyesini de Ebû Hüreyre'ye tebdil ettiği söylenir.¹³

Kendisinden künyesine dair şöyle dediği rivâyet edilir; *'Ebû Hüreyre olarak künyelendim, çünkü ben vahşi kedi yavruları bulmuş ve onları elbisemde taşımıştım,*

⁸ İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el Kazvîni, **Sünenü İbn Mâce**, (Thk. Muhammed Fuâd Abdalbâki), Beyrut: Dâru'l-Fikr, Tsz., İftitâhu'l-Kitâb, 2 (I, 9)

⁹ Ahmed b. Hanbel, **el-Müsned**, (Thk. Şu'ayb el-Arnâvût vd.), 2. Baskı, yy., Müessesetü'r-Risâle, h.1420, c. XIV, s. 400; c. XVI, s. 188-189

¹⁰ İbn Abdilberr Ebû Ömer Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed, **el-İstî'âb fî Ma'rifetti'l-Ashâb**, (Thk. Alî Muhammed el-Becâvî), 1. Baskı, Beyrut: Dâru'l-Cîl, 1992, c. IV, s. 1768; İbnu'l-Esîr Ebu'l-Hasen Alî b. Ebi'l-Kerem Muhammed b. Muhammed b. Abdilkerîm, **Usdu'l-Ġâbe fî Ma'rifetti's-Sahâbe**, (Thk. 'Âdil Ahmed 'Âdulmevcûd - Alî Muhammed Mu'avvid), 1. Baskı, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994, c. VI, s. 313; İbn Hacer el-'Askalânî Ebu'l-Fazl Ahmed b. Alî b. Muhammed b. Ahmed b. Hacer, **el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe**, (Thk. 'Âdil Ahmed 'Âdulmevcûd - Alî Muhammed Mu'avvid), 1. Baskı, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, c. VII, s. 348; el-Mizzî Yûsuf b. Abdirrahmân b. Yûsuf, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Eamâi'r-Ricâl**, (Thk. Beşâr 'Avvâd Ma'rûf), 1. Baskı, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1980, c. XXIV, s. 366

¹¹ İbn Abdilberr, a.g.e., c. IV, s. 1768; İbnu'l-Esîr, a.g.e., c. VI, s. 313; İbn Hacer, **el-İsâbe**, c. VII, s. 349-351

¹² İbn Abdilberr, a.g.e., c. IV, s. 1768-1769, 1770; İbnu'l-Esîr, a.g.e., c. VI, s. 313-314; İbn Hacer, a.g.e., c. VII, s. 351; el-Mizzî, a.g.e., c. XXIV, s. 366

¹³ İbn Abdilberr, a.g.e., c. IV, s. 1769-1770; İbnu'l-Esîr, a.g.e., c. VI, s. 314; İbn Hacer, a.g.e., c. VII, s. 349; el-Mizzî, a.g.e., c. XXIV, s. 366-367; M. Yaşar Kandemir, **"Ebû Hüreyre"**, DİA, c. X, s. 160

*görenler ne olduğunu sormuş ben de kedi olduğunu söylemişim, bunun üzerine ‘o halde sen Ebû Hüreyre’sin (kediciklerin babası)’ dediler.*¹⁴

Hayber’in fethi yılında Medine’ye gelmiş, Müslüman olmuş ve oraya yerleşmiştir.¹⁵

Ebû Hüreyre, Muksirûn’dan¹⁶ olup Resûlullâh’tan 5374 hadîs rivâyet etmiştir.¹⁷

Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’inde ise tekrarsız 1579 tane rivâyeti bulunmaktadır.¹⁸ Ayrıca İbn Ebî Kâ‘b (r.a.), Üsâme b. Zeyd b. Hârise (r.a.), Basra b. Ebî Basra el-Ğıfârî (r.a.), Ömer b. el-Hattâb (r.a.), Fudayl b. Abbâs (r.a.), Kâ‘b’ül-Ahbâr (r.a.), Ebû Bekr es-Sıddîk (r.a.), Hz. Âişe (r.anha) vâlidemiz gibi sahâbîlerden de hadîs rivâyet etmiştir.¹⁹

Kendisinden rivâyet edenler arasında ise Abdullâh b. Abbâs, Abdullâh b. Ömer, Câbir b. Abdillâh, Vâsile b. el-Eska’ gibi sahâbîler ile²⁰ İbrâhîm b. İsmâîl, İbrâhîm b. Abdillâh b. Huneyn, Ebû Müslim, Enes b. Mâlik, İbn Ebî Evs, Câbir b. Abdillâh, Ca’fer b. ‘İyâz, ihtilafî olmakla birlikte el-Cellâs, Hâris b. Mahled, Hasan el-Basrî, Hanzala b. Alî el-Eslemî, Ebu’l-Hassân Hâlid b. Ğallâk, Sâlim b. Abdillâh b. Ömer, Saîd b. Hâris el-Ensârî, Saîd b. Sem’ân el-Medenî, ‘Atâ’ b. Yezîd el-Leysî, ‘Ubeyde b. Süfyân el-Hadramî, Osmân b. Sevde eş-Şâmî, ‘Urve b. ez-Zübeyr, ‘Aclân ve Mûsâ b. Verdân el-Kureşî gibi birçok kimse zikredilebilir.²¹ Ayrıca kendisinden rivâyet edenler arasında Erîke hadîsinin râvîleri Ebû Saîd el-Makburî²² ve oğlu Saîd b. Keysân²³ da vardır. Onun rivâyetlerini Kütüb-i Sitte müelliflerinin tamamı eserlerine almıştır.²⁴

¹⁴ İbn Abdilberr, a.g.e., c. IV, s. 1769-1770; İbnu’l-Esîr, a.g.e., c. VI, s. 314; İbn Hacer, a.g.e., c. VII, s. 349; el-Mizzî, a.g.e., c. XXIV, s. 367

¹⁵ İbn Abdilberr, a.g.e., c. IV, s. 1771; İbnu’l-Esîr, a.g.e., c. VI, s. 314; İbn Hacer, a.g.e., c. VII, s. 355; el-Mizzî, a.g.e., c. XXIV, s. 377

¹⁶ M. Yaşar Kandemir, “**Ebû Hüreyre**”, DİA, c. X, s. 162; **Muksirûn**: Binden fazla hadîs rivâyet etmiş olan sahâbîler. Çok hadîs rivâyet etmiş olan kişiler. (Bkz. es-Sehâvî Şemsuddîn Ebu’l-Hayr Muhammed b. ‘Abdirrahmân, **Fethu’l-Muğîs bi Şerhi Elfiyyeti’l-Hadîs**, (thk. ‘Alî Hüseyin ‘Alî), 1. Baskı, Mısır, Mektebetu’s-Sunne, 2003, c. IV, s. 102; Abdullâh Aydın, **Hadîs İstılahları Sözlüğü**, 7. Baskı, İstanbul: İFAV Yayınları, 2013, s. 208

¹⁷ Ahmed Naîm Babanzâde, **Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi**, 4. Baskı, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Sayı: 55 (Başbakanlık Basımevi), 1976, c. I, s. 22; M. Yaşar Kandemir, “**Ebû Hüreyre**”, DİA, c. X, s. 162

¹⁸ M. Yaşar Kandemir, “**Ebû Hüreyre**”, DİA, c. X, s. 162; Aydın, a.g.e., s. 208

¹⁹ İbn Hacer, a.g.e., c. VII, s. 352; el-Mizzî, a.g.e., c. XXIV, s. 367

²⁰ İbn Abdilberr, a.g.e., c. IV, s. 1771; İbnu’l-Esîr, a.g.e., c. VI, s. 315

²¹ Ebû Hüreyre’den (r.a) hadîs rivâyet eden râvîler için bkz.; İbn Hacer, a.g.e., c. VII, s. 352-353; el-Mizzî, a.g.e., c. XXIV, s. 367-377

²² İbn Hacer, a.g.e., c. VII, s. 352; el-Mizzî, a.g.e., c. XXIV, s. 375

²³ el-Mizzî, a.g.e., c. XXIV, s. 369

²⁴ el-Mizzî, a.g.e., c. XXIV, s. 379

el-Buhârî, Ebû Hüreyre'den, hadîs ehlinden 800 veya daha fazla sahâbî ve tabiînin hadîs rivâyet ettiğini söylemiştir.²⁵

Vefat yılına dair farklı bilgiler mevcuttur. Hicret'in 57, 58 ve 59 yıllarında vefat ettiği söylenmiştir.²⁶ Vefat ettiğinde ise 78 yaşlarında olduğu rivâyet edilmektedir.²⁷

'*Sahâbenin hepsi udûldür*' kâide-i külliyesi gereğince Ebû Hüreyre cerh ve ta'dîle tabi tutulmayıp sıradaki râvîlere geçilecektir. Nitekim Babanzâde Ahmed Naîm Bey bu konuda şu ifadeleri kullanır; '*Fitnelere karışmış, karışmamış Sahâbenin (r.anhüm) hepsi Mûtemediün-bih olanların yani ehl-i sünnet ve cemâat eimmesinin icmâ'ı ile adillerdir*'²⁸.

1.1.1.1.2.2. İbn Mâce'nin Râvîleri

1.1.1.1.2.2.1. Ebû Saîd Keysân b. Sa'dî el-Makburî

Ebû Saîd el-Makburî diye meşhûr olmuştur. Asıl ismi Keysân'dır.²⁹ Benî Cenda' b. Leys'in mevlâsı yani azatlı kölesidir.³⁰ Kendisine 'el-Makburî' denmesinin sebebi evinin Medine mezarlıklarının yakınında bulunmasıdır.³¹

Tabiîn'in büyüklerinden ve sikalarındandır.³² İbn Hacer kendisi hakkında '*ikinci tabakadandır, sikadır ve sebtir*',³³ el-Vâkıdî ise '*Sika idi ve çok hadîsi vardı*' demiştir.³⁴

Hz. Ömer (r.a.), Hz. Alî (r.a.), Ebû Hüreyre (r.a.), Abdullâh b. Selâm (r.a.), 'Ukbe b. Âmir (r.a.) gibi önemli zatlardan hadîs rivâyet etmiştir.³⁵ Ayrıca Üsâme b. Zeyd (r.a.),

²⁵ İbn Abdilberr, a.g.e., c. IV, s. 1771; İbnu'l-Esîr, a.g.e., c. VI, s. 315; İbn Hacer, a.g.e., c. VII, s. 353; el-Mizzî, a.g.e., c. XXIV, s. 377

²⁶ İbn Abdilberr, a.g.e., c. IV, s. 1772; İbnu'l-Esîr, a.g.e., c. VI, s. 315; İbnu'l-Esîr, a.g.e., c. VI, s. 315; İbn Hacer, a.g.e., c. VII, s. 362; el-Mizzî, a.g.e., c. XXIV, s. 378; M. Yaşar Kandemir, "**Ebû Hüreyre**", DİA, c. X, s. 161

²⁷ İbn Abdilberr, a.g.e., c. IV, s. 1772; İbnu'l-Esîr, a.g.e., c. VI, s. 315; İbn Hacer, a.g.e., c. VII, s. 362; el-Mizzî, a.g.e., c. XXIV, s. 379; M. Yaşar Kandemir, "**Ebû Hüreyre**", DİA, c. X, s. 161

²⁸ Babanzâde, a.g.e., c. I, s. 19

²⁹ İbn Ebî Hayseme Ebû Bekir Ahmed b. Ebî Hayseme, **et-Târîhu'l-Kebîr**, Dâru'l-Fârûk, Tsz., c. II, s.100; İbn Hibbân Ebu Hâtîm Muhammed b. Hibbân b. Ahmed, **es-Sikât**, (Thk. Seyyid Şerefuddîn Ahmed), Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1975, c. V, s. 340; el-İclî Ebu'l-Hasan Ahmed b. Abdillâh, **Ma'rifetu's-Sikât**, (Thk. Abdulalîm Abdulazîm el-Büstî), 1. Baskı, Medine: Mektebetu'd-Dâr, 1985, c. II, s. 404

³⁰ İbn Ebî Hayseme, a.g.e., c. II, s. 100; ez-Zehabî Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman, **Târîhu'l-İslâm ve Vefeyâtu'l-Meşâhîr ve'l-A'lâm**, (Thk. Ömer Abdüsselâm), Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1987,c. VI, s. 521; İbn Sa'd Muhammed b. Sa'd Ebû Abdillâh el-Basrî ez-Zührî, **et-Tabakâtü'l-Kübâ**, Beyrut: Dâr-u Sâdir, , Tsz., c. V, s. 8; İbn Hibbân, a.g.e., c. V, s. 34; el-Mizzî, a.g.e., c. XXIV, s. 241; **Mevlâ**: Özgürlüğüne kavuşturulmuş köle. (Bkz. Muhammed Ebu'l-Leys el-Hayrâbâdî, **Mu'cemu Mustalahâti'l-Hadîsi ve 'Ulûmihi ve Eşheru'l-Musannifîne Fîhi**, 1. Baskı, Ürdün, Dâru'n-Nefâis, 2009, s. 156; Aydınli, a.g.e., s. 182)

³¹ İbn Hibbân, a.g.e., c. V, s. 340; el-Mizzî, a.g.e., c. XXIV, s. 241

³² ez-Zehabî, a.g.e., c. VI, s. 521; el-İclî, a.g.e., c. II, s. 404

³³ İbn Hacer, **Takrîbü't-Tehzîb**, (Thk. Muhammed 'Avvâm), Suriye: Dâru'r-Reşîd, 1986, c. I, s. 463

³⁴ el-Mizzî, a.g.e., c. XXIV, s. 242

³⁵ İbn Hibbân, a.g.e., c. V, s. 340; ez-Zehabî, a.g.e., c. VI, s. 521

Abdullâh b. Vedî'a (r.a.), Hâşim b. 'Utbe b. Ebî Vakkâs (r.a.), Resûlullâh'ın (s.a.s.) azatlığı Ebû Râfî' (r.a.)-ki kendisi ileride işlenecektir- ve Ebû Saîd el-Hudrî (r.a.) de yine el-Makburî'nin hadîs rivâyet ettiği kişilerdendir.³⁶

Kendisinden rivâyet edenler arasında ise oğlu Saîd, torunu Abdullâh b. Saîd, Ebû Sahr b. Ziyâd, Sâbit b. Kays, Abdûlmelik b. Nevfel el-Kureşî ve Amr b. Ebî Amr gibi kişiler sayılabilir.³⁷

Bazıları Halîfe Velîd b. Abdilmelik'in³⁸ diğer bazıları ise Ömer b. Abdilazîz'in hilâfetinde, hicrî 100 yılında Medine'de vefat ettiğini söylemiştir.³⁹

Ebû Hâtim ise Halîfe Abdûlmelik döneminde Medine'de vefat ettiğini söylemiştir.⁴⁰

Âlimlerin onun hakkındaki ta'dîl ifadeleri onun, sika bir râvî olduğunu ortaya koymaktadır.

1.1.1.1.2.2. Abdullâh b. Saîd b. Keysân el-Makburî

Yukarıda incelediğimiz Keysân b. Saîd'in torunudur.⁴¹ Ebû 'İbâd el-Leysî diye de tanınır ki onların azatlı kölesidir.⁴² Nisbelerinden biri de el-Medenî'dir.⁴³ Sa'd b. Saîd'in abisidir.⁴⁴

Babası Saîd, dedesi Keysân ve Abdullâh b. Ebî Katâde el-Ensârî'den hadîs rivâyet etmiştir.⁴⁵ Kendisinden ise İsmâîl b. 'Ayyâş, Enes b. 'İyâz el-Leysî, Hafs b. Ğıyâs, Kardeşi Sa'd, Süfyân es-Sevrî, Safvân b. Îsâ, Mansûr b. Ebi'l-Esved, Ebû Muâviye ed-Darîr ve daha başka kimseler hadîs rivâyet etmişlerdir.⁴⁶

³⁶ el-Mizzî, a.g.e., c. XXIV, s. 241

³⁷ ez-Zehbî, **Târîhu'l-İslâm**, c. VI, s. 521; el-Mizzî, a.g.e., c. XXIV, s. 241

³⁸ ez-Zehbî, a.g.e., c. VI, s. 521; İbn Sa'd, a.g.e., c. V, s. 8; İbn Hibbân, a.g.e., c. V, s. 340

³⁹ İbn Ebî Hayseme, a.g.e., c. II, s. 100; İbn Sa'd, a.g.e., c. V, s. 85; İbn Hibbân, a.g.e., c. V, s. 340; İbn Hacer, a.g.e., c. I, s. 463; el-Mizzî, a.g.e., c. XXIV, s. 242

⁴⁰ el-Mizzî, a.g.e., c. XXIV, s. 242

⁴¹ el-Mizzî, a.g.e., c. XV, s. 31

⁴² el-Mizzî, a.g.e., c. XV, s. 31; İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, Hindistan: Matba'atu Dâireti'l-Me'ârifî'n-Nizâmiyye, h. 1326, c. V, s. 209

⁴³ el-Mizzî, a.g.e., c. XV, s. 31; İbn Hacer, a.g.e., c. V, s. 209

⁴⁴ el-Mizzî, a.g.e., c. XV, s. 31

⁴⁵ el-Mizzî, a.g.e., c. XV, s. 31; İbn Hacer, a.g.e., c. V, s. 209

⁴⁶ el-Mizzî, a.g.e., c. XV, s. 31-32; İbn Hacer, a.g.e., c. V, s. 209

Ebû Tâlib, Ahmed b. Hanbel'den rivâyetle kendisinin '*münkerü'l-hadîs*'⁴⁷ ve '*metrûkû'l-hadîs*'⁴⁸ olduğunu söylemiştir.⁴⁹

Genel itibariyle hadîsleri kalb ettiği gerekçesi ile zayıf görülmüştür.⁵⁰ Osmân b. Saîd ed-Dârimî, Yahyâ b. Ma'în'den onun hakkında '*Leyse bişey*'⁵¹ dediğini rivâyet eder.⁵²

Ebû Kudâme, Yahyâ b. Saîd'den rivâyetle, '*bir mecliste Abdullâh b. Saîd'le oturdum ve ondan anladım*' der. Bunu *yalanını anladığı* şeklinde yorumlamışlardır.⁵³

Yine kendisi hakkında Muhammed b. Osmân b. Ebî Şeybe, Yahyâ'dan rivâyetle '*onun hadîsleri yazılmaz*' demiştir. Ebû Hâtim '*leyse bikaviyy*'⁵⁴, el-Buhârî '*ondan hadîs almadılar*' ve en-Nesâî ise '*sika değıldir, Yahyâ b. Saîd ve Abdurrahmân b. el-Mehdî ondan hadîs almadılar*' demişlerdir.⁵⁵ en-Nesâî böyle demesine karşın kendisinden yine de bir hadîs rivâyet etmiştir. Ayrıca Tirmizî ve İbn Mâcê de eserlerinde onun rivâyetlerine yer vermişlerdir.⁵⁶

İbn Hibbân onun hadîsleri kalbettiğini⁵⁷ söylemiş ve Bezzâz ise onun için '*fîhi lîn*'⁵⁸ demiştir.⁵⁹

⁴⁷ **Münkerü'l-Hadîs:** Cerhin, Zehebî'ye göre beşinci, Irâkî'ye göre dördüncü mertebesinde bulunan bir râvî hakkında kullanılan bir sîga. Böyle bir râvînin rivâyet ettiği hadîs, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere yani *i'tibâr* için alınır. (Bkz. es-Suyûtî Celâluddîn 'Abdurrahmân b. Ebî Bekir, **Tedrîbu'r-Râvî fî Takrîbi'n-Nevevî**, (thk. Ebû Kuteybe Nazar Muhammed el-Fârîyâbî), Mısır, Dâru Tîbe, Tsz., c. I, s. 408-409; Aydınli, a.g.e., s. 212)

⁴⁸ **Metrûku'l-Hadîs:** Sika olduğu hiç belirtilmediği halde bir cerh sebebiyle tenkîde uğramış olan râvî. Böyle bir râvînin rivâyet ettiği hadîs hiçbir şekilde alınmaz. (Bkz. es-Suyûtî, a.g.e., c. I, s. 404, 409; Aydınli, a.g.e., s. 181)

⁴⁹ el-Mizzî, a.g.e., c. XV, s. 32; İbn Hacer, a.g.e., c. V, s. 209

⁵⁰ el-Fesevî Ebû Yûsuf Ya'kûb b. Süfyân el-Fârisî, **el-Ma'rifet ve't-Târîh**, (Thk. Ekrem Ziyâ el-Ömerî), 2. Baskı, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1981, c. III, s. 53; Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Ma'în, **Târîhu İbn Ma'în-Rivâyetü'd-Devrî**, (Thk. Ahmed Mahmûd Nûr Seyf), Mekke: İhyâu't-Türâsî'l-İslâmî, 1979, c. III, s. 74; el-Mizzî, a.g.e., c. XV, s. 33

⁵¹ **Leyse bişey'**: Cerhin, Zehebî ve Sehâvî'ye göre dördüncü, Irâkî'ye göre üçüncü mertebesinde bulunan bir râvî hakkında kullanılan bir sîga. Böyle bir râvînin rivâyet ettiği hadîs hiçbir suretle alınmaz. (Bkz. es-Suyûtî, a.g.e., c. I, s. 409; Aydınli, a.g.e., s. 164)

⁵² Yahya b. Ma'în, **Târîhu İbn Ma'în-Rivâyetü'd-Dârimî**, (Thk. Ahmed Mahmûd Nûr Seyf), Dîmeşk: Dâru'l-Me'mûn li't-Türâs, h. 1400, c. I, s. 165; el-Mizzî, a.g.e., c. XV, s. 33

⁵³ el-Mizzî, a.g.e., c. XV, s. 32; İbn Hacer, a.g.e., c. V, s. 209

⁵⁴ **Leyse bikaviyy:** Böyle bir râvînin rivâyet ettiği hadîs, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere yani *i'tibâr* için alınır. (Bkz. es-Suyûtî, a.g.e., c. I, s. 404, 408; Aydınli, a.g.e., s. 163)

⁵⁵ el-Mizzî, a.g.e., c. XV, s. 33; İbn Hacer, a.g.e., c. V, s. 209

⁵⁶ el-Mizzî, a.g.e., c. XV, s. 33

⁵⁷ **Kalb:** Hadîsin sened ve metnindeki kelime veya cümlelerin yerlerini değiştirmek. (Bkz. es-Suyûtî, a.g.e., c. I, s. 342-345; c. II, s. 843; Aydınli, a.g.e., s. 145)

⁵⁸ **Fîhi lîn:** Râvînin adaletini yok etmeyecek, çok hafif cerh kastedilir. Böyle bir râvînin rivâyet ettiği hadîs, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere yani *i'tibâr* için alınır. (Bkz. es-Suyûtî, a.g.e., c. I, s. 404, 408; Aydınli, a.g.e., s. 80)

⁵⁹ İbn Hacer, a.g.e., c. V, s. 209

Görüldüğü üzere incelenmekte olan râvî her ne kadar cerhedilmiş görünse de bütününü terk etmek yerine, onun hakkında çoğunlukla rivâyetlerinin başka senedlerini aramaya teşvik etmek anlamına gelen ‘*münkerü’l-hadîs, leyse bikaviyy veya fthi lîn*’ gibi ifadeler kullanılmıştır. Bu inceleme de tam burada devreye giriyor. Nitekim incelenmekte olan Erîke hadîsinin bir tarîki mezkûr râvîden nakledilmiştir. Burada ise bu hadîsin bütün rivâyetleri, bir bütün olarak incelenmektedir. Buna râvînin zikredilen durumu da dikkate alınıp eklenirse, söz konusu hadîsin başka sahîh senedleri, bu râvînin rivâyetine birer şahid veya mutâbi‘ olmaktadır.

1.1.1.1.2.3. Muhammed b. Fudayl

Asıl ismi Muhammed b. Fudayl b. Ğazvân b. Cerîr ed-Dabbî’dir. Kendisi aynı zamand ed-Dabbî’lerin mevlâsıdır.⁶⁰ Ebû Abdîrahmân el-Kûfî diye de bilinir.⁶¹

İbrâhîm el-Hicrî, İsmâîl b. Ebî Hâlid, İsmâîl b. Mûsâ el-Mekkî, Beşîr b. Muhâcir, Beyân b. Bişr el-Ahmesî, Haccâc b. Dînâr, Husayn b. Abdîrahmân es-Sülemî, babası Fudayl b. Ğazvân, Leys b. Ebî Süleym, Muhammed b. Sa‘d el-Ensârî, Muhammed b. Abdîrahmân b. Ebî Leylâ, Hârûn b. ‘Antare, Hişâm b. ‘Urve, Vâil b. Dâvûd, Velîd b. Abdillâh b. Cemî’, Yahyâ b. Saîd el-Ensârî, Yezîd b. Ziyâd, Ebû İshâk eş-Şeybânî, Ebû Hayyân et-Temîmî ve Ebû Mâlik el-Eşca‘î gibi daha pek çok kimseden hadîs rivâyet etmiştir.⁶²

Kendisinden de aynı şekilde çok fazla kimse hadîs almıştır. İbrâhîm b. Saîd el-Cevherî, Ahmed b. İşkâb el-Kûfî, Ahmed b. Harb et-Tâî, Ebû Hayseme Züheyr b. Harb, İshâk b. Râhûye (Râheveyh), Süfyân es-Sevrî, Hüseyin b. Alî b. Esved el-‘İclî, Osmân b. Muhammed b. Ebî Şeybe, Alî b. Harb et-Tâî, Alî b. Münzir et-Tarîkî, Amr b. Alî el-Fellâs, Kuteybe b. Saîd, Muhammed b. Ebân el-Belhî, Muhammed b. Selâm el-Beykendî, Vâsıl b. Abdila’lâ, Hârûn b. İshâk el-Hemedânî ve Yûsuf b. ‘Îsâ el-Mervezî bu kimseler arasında sayılabilir.⁶³

⁶⁰ el-Mizzî, a.g.e., c. XXVI, s. 293; İbn Hacer, a.g.e., c. IX, s. 359

⁶¹ el-Mizzî, a.g.e., c. XXVI, s. 293; İbn Hacer, a.g.e., c. IX, s. 359; el-Buhârî Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl, **et-Târîhu’l-Kebîr**, (Thk. Muhammed Abdulmu‘îd Hân), Haydarabad: Dâiretu’l-Ma‘ârifî’l-Osmaniyye, Tsz., c. I, s. 208

⁶² el-Mizzî, a.g.e., c. XXVI, s. 293-295; İbn Hacer, a.g.e., c. IX, s. 359

⁶³ el-Mizzî, a.g.e., c. XXVI, s. 295-296; İbn Hacer, a.g.e., c. IX, s. 359

Harb b. İsmâîl, Ahmed b. Hanbel’den rivâyetle onun müteşeyyi⁶⁴ yani Şîliğe eğimli olduğunu ve hasenu’l-hadîs⁶⁵ olduğunu söyler. Osmân b. Saîd ed-Dârimî ise Yahyâ b. Ma’în’den rivâyetle onun sika⁶⁶ olduğunu zikreder.⁶⁷ Kendisi için Ebû Zür’a ‘*hadîs ehlinden olup sadûktur*’, Ebû Hâtim ‘*şeyhtir*’, Ebû Dâvûd ‘*aşırı bir Şîi’dir*’ ve en-Nesâî ise ‘*leyse bihi be’s*’ demişlerdir.⁶⁸

İbn Hacer, onun hadîs alanında eserler tasnif ettiğini ve hakkında İbn Sa’d’ın ‘*Sikadır, sadûktur, çok hadîsi vardır ve müteşeyyi’dir*’ dediğini nakleder.⁶⁹

el-‘İclî, onun hakkında ‘*Küfelidir, sikadır, şîi’dir, babası ise Hz. Osmân yanlısı olup sika idi*’ der.⁷⁰ Her ne kadar Şîlik ile itham edilse de onun Hz. Osmân yanlısı olduğunu söyleyenler de mevcuttur. Mesela Ebû Hişâm er-Rufâ’î, ondan şöyle duyduğunu söyler; ‘*Allah Osmân’a rahmet etsin, ona merhamet etmeyenlere de rahmet etmesin*’.⁷¹

Ayrıca İbn Şâhîn, Alî b. el-Medînî, ed-Dârekutnî ve Ya’kûb b. Süfyân onun sika ve sebt olduğunu ifade etmişlerdir.⁷² İbn Hibbân ise onu *es-Sikât*’ında zikredip şîlik konusunda eleştirmiştir.⁷³

Kütüb-i Sitte müellifleri onun rivâyetlerini eserlerine almışlardır.⁷⁴

Muhammed b. Saîd ve Ebû Dâvûd onun hicrî 194’te, el-Buhârî ve İbn Hibbân ise 195’te vefat ettiğini söylemişlerdir.⁷⁵

Görüldüğü kadarıyla kendisi Şîlik ile ittiham edildiyse de hem kendisin hem de başkalarının onun hakkında söyledikleri onun böyle bir iddiasının olmadığını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla cerh-ta’dîl âlimlerinin onun hakkında söyledikleri incelendiğinde sika bir râvî olduğu görülmektedir.

⁶⁴ **Teşeyyü’**: Sahâbenin en faziletlisinin Hz. Alî olduğuna inanmak. (Bkz. es-Sehâvî, a.g.e., c. II, s. 67; Aydınlı, a.g.e., s. 319)

⁶⁵ **Hasenu’l-Hadîs**: Ta’dilin, Irâkî’ye göre dördüncü, Sehâvî’ye göre altıncı mertebesinde bulunan bir râvî hakkında kullanılan bir sîga. Böyle bir râvînin rivâyet ettiği hadîs, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere yani *i’tibâr* için alınır. (Bkz. Aydınlı, a.g.e., s. 112)

⁶⁶ **Sika**: Adalet ve Zabt niteliklerini tam olarak taşıyan, hadîs rivâyetinde güvenilir râvî. (Bkz. el-Hayrâbâdî, a.g.e., s. 44; Aydınlı, a.g.e., s. 277)

⁶⁷ el-Mizzî, a.g.e., c. XXVI, s. 297; İbn Hacer, a.g.e., c. IX, s. 359

⁶⁸ el-Mizzî, a.g.e., c. XXVI, s. 297. (Kavramlar için bkz. Aydınlı, a.g.e.)

⁶⁹ İbn Hacer, a.g.e., c. IX, s. 360

⁷⁰ İbn Hacer, a.g.e., c. IX, s. 360

⁷¹ İbn Hacer, a.g.e., c. IX, s. 360

⁷² İbn Hacer, a.g.e., c. IX, s. 360

⁷³ el-Mizzî, a.g.e., c. XXVI, s. 298

⁷⁴ el-Mizzî, a.g.e., c. XXVI, s. 298

⁷⁵ el-Mizzî, a.g.e., c. XXVI, s. 298; el-Buhârî, a.g.e., c. I, s. 208

1.1.1.1.2.2.4. Alî b. Münzir b. Zeyd el-Evdî

Kendisine el-Esedî, Ebu'l-Hasan el-Kûfî ve el-A'ver de denir. Ancak en çok et-Tarîkî nisbesiyle tanınır.⁷⁶ İbnü's-Sem'ânî, onun yolda doğduğunu bu sebeple kendisine 'et-Tarîkî' dendiğini söylemiştir.⁷⁷

Hadîs aldığı kişiler arasında Ahmed b. el-Mufaddal, İshâk b. Mansûr es-Selvelî, Süfyân b. 'Ûyeyne, Abdullâh b. Nümeyr, Ubeydullâh b. Mûsâ, Ebû Ğassân Mâlik b. İsmâîl en-Nehdî, Muhammed b. Alî, Muhammed b. Fudayl b. Ğazvân, Babası Münzir b. Zeyd, Vekî' b. el-Cerrâh ve Velîd b. Müslim sayılabilir.⁷⁸

Ondan hadîs rivâyet eden âlimler ise, Tirmizî, en-Nesâî, İbn Mâce, Ebû Bekr Ahmed b. Ca'fer, Ahmed b. Muhammed el-İsbehânî, İshâk b. Eyyûb el-Vâsîfî, Ca'fer b. Ahmed b. Sinân el-Kattân el-Vâsîfî, Hasan b. Muhammed b. Şu'be el-Ensârî, Hasan b. İshâk et-Tüsterî, Abdurrahmân b. Ebî Hâtim er-Râzî, Muhammed b. Abdillâh b. Süleymân el-Hadramî, Heysem b. Halef ed-Devrî ve Yahyâ b. Muhammed b. Sâid gibi daha pek çok kişi sayılabilir.⁷⁹

Abdurrahmân b. Ebî Hâtim onu '*Babamla beraber ondan hadîs dinledim. Sadûktur ve sikadır. Babama onun hakkında sorulunca, 'elli veya elli beş kez hacca gitti, mahalluhu's-sıdk'tır'⁸⁰ dedi.*' şeklinde tanıtmıştır.⁸¹ İbn Mâce ise ondan, çoğu yaya olmak üzere 58 kez hacca gittiğini duyduğunu söylemiştir.⁸² en-Nesâî ise onun fanatik bir şîî ve sika olduğunu söylemiştir.⁸³ İbn Hibbân da kendisini *es-Sikât'*ına almıştır.⁸⁴ Ayrıca İbn Nümeyr de onun sika ve sadûk olduğunu zikretmiştir.⁸⁵

⁷⁶ el-Mizzî, a.g.e., c. XXI, s. 146; İbn Hibbân, a.g.e., c. VIII, s. 474; İbn Hacer, a.g.e., c. VII, s. 337

⁷⁷ İbn Hacer, a.g.e., c. VII, s. 338

⁷⁸ el-Mizzî, a.g.e., c. XXI, s. 146; İbn Hibbân, a.g.e., c. VIII, s. 474; İbn Hacer, a.g.e., c. VII, s. 337

⁷⁹ el-Mizzî, a.g.e., c. XXI, s. 146-147; İbn Hibbân, a.g.e., c. VIII, s. 474; İbn Hacer, a.g.e., c. VII, s. 337-338

⁸⁰ **Mahalluhu's-Sıdk:** Zehebî ve Irâkî'ye göre ta'dîl'in dördüncü, Sehâvî'ye göre ise altıncı mertebesinde bulunan bir râvî hakkında kullanılan bir sîgadır. Böyle bir râvînin rivâyet ettiği hadîs, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere yani *i'tibâr* için alınır. (Bkz. en-Nevevî Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref, **et-Takrîb ve't-Teysîr**, (thk. Muhammed Osmân el-Hiş), 1. Baskı, Beyrut, Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, 1985, s. 52; es-Suyûtî, a.g.e., c. I, s. 404-407; Aydın, a.g.e., s. 167)

⁸¹ el-Mizzî, a.g.e., c. XXI, s. 147; İbn Hacer, a.g.e., c. VII, s. 338

⁸² İbn Hacer, a.g.e., c. VII, s. 338

⁸³ el-Mizzî, a.g.e., c. XXI, s. 147; İbn Hacer, a.g.e., c. VII, s. 338

⁸⁴ el-Mizzî, a.g.e., c. XXI, s. 147; İbn Hibbân, a.g.e., c. VIII, s. 474

⁸⁵ el-Mizzî, a.g.e., c. XXI, s. 147; İbn Hacer, a.g.e., c. VII, s. 338

Dârekutnî ve Mesleme b. Kâsım, onun hakkında *'lâ be'se bih'*⁸⁶ demişler ve onun şîlik yaptığını belirtmişlerdir.⁸⁷

Muhammed b. Abdillâh el-Hadramî, onun hicrî 256 yılı Rebûlevvel ayında vefat ettiğini söylemiştir.⁸⁸

Âlimlerin onun hakkında söyledikleri incelendiğinde birtakım eleştirilere maruz kalmış olsa da sika bir râvî olduğu ortaya çıkmaktadır.

1.1.1.1.2.3. Ahmed b. Hanbel'in Râvîleri

1.1.1.1.2.3.1. Saîd b. Keysân

Ebû Sa'd b. Ebî Saîd el-Makburî olup Benî Leys'in azatlığı ve Medîne ehliendir.⁸⁹

Sa'd b. Ebî Saîd ve Abdullâh b. Ebî Saîd el-Makburî'nin babasıdır.⁹⁰

Babası Keysân, Ebû Hüreyre (r.a.), Sa'd b. Ebî Vakkâs (r.a.),⁹¹ İbn Ömer (r.a.), Enes b. Mâlik (r.a.), Ebû Şüreyh el-'Adevî (r.a.), Abdullâh b. Cüreyc, Abdullâh b. Ebî Katâde, Saîd b. Yesâr ve Avn b. Abdillâh b. 'Utbe gibi birçok kimseden hadîs rivâyet etmiştir.⁹²

Kendisinden de Mâlik b. Enes, İbn Ebî Zi'b, Leys b. Sa'd, İsmâil b. Ümeyye, Amr b. Ebî Amr, Şu'be, Ma'n b. Muhammed el-Ğıfârî, Muhammed b. 'Aclân, Ebû Hâzim, Talhâ b. Ebî Saîd, Abdulhamid b. Ca'fer, Eyyûb b. Mûsâ, Üsâme b. Zeyd el-Leysî, 'Atâ' el-Horâsânî ve daha birçok kişi hadîs rivâyet etmiştir.⁹³

Muâviye b. Sâlih, onun hakkında Yahyâ b. Ma'în'in *'Tâbiî'dir ve Medîne ehlinin muhaddisidir'* dediğini nakleder.⁹⁴

Şâm bölgesine gelip yerleşmiştir.⁹⁵ Dimeşk'in kıyılarında ve Beyrut'ta hadîs okutmuştur.⁹⁶

⁸⁶ **Lâ be'se bih:** Ta'dîl'in, Zehebî ve Irâkî'ye göre üçüncü, Sehâvî'ye göre ise beşinci mertebesinde bulunan bir râvî hakkında kullanılan bir sîga. Böyle bir râvînin rivâyet ettiği hadîs, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere yani *i'tibâr* için alınır. Yahya b. Ma'în ve Ebû Zür'a ed-Dimeşkî bu sîgayı *sika mânâsında* kullanırlar. (Bkz. en-Nevevî, a.g.e., s. 52; Aydınlı, a.g.e., s. 159)

⁸⁷ İbn Hacer, a.g.e., c. VII, s. 338

⁸⁸ el-Mizzî, a.g.e., c. XXI, s. 147; İbn Hacer, a.g.e., c. VII, s. 338

⁸⁹ İbn 'Asâkir Ebu'l-Kâsım Alî b. Hasan, **Târîhu Medîneti Dimeşk**, (Thk. Ömer b. Ğarâme el-'Amrî), Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1995, c. XXI, s. 277; el-Buhârî, a.g.e., c. III, s. 474; c. VI, s. 462

⁹⁰ el-Buhârî, a.g.e., c. IV, s. 56; c. V, s. 105

⁹¹ İbn Ebî Hayseme, a.g.e., c. II, s. 225

⁹² İbn 'Asâkir, a.g.e., c. XXI, s. 277

⁹³ İbn 'Asâkir, a.g.e., c. XXI, s. 277-278

⁹⁴ İbn 'Asâkir, a.g.e., c. XXI, s. 281

⁹⁵ İbn 'Asâkir, a.g.e., c. XXI, s. 278

⁹⁶ İbn 'Asâkir, a.g.e., c. XXI, s. 278

Ömrünün son dört yılında hadîste ihtilât⁹⁷ ettiği ve bu sebeple zayıf görüldüğünü söyleyenler vardır.⁹⁸

Hişâm b. Abdilmelik devrinde hicrî 123 yılında vefat ettiği nakledilmektedir.⁹⁹

Görüldüğü üzere, ömrünün sonlarında ihtilât ile ittiham edilmiş olsa da Yahyâ b. Ma'în gibi bi âlim tarafından 'Medîne ehlinin muhaddisi' sıfatına layık görülmüştür. Bu onun sika bir râvî olduğunu göstermektedir.

1.1.1.1.2.3.2. Ebû Ma'şer Necîh b. Abdurrahmân es-Sindî

İsminin, Abdurrahmân b. Velîd b. Hilâl olduğu da söylenir.¹⁰⁰ Benî Hâşim'in azatlığıdır.¹⁰¹ Bir diğer nisbesi de el-Medenî'dir.¹⁰² İmâm ve muhaddistir.¹⁰³ Aslının ise Himyer'den olduğu söylenmektedir.¹⁰⁴ Muhammed b. Ebî Ma'şer el-Medenî'nin babasıdır.¹⁰⁵ Ki o da Resûlullâh'ı gören Ebû Ümâme b. Sehl'i (ö.100¹⁰⁶) görmüştür¹⁰⁷. Dolayısıyla tâbiîn'dendir.

Pek çok kimseden hadîs rivâyet etmiştir. Bazıları şu şekilde sıralanabilir; Yezîd b. Abdillâh el-Eş'ârî, Harb b. Kays, Hafs b. Ömer, Saîd b. Ebî Saîd el-Makburî, Saîd el Müseyyeb, Abdullâh b. Yahyâ el-Ensârî, Abdüsselâm b. Ebi'l-Cenûb, Muhammed b. Kays el-Medenî, Muhammed b. Kâ'b el-Kurazî, Muhammed b. el-Münkedir, Müslim b. Ebî Meryem, Mûsâ b. Yesâr el-Medenî, Abdullâh b. Ömer'in (r.a.) azatlığı Nâfi', Hişâm b. 'Urve, Yahyâ b. Şibl ve Yûsuf b. Ya'kûb.¹⁰⁸

Kendisinden ise, İshâk b. Bişr el-Kâhilî, Enes b. 'ÿyâz el-Leysî, Hassân b. İbrâhîm el-Kirmânî, Hafs b. Ömer ed-Dîmeşkî, Saîd b. Mansûr, Süfyân es-Sevrî, 'Âsım b. Alî el-Vâsîtî, 'Abbâd b. Mûsâ, Abdullâh b. İdrîs, Abdurrahmân b. el-Mehdî, Abdurrezzâk b. el-Hemmâm Abdülazîz b. Bahr, Abdülazîz b. el-Hattâb, Osmân b. Saîd, Osmân b. Ömer b.

⁹⁷ **İhtilât:** Yaşlanma, aniden bir felâketle karşılaşma gibi sebeplerle hafıza bozukluğuna uğrama. (Bkz. es-Suyûtî, a.g.e., c. II, s. 896; Aydınlı, a.g.e., s. 130)

⁹⁸ İbn 'Asâkir, a.g.e, c. XXI, s. 281

⁹⁹ İbn 'Asâkir, a.g.e, c. XXI, s. 281

¹⁰⁰ İbn Hacer, **Takrîbü't-Tehzîb**, c. I, s. 559

¹⁰¹ el-Mizzî, a.g.e., c. XXIX, s. 322; ez-Zehebî, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, (Thk.Şu'ayb el-Arnâvût vd.), Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, h. 1413, c. XIII, s. 483; İbn Hacer, a.g.e., c. I, s. 559

¹⁰² el-Mizzî, a.g.e., c. XXIX, s. 322; ez-Zehebî, a.g.e., c. XIII, s. 483; İbn Hacer, a.g.e., c. I, s. 559

¹⁰³ ez-Zehebî, a.g.e., c. XIII, s. 483

¹⁰⁴ el-Mizzî, a.g.e., c. XXIX, s. 323; ez-Zehebî, a.g.e., c. XIII, s. 483

¹⁰⁵ el-Mizzî, a.g.e., c. XXIX, s. 323

¹⁰⁶ ez-Zehebî, a.g.e., c. XIII, s. 483

¹⁰⁷ el-Mizzî, a.g.e., c. XXIX, s. 323; ez-Zehebî, a.g.e., c. XIII, s. 483

¹⁰⁸ el-Mizzî, a.g.e., c. XXIX, s. 323; ez-Zehebî, a.g.e., c. XIII, s. 483

Fâris, Leys b. Sa'd, Hüseyim b. Beşîr, Yezîd b. Hârûn, Ebû Rebî' ez-Zehrânî, Ebu'l-Velîd et-Tayâlisî ve oğlu Muhammed b. Ebû Ma'sher el-Medenî gibi birçok kişi hadîs dinlemiştir.¹⁰⁹

Amr b. 'Avn el-Vâsîtî, Hüseyim'den rivâyetle, onun Ebû Ma'sher'den daha zeki bir Medineli olduğunu, hatta onun gibisini de görmediğini söyler.¹¹⁰

Ebû Zür'a ed-Dîmeşkî ise Ebû Nu'aym'dan şöyle işittiğini nakleder; *'Ebû Ma'sher çok zeki ve hâfız¹¹¹ idi'*.¹¹² Kendisinin ümmî olduğu da söylenmektedir.¹¹³

Muhammed b. Hüseyim b. İşkâb, Yezîd b. Hârûn'dan şöyle bir nakilde bulunur; *'Ebû Ma'sher'in hadîsi tessebbüt etti, ancak Ebû Cez'in hadîsi gitti'*.¹¹⁴

Amr b. Alî de Yahyâ b. Saîd'in kendisinden hadîs almadığını ve onu taz'îf¹¹⁵ ettiğini ancak Abdurrahmân b. el-Mehdî'nin ise ondan hadîs rivâyet ettiğini zikretmiştir.¹¹⁶

Ahmed b. Hanbel, *'nazarımda onun hadîsleri muztarib'tir. İsnadları söylemez. Ancak onun hadîslerini i'tibâr için yazarım'* demiştir.¹¹⁷

Abdullâh b. Ahmed b. Hanbel ise onun hakkında, *'Babama Ebû Ma'sher'i sordum ve 'sadûktu fakat senedleri söylemezdi' cevabını verdi'* demiştir.¹¹⁸

¹⁰⁹ el-Mizzî, a.g.e., c. XXIX, s. 323-324; ez-Zehebî, a.g.e., c. XIII, s. 483

¹¹⁰ el-Mizzî, a.g.e., c. XXIX, s. 324; ez-Zehebî, a.g.e., c. XIII, s. 483

¹¹¹ **Hâfız:** Yüzbin hadîsi, metin ve senedleriyle bilip ezberlemiş olan, bunların râvîlerini, hayat hikâyeleri, cerh ve ta'dîl yönleriyle bilen hadîs âlimi. Hadîslerin sonraki nesillere sahîh olarak ulaşmasında büyük emeği geçen âlim. Böyle bir râvînin rivâyet ettiği hadîs delil olarak kullanılır. (Bkz. es-Suyûtî, a.g.e., c. I, s. 37-38; Aydınlı, a.g.e., s. 109)

¹¹² el-Mizzî, a.g.e., c. XXIX, s. 324; ez-Zehebî, a.g.e., c. XIII, s. 484

¹¹³ el-Mizzî, a.g.e., c. XXIX, s. 327

¹¹⁴ el-Mizzî, a.g.e., c. XXIX, s. 324; ez-Zehebî, a.g.e., c. XIII, s. 484

¹¹⁵ **Taz'îf:** Hadîsin veya râvînin zaîf olduğunu söylemek, buna hükmetmek. (Bkz. el-Hayrâbâdî, a.g.e., s. 89-90; Aydınlı, a.g.e., s. 312)

¹¹⁶ el-Mizzî, a.g.e., c. XXIX, s. 325; ez-Zehebî, a.g.e., c. XIII, s. 484

¹¹⁷ el-Mizzî, a.g.e., c. XXIX, s. 325; ez-Zehebî, a.g.e., c. XIII, s. 485

¹¹⁸ el-Mizzî, a.g.e., c. XXIX, s. 325-326; ez-Zehebî, a.g.e., c. XIII, s. 485

Ayrıca muhtelif âlimler de kendisi hakkında *muztaribu'l-hadîs*¹¹⁹, *sâlih*¹²⁰, *leyyinu'l-hadîs*¹²¹, *mahalluhu's-sıdk*¹²², *zayıf*¹²³, *leyse bişey*¹²⁴, *sadûk fi'l-hadîs*, *leyse bikaviyy*¹²⁵ gibi ifadeler kullanmışlardır.¹²⁶

İbn Hacer, onun hakkında '*altıncı mertebededir ve zayıftır, yaşlandığında hadîste ihtilât etmiştir*' der.¹²⁷

el-Buhârî, onun hakkında '*münkerü'l-hadîs*', Ebû Dâvûd ve en-Nesâî ise '*zayıf*' demişlerdir.¹²⁸ Tirmizî ise '*hadîs ehlinden bazılarının onu, zabt yönünden eleştirdiğini*' belirtmekle birlikte¹²⁹ aynı zamanda onun rivâyetlerini eserine almıştır.¹³⁰

Halîfe Mehdî, Medine'ye gelmiş ve kendisiyle beraber onu Medine'den Irak'a götürmüş, 1000 Dînâr maaş bağlamış ve huzurunda bulunup etrafındakilere dînî incelikleri anlatmasını istemiştir.¹³¹

Hârun er-Reşîd'in hilâfeti zamanında, hicrî 170 yılının¹³² Ramazan ayında, Bağdât'ta¹³³ vefat etmiştir.¹³⁴

Görüldüğü kadarıyla bazı âlimler onu farklı sebeplerle eleştirmiş olsalar da onu ta'dîl eden âlimler de az değildir. Âlimlerin onun hakkında söyledikleri ifadelere bakıldığında hadîsinin zayıf olacağını fakat mütabaat ile hasen li-ğayrih seviyesine çıkabileceği söylenebilir.

¹¹⁹ el-Mizzî, a.g.e., c. XXIX, s. 325; **Muztaribu'l-Hadîs**: Cerhin, Irâkî'ye göre dördüncü, Sehâvî'ye göre beşinci mertebesinde bulunan bir râvî hakkında kullanılan bir sîga. Böyle bir râvînin rivâyet ettiği hadîs, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere yani i'tibâr için alınır. (Bkz. en-Nevevî, a.g.e., s. 53; Aydınlı, a.g.e., s. 242)

¹²⁰ el-Mizzî, a.g.e., c. XXIX, s. 326; **Sâlih**: Aliyyu'l-Kârî'ye göre ta'dîlin beşinci mertebesinde bulunan bir râvî hakkında kullanılan bir sîga. Böyle bir râvînin rivâyet ettiği hadîs, yazılır ve incelenir. (Bkz. en-Nevevî, a.g.e., s. 52; es-Suyûtî, a.g.e., c. I, s. 184; Aydınlı, a.g.e., s. 271)

¹²¹ el-Mizzî, a.g.e., c. XXIX, s. 326; **Leyyinu'l-Hadîs**: Cerhin, Irâkî'ye göre beşinci, Sehâvî ve İbn Hacer'e göre beşinci mertebesinde bulunan bir râvî hakkında kullanılan bir sîga. Böyle bir râvînin rivâyet ettiği hadîs, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere yani i'tibâr için alınır. (Bkz. en-Nevevî, a.g.e., s. 53; Aydınlı, a.g.e., s. 164)

¹²² el-Mizzî, a.g.e., c. XXIX, s. 326

¹²³ el-Mizzî, a.g.e., c. XXIX, s. 326; (**Zayıf** için bkz. el-Hayrâbâdî, a.g.e., s. 89-90; Aydınlı, a.g.e., s. 336)

¹²⁴ el-Mizzî, a.g.e., c. XXIX, s. 327

¹²⁵ el-Mizzî, a.g.e., c. XXIX, s. 327

¹²⁶ el-Mizzî, a.g.e., c. XXIX, s. 325-327; ez-Zehebî, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, c. XIII, s. 485-486

¹²⁷ İbn Hacer, **Takrîbü't-Tehzîb**, c. I, s. 559

¹²⁸ el-Mizzî, a.g.e., c. XXIX, s. 327

¹²⁹ el-Mizzî, a.g.e., c. XXIX, s. 327

¹³⁰ el-Mizzî, a.g.e., c. XXIX, s. 331

¹³¹ el-Mizzî, a.g.e., c. XXIX, s. 330; ez-Zehebî, a.g.e., c. XIII, s. 487

¹³² İbn Hacer, a.g.e., c. I, s. 559

¹³³ ez-Zehebî, a.g.e., c. XIII, s. 487

¹³⁴ el-Mizzî, a.g.e., c. XXIX, s. 330; ez-Zehebî, a.g.e., c. XIII, s. 487

1.1.1.1.2.3.3. Halef b. Velîd el-Cevherî

Ebû Ca'fer¹³⁵ ve Ebu'l-Velîd künyeleri¹³⁶ ve el-Bağdâdî nisbesiyle de tanınır.¹³⁷ Ebu'l-Velîd el-Cevherî de denir.¹³⁸ Kendisi Ezdî olup¹³⁹ Mekke'ye yerleşmiştir.¹⁴⁰

İbn Ebi'z-Zi'b, Şu'be b. el-Haccâc, İsrâîl b. Yûnus, Ebû Ca'fer er-Râzî, Mübârek b. Fudâle, Eyyûb b. 'Utbe, Şerîk, Huşeym, 'İbâd b. 'İbâd, Ubeydullâh el-Eşca'î ve Mervân b. Muâviye'den hadîs dinlemiş ve rivâyet etmiştir.¹⁴¹

Kendisinden ise Ahmed b. Hanbel, İbrâhîm b. Saîd el-Cevherî, İbrâhîm b. Hâni' en-Nîsâbûrî, Muhammed b. İshâk es-Sâğânî, Abbâs ed-Devrî, Ahmed b. Ebî Hayseme, Ahmed b. Mulâ'ib, Bişr b. Mûsâ, Yahyâ el-Kazvînî Ebû Zûr'a er-Râzî ve Hâris b. Üsâme et-Temîmî gibi daha başka âlimler de hadîs rivâyet etmişlerdir.¹⁴²

Ebû Zûr'a er-Râzî ve Ebû Hâtim onun sika olduğunu söylemişlerdir.¹⁴³ İbn Hibbân da kendisini *es-Sikât*'ında zikretmiştir.¹⁴⁴ Kezâ Yahyâ b. Ma'in de onun sika olduğunu kaydetmiştir.¹⁴⁵

Hicrî 212 yılında, Mekke'de vefat etmiştir.¹⁴⁶

Yukarıda da görüldüğü gibi kendisi hakkındaki cerh-ta'dîl hükümlerinin hepsi onun sika olduğunu göstermektedir.

¹³⁵ el-Hatîb el-Bağdâdî Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit, **Târîhu Bağdâd**, (Thk. Beşşâr 'Avvâd Ma'rûf), 1. Baskı, Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 2002, c. IX, s. 267

¹³⁶ el-Buhârî, a.g.e., c. III, s. 195; İbn Hibbân, a.g.e., c. VIII, s. 227

¹³⁷ el-'Aynî Bedreddîn Ebû Muhammed Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ el-Ğaytâbî, **Meğâni'l-Ahyâr fi Şerhi Esâmî Ricâl Me'âni'l-Âsâr**, (Thk. Muhammed Hasan İsmâîl), Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-'İlmiyye, Tsz., c. I, s. 283. İbn Hibbân, a.g.e., c. VIII, s. 227

¹³⁸ el-Hatîb, a.g.e., c. IX, s. 267

¹³⁹ el-Buhârî, a.g.e., c. III, s. 195

¹⁴⁰ el-'Aynî, a.g.e., c. I, s. 283; el-Hatîb, a.g.e., c. IX, s. 267

¹⁴¹ el-'Aynî, a.g.e., c. I, s. 283; el-Buhârî, a.g.e., c. III, s. 195; İbn Hibbân, a.g.e., c. VIII, s. 227; el-Hatîb, a.g.e., c. IX, s. 267

¹⁴² el-'Aynî, a.g.e., c. I, s. 283; İbn Hibbân, a.g.e., c. VIII, s. 227; el-Hatîb, a.g.e., c. IX, s. 267

¹⁴³ el-'Aynî, a.g.e., c. I, s. 283

¹⁴⁴ İbn Hibbân, a.g.e., c. VIII, s. 227

¹⁴⁵ el-Hatîb, a.g.e., c. IX, s. 267

¹⁴⁶ el-'Aynî, a.g.e., c. I, s. 283; el-Hatîb, a.g.e., c. IX, s. 267

1.1.1.1.2.3.4. Süreyc b. Nu‘mân b. Mervân el-Cevherî

Hadîs'te *imâm*dır.¹⁴⁷ Ebu'l-Hüseyn veya Ebu'l-Hasan künyesi ve el-Bağdâdî, el-Cevherî ve el-Lü'lü'î nisbeleriyle de tanınır.¹⁴⁸ Aslen Horasân'lı olup¹⁴⁹ Bağdât'ta ikâmet etmiştir.¹⁵⁰

Füleyh b. Süleymân, Hammâd b. Seleme, Nâfi' b. Ömer el-Mekkî, Abdullâh b. Müemmel el-Mahzûmî, Hammâd b. Zeyd, İsmâîl b. Ca'fer, Bakıyye b. Velîd, Cerîr b. Abdilhamîd, Süfyân b. Uyeyne, Muhammed b. Müslim et-Tâifî, Hüseyim b. Beşîr, Hâris b. Mürre, Halef b. Halîfe ve daha başka kimselerden hadîs rivâyet etmiştir.¹⁵¹

Kendisinden rivâyet eden âlimler arasında ise el-Buhârî, Ahmed b. Hanbel, Ahmed b. Menî' el-Beğavî, Ahmed b. Hayseme, Ahmed b. Zekerıyyâ, Ahmed b. Sinân el-Kattân, Muhammed b. Râfî', İsmâîl Semmûye, Ebû Bekr es-Sâğânî, Ebû Zür'a er-Râzî, İbrâhîm el-Harbî, Müslim'in dışındaki diğer Kütüb-i Sitte müellifleri ve daha birçok kişi sayılabilir.¹⁵²

Hadîs ulemasına göre sikadır.¹⁵³ Ebû Dâvûd, onu tevsîk edip¹⁵⁴ sika olduğunu vurgulamıştır.¹⁵⁵ en-Nesâî ve başkaları da onun hakkında '*leyse bihi be's*' demişlerdir.¹⁵⁶ ez-Zehebî ise onun muhaddislerin önde gelenlerinden olduğunu söylemiştir.¹⁵⁷ Ayrıca İbn Ma'în, el-İclî ve İbn Sa'd onun sika olduğunu söylemişler.¹⁵⁸

Hicrî 217 yılı kurban bayramı günü vefat etmiştir.¹⁵⁹

Sika olduğu noktasında âlimlerin ittifak ettiği açıktır.

¹⁴⁷ ez-Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, c. XIX, s. 199. **İmâm**: Hâdis ilminde en üst mertebelere ulaşmış hoca. Sehâvî'ye göre ta'dîlin dördüncü mertebesinde bulunan bir râvî için kullanılan bir sîga. Böyle bir râvînin rivâyet ettiği hadîs delil olarak alınır. (Bkz. el-Hayrâbâdî, a.g.e., s. 23; Aydınlı, a.g.e., s. 137)

¹⁴⁸ ez-Zehebî, a.g.e., c. XIX, s. 199; ez-Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, c. XV, s. 162; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, c. III, s. 397; el-Mizzî, a.g.e., c. X, s. 218; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mîzân*, 3. Baskı, Beyrut: Müessesetü'l-Âlemî li'l-Matbû'ât, 1986, c. VII, s. 225; İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, c. I, s. 229

¹⁴⁹ *Tehzîbü't-Tehzîb*, c. III, s. 397. el-Mizzî, a.g.e., c. X, s. 218; el-Hatîb, a.g.e., c. IX, s. 217; İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, c. I, s. 229

¹⁵⁰ el-Hatîb, a.g.e., c. IX, s. 217

¹⁵¹ ez-Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, c. XIX, s. 199; *Târîhu'l-İslâm*, c. XV, s. 162; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, c. III, s. 397; el-Mizzî, a.g.e., c. X, s. 218-219; el-Hatîb, a.g.e., c. IX, s. 217

¹⁵² ez-Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, c. XIX, s. 199; *Târîhu'l-İslâm*, c. XV, s. 162; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, c. III, s. 397. el-Mizzî, a.g.e., c. X, s. 219-220; el-Hatîb, a.g.e., c. IX, s. 217

¹⁵³ İbn Hacer, *Lisânü'l-Mîzân*, c. VII, s. 22; *Takrîbü't-Tehzîb*, c. I, s. 229

¹⁵⁴ ez-Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, c. XIX, s. 199; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, c. III, s. 397

¹⁵⁵ İbn Hacer, a.g.e., c. III, s. 397

¹⁵⁶ ez-Zehebî, a.g.e., c. XIX, s. 199; İbn Hacer, a.g.e., c. III, s. 397; el-Mizzî, a.g.e., c. X, s. 220

¹⁵⁷ ez-Zehebî, a.g.e., c. XIX, s. 199

¹⁵⁸ İbn Hacer, a.g.e., c. III, s. 397; el-Mizzî, a.g.e., c. X, s. 220

¹⁵⁹ ez-Zehebî, a.g.e., c. XIX, s. 199; *Târîhu'l-İslâm*, c. XV, s. 162; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, c. III, s. 397; el-Mizzî, a.g.e., c. X, s. 220; el-Hatîb, a.g.e., c. IX, s. 217; İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, c. I, s. 229

1.1.1.1.3. Ebû Hüreyre'den Gelen Rivâyetlerin İttisâl-İnkita Açısından Değerlendirilmesi

Bir hadîsin isnâdının ittisâl-inkita durumu yani muttasıl olup-olmadığı, râvîlerinin şeyhleriyle likâ'sının sübûtu veya onlarla muâsaratına bağlı olarak tespit edilebilir. Yani râvîler aynı çağda yaşamışlar mı, yaşamışlarsa birbirleriyle görüşmüşler mi? Likâ', râvîlerin isti'mâl ettikleri tahammül ve edâ şîğalarının incelenmesi, muâsarat ise râvîlerin doğum ve vefat tarihlerinin tespit edilmesi ile bilinebilir.¹⁶⁰

Erîke hadîsinin **İbn Mâce rivâyetinde**, sırasıyla Ebû Hüreyre (r.a.), Keysân b. Saîd, torunu Abdullâh b. Saîd b. Keysân, Muhammed b. Fudayl, Alî b. Münzir ve İbn Mâce bulunmaktadır. Râvîlerin likâ' ve muâsarat açısından incelenmesi neticesinde şöyle bir tablo ortaya çıkmaktadır.

Ebû Hüreyre'nin (r.a.), Hz. Peygamber (s.a.s.) ile aynı dönemde yaşadığı hatta Ashâb-ı Suffe'den olduğu için Resûlullâh'tan (s.a.s.) 5374 hadîs rivâyet etmekle en çok hadîs nakleden sahâbî ünvanına sahip olduğu hususunda şüphe yoktur.

İkinci râvî olan Keysân b. Saîd'in, tâbînin büyüklerinden olduğu, uzun yaşadığı, sahâbeden, Hz. Alî (r.a.), ve Abdullâh b. Selâm (r.a.) dâhil olmak üzere pek çoğu ile görüştüğü ve onlardan hadîs rivâyet ettiği bilinmektedir. Bu bilgiler ışığında Keysân b. Saîd'in, Ebû Hüreyre (r.a.) ile görüştüğü ve ondan hadîs aldığı kuvvetle muhtemeldir. Binaenaleyh ikisi de Medine'de ikamet etmişlerdir. Ebû Hüreyre'nin (r.a.) vefatı tarihi hicrî 57 veya 59 iken Keysân b. Saîd'in vefatı hicrî 100'dür. Keysân b. Saîd'in uzun yaşadığı bilgisi ile birlikte düşünüldüğünde, ikisinin vefatı arasında 40 yıl gibi bir süre bulunmaktadır. Ortalama bir insanın ömrünü 70 sene sayarsak, Ebû Hüreyre (r.a.) vefat ettiğinde Keysân b. Saîd'in en az 30 yaşlarında olduğunu görürüz. İkisinin de Medine'de yaşadığı ve vefat ettiği bilgisini de göz önünde bulundurursak, ikisinin en az 20 sene komşuluk yaptığı ortaya çıkacaktır. Bütün bu değerlendirmeler ikisinin çağdaş olduğunu ve uzun bir süre görüştüğünü kesinleştirmektedir.

Üçüncü râvî ise Abdullâh b. Saîd b. Keysân yani yukarıda bahsedilen Keysân'ın torunudur. Babası ve dedesinden çokça hadîs dinlediği ve rivâyet ettiği bilinmektedir.

¹⁶⁰ Selçuk Coşkun, **Hadise Bütüncül Bakış**, 1. Baskı, İstanbul: İFAV, 2011, s.135

Diğer râvîler ise hem bir hoca-talebe silsilesinde devam etmekte hem de hadîs ‘حدثنا’ lafzı ile rivâyet edilmektedir ki bu durum likâ’nın sübûtunu kesinleştirir.

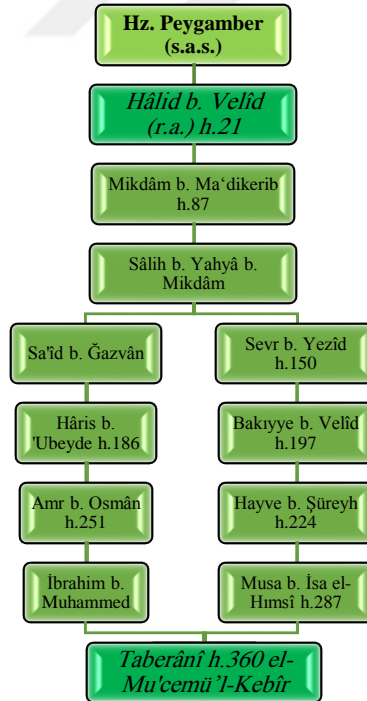
Hadîsin **Ahmed b. Hanbel rivâyeti** ise iki ayrı tarîkten Saîd b. Keysân’dan sonra Ebû Ma‘şer’de birleşmektedir. Tarîklerin birincisinde Halef b. Velîd, ikincisinde ise Süreyc b. Nu‘mân vardır.

Hadîsi Hz. Ebû Hüreyre’den (r.a.) Saîd b. Keysân rivâyet etmiştir. Kendisi ‘*Sâhibu Ebû Hüreyre*’ olarak tanınmaktadır. Bu durumda kendisinden hadîs rivâyet etmiş olması pek mümkündür. Ebû Ma‘şer’in ise tabîinden olduğu daha önce söylenmişti. Dolayısıyla aynı tabakadan olan birisinden hadîs rivâyet etmesi mümkündür. Diğer râvîler ise yine aynı şekilde hem bir hoca-talebe silsilesinde devam etmekte hem de hadîs ‘حدثنا’ lafzı ile rivâyet edilmektedir. Bu durumda hadîs mu’an’an olmaktan çıkar ve likâ’nın sübûtu kesinleşir.

Dolayısıyla hem İbn Mâce’nin hem de Ahmed b. Hanbel’in rivâyeti, talebe ve hocaların mu’âsarâtı cihetinden bakıldığında muttasıl olduğu anlaşılmaktadır.

1.1.1.2. Hâlid b. Velîd’den Gelen Rivâyetler

1.1.1.2.1. Hâlid b. Velîd’den Gelen Rivâyetlerin Sened Ağı

1.1.1.2.2. Hâlid b. Velîd Râvîleri ve Cerh - Ta‘dîl Açısından Durumları

Bu hadîsi Hâlid b. Velîd'den, Mikdâm b. Ma‘dikerib rivâyet etmiştir. Ondan da torunu Sâlih b. Yahyâ b. Mikdâm rivâyet etmiştir ki onun rivâyeti, Saîd b. Ğazvân ve Sevr b. Yezîd tarîkleriyle olmak üzere iki rivâyet olarak Taberânî'ye ulaşmıştır. Söz konusu hadîsin birinci tarîkini, Saîd b. Ğazvân'dan Hâris b. ‘Ubeyde, ondan Amr b. Osmân, ondan İbrâhîm b. Muhammed ve ondan da Taberânî almıştır. İkincisini ise Sevr b. Yezîd'den, Bakıyye b. Velîd, ondan Hayve b. Şüreyh, ondan Mûsâ b. Îsâ el-Hımsî ve ondan da Taberânî almıştır. Dolayısıyla Sâlih b. Yahyâ'nın dedesi Mikdâm üzerinden Hâlid b. Velîd'den naklettiği rivâyetin ilk yazılı kaynağı iki ayrı tarîk olarak Taberânî'nin *el-Mu‘cemü'l-Kebîr*'idir.¹⁶¹

1.1.1.2.2.1. Hâlid b. Velîd el-Mahzûmî

Tam ismi Hâlid b. Velîd b. Muğîre b. Abdillâh b. Ömer b. Mahzûm'dur.¹⁶² el-Kureşî, el-Mahzûmî el-Mekkî ve el-Hicâzî nisbeleri; Ebû Süleymân künyesi ve Seyfullah lakabıyla bilinir.¹⁶³

Ayrıca kendisi *Fârisu'l-İslâm* (İslâm Kahramanı), *Leysu'l-Meşâhid* (Savaşların Aslanı), *es-Seyyidu'l-İmâm* (Saygın İmâm), *el-Emîru'l-Kebîr* (Büyük Emîr) ve *Kâidu'l-Mücâhidîn* (Mücahitlerin Komutanı) gibi lakablarla da taltîf edilmiştir.¹⁶⁴

Annesi Resûlullâh'ın (s.a.s.) hanımı, Meymûne bnt. Hâris'in kardeşidir.¹⁶⁵

İslâm'la şereflendiği tarih ihtilafı olmakla birlikte,¹⁶⁶ Vâkîdî'nin dediğine göre hicretin 8. yılı Safer ayının ilk günü, Mekke'nin fethedilmesinden önce, Hudeybiye'den sonra müslüman olmuş,¹⁶⁷ Mekke'nin fethine¹⁶⁸, Mûte ve Huneyn savaşlarına katılmış hatta

¹⁶¹ et-Taberânî Ebu'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb, *el-Mu‘cemü'l-Kebîr*, (Thk. Hamdi b. Abdülmecîd es-Selefi), 2. Baskı, Musul: Mektebetu'l-'Ulûm ve'l-Hikem, 1983, c. IV, s. 111

¹⁶² İbn Abdilberr, a.g.e., c. II, s. 427; İbnu'l-Esîr, a.g.e., c. II, s. 140; İbn Hacer, *el-İsâbe*, c. II, s. 215; el-Mizzî, a.g.e., c. VIII, s. 187; ez-Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, c. I, s. 318

¹⁶³ el-Mizzî, a.g.e., c. VIII, s. 187; ez-Zehebî, a.g.e., c. I, s. 318

¹⁶⁴ ez-Zehebî, a.g.e., c. I, s. 318

¹⁶⁵ İbn Abdilberr, a.g.e., c. II, s. 427; İbnu'l-Esîr, a.g.e., c. II, s. 140; İbn Hacer, *el-İsâbe*, c. II, s. 215; el-Mizzî, a.g.e., c. VIII, s. 187; ez-Zehebî, a.g.e., c. I, s. 318; Mustafa Fayda, “*Hâlid b. Velîd*”, *DÎA*, c. XV, s. 289

¹⁶⁶ İbn Abdilberr, a.g.e., c. II, s. 427; İbnu'l-Esîr, a.g.e., c. II, s. 141; İbn Hacer, *el-İsâbe*, c. II, s. 215

¹⁶⁷ İbn Abdilberr, a.g.e., c. II, s. 428; İbnu'l-Esîr, a.g.e., c. II, s. 141; el-Mizzî, a.g.e., c. VIII, s. 188

¹⁶⁸ İbn Abdilberr, a.g.e., c. II, s. 428; İbnu'l-Esîr, a.g.e., c. II, s. 142; İbn Hacer *el-İsâbe*, c. II, s. 216; ez-Zehebî, a.g.e., c. I, s. 319

Resûlullâh (s.a.s.) Mûte günü kendisine ‘*Seyfullah (Allah’ın Kılıcı)*’ lakabını vermiştir.¹⁶⁹ Hayber’in fethine katılıp katılmadığı ise tartışmalıdır.¹⁷⁰

Resûlullâh’tan (s.a.s.) rivâyetleri, el-Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, en-Nesâî ve İbn Mâce’de tahrîc edilmiştir.¹⁷¹

Eşter en-Neha’î, Câbir b. Abdillâh el-Ensârî, Cübeyr b. Nufeyr el-Hadramî, Hâlid b. Hakîm b. Hizâm, Rebî‘ Ebu’l-‘Âliye er-Riyâhî, Ebu’l-Vâil b. Seleme, Târik b. Şihâb, Abdullâh b. Abbâs –ki teyzesinin oğludur-, ‘Alkame b. Kays, Kays b. Ebî Hâzim, Muğîre el-Mahzûmî, Mikdâm b. Ma’dikerib, Şefîk b. Seleme ve Ebû Abdillâh el-Eş’ârî gibi daha pek çok kimse ondan hadîs rivâyet etmiştir.¹⁷²

Resûlullâh (s.a.s.) bazı gazvelerinde onu görevlendirmiştir.¹⁷³ Hz. Ebû Bekr (r.a.) ise onu, Müseylemetü’l-Kezzâb ve dinden dönen Necid bedevîlerine karşı yapılan savaşlarda görevlendirmiş, daha sonra Irak’a oradan da Şam’a yönlendirmiştir.¹⁷⁴ Aynı zamanda Şam’ın fethini yöneten ordu komutanlarından biri de yine kendisidir.¹⁷⁵

ez-Zehebî, kendisinden bahsederken, ‘*Altmış yıl yaşadı, bir çok yiğit öldürdü sonra da yatağında vefat etti ve korkakları sevindirmede*’ der.¹⁷⁶

Muhammed b. Sa’d dâhil birçok kişi Hâlid b. Velîd’in, hicrî 21 yılında Hıms’ta vefat ettiğini,¹⁷⁷ vasiyetlerini Hz. Ömer’e (r.a.) bıraktığını ve Hıms’a bir mil mesafedeki bir köye defnedildiğini söyler.¹⁷⁸

¹⁶⁹ İbn Abdilberr, a.g.e., c. II, s. 428-429; İbnu’l-Esîr, a.g.e., c. II, s. 141; İbn Hacer **el-İsâbe**, c. II, s. 216; el-Mizzî, a.g.e., c. VIII, s. 188; ez-Zehebî, a.g.e., c. I, s. 318; Mustafa Fayda, “**Hâlid b. Velîd**”, DİA, c. XV, s. 290

¹⁷⁰ el-Mizzî, a.g.e., c. VIII, s. 188

¹⁷¹ el-Mizzî, a.g.e., c. VIII, s. 188

¹⁷² el-Mizzî, a.g.e., c. VIII, s. 188; ez-Zehebî, a.g.e., c. I, s. 319

¹⁷³ İbn Abdilberr, a.g.e., c. II, s. 428; İbnu’l-Esîr, a.g.e., c. II, s. 142; el-Mizzî, a.g.e., c. VIII, s. 188

¹⁷⁴ İbn Abdilberr, a.g.e., c. II, s. 429; İbnu’l-Esîr, a.g.e., c. II, s. 142; İbn Hacer **el-İsâbe**, c. II, s. 216; el-Mizzî, a.g.e., c. VIII, s. 188; Mustafa Fayda, “**Hâlid b. Velîd**”, DİA, c. XV, s. 290

¹⁷⁵ İbn Hacer, **el-İsâbe**, c. II, s. 216; el-Mizzî, a.g.e., c. VIII, s. 188; Mustafa Fayda, “**Hâlid b. Velîd**”, DİA, c. XV, s. 290-291

¹⁷⁶ ez-Zehebî, a.g.e., c. I, s. 319

¹⁷⁷ İbn Abdilberr, a.g.e., c. II, s. 430; İbnu’l-Esîr, a.g.e., c. II, s. 143; İbn Hacer **el-İsâbe**, c. II, s. 219; ez-Zehebî, a.g.e., c. I, s. 319

¹⁷⁸ el-Mizzî, a.g.e., c. VIII, s. 189; Hâlid b. Velid hakkında daha geniş bilgi için bkz.: Mustafa Fayda, **Hâlid b. Velîd**, DİA, c. XV, s. 289-292

1.1.1.2.2.2. Mikdâm b. Ma'dikerib b. Amr b. Yezîd el-Kindî¹⁷⁹

Ebû Kerîme, Ebû Yezîd, Ebû Sâlih, Ebû Bişr ve Ebû Yahyâ künyeleri; Nezîlu Hıms ve Sâhibu Resûlillâh lakabları ile de anılmaktadır.¹⁸⁰

Nisbesi el-Kindî'dir. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) ashâbındandır¹⁸¹. Hz. Peygamber'den (s.a.s.) birçok hadîs rivâyet etmiştir.¹⁸² Ayrıca Hâlid b. Velîd, Mu'âz b. Cebel ve Ebû Eyyûb el-Ensârî'den de rivâyette bulunmuştur.¹⁸³ Kendisinden de Cübeyr b. Nüfeyr, Şa'bî, Hâlid b. Ma'dân, oğlu Yahyâ b. Mikdâm, torunu Sâlih b. Yahyâ ve daha birçok kişi hadîs rivâyet etmiştir.¹⁸⁴ Müslim haricinde ulamânın ekserisi kendisinden rivâyet etmiştir.¹⁸⁵

Onun Sahâbî olup olmadığı noktasında kendisinden şöyle bir cevap alınmıştır:

Ebû Müsfîr ve başkaları Yezîd b. Sinân vasıtasıyla Ebû Yahyâ el-Kella'î'den şöyle dediğini nakletmişlerdir; *'Mescitte Mikdâm'ın yanına geldim ve dedim ki; Ey Ebû Yahyâ! İnsanlar senin Resûlullâh'ı (s.a.s.) görmediğini iddia ediyorlar. Bunun üstüne (Mikdâm) şöyle dedi; Sübhânallah! Vallahi onu gördüm. (Hatta) amcam ile beraber yürüyordum. Şu kulağımı tutarak amcama 'bunu görüyor musun?' (bile) dedi.*¹⁸⁶

Vefatına dair farklı görüşler mevcuttur. Bir grup âlime göre hicrî 87 yılında vefat etmiştir. Buna Ebû Hafs el-Fellâs 91 yaşında olduğunu da eklemiştir.¹⁸⁷ Şam'a gelmiş ve Hıms'ta ikâmet etmiştir.¹⁸⁸ Kabrinin ise Hıms'ta olduğu söylenmiştir.¹⁸⁹ Târîhu'l-Hımsîyyîn'in sahibi Ahmed b. Muhammed b. Îsâ el-Bağdâdî onun Abdülmelik b. Mervân'ın hilâfetine kadar yaşadığını söylemiştir.¹⁹⁰

¹⁷⁹ Mikdâm hakkında Semsettin Kırış tarafından Erîke hadîsinin râvîsi olması hasebiyle 2018 yılında *'Erîke Hadisi'nin Râvîsi Olarak Mikdâm b. Ma'dikerib'* isimli bir makale yayımlanmıştır. Detaylı bilgi için oraya müracaat edilebilir: (Kırış, Şemsettin (2018), **Erîke Hadîsi'nin Râvîsi Olarak Mikdâm b. Ma'dikerib**, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, cilt 7, sayı 2, s. 995-1019

¹⁸⁰ İbn Abdilberr, a.g.e., c. IV, s. 1482; İbnu'l-Esîr, a.g.e., c. IV, s. 244; İbn Hacer **el-İsâbe**, c. II, s. 161; ez-Zehebî, a.g.e., c. V, s. 422. İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. X, s. 287

¹⁸¹ İbn Abdilberr, a.g.e., c. IV, s. 1482; İbnu'l-Esîr, a.g.e., c. IV, s. 245; İbn Hacer **el-İsâbe**, c. II, s. 161; el-Mizzî, a.g.e., c. XXVIII, s. 459

¹⁸² ez-Zehebî, a.g.e., c. V, s. 422

¹⁸³ İbn Hacer, **el-İsâbe**, c. II, s. 161; el-Mizzî, a.g.e., c. XXVIII, s. 459

¹⁸⁴ İbn Abdilberr, a.g.e., c. IV, s. 1483; İbnu'l-Esîr, a.g.e., c. IV, s. 245; İbn Hacer **el-İsâbe**, c. II, s. 161; ez-Zehebî, a.g.e., c. V, s. 422; İbn Hacer, **Takrîbü't-Tehzîb**, c. X, s. 287

¹⁸⁵ el-Mizzî, a.g.e., c. XXVIII, s. 459

¹⁸⁶ İbn Hacer, **el-İsâbe**, c. II, s. 161-162; ez-Zehebî, a.g.e., c. V, s. 422

¹⁸⁷ İbn Abdilberr, a.g.e., c. IV, s. 1483; İbnu'l-Esîr, a.g.e., c. IV, s. 245; İbn Hacer **el-İsâbe**, c. II, s. 161; ez-Zehebî, a.g.e., c. V, s. 422; İbn Hacer, **Takrîbü't-Tehzîb**, c. X, s. 287

¹⁸⁸ el-Mizzî, a.g.e., c. XXVIII, s. 459

¹⁸⁹ ez-Zehebî, a.g.e., c. V, s. 422

¹⁹⁰ el-Mizzî, a.g.e., c. XXVIII, s. 459

‘*Sahâbenin hepsi udûldür*’ kâide-i külliyesi¹⁹¹ gereğince Mikdâm (r.a.) ve öncesinde bahsedilen Hâlid b. Velîd (r.a.) cerh ve ta’dîle tabi tutulmamıştır.

1.1.1.2.2.3. Sâlih b. Yahyâ b. Mikdâm

Mikdâm b. Ma’dikerib el-Kindî’nin torunudur.¹⁹² eş-Şâmî nisbesiyle de bilinir.¹⁹³

Dedesi Mikdâm ve babası Yahyâ’dan¹⁹⁴ hadîs rivâyetinde bulunmuştur.¹⁹⁵

Sevr b. Yezîd er-Ribhî, Saîd b. Ğazvân, Süleymân b. Selîm¹⁹⁶ el-Kinânî, Yahyâ b. Câbir et-Tâî ve Yezîd b. Hacer eş-Şâmî gibi Hımslıların da aralarında bulunduğu daha başka kimseler de kendisinden hadîs rivâyet etmişlerdir.¹⁹⁷

el-Buhârî, *et-Târîhu’l-Kebîr*’de kendisi hakkında ‘*fîhi nazar*’¹⁹⁸ demiş¹⁹⁹ ancak hemen peşinden onun, babası ve dedesi târîkiyle, Hâlid b. Velîd’den naklettiği, ‘*katır ve eşeklerin eti helâl değildir*’ hadîsine yer vermiştir.²⁰⁰ Bu durumda el-Buhârî’nin, ‘*Sâlih*’ten hadîs alınmaz’ anlamında değil de belki ‘*hakkında farklı görüşler vardır*’ anlamında ‘*fîhi nazar*’ dediği düşünülebilir.

İbn Hibbân ise onu *es-Sikât*’ına almış ancak kendisi için ‘*Yuhti*’u²⁰¹ (*hata yapardı*) ifadesini kullanarak zabt açısından kusuruna işaret etmiştir.²⁰²

¹⁹¹ Babanzâde, a.g.e., c. I, s. 19

¹⁹² el-Mizzî, a.g.e., c. XIII, s. 105; İbn Hibbân, a.g.e., c. VI, s. 459; İbn Hacer, **Tehzîbü’t-Tehzîb**, c. IV, s. 357; **Lisânü’l-Mîzân**, c. VII, s. 246; el-‘Aynî, a.g.e., c. II, s. 50

¹⁹³ el-Mizzî, a.g.e., c. XIII, s. 105; el-Buhârî, a.g.e., c. IV, s. 293; İbn Hacer, **Tehzîbü’t-Tehzîb**, c. IV, s. 357; **Lisânü’l-Mîzân**, c. VII, s. 246; el-‘Aynî, a.g.e., c. II, s. 50

¹⁹⁴ İbn Hacer, **Lisânü’l-Mîzân**, c. VII, s. 246

¹⁹⁵ el-Mizzî, a.g.e., c. XIII, s. 105; el-Buhârî, a.g.e., c. IV, s. 293; İbn Hibbân, a.g.e., c. VI, s. 459; İbn Hacer, **Tehzîbü’t-Tehzîb**, c. IV, s. 357; el-‘Aynî, a.g.e., c. II, s. 50

¹⁹⁶ el-Buhârî, a.g.e., c. IV, s. 293; İbn Hibbân, a.g.e., c. VI, s. 459

¹⁹⁷ el-Mizzî, a.g.e., c. XIII, s. 105; İbn Hacer, **Tehzîbü’t-Tehzîb**, c. IV, s. 357; el-‘Aynî, a.g.e., c. II, s. 50

¹⁹⁸ **Fîhi Nazar**: Zehebî’ye göre cerhin üçüncü, Irâkî’ye göre ikinci mertebesinde bulunan bir râvî hakkında kullanılan bir sîga. Böyle bir râvînin rivâyet ettiği hadîs hiçbir suretle alınmaz. el-Buhârî bu sîgayı bu anlamda kullanır. (Bkz. *es-Sehâvî*, a.g.e., c. II, s. 126, 129; *es-Suyûtî*, a.g.e., c. I, s. 409-410; Aydınlı, a.g.e., s. 81)

¹⁹⁹ el-Buhârî, a.g.e., c. IV, s. 293; el-Mizzî, a.g.e., c. XIII, s. 105; İbn Hacer, a.g.e., c. IV, s. 357; el-‘Aynî, a.g.e., c. II, s. 50

²⁰⁰ el-Buhârî, **et-Târîhu’l-Kebîr**, c. IV, s. 293

²⁰¹ **Yuhti**’u: Böyle bir râvînin rivâyeti araştırılmak yani i’tibâr için alınır. (Bkz. *es-Suyûtî*, a.g.e., c. I, s. 407; Aydınlı, a.g.e., s. 332)

²⁰² İbn Hibbân, a.g.e., c. VI, s. 459; el-Mizzî, a.g.e., c. XIII, s. 106; İbn Hacer, a.g.e., c. IV, s. 357; el-‘Aynî, a.g.e., c. II, s. 50

İbn Hacer ise kendisi hakkında bir yerde '*leyyin*'²⁰³ demiş,²⁰⁴ başka bir yerde ise İbn Hazm'dan, onun ve babası Yahyâ'nın '*mechûl*' olduğunu nakletmiştir.²⁰⁵ Ayrıca Hâlid b. Velîd (r.a.) Hayber'den sonra Müslüman olduğu halde, eşek etinin Hayber'de haram kılındığını bildiren hadîsi Hâlid'den rivâyeti sebebiyle onu hakkında '*zayıf*' demiştir.²⁰⁶

Ebû Dâvûd, en-Nesâî, İbn Mâce ve Ebû Ca'fer et-Tahâvî²⁰⁷ onun rivâyetlerini eserlerine almışlardır.²⁰⁸

Hataları olmakla birlikte âlimlerin onu terketmediği ve rivâyetlerini aldıkları görülmektedir. Hâlid b. Velîd'den Erîke hadîsini nakletmesi sebebiyle zayıf sayanların gerekçesi de iki yönden geçersizdir. Birincisi hadîsi Hâlid'den değil, dedesi Mikdâm'dan rivâyet etmiştir. İkincisi ileride de değinileceği üzere Halîd b. Velid, Hayber gazvesinden sonra Müslüman olup gazveye katılmamış olsa da bu hadîsi rivâyet etmesinde bir sakınca yoktur. Çünkü Hâlid, hadîsi başka bir sahâbîden duymuş ve rivâyet etmiş olabilir. Bu da mürsel hadîs olur ki sahâbenin mürseli makbuldür. Dolayısıyla Salîh b. Yahyâ'nın rivâyeti makbul olup sika olduğu söylenebilir.

1.1.1.2.2.4. Taberânî'nin Birinci Tarîkteki Râvîleri

1.1.1.2.2.4.1. Saîd b. Ğazvân eş-Şâmî

Şam ehlindedir.²⁰⁹ Sâlih b. Yahyâ b. Mikdâm b. Ma'dikerib²¹⁰ ve babası Ğazvân'dan hadîs rivâyet etmiştir.²¹¹

Kendisinden ise Ebû Vehb Hâris b. 'Ubeyde el-Kellâ'î²¹² ve Muâviye b. Sâlih el-Hadramî hadîs rivâyet etmiştir.²¹³

İbn Hacer onun '*mestûr*' olduğunu söylemiştir.²¹⁴

²⁰³ **Leyyin:** Böyle bir râvînin rivâyeti araştırılmak yani i'tibâr için alınır. Yukarıda geçen 'fihî lîn' manasındadır. (Bkz. Aydınlı, a.g.e., s. 164)

²⁰⁴ İbn Hacer, **Takrîbü't-Tehzîb**, c. I, s. 274

²⁰⁵ İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. IV, s. 357

²⁰⁶ İbn Hacer, a.g.e., c. IV, s. 357

²⁰⁷ el-'Aynî, a.g.e., c. II, s. 50

²⁰⁸ el-Mizzî, a.g.e., c. XIII, s. 106; el-'Aynî, a.g.e., c. II, s. 50

²⁰⁹ İbn Hibbân, a.g.e., c. VI, s. 354; İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. IV, s. 64; İbn Hacer, **Lisânü'l-Mîzân**, c. VII, s. 231; İbn Hacer, **Takrîbü't-Tehzîb**, c. I, s. 240

²¹⁰ İbn Hibbân, a.g.e., c. VI, s. 354

²¹¹ el-Mizzî, a.g.e., c. XI, s. 30; ez-Zehebî, **el-Kâşif fî Ma'rifetti men lehu rivâye fî'l-Kütübi's-Sitte ve Şerhih**, (Thk. Muhammed Avvâme ve Ahmed Muhammed Nemr el-Hatîb), Dâru'l-Kıbleti li's-Sekâfeti'l-İslâmiyye, 1992, c. I, s. 442; İbn Hacer, **Lisânü'l-Mîzân**, c. VII, s. 231

²¹² İbn Hibbân, a.g.e., c. VI, s. 354

²¹³ el-Mizzî, a.g.e., c. XI, s. 31; İbn Hacer, **Lisânü'l-Mîzân**, c. VII, s. 231, ez-Zehebî, **el-Kâşif**, c. I, s. 442

²¹⁴ İbn Hacer, **Takrîbü't-Tehzîb**, c. I, s. 240

İbn Hibbân kendisini *es-Sikât*'ında zikretmiştir.²¹⁵ ez-Zehebî ise sika olduğunu söylemiştir.²¹⁶

Ebû Dâvûd onun bir rivâyetini *Sünen* 'inde tahrîc etmiştir.²¹⁷

Görüldüğü üzere hakkındaki bilgiler az olsa da yetersiz değildir. Âlimlerin onun hakkında söylediklerine göre sika bir râvîdir.

1.1.1.2.2.4.2. Hâris b. 'Ubeyde el-Kellâ'î

El-Hımsî²¹⁸ ve el-Mısrî²¹⁹ nisbeleri; Ebû Vehb künyesi ile de bilinir.²²⁰ Hıms kadılığı yapmıştır.²²¹

Muhammed b. Velîd ez-Zebîdî'den hadîs dinlemiş ve rivâyet etmiştir.²²² Ayrıca, babasından ve dedesi²²³ başta olmak üzere, Hişâm b. 'Urve²²⁴, 'Allâ' b. 'Utbe, Abdullâh b. Osmân, İsmâîl b. Râfî', Saîd b. Ğazvân ve bazı Mısırlıların da aralarında bulunduğu başka bir grup râvîden de hadîs rivâyet etmiştir.²²⁵

Kendisinden de Amr b. Osmân el-Hımsî, Yezîd b. Abdirabbih, Abdullâh b. Abdilcebbâr, el-Habâbirî ve başkaları hadîs rivâyet etmiştir.²²⁶

Akranları Şâm ehlinde olup kendisi Mısır'da ikâmet etmiştir.²²⁷

İbn Hibbân onu *es-Sikât*'ında zikretmiştir.²²⁸ Dârekutnî ise kendisini zayıf saymıştır.²²⁹

²¹⁵ el-Mizzî, a.g.e., c. XI, s. 31

²¹⁶ ez-Zehebî, a.g.e., c. I, s. 442

²¹⁷ el-Mizzî, a.g.e., c. XI, s. 31

²¹⁸ el-Buhârî, a.g.e., c. II, s. 274; ez-Zehebî, **Târîhu'l-İslâm**, c. XIII, s. 143; İbn Hamza el-Hüseynî Ebu'l-Mehâsin Şemsüddîn Muhammed b. Alî b. Hasan, **el-İkmâl fî Zikri men lehû rivâye fî Müsnedi'l-İmâm Ahmed mine'r-Ricâl Sivâ men Zükire fî Tehzîbi'l-Kemâl**, (Thk. Abdulmu'tî Emîn Kal'acî), 1. Baskı, Pakistan: Câmi'atu'd-Dirâsâti'l-İslâmiyye, 1989, c. I, s. 76

²¹⁹ ez-Zehebî, **Târîhu'l-İslâm**, c. XII, s. 108; İbn Hibbân, a.g.e., c. VI, s. 176

²²⁰ el-Buhârî, a.g.e., c. II, s. 275; el-Hüseynî, a.g.e., c. I, s. 76; İbn Hibbân, a.g.e., c. VI, s. 176

²²¹ ez-Zehebî, a.g.e., c. XIII, s. 143; el-Hüseynî, a.g.e., c. I, s. 76

²²² el-Buhârî, a.g.e., c. II, s. 274; ez-Zehebî, a.g.e., c. XIII, s.143

²²³ el-Hüseynî, a.g.e., c. I, s. 76

²²⁴ İbn Hibbân, a.g.e., c. VI, s. 176

²²⁵ ez-Zehebî, a.g.e., c. XII, s. 109; c. XIII, s. 143; el-Hüseynî, a.g.e., c. I, s. 76

²²⁶ ez-Zehebî, a.g.e., c. XII, s. 109; c. XIII, s. 143; el-Hüseynî, a.g.e., c. I, s. 76

²²⁷ İbn Hibbân, a.g.e., c. VI, s. 176

²²⁸ ez-Zehebî, a.g.e., c. XII, s. 109

²²⁹ el-Hüseynî, a.g.e., c. I, s. 76

Ebû Hâtim ise kendisi hakkında *'leyse bi kaviyy²³⁰ bir şeyhtir'* demiştir.²³¹

Hicrî 186 yılının²³² Zilkade ayında vefat etmiştir.²³³

İbn Hibbân'ın onu tevsîk ettiği açıktır. Zayıf râvî olsa bile rivâyeti mütabaatla zayıflıktan kurtulup hasen li-ğayrihi olur.

1.1.1.2.2.4.3. Amr b. Osmân

Tam ismi Amr b. Osmân b. Saîd b. Kesîr b. Dînâr'dır.²³⁴ el-Kureşî ve el-Hımsî nisbeleri ve Ebû Hafs künyesiyle tanınır.²³⁵

Benî Ümeyye'nin azatlı kölesidir.²³⁶

Yahyâ b. Osmân'ın kardeşidir.²³⁷ Hicrî 160'lı yıllarda doğduğu söylenmektedir.²³⁸

Ahmed b. Hâlid el-Vehbî, İsmâîl b. 'Ayyâş, Ebû Damra Enes b. 'Îyâz, Bakıyye b. Velîd, Hâris b. 'Ubeyde, Süfyân b. Uyeyne²³⁹, Ebû Hayve Şüreyh b. Yezîd, Damra b. Rabî'a, Ebû Osmân b. Saîd el-Hımsî, 'Ukbe b. 'Alkame el-Beyrûtî, Velîd b. Müslim ve Yemân b. 'Adıyy gibi daha pek çok kimseden hadîs rivâyet etmiştir.²⁴⁰

Kendisinden ise Ebû Dâvûd, en-Nesâî, İbn Mâce²⁴¹, İbrâhîm b. Muhammed el-Hımsî, Ca'fer el-Firyâbî, Ebû 'Arûbe Hüseyin b. Muhammed, Zekerıyyâ b. Yahyâ, Ebû Zür'a

²³⁰ **Leyse bi kaviyy:** 43 numaralı dipnota bakınız.

²³¹ el-Hüseyinî, a.g.e., c. I, s. 76

²³² ez-Zehebî, a.g.e., c. XII, s. 109; el-Hüseyinî, a.g.e., c. I, s. 76

²³³ el-Buhârî, a.g.e., c. II, s. 274; İbn Hibbân, a.g.e., c. VI, s. 176

²³⁴ el-Mizzî, a.g.e., c. XXII, s. 144-145; ez-Zehebî, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, c. XXIII, s. 295; İbn Hibbân, a.g.e., c. VIII, s. 488; İbn Hacer, **Takrîbü't-Tehzîb**, c. I, s. 424; **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. VIII, s. 66; en-Nesâî Ebû Abdırrahmân Ahmed b. Şu'ayb b. Alî, **Tesmiyetu Meşâyihi Ebî Abdırrahmân Ahmed b. Şu'ayb b. Alî en-Nesâî ve Zikru'l-Müdellesîn**, (Thk. Şerîf Hâtim b. Ârif el-'Avnî), 1. Baskı, Mekke: Dâru'l-'Âlemi'l-Fevâid, h. 1423, c. I, s. 60

²³⁵ el-Mizzî, a.g.e., c. XXII, s. 145; ez-Zehebî, a.g.e., c. XXIII, s. 295; İbn Hibbân, a.g.e., c. VIII, s. 488; İbn Hacer, **Takrîbü't-Tehzîb**, c. I, s. 424; **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. VIII, s. 66; en-Nesâî, **Tesmiyetu Meşâyih**, c. I, s. 60

²³⁶ el-Mizzî, a.g.e., c. XXII, s. 145; İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. VIII, s. 66

²³⁷ el-Mizzî, a.g.e., c. XXII, s. 145; İbn Hacer, a.g.e., c. VIII, s. 66

²³⁸ ez-Zehebî, a.g.e., c. XXIII, s. 295

²³⁹ İbn Hibbân, a.g.e., c. VIII, s. 488

²⁴⁰ el-Mizzî, a.g.e., c. XXII, s. 145; ez-Zehebî, a.g.e., c. XXIII, s. 295; İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. VIII, s. 67

²⁴¹ İbn Hacer, **Takrîbü't-Tehzîb**, c. I, s. 424

er-Râzî, Ebû Hâtim Muhammed b. İdrîs er-Râzî, Muhammed b. Abdillâh b. Süleymân el-Halebî ve Mufaddal b. Ğassân el-Ğallâbî gibi birçok kişi hadîs rivâyet etmiştir.²⁴²

en-Nesâî onun hakkında ‘*sikadır*’ demiştir.²⁴³

Ebû Zür‘a onun hakkında ‘*Muhammed b. Mûsâffa’dan daha hâfız idi*²⁴⁴ ve (*Muhammed’dense*) onu tercih ederim’ demiştir.²⁴⁵

ez-Zehebî, onun hakkında ‘*Hâfız ve Sebt*’ ifadelerini kullanır.²⁴⁶

İbn Hacer bir yerde onun hakkında ‘*sadûk*’ demiş²⁴⁷ başka bir yerde ise en-Nesâî ve Ebû Dâvûd’un da onu tevsîk ettiğini söylemiştir.²⁴⁸ Ayrıca Ebû Hâtim de onun hakkında ‘*sadûk*’ ifadesini kullanmış²⁴⁹, İbn Hibbân ise *es-Sikât*’ında zikretmiştir.²⁵⁰

İbn Hibbân ve İbn Hacer başta olmak üzere, hicrî 250 yılında vefat ettiğini söyleyenler vardır.²⁵¹ ez-Zehebî ise onun, 251 yılının Ramazan ayında vefat ettiğini kaydetmiştir.²⁵²

Âlimlerin onun hakkındaki ifadeleri onun sika ve hâfız bir râvî olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

1.1.1.2.2.4.4. İbrâhîm b. Muhammed b. ‘Irk el-Yahsubî

Taberânî’nin hocalarındandır.²⁵³ El-Himsî nisbesiyle de bilinir.²⁵⁴ İbn Hacer ve Zehebî’ye göre mutemed değildir.²⁵⁵

²⁴² el-Mizzî, a.g.e., c. XXII, s. 145-145; ez-Zehebî, a.g.e., c. XXIII, s. 295; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, c. VIII, s. 67

²⁴³ en-Nesâî, a.g.e., c. I, s. 60

²⁴⁴ ez-Zehebî, a.g.e., c. XXIII, s. 295

²⁴⁵ el-Mizzî, a.g.e., c. XXII, s. 146; İbn Hacer, a.g.e., c. VIII, s. 67

²⁴⁶ ez-Zehebî, a.g.e., c. XXIII, s. 295

²⁴⁷ İbn Hacer, *Takrîbü’t-Tehzîb*, c. I, s. 424

²⁴⁸ İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, c. VIII, s. 67

²⁴⁹ el-Mizzî, a.g.e., c. XXII, s. 146; ez-Zehebî, a.g.e., c. XXIII, s. 295; İbn Hacer, a.g.e., c. VIII, s. 67

²⁵⁰ el-Mizzî, a.g.e., c. XXII, s. 146; İbn Hibbân, a.g.e., c. VIII, s. 488; İbn Hacer, a.g.e., c. VIII, s. 67

²⁵¹ el-Mizzî, a.g.e., c. XXII, s. 146; İbn Hibbân, a.g.e., c. VIII, s. 488; İbn Hacer, *Takrîbü’t-Tehzîb*, c. I, s. 424

²⁵² ez-Zehebî, a.g.e., c. XXIII, s. 295

²⁵³ İbn Hacer, *Lisânü’l-Mizân*, c. I, s. 105; ez-Zehebî, *Mizânü’l-İ’tidâl fî Nakdi’r-Ricâl*, (Thk. Alî Muhammed Muavvid vd.), Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1995, c. I, s. 188

²⁵⁴ İbn Hacer, a.g.e., c. I, s. 105; ez-Zehebî, *Mizânü’l-İ’tidâl*, c. I, s. 188

²⁵⁵ İbn Hacer a.g.e., c. I, s. 105; ez-Zehebî, a.g.e., c. I, s. 188

İbn Hacer ve Zehebî'ye göre mutemed kabul edilmemiştir. Bu ifadeler onun az zayıf râvî olduğunu, rivâyetinin itibara elverişli olduğunu, dolayısıyla takviye ile hasen li-ğayrihi olabileceğini gösterir.

1.1.1.2.2.5. Taberânî'nin İkinci Tarîkteki Râvîleri

1.1.1.2.2.5.1. Sevr b. Yezîd b. Ziyâd el-Kellâ'î

Er-Rahabî, eş-Şâmî ve el-Hımsî nisbeleri ve Ebû Hâlid künyesi ile de tanınır.²⁵⁶

Hadîs rivâyet ettiği âlimler arasında Ebân b. Ebî 'İyâz el-Basrî, Berâ b. Abdirrahmân, Basr b. 'Ubeydillah el-Hadramî, Habîb b. 'Ubeyd er-Rahabî, Süleymân b. Mûsâ, Sâlih b. Mikdâm b. Ma'dikerib, es-Salt ed-Devsî, Abdurrahmân b. Cübeyr b. Nüfeyr, Abdülmelik b. Abdilazîz b. Cüreyc, Amr b. Şu'ayb, Muhammed b. Müslim el-Mekkî, Mekhûl eş-Şâmî ve Ebû 'Avn el-Ensârî gibi pekçok kişi sayılabilir.²⁵⁷

Kendisinden ise İbrâhîm b. Humeyd er-Rûâsî, Bakıyye b. Velîd, Bekir b. Muhâcir, Hafs b. Ömer er-Râzî, Halîl b. Mürre, Şîrâz kadısı Sa'd b. Salt, Süfyân b. Habîb el-Basrî, Süfyân es-Sevrî, Süfyân b. Uyeyne, Ebû 'Âsım ed-Dahhâk, Muhammed b. Hasan el-Hemedânî, Mu'âfi b. 'İmrân, Heysem b. Hümejd, Velîd b. Muhammed el-Mevkirî, Velîd b. Müslim, Yahyâ b. Hamza el-Hadramî ve Yahyâ b. Saîd el-Kattân gibi birçokları rivâyette bulunmuşlardır.²⁵⁸

Muhammed b. Saîd, onu beşinci mertebeden saymış ve onun hakkında '*hadîste sikadır*' demiştir.²⁵⁹

Yahyâ b. Saîd el-Kattân ise '*Sevr b. Yezîd'den daha sika bir Şamlı tanımiyorum*' demiştir.²⁶⁰

Muhammed b. Avf ve en-Nesâî, onun hakkında '*sikadır*', Ebû Hâtim ise '*sadûktur, hâfızdır*' demişlerdir.²⁶¹

²⁵⁶ el-Mizzî, a.g.e., c. IV, s. 418; İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. II, s. 30

²⁵⁷ el-Mizzî, a.g.e., c. IV, s. 418-419; İbn Hacer, a.g.e., c. II, s. 30

²⁵⁸ el-Mizzî, a.g.e., c. IV, s. 419-420; İbn Hacer, a.g.e., c. II, s. 30

²⁵⁹ el-Mizzî, a.g.e., c. IV, s. 421

²⁶⁰ el-Mizzî, a.g.e., c. IV, s. 422

²⁶¹ el-Mizzî, a.g.e., c. IV, s. 427

Ayrıca birçok hadîs ulemâsı kendisi hakkında ‘*sika, sebt, sahîhu’l-hadîs, esbet, sâlih, ceyyidu’l-hadîs, müstekîmu’l-hadîs*’ gibi ta‘dîl ifadeleri kullanmışlardır.²⁶²

Hicrî 150 yılında, Kudüs’te yaşı 70 küsur yaşında vefat etmiştir. Vefat tarihini 152, 153 ve 155 olarak kaydedenler de vardır.²⁶³

Kütüb-i Sitte müelliflerinden Müslim dışındakiler onun rivâyetlerini tahrîc etmişlerdir.²⁶⁴

Âlimlerin, onun hakkındaki ifadeleri, sika olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

1.1.1.2.2.5.2. Bakıyye b. Velîd el-Kellâ‘î

Tam ismi Bakıyye b. Velîd b. Sâid b. Kâ‘b b. Harîz şeklindedir.²⁶⁵ Nisbeleri ise el-Kellâ‘î, el-Himyerî, el-Meytemî ve el-Himsî’dir.²⁶⁶ Künyesi ise Ebû Yuhmid’dir.²⁶⁷

Yezîd b. Abdirabbih, Bakıyye’den ‘*110 yılında doğdum*’ dediğini semâ’ etmiştir.²⁶⁸

Hadîs aldığı çok sayıda şeyhi vardır. Bazıları şu şekilde sıralanabilir; Şu’be b. el-Haccâc, Şu’ayb b. Ebî Hamzâ, Safvân b. Amr, Dubâre b. Mâlik, Abdullâh b. Vâkid, Abdurrahmân b. Sâbit b. Sevbân, Abdurrahmân b. Amr el-Evzâ‘î, ‘Utbe b. Ebî Hakîm, Osmân b. Zafer el-Cühenî, Muhammed b. Ziyâd el-Elhânî, Muhammed b. Abdirrahmân b. ‘İrk el-Yahsubî, Muâviye b. Yahyâ es-Sadeî, Nâfi’ b. Yezîd el-Mısırî, Numeyr b. Yezîd.²⁶⁹

Kendisinden ise İbrâhîm b. Mûsâ el-Ferrâ’, İshâk b. Râhûye, Hayve b. Şüreyh el-Himsî, Esed b. Mûsâ, İsmâil b. ‘Ayyâş, Süfyân b. Uyeyne, Süveyd b. Saîd, Şu’be b. el-Haccâc ve Abdullâh b. el-Mübârek (ki bunlar aynı zamanda onun şeyhleridir), Amr b. Osmân b. Saîd b. Kesîr b. Dînâr el-Himsî ve kardeşi Yahyâ, Îsâ b. Ahmed el-Askalânî, Îsâ b. Münzir el-Himsî, Kesîr b. ‘Ubeyde, Muhammed b. Abdilazîz er-Remlî, Muhammed b. Ömer el-Kureşî, Muhammed b. Mûsâffâ b. Behlûl, Mûsâ b. Eyyûb, Velîd b. Müslim ve daha pekçok kimse hadîs rivâyet etmiştir.²⁷⁰

²⁶² el-Mizzî, a.g.e., c. IV, s. 421-428

²⁶³ el-Mizzî, a.g.e., c. IV, s. 428

²⁶⁴ el-Mizzî, a.g.e., c. IV, s. 428

²⁶⁵ el-Mizzî, a.g.e., c. IV, s. 192; ez-Zehebî, a.g.e., c. XVI, s. 48

²⁶⁶ el-Mizzî, a.g.e., c. IV, s. 192; ez-Zehebî, a.g.e., c. XVI, s. 48

²⁶⁷ el-Mizzî, a.g.e., c. IV, s. 192; ez-Zehebî, a.g.e., c. XVI, s. 48

²⁶⁸ el-Mizzî, a.g.e., c. IV, s. 199

²⁶⁹ el-Mizzî, a.g.e., c. IV, s. 192-194; ez-Zehebî, a.g.e., c. XVI, s. 48

²⁷⁰ el-Mizzî, a.g.e., c. IV, s. 194-196; ez-Zehebî, a.g.e., c. XVI, s. 48

ez-Zehebî, onun hakkında; *'hafızdır, âlimdir, muhaddisu Hims'tır ve meşhûr otoritelerden biridir'* der.²⁷¹

Abdullâh b. el-Mübârek ise onun hakkında *'sadûktur'* demiştir.²⁷² Yahyâ b. Ma'în ise *'Bağdât'a geldiğinde, Şu'be Bakıyye'ye saygı gösterirdi'* demiştir.²⁷³

Abdullâh b. Ahmed b. Hanbel de onun hakkında şöyle der; *'Babama Bakıyye ve İsmâîl b. 'Ayyâşı sorduğunda, 'bana göre Bakıyye daha üstündür, ancak onun bilinmeyen kimselerden yaptığı rivâyetleri almayın' cevabını verdi'*.²⁷⁴

Ya'kûb b. Şeybe ve Muhammed İbn Sa'd ise onun sika olduğunu fakat bazen zayıf râvîlerden, kendisinden küçük olanlardan hadîs rivâyet ettiğini ve bu rivâyetlerinin (sika râvîlerin dışındaki rivâyetlerinin) alınmaması gerektiğini söylerler.²⁷⁵ Aynı şekilde Ahmed b. Abdillâh el-'İclî de onun ma'ruf râvîlerden naklettiği rivâyetleri yönünden sika olduğunu fakat mechûl râvîlerden naklettiği rivâyetlerin ise alınmaması gerektiğini söylemiştir.²⁷⁶ Ebû Zûr'a da aynı hususu vurgulamış ve *'Bakıyye'nin tek kusuru mechûl râvîlerden çok rivâyet etmesidir, sika râvîlerden rivâyet ettiği müddetçe sikadır'* diye eklemiştir.²⁷⁷

Ebû Hâtim ise onun hakkında *'onun hadîsleri alınır ancak onlarla ihticâc edilmez ve kendisi benim nazarımda İsmâîl b. 'Ayyâş'tan üstündür'* demiştir.²⁷⁸

en-Nesâî ise onun *'haddesenâ ve ahberenâ'* dediğinde sika olduğunu ancak *'an fûlanin'* dediği rivâyetlerinin alınmaması gerektiğini söylemiştir.²⁷⁹

Hicrî 197 yılında vefat etmiştir.²⁸⁰

el-Buhârî, *Sahîh*'inde onun rivâyetlerini şâhid olarak getirmiş ve *Edebü'l-Müfred*'inde ise onlara yer vermiştir. Müslim onun rivâyetlerini tahrîc etmiş ve diğer muhaddisler ise onun rivâyetleri ile ihticâc etmişlerdir.²⁸¹

²⁷¹ ez-Zehebî, a.g.e., c. XVI, s. 48

²⁷² el-Mizzî, a.g.e., c. IV, s. 196; ez-Zehebî, a.g.e., c. XVI, s. 49

²⁷³ el-Mizzî, a.g.e., c. IV, s. 196

²⁷⁴ el-Mizzî, a.g.e., c. IV, s. 196-197; ez-Zehebî, a.g.e., c. XVI, s. 50

²⁷⁵ el-Mizzî, a.g.e., c. IV, s. 197; ez-Zehebî, a.g.e., c. XVI, s. 51

²⁷⁶ el-Mizzî, a.g.e., c. IV, s. 198

²⁷⁷ el-Mizzî, a.g.e., c. IV, s. 198; ez-Zehebî, a.g.e., c. XVI, s. 51

²⁷⁸ el-Mizzî, a.g.e., c. IV, s. 198; ez-Zehebî, a.g.e., c. XVI, s. 51

²⁷⁹ el-Mizzî, a.g.e., c. IV, s. 198; ez-Zehebî, a.g.e., c. XVI, s. 51

²⁸⁰ el-Mizzî, a.g.e., c. IV, s. 199

²⁸¹ el-Mizzî, a.g.e., c. IV, s. 200

Bu açıklamalar onun meçhul olmayan râvîlerden rivâyetinin hasen li-zatîhi olacağını göstermektedir.

1.1.1.2.2.5.3. Hayve b. Şüreyh b. Yezîd el-Hadramî

Ebu'l-‘Abbâs ve İbn Ebî Hayve künyeleri ve el-Hımsî nisbesi ile de bilinir.²⁸²

İsmâîl b. ‘Ayyâş, Bakıyye b. Velîd²⁸³, babası Şüreyh b. Yezîd, Damra b. Rebî‘a, Abdulmelik b. Muhammed es-San’ânî, Muhammed b. Harb, Muhammed b. Şu‘ayb, Mervân b. Muâviye el-Fezârî, Velîd b. Müslim ve Yahyâ b. Saîd el-Hımsî gibi isimler de dâhil olmak üzere daha birçok kişiden hadîs rivâyet etmiştir.²⁸⁴

Kendisinden ise el-Buhârî başta olmak üzere Ebû Dâvûd, İbrâhîm b. Saîd el-Cevherî, Ahmed b. Muhammed b. Hanbel, İshâk b. Mansûr, Ca’fer b. Muhammed b. Câbir et-Tâî, Ebû Zür‘a ed-Dımeşkî, Ömer b. Ebî Ömer el-Belhî, Fadl b. Muhammed el-Beyhakî, Ebû Ümeyye Muhammed b. İbrâhîm et-Tarsûsî, Ebû Hâtim Muhammed b. İdrîs er-Râzî, Ebû İsmâîl Muhammed b. İsmâîl et-Tirmizî, Muhammed b. Sehl b. Asker et-Temîmî el-Buhârî, Yahyâ b. Ma‘în ve Ya‘kûb b. Süfyân gibi daha nice hadîs âlimi, rivâyette bulunmuşlardır.²⁸⁵

Yahyâ b. Ma‘în ve Ya‘kûb b. Şeybe gibi pek çok kişi onun ‘sika’ olduğunu vurgulamışlardır.²⁸⁶

ez-Zehebî, onun hakkında şu ifadeleri kullanır; ‘*İmam, Mutkîn, Muhaddis ve Sebt’tir. İlimde derin bir birikime sahiptir*’.²⁸⁷

İbn Hibbân kendisini *es-Sikât*’ında zikretmiştir.²⁸⁸ Aynı şekilde İbn Hacer el-Askalânî de onun sika olduğunu kaydetmiştir.²⁸⁹

Buhârî, Tirmizî, Ebû Dâvûd, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel onun rivâyetlerini kitaplarında tahrîc etmişlerdir.²⁹⁰

²⁸² el-Mizzî, a.g.e., c. VII, s. 482; ez-Zehebî, a.g.e., c. XX, s. 184; İbn Hibbân, a.g.e., c. VIII, s. 217; İbn Hacer, **Takrîbü’t-Tehzîb**, c. I, s. 185

²⁸³ İbn Hibbân, a.g.e., c. VIII, s.217

²⁸⁴ el-Mizzî, a.g.e., c. VII, s. 483; ez-Zehebî, a.g.e., c. XX, s. 184

²⁸⁵ el-Mizzî, a.g.e., c. VII, s. 483-484; ez-Zehebî, a.g.e., c. XX, s. 184

²⁸⁶ el-Mizzî, a.g.e., c. VII, s. 484; ez-Zehebî, a.g.e., c. XX, s. 184

²⁸⁷ ez-Zehebî, a.g.e., c. XX, s. 184

²⁸⁸ İbn Hibbân, a.g.e., c. VIII, s. 217

²⁸⁹ İbn Hacer, **Takrîbü’t-Tehzîb**, c. I, s. 185

²⁹⁰ el-Mizzî, a.g.e., c. VII, s. 484; ez-Zehebî, a.g.e., c. XX, s. 184

Hicrî 224 yılında vefat etmiştir.²⁹¹

Âlimlerin onun hakkında söyledikleri onun sika olduğunda ittifak ettiklerini göstermektedir.

1.1.1.2.2.5.4. Mûsâ b. İsâ b. Münzir el-Hımsî

Ebû Amr künyesi; es-Sülemî ve el-Hımsî nisbeleriyle de tanınır.²⁹² İsâ b. Münzir es-Sülemî'nin oğludur.²⁹³

Hadîs tahammül ettiği âlimler arasında başta babası olmak üzere, Ahmed b. Mücâlid el-Hımsî, Ahmed b. Hâlid el-Vehbî, Muhammed b. el-Mübârek es-Sûrî ve Hayve b. Şüreyh de vardır.²⁹⁴

Taberânî h. 280'de onunla görüşmüş ve ondan hadîs almıştır.²⁹⁵ Ayrıca kendisinin eski hocalarındandır.²⁹⁶ Mûsâ b. Abbâs el-Cüveynî, Ebû Sayra Eş'as b. Muhammed ve daha birçok kişi de ondan hadîs rivâyet etmiştir.²⁹⁷

en-Nesâî'nin, onu eleştirdiği ve hakkında '*ondan bir şey rivâyet etmem, o sika değildir*' dediği rivâyet edilmiştir.²⁹⁸

Hicrî 287 de vefat etmiştir.²⁹⁹

Sadece İmâm en-Nesâî'nin onu eleştirdiği görülmüştür. Diğer hiçbir âlim onu cerhetmemiş ve ondan hadîs rivâyet etmişlerdir. Bu da onun rivâyetinin makbul olduğunu gösterir.

1.1.1.2.3. Hâlid b. Velîd'den Gelen Rivâyetlerin İttisâl-İnkıta Açısından Değerlendirilmesi

Erîke hadîsinin bu rivâyetindeki ilk râvîsi olan Hâlid b. Velîd (r.a.) hicrî 21 yılında vefat etmiştir. İkinci râvî olan Mikdâm'ın (r.a.) vefatı ise –ihtilafı olmakla birlikte- h. 87

²⁹¹ el-Mizzî, a.g.e., c. VII, s. 484; ez-Zehebî, a.g.e., c. XX, s. 184; İbn Hibbân, a.g.e., c. VIII, s. 217; İbn Hacer, a.g.e., c. I, s. 185

²⁹² ez-Zehebî, **Târîhu'l-İslâm**, c. XX, s. 478; c. XXI, s. 312; İbn Hacer, **Lisânü'l-Mizân**, c. VI, s. 126

²⁹³ el-Mizzî, a.g.e., c. XXXVI, s. 23

²⁹⁴ ez-Zehebî, a.g.e., c. XX, s. 478; c. XXI, s. 312; İbn Hacer, a.g.e., c. VI, s. 126

²⁹⁵ ez-Zehebî, a.g.e., c. XX, s. 478; c. XXI, s. 312; İbn Hacer, a.g.e., c. VI, s. 126

²⁹⁶ İbn Hacer, a.g.e., c. VI, s. 126

²⁹⁷ ez-Zehebî, a.g.e., c. XXI, s. 312

²⁹⁸ ez-Zehebî, a.g.e., c. XX, s. 478; c. XXI, s. 312; İbn Hacer, a.g.e., c. VI, s. 126

²⁹⁹ ez-Zehebî, a.g.e., c. XX, s. 478; c. XXI, s. 312

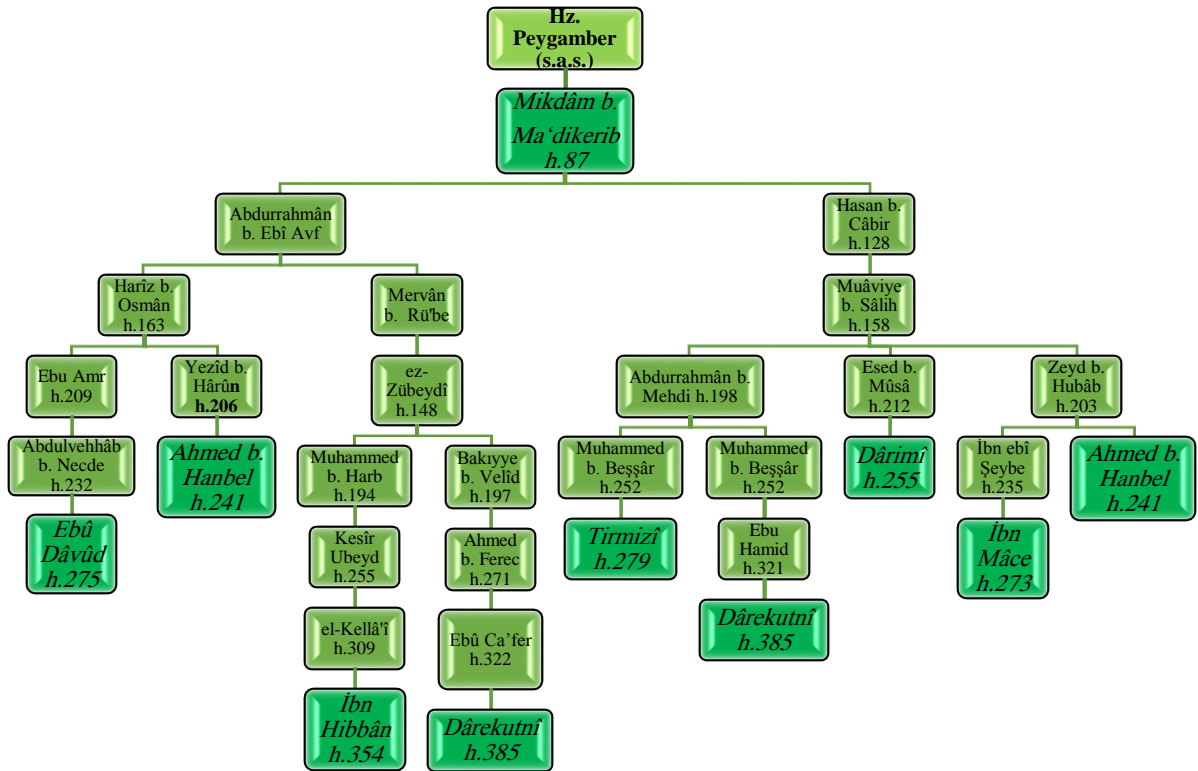
olarak kaydedilmiştir. Kendisi vefat ettiğinde 91 yaşındadır. Dolayısıyla kendisi hicretten 4 sene önce doğmuştur. Bu da bize Hz. Hâlid vefat edince Mikdâm'ın 25 yaşında olduğu bilgisini verir. Buna ikisinin de sahâbî olduğu bilgisini de eklersek görüşmüş olmaları ve Mikdâm'ın hadîs almış olması ihtimali kesinleşmektedir. Velew ki likâ' sübut bulmamış olsa da ulemânın icmâsı ile sahâbenin mürseli makbûldür.

Diğer bir râvî olan Sâlih b. Yahyâ b. Mikdâm, hadîsi dedesi Mikdâm'dan rivâyet etmiştir. Bazı rivâyetlerde '*babasından o da dedesinden rivâyet etmiştir*' şekli de mevcuttur. Bu nakilleri göz önüne aldığımızda hadîsi dedesinden almış olması mümkündür.

Hadîsin diğer iki târikindeki râvîler peşpeşe gelen hoca ve talebelerden oluşmaktadır. Dolayısıyla hadîs, ilim/hadîs meclislerinde kırâat edilmiş ve neticede Taberânî tarafından kayıt altına alınmıştır.

1.1.1.3. Mikdâm b. Ma'dikerib'ten Gelen Rivâyetler

1.1.1.3.1. Mikdâm b. Ma'dikerib'ten Gelen Rivâyetlerin Sened Ağı

1.1.1.3.2. Mikdâm b. Ma‘dikerib Râvîleri ve Cerh - Ta‘dîl Açısından Durumları

Bu hadîsi Mikdâm b. Ma‘dikerib’ten, Abdurrahmân b. Ebî Avf ve Hasan b. Câbir olmak üzere iki râvî rivâyet etmiştir. İbn Ebî Avf’dan ise iki râvî rivâyet etmiştir ki bunlardan Harîz b. Osmân’ın rivâyeti Ebû Amr ve Yezîd b. Hârûn tarîkleri olmak üzere iki ayrı tarîkten gelmiştir. Ebû Amr’dan gelen rivâyetin ilk yazılı kaynağı Abdulvehhâb b. Necde’nin rivâyetiyle Ebû Dâvûd’un *Sünen*’idir. İbn Ebî Avf’dan rivâyet eden ikinci râvî Mervân’ın rivâyetinin ilk yazılı kaynağı ise yine iki ayrı tarîkten Sünenü Dârekutnî ve Sahîhu İbn Hibbân’dır. Mikdâm b. Ma‘dikerib’in ikinci râvîsi olan Hasan b. Câbir’dan Muâviye b. Sâlih, ondan da üç râvî hadîsi rivâyet etmişlerdir. Neticede Hasan b. Câbir’in rivâyeti, Tirmizî, Dârekutnî, Dârimî, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel olmak üzere beş eserde kaydedilmiştir. Burada önce birinci, sonra ikinci senedin râvîleri incelenecektir.

1.1.1.3.2.1. Mikdâm b. Ma‘dikerib b. Amr b. Yezîd el-Kindî

Mikdâm b. Ma‘dikerib daha önce Hâlid b. Velîd rivâyetinin râvîleri arasında incelendiği için burada tekrar zikredilmeyecektir.

1.1.1.3.2.2. Abdurrahmân b. Ebî Avf Tarîki

1.1.1.3.2.2.1. Abdurrahmân b. Ebî Avf el-Cüreşî el-Hımsî

Hıms kadılığı yapmıştır.³⁰⁰

Amr b. el-‘Âs, Mikdâm b. Ma‘dikerib, Cübeyr b. Nüfeyr, Abdullâh b. Mahmer, Abdurrahmân b. Mes’ûd, Utbe b. Abdi’s-Sülemî, Osmân b. Osmân es-Sekâfî, Muâviye b. Ebî Süfyân, Ebû Âmir el-Hûzenî ve Ebû Hind el-Becelî’den hadîs rivâyet etmiştir.³⁰¹ Kendisinde de Muhammed b. el-Velîd ez-Zübeydî, Savfân b. Amr, Sevr b. Yezîd rivâyette bulunmuştur.³⁰²

Ayrıca kendisinden, ileride inceleyeceğimiz bir râvî olan Harîz b. Osmân da rivâyette bulunmuştur ve Ebû Dâvûd *‘Harîz’in hocaları sikadır’* demiştir.³⁰³

³⁰⁰ İbn Hibbân, a.g.e., c. V, s. 105

³⁰¹ el-Mizzî, a.g.e., c. XVII, s. 329; İbn Hibbân, a.g.e., c. V, s. 105

³⁰² İbn Hibbân, a.g.e., c. V, s. 105

³⁰³ el-Mizzî, a.g.e., c. XVII, s. 330; el-Hazrecî Ahmed b. Abdillâh, **Hulâsatu Tehzîbi Tehzîbi’l-Kemâl fî Esmâ’r-Ricâl**, (Thk. Abdulfettâh Ebû Ğudde), Beyrut: Dâru’l-Beşşâr, h. 1416, c. I, s. 233

İbn Hacer'e göre ikinci tabakadandır ve sikadır.³⁰⁴ Hz. Peygamber'e (s.a.s.) yetiştiği de söylenmiştir. Ebû Dâvûd ve Müslim'de rivâyetleri mevcuttur.³⁰⁵ el-İclî onun hakkında '*Şam'lıdır, sikadır ve tâbiîndendir*' demiştir.³⁰⁶

İbn Ebî Avf'ın sika olduğu konusunda âlimler ittifak etmiştir.

1.1.1.3.2.2.2. Harîz b. Osmân b. Cibr b. Ahmer b. Es'ad er-Rahabî el-Hımsî eş-Şâmî

Ebû Osmân künyesiyle, el-Meşriki³⁰⁷ ve el-Hımsî nisbeleriyle de anılır.³⁰⁸ Ebû Avn eş-Şâmî de denir.³⁰⁹ Himyer'deki Rahabe'dendir. Şâmlı olup, Halîfe Mehdî zamanında Bağdât'a gelmiş ve orada hadîs rivâyetinde bulunmuştur.³¹⁰

Ebu'l-Velîd el-Hûzenî, Eyfel b. Abdikellâî, Hibbân b. Zeyd eş-Şer'abî, Habîb b. Sâlih, Habîb b. Ubeyd er-Rahabî, Hâlid b. Muhammed es-Sekafî, Abdullâh b. Bişr el-Mâzinî -ki kendisi Resûlullâh'ın (s.a.s.) ashâbındandır-, Abdurrahmân b. Ebî Avf, Abdullâh b. Büsr, Hâlid b. Ma'dân ve Râşid b. Sa'd'dan ve daha birçok kişiden rivâyetlerde bulunmuştur. Kendisinden de Âdem b. Ebî İyâs, İshâk b. Süleymân er-Râzî, Usâm b. Hâlid, Velîd b. Müslim, Alî b. 'Ayyâş el-Hımsî, Alî b. Ca'd ve daha birçok talebe kendisinden hadîs rivâyet etmiştir.³¹¹

Kendisi çok hadîs rivâyet etmekle bilinir. Bu konuda Alî b. 'Ayyâş el-Hımsî'den şöyle rivâyet gelmiştir; '*Harîz'in yaklaşık 200 rivâyetini bir defterde topladık ve kendisine getirdik. Çokluğuna baya şaşırды ve iki kez 'bunlar benden mi? (rivâyet edilmiş)' dedi.*'³¹²

Pekçok kişi tarafından sika olduğu vurgulanmıştır.³¹³ Mesela Ahmed b. Hanbel onun hakkında '*sikadır sikadır sikadır*' demiştir.³¹⁴ Ayrıca *Târîhu'l-Hımsiyyîn* kitabının sahibi Ebû Bekr el-Bağdâdî de '*hadîs'te sebtir*' demiştir.³¹⁵ Tâbiîn'in küçüklerindedir ve sebtir

³⁰⁴ İbn Hacer, **Takrîbü't-Tehzîb**, c. I, s. 348

³⁰⁵ İbn Hacer, a.g.e., c. I, s. 348

³⁰⁶ el-İclî, **Ma'rifetu's-Sikât**, c. II, s. 84

³⁰⁷ el-Mizzî, a.g.e., c. V, s. 568

³⁰⁸ el-Hazrecî, a.g.e., c. I, s. 75

³⁰⁹ el-Mizzî, a.g.e., c. V, s. 568

³¹⁰ el-Mizzî, a.g.e., c. V, s. 569

³¹¹ el-Hazrecî, a.g.e., c. I, s. 75

³¹² el-Mizzî, a.g.e., c. V, s. 572

³¹³ el-İclî, a.g.e., c. I, s. 29; İbn Ma'în, **Târîhu İbn Ma'în-Rivâyetü'd-Devrî**, c. IV, s. 428

³¹⁴ el-Hazrecî, a.g.e., c. I, s. 75

³¹⁵ el-Mizzî, a.g.e., c. V, s. 572; **Sebt**: Adâlet ve zabt sahibi, güvenilir kimse demektir. Böyle bir râvînin rivâyet ettiği hadîs delil olarak alınır. (Bkz. en-Nevevî, **et-Takrîb ve't-Teysîr**, s. 52; Aydınlı, a.g.e., s. 273)

ancak Nâsıbî³¹⁶ olduğu³¹⁷ hatta Hz. Alî aleyhinde olup insanları ona karşı kıskırttığı söylense de³¹⁸ bizzat kendisinden bu durumu kesinlikle reddeden rivâyetler de mevcuttur. Meselâ İbn Ma‘în der ki; ‘Yahyâ’dan dinledim ki Alî b. ‘Ayyâş kendisine Harîz b. Osmân’ın bir adama şöyle dediğini anlatmış; ‘Sana yazıklar olsun! Allah’tan sakınmaz mısın? ki benim Alî’ye sövdüğümü iddia edersin. Hayır! Vallahi ben hiçbir zaman Alî’ye sövmedim, hakaret etmedim’³¹⁹.

Bir diğer rivâyette ise Horasan ehlinde bir adam Alî b. ‘Ayyâş’a Harîz’in Hz. Alî (r.a.) hakkında konuşup konuşmadığını sormuş o da Harîz’den ‘Bazı kimseler benim Alî (r.a.) hakkında konuştuğumu iddia ediyorlar. Bunu yapmaktan Allah’a sığınırım. Onların hesabını göreceğ olan da Allah’tır’ dediğini duyduğunu ifade etmiştir.³²⁰

el-Buhârî ise kendisi hakkında şu nakli yapar; ‘Muhammed b. el-Müsennâ onlara Muâz b. Muâz’ın şöyle dediğini söyledi; Bize Harîz b. Osmân Ebû Osmân rivâyette bulundu -ki Şâm ehlinde hiç kimseyi ondan daha faziletli gördüğümü bilmem-’. Ayrıca el-Buhârî onun hakkında şu nakli de yapar; ‘Ebu’l-Yemân, Harîz’in bir adam yani Hz. Alî (r.a.) hakkında konuştuğunu ancak sonra bıraktığını söyledi.³²¹

Ebû Ahmed b. ‘Adiyy ise Harîz’in, Şâm’ın sika râvîlerinden olduğunu, kendisinden Şâm ehlinin sika râvîleri olan İsmâîl b. ‘Ayyâş, Velîd b. Müslim ve Muhammed b. Şu’ayb gibi birçok râvînin ve Irak ehlinde de aynı şekilde Yahyâ el-Kattân, Yezîd b. Hârûn, Ahmed b. Hanbel ve Yahyâ b. Ma‘în gibi pek çok sika râvînin de hadîs rivâyet ettiğini söylemiş ve ardından da birilerin Harîz hakkında Hz. Alî’ye (r.a.) buğzettiği (yalanını) uydurup arkasından konuştuklarını eklemiştir.³²²

Yine başka bir rivâyette Ebû Ahmed b. ‘Adiyy, Ahmed b. Hanbel’in şöyle dediğini rivâyet eder; ‘Harîz’in 300 civarında hadîsi vardır. Kendisinin hadîsleri sahîhtir. Ancak o, Alî (r.a.) hakkında konuşur.³²³ Başka bir rivâyette ise yukarıda da değindiğimiz gibi, Ebû

³¹⁶ **Nâsıbî:** Hz. Osman’a taraftarlık yapıp Hz. Alî’ye düşmanlık besleyen kimse demektir. (Bkz. es-San‘ânî Muhammed b. İsmâîl b. Salâh el-Hasanî el-Kahlânî, **et-Tahbîr li İdâhi Me‘âni’t-Teysîr**, (thk. Muhammed Subhî b. Hasan Hallâk), 1. Baskı, Riyad, Mektebetu’r-Ruşd, 2012, c. III, s. 588; el-Hayrâbâdî, a.g.e., s. 160; Aydınlı, a.g.e., s. 245)

³¹⁷ ez-Zehebî, **el-Mügnî fi’l-Dü’afâ**, (Thk. Nûreddin ‘İtr), Katar: İdâretu İhyâi’t-Türâs, 2009, c. I, s. 154

³¹⁸ el-‘İclî, a.g.e., c. I, s. 291

³¹⁹ İbn Ma‘în, a.g.e., c. IV, s. 475

³²⁰ el-Mizzî, a.g.e., c. V, s. 578

³²¹ el-Mizzî, a.g.e., c. V, s. 572

³²² el-Mizzî, a.g.e., c. V, s. 579

³²³ el-Mizzî, a.g.e., c. V, s. 572

Ubeyd el-Âcurrî, Ebû Dâvûd'dan şunu nakleder; '*Ahmed b. Hanbel'e Harîz'i sordum, sikadır sikadır sikadır' dedi.*'³²⁴

Yahyâ b. Ma'în de Harîz b. Osmân'ın sika olduğunu birkaç kez dile getirmiştir.³²⁵

Muhammed b. Osmân b. Ebî Şeybe ise Alî b. el-Medîni'ye Harîz'in sorulduğunu ve onunda '*Yetiştığımız bütün arkadaşlarımız onun sika olduğunu dile getirdiler*' cevabını verdiğini nakleder.³²⁶

Hicrî 80 de doğduğu söylenmiştir.³²⁷ Vefatına dair ise farklı görüşler vardır. Hicrî 162, 163 ve 168 yıllarında vefat ettiğine dair farklı haberler olmakla birlikte hicrî 163 de vefat ettiği görüşü kabul görmüştür.³²⁸

Âlimlerin Hârîz hakkında söyledikleri incelendiğinde, onun sika bir râvî olup hadîste otorite olduğu görülmektedir.

1.1.1.3.2.2.3. Ebû Amr Osmân b. Saîd b. Kesîr b. Dînâr el-Kureşî

Ebû Amr el-Himsî olup Ümeyyeoğullarının azatlı kölesidir.³²⁹ Hıms ehliendir.³³⁰ Hâfız İbn Hacer el-Askalânî, onu dokuzuncu mertebeden sayıp âbid ve sika bir zat olduğunu ifade etmiştir.³³¹

Harîz b. Osmân, Hassân b. Nûh, Şuayb b. Ebî Hamza, Ebû Ğassân Muhammed b. Mütref ve Muâviye b. Selâm gibi pek çok kimseden hadîs rivâyet etmiştir.³³² Kendisinden de iki oğlu Amr ve Yahyâ, Ahmed b. Muhammed b. Muğîre, Abbâs et-Tarkafî, Osmân b. Saîd ed-Dârimî, Muhammed b. Avf et-Tâî ve daha başkaları rivâyette bulunmuşlardır.³³³

Abdullâh b. Ahmed b. Hanbel, babasından naklen onun sika olduğunu ifade etmiştir.³³⁴ Osmân b. Saîd ed-Dârimî de aynı şekilde Yahyâ b. Ma'în'den, Ebû Amr'ın sika olduğunu nakletmiştir.³³⁵

³²⁴ el-Mizzî, a.g.e., c. V, s. 573

³²⁵ el-Mizzî, a.g.e., c. V, s. 573

³²⁶ el-Mizzî, a.g.e., c. V, s. 573

³²⁷ el-Mizzî, a.g.e., c. V, s. 580

³²⁸ el-Hazrecî, a.g.e., c. I, s. 75; el-Mizzî, a.g.e., c. V, s. 580

³²⁹ ez-Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, c. XV, s. 291; el-Mizzî, a.g.e., c. XIX, s. 377; İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, c. I, s. 383

³³⁰ İbn Hibbân, a.g.e., c. VIII, s. 449

³³¹ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, c. I, s. 383

³³² ez-Zehebî, a.g.e., c. XV, s. 291; İbn Hibbân, a.g.e., c. VIII, s. 449

³³³ ez-Zehebî, a.g.e., c. XV, s. 291; İbn Hibbân, a.g.e., c. VIII, s. 449

³³⁴ ez-Zehebî, a.g.e., c. XV, s. 291; el-Mizzî, a.g.e., c. XIX, s.378

³³⁵ el-Mizzî, a.g.e., c. XIX, s. 378

Abdulvehhâb b. Necde ise onun Ebdâl'dan³³⁶ olduğunu nakletmiştir.³³⁷

Ebû Dâvûd, en-Nesâî, İbn Mâce³³⁸ ve Ebû Ca'fer et-Tahâvî onun rivâyetlerini almışlardır.³³⁹

Hicrî 209 yılında vefat etmiştir.³⁴⁰

Onun hakkında söylenen ifadelerle bakıldığında sika bir râvî olduğu görülmektedir.

1.1.1.3.2.2.4. Abdulvehhâb b. Necde el-Havfî

Hims ehliendir.³⁴¹ Ebû Muhammed künyesiyle de anılır.³⁴² Bazen de el-Cebelî³⁴³ nisbesi ile rivâyetlerde yer alır. Ahmed b. Abdilvehhâb b. Necde'nin babasıdır.³⁴⁴

Ebu'l-Hasan b. Semî' onu altıncı tabakada zikretmiştir.³⁴⁵

Ed-Derâverdî, el-Velîd b. Müslim³⁴⁶ İsmâîl b. 'Ayyâş³⁴⁷, Eş'as b. Şu'be, Bişr b. Bekir, Ebu'l-Yemân, Cerrâh b. Melîh ve daha birçok kişiden hadîs rivâyet etmiştir.³⁴⁸ Kendisinden pek çok hadîs rivâyet eden râvî olmakla birlikte, Ebû Dâvûd, İbn Ebî 'Âsım³⁴⁹ ve oğlu Ahmed b. Abdilvehhâb da ondan hadîs rivâyetinde bulunmuştur.³⁵⁰ en-Nesâî³⁵¹ ise hem onun hem de oğlu Ahmed'in rivâyet ettiği hadîsleri tahrîc etmiştir.³⁵² Ebû Ca'fer et-Tahâvî de onun rivâyetlerini almıştır.³⁵³

³³⁶ **Ebdâl:** Bedelin çoğulu. Bedel ise, Bir râvînin meşhûr bir hadîs kitabında yer alan bir hadîsin rivâyetinde, farklı bir senedle bu kitabın yazarının hocasının hocasında yazarla birleşmesi. (Bkz. es-Sehâvî, a.g.e., c. III, s. 345; Aydınli, a.g.e., s. 39)

³³⁷ el-Mizzî, a.g.e., c. XIX, s. 379

³³⁸ el-Mizzî, a.g.e., c. XIX, s. 379

³³⁹ el-'Aynî, a.g.e., c. II, s. 264

³⁴⁰ İbn Hibbân, a.g.e., c. VIII, s. 449; İbn Hacer, a.g.e., c. I, s. 383; el-Mizzî, a.g.e., c. XIX, s. 379

³⁴¹ İbn Hibbân, a.g.e., c. VIII, s. 411

³⁴² el-'Aynî, a.g.e., c. II, s. 264; ez-Zehebî, **el-Kâşif**, c. I, s. 675

³⁴³ İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. VI, s. 453; el-'Aynî, a.g.e., c. II, s. 264

³⁴⁴ el-Mizzî, a.g.e., c. XVIII, s. 519

³⁴⁵ el-Mizzî, a.g.e., c. XVIII, s. 520

³⁴⁶ ez-Zehebî, **el-Kâşif**, c. I, s. 675; İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. VI, s. 454

³⁴⁷ ez-Zehebî, a.g.e., c. I, s. 675

³⁴⁸ İbn Hibbân, a.g.e., c. VIII, s. 411; İbn Hacer, a.g.e., c. VI, s. 454; el-Mizzî, a.g.e., c. XVIII, s. 519-520

³⁴⁹ ez-Zehebî, a.g.e., c. I, s. 675

³⁵⁰ İbn Hibbân, a.g.e., c. VIII, s. 411; ez-Zehebî, a.g.e., c. I, s. 675; el-'Aynî, a.g.e., c. II, s. 264; el-Mizzî, a.g.e., c. XVIII, s. 520

³⁵¹ el-'Aynî, a.g.e., c. II, s. 264; c. III, s. 303; el-Mizzî, a.g.e., c. XVIII, s. 519

³⁵² İbn Hacer, a.g.e., c. VI, s. 454

³⁵³ el-'Aynî, a.g.e., c. II, s. 264

Ya'kûb b. Şu'ayb onun sika olduğunu ifade etmiştir.³⁵⁴ İbn Hacer ise, Ya'kûb'un 'sikadır, sebtir' dediğini nakleder.³⁵⁵ Ayrıca İbn Ebî 'Âsım 'sikadır, sikadır' ve İbn 'Adî ise 'sikadır' ifadelerini kullanmışlardır.³⁵⁶ İbn Hibbân ise onu sika râvîlerden saymıştır.³⁵⁷

Hicrî 232 yılında vefat etmiştir.³⁵⁸ Bu tarihi İbn Adıyy ve Erhâ b. Kâni' de dile getirmişlerdir.³⁵⁹

Âlimlerin onun hakkındaki görüşleri incelendiğinde sika olduğu anlaşılmaktadır.

1.1.1.3.2.2.5. Yezîd b. Hârûn b. Zâzî el-Vâsıtî

İbn Zâzân, İbn Sâbit es-Sülemî, Ebû Hâlid el-Vâsıtî de denir.³⁶⁰ Dedesi Zâzân, Utbe b. Ferkad'ın hanımı Ümmü 'Âsım'ın azatlığıdır.³⁶¹ Aslen Buhârâlî olduğu söylenmiştir.³⁶²

ez-Zehebî, onun hakkında şu ifadeleri kullanır; 'İmâm³⁶³, Kudve,³⁶⁴ Şeyhü'l-İslâm ve Hâfiz³⁶⁵'dir.³⁶⁶ 'İlimde ve amelde baş idi, sika ve hüccet³⁶⁷ idi ve konumu büyüktü'.³⁶⁸

Ebân b. Ebî 'Ayyâş, Ebân b. Yezîd el-'Attâr, İsmâîl b. 'Ayyâş, el-Esved b. Şeybân, Esbağ b. Zeyd el-Verrâk, akrânından olan Bakıyye b. Velîd, Behz b. Hakîm, Haccâc b. Ertât, Harîz b. Osmân, Hammâd b. Seleme, Dâvûd b. Ebî Hind, Saîd b. İyâs el-Cerîrî, Süfyân es-Sevrî, Şu'be b. el-Haccâc, Abdullâh b. Avn, Mâlik b. Enes, Yahyâ b. Saîd el-Ensârî ve Ebû Mâlik el-Eşca'î gibi daha pek çok âlimden hadîs dinlemiş ve rivâyetlerde bulunmuştur.³⁶⁹

Kendisinden ise İbrâhîm b. Ya'kûb el-Cürcânî, Ahmed b. Hanbel, İshâk b. Râhûye, Esed b. Amr el-Vâsıtî, Bakıyye b. Velîd, Beyân b. Amr el-Buhârî, Hasan b. İsâ el-Bistâmî,

³⁵⁴ ez-Zehebî, a.g.e., c. I, s. 675; el-'Aynî, a.g.e., c. II, s. 264

³⁵⁵ İbn Hacer, a.g.e., c. VI, s. 454

³⁵⁶ İbn Hacer, a.g.e., c. VI, s. 454; el-'Aynî, a.g.e., c. II, s. 264

³⁵⁷ İbn Hacer, a.g.e., c. VI, s. 454; el-'Aynî, a.g.e., c. II, s. 264; el-Mizzî, a.g.e., c. XVIII, s. 519

³⁵⁸ ez-Zehebî, a.g.e., c. I, s. 675; el-'Aynî, a.g.e., c. III, s. 243; el-Mizzî, a.g.e., c. XVIII, s. 519

³⁵⁹ İbn Hacer, a.g.e., c. VI, s. 454

³⁶⁰ el-Mizzî, a.g.e., c. XXXII, s. 261

³⁶¹ el-Mizzî, a.g.e., c. XXXII, s. 261

³⁶² el-Mizzî, a.g.e., c. XXXII, s. 261; ez-Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, c. XVII, s. 372

³⁶³ **İmâm:** Hadîs ilminde en üst mertebelere ulaşmış hoca. Böyle bir râvînin rivâyet ettiği hadîs delil olarak (ihticâc için) alınır. (Bkz. Aydınlı, a.g.e., s. 137)

³⁶⁴ **Kudve:** Kendisine uyulan, Örnek, kendisine uyulduğunda 'falanca kudvedir' denir. (Bkz. İbrahim Mustafa vd., *el-Mu'cemü'l-Vasît*, y.y.: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, Tsz., s. 721)

³⁶⁵ **Hâfiz:** Yüzbin hadîsi, metin ve senedleriyle bilip ezberlemiş olan, bunların râvîlerini, hayat hikâyeleri, cerh ve ta'dîl yönleriyle bilen hadîs âlimi. Hadîslerin sonraki nesillere sahîh olarak ulaşmasında büyük emeği geçen âlim. Böyle bir râvînin rivâyet ettiği hadîs delil olarak kullanılır. (Bkz. Aydınlı, a.g.e., s. 109)

³⁶⁶ ez-Zehebî, a.g.e., c. XVII, s. 371

³⁶⁷ **Hüccet:** Üçyüz b. hadîsi bilen hadîs âlimi. Sekizyüz b. hadîsi, râvîlerinin durumlarıyla birlikte bilen hadîs âlimi. Hadîs sahasındaki ehliyeti herkes tarafından kabul edilen, rivâyet ettiği hadîsler delil olarak kullanılan, sika râvînin üstünde daha güvenilir râvî, hadîs âlimi. (Bkz. el-Hayrâbâdî, a.g.e., s. 53; Aydınlı, a.g.e., s. 118)

³⁶⁸ ez-Zehebî, a.g.e., c. XVII, s. 371

³⁶⁹ el-Mizzî, a.g.e., c. XXXII, s. 262-264; ez-Zehebî, a.g.e., c. XVII, s. 371

Hasan b. Mansûr en-Nîsâbûrî, Ebû Hayseme Züheyr b. Harb, Osmân b. Muhammed b. Ebî Şeybe, Alî b. Hacer es-Sa'dî, Alî b. el-Medînî, Muhammed b. Ebân el-Belhî, Muhammed b. Beşşâr Bündâr, Muhammed b. Selâm el-Beykendî, Ebû Mûsâ Muhammed b. el-Müsennâ, Yahyâ b. Ma'în ve daha pek çok kişi hadîs rivâyetinde bulunmuştur.³⁷⁰

Ayrıca Kütüb-i Sitte müellifleri onun rivâyetlerini tahrîc etmişlerdir.³⁷¹ Müttefekunaleyh'dir, Şeyhân yani el-Buhârî ve Müslim onun rivâyetlerini eserlerine almışlardır.³⁷²

Ahmed b. Hanbel'den kendisi hakkında şu sözler nakledilmiştir; *'Hadîs'te hâfız³⁷³ ve mutkîn³⁷⁴ idi, Haccâc b. Ertât'tan olan hadîsleri sahîhti, onlara önem verir ve muhâfaza ederdi'*.³⁷⁵

İshâk b. Mansûr ise Yahyâ b. Ma'în'den rivâyetle onun sika olduğunu söylemiştir.³⁷⁶ Alî b. el-Medînî de *'O sika râvîlerdendir'* ve *'Yezîd b. Hârûn'dan daha hâfız bir adam asla görmedim'* demiştir.³⁷⁷

el-İclî ise onun hakkında *'Hadîs'te sikadır, sebtir. Dinine sıkıca bağlı, mütedeyyin ve namazını ciddiyetle kılan biri idi. Kör³⁷⁸ olmuştu. Kuşluk namazını on altı rek'ât olarak tâdil-i erkân üzere, azımsanmayacak bir güzellikte kıları'* demiştir.³⁷⁹

Ebû Zür'a da Ebû Bekr b. Şeybe'den şöyle dinlediğini ifade etmiştir; *'Ezber konusunda Yezîd b. Hârûn'dan daha iyisini görmedim'*.³⁸⁰

Ebû Hâtim ise onun hakkında *'Sikadır, sadûk bir imâm'dır, onun nasıl biri olduğu sorulmaz'* ifadelerini kullanmıştır.³⁸¹

³⁷⁰ el-Mizzî, a.g.e., c. XXXII, s. 264-266; ez-Zehebî, a.g.e., c. XVII, s. 372

³⁷¹ el-Mizzî, a.g.e., c. XXXII, s. 270

³⁷² Ebû Ya'lâ Halîl b. Abdillâh el-Halîlî el-Kazvînî, **el-İrşâd fî Ma'rifetti 'Ulemâi'l-Hadîs**, (Thk. Muhammed Sa'id 'Amr İdrîs), Riyad: Mektebetu'r-Rüşd, h. 1409, c. II, s. 584

³⁷³ ez-Zehebî, a.g.e., c. XVII, s. 372; el-Mizzî, a.g.e., c. XXXII, s. 266

³⁷⁴ ez-Zehebî, a.g.e., c. XVII, s. 372; el-Mizzî, a.g.e., c. XXXII, s. 266; **Mutkîn**: Hadîs öğrenim ve öğretiminde ciddi davranan, işini sağlam tutan, güvenilir râvî, âlim. Bu özellikte olan kimseler, râvî isimlerinde ve hadîs metinlerinde hata yapmamakla temâyüz ederler. Böyle bir râvînin rivâyet ettiği hadîs delil olarak kullanılır. (Bkz. el-Hayrâbâdî, a.g.e., s. 130; Aydınlı, a.g.e., s. 237)

³⁷⁵ el-Mizzî, a.g.e., c. XXXII, s. 266

³⁷⁶ el-Mizzî, a.g.e., c. XXXII, s. 266

³⁷⁷ el-Mizzî, a.g.e., c. XXXII, s. 267; ez-Zehebî, a.g.e., c. XVII, s. 372

³⁷⁸ ez-Zehebî, a.g.e., c. XVII, s. 374

³⁷⁹ el-Mizzî, a.g.e., c. XXXII, s. 267

³⁸⁰ el-Mizzî, a.g.e., c. XXXII, s. 267; ez-Zehebî, a.g.e., c. XVII, s. 372

³⁸¹ el-Mizzî, a.g.e., c. XXXII, s. 267; ez-Zehebî, a.g.e., c. XVII, s. 373

Yezîd b. Hârûn ‘*Kur’ân mahlûktur diyen kimse zındıktır*’ demiştir.³⁸² Hatta Halîfe Me’mûn, ondan sakındığı için ‘*Kur’ân mahlûktur*’ diyemediğini ifade etmiş, yanındakilerin ‘*Yezîd kim ki sakınılsın?*’ sorusuna ‘*Size yazıklar olsun! Ben onun bir otoritesinin olmadığını biliyorum. Ancak eğer Kur’ân’ın mahlûk olduğunu açıktan ifade edersem onun da bana cevap vereceğinden, bunun neticesinde de insanların ihtilafa düşeceğinden ve fitne çıkacağından korkuyorum*’ cevabını vermiştir.³⁸³

Ya’kûb b. Süfyân, Muhammed b. Fudayl el-Bezzâz’dan, Yezîd b. Hârûn’un hicrî 117 de doğduğunu ve 206 yılının başlarında vefat ettiğini nakletmiştir.³⁸⁴ ez-Zehebî’ye göre ise hicrî 118’de doğmuştur.³⁸⁵

Muhammed b. Sa’d, onun sika ve çok hadîs sahibi olduğunu, Halîfe Me’mûn’un hilâfetinde 87 veya 88 yaşlarında vefat ettiğini rivâyet etmiştir.³⁸⁶

Cerh-ta’dîl âlimlerinin onun hakkındaki ifadelerine bakıldığında sika olmanın yanısıra hadîs ilminde otoriter bir âlim olduğu ortaya çıkmaktadır.

1.1.1.3.2.2.6. Mervân b. Rü’be Ebu’l-Husayn et-Tağlebî

Kendisine Ebu’l-Husayn³⁸⁷ eş-Şâmî el-Hımsî de denir.³⁸⁸ Ömer b. Rü’be’nin kardeşidir.³⁸⁹ Abdurrahmân b. Ebî Avf el-Cüreşî, Ebû Sâlih el-Eş’ârî (el-Ensârî de denir), Ebû Fâlih el-Enmârî gibi hadîs âlimlerinden rivâyetlerde bulunmuştur.³⁹⁰

Kendisinden Safvân b. Amr ve Muhammed b. el-Velîd ez-Zübeydî hadîs rivâyet etmiştir.³⁹¹

İbn Hibbân onu tevsîk ederek³⁹² *es-Sikâi*’nda zikretmiş³⁹³ ve Vâsile b. el-Eska’dan hadîs rivâyet ettiğini,³⁹⁴ Şâm ehlinde akrânlarının³⁹⁵ olduğunu ve onların kendisinden hadîs rivâyet ettiğini zikretmiştir.³⁹⁶

³⁸² ez-Zehebî, a.g.e., c. XVII, s. 375

³⁸³ ez-Zehebî, a.g.e., c. XVII, s. 374

³⁸⁴ el-Mizzî, a.g.e., c. XXXII, s. 269

³⁸⁵ ez-Zehebî, a.g.e., c. XVII, s. 371

³⁸⁶ el-Mizzî, a.g.e., c. XXXII, s. 269

³⁸⁷ İbn Hibbân, a.g.e., c. V, s. 425

³⁸⁸ el-Mizzî, a.g.e., c. XXVII, s. 389; el-‘Aynî, a.g.e., c. III, s. 26

³⁸⁹ el-Mizzî, a.g.e., c. XXVII, s. 390; ez-Zehebî, **el-Kâşif**, c. II, s. 253; el-‘Aynî, a.g.e., c. III, s. 27

³⁹⁰ el-Mizzî, a.g.e., c. XXVII, s. 390; el-‘Aynî, a.g.e., c. III, s. 27

³⁹¹ el-Mizzî, a.g.e., c. XXVII, s. 390; el-‘Aynî, a.g.e., c. III, s. 27

³⁹² el-Hazrecî, a.g.e., c. I, s. 373; İbn Hibbân, a.g.e., c. V, s. 425

³⁹³ ez-Zehebî, a.g.e., c. II, s. 253

³⁹⁴ el-Mizzî, a.g.e., c. XXVII, s. 390

³⁹⁵ **Akrân:** Yaş ve hadîs öğrenimi bakımlarından birbirine yakın olan kimseler. (Bkz. el-Hayrâbâdî, a.g.e., s. 22; Aydın, a.g.e., s. 22)

³⁹⁶ İbn Hibbân, a.g.e., c. V, s. 425

Ebû Dâvûd kendisinin bir rivâyetini almıştır.³⁹⁷ Ebû Ca'fer et-Tahâvî de onun rivâyetlerine yer vermiştir.³⁹⁸

ez-Zehebî, onun hakkında 'sikadır'³⁹⁹, İbn Hacer ise 'makbûl'dür'⁴⁰⁰ demişlerdir.⁴⁰¹

Yukarıda da görüldüğü gibi Mervân b. Rü'be sika bir râvî olup rivâyetleri tahrîc edilmiştir.

1.1.1.3.2.2.7. Muhammed b. el-Velîd b. 'Âmir ez-Zübeydî

Künyesi Ebu'l-Hüzeyl'dir.⁴⁰² el-Hımsî nisbesi ve el-Kâdî lakabıyla da anılır.⁴⁰³ İbn Hibbân, es-Sikât'ında onun hakkında 'el-Kindî' kaydını da düşmüştür.⁴⁰⁴ Hıms ehliendir.⁴⁰⁵

Sikadır, sebtir ve ez-Zührî'nin ashâbının büyüklerindedir.⁴⁰⁶ Bakıyye b. Velîd, Zübeydî'den, şöyle dediğini nakletmiştir; 'Rasâfe'de⁴⁰⁷ Zührî ile birlikte on sene ikâmet ettim'.⁴⁰⁸

Hadîs rivâyetinde bulunduğu âlimler arasında Hasan b. Câbir, Hâlid b. Muhammed es-Sekafî, Abdurrahmân b. Ebî Avf el-Cüreşî, Ömer b. Rü'be et-Tağlebî, Mervân b. Rü'be et-Tağlebî, İsa b. Yezîd eş-Şâmi, Muhammed b. Şihâb ez-Zührî⁴⁰⁹, İbn Ömer'in azatlığı Nâfî', Hişâm b. 'Urve, Velîd b. Abdurrahmân el-Cüreşî, Yezîd b. Şurayh el-Hadramî ve Yûnus b. Seyf el-Kellâ'î gibi daha pek çok hadîs âlimi vardır.⁴¹⁰

Kendisinden de yine hadîs ulemâsından İsmâil b. 'Ayyâş, Saîd el-Makburî,⁴¹¹ Bakıyye b. Velîd, el-Haccâc b. Furâfise, akrânlarından Şu'ayb b. Ebî Hamza, Abdullâh b. Sâlim⁴¹² el-Eş'ârî, Abdurrahmân b. Amr el-Evzâ'î, Muhammed b. Harb el-Havlânî, Yahyâ

³⁹⁷ el-Mizzî, a.g.e., c. XXVII, s. 390

³⁹⁸ el-'Aynî, a.g.e., c. III, s. 27

³⁹⁹ ez-Zehebî, a.g.e., c. II, s. 253

⁴⁰⁰ İbn Hacer, **Takrîbü't-Tehzîb**, c. I, s. 526; **Makbûl**: Adâlet ve Zabt sıfatlarını tam olarak taşıyan râvî. (Bkz. el-Hayrâbâdî, a.g.e., s. 151; Aydınlı, a.g.e., s. 168)

⁴⁰¹ el-Mizzî, a.g.e., c. XXVII, s. 390, 2. dipnot

⁴⁰² el-Mizzî, a.g.e., c. XXVI, s. 587; İbn Hibbân, a.g.e., c. VII, s. 373; el-Buhârî, a.g.e., c. I, s. 254. İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. IX, s. 443; **Takrîbü't-Tehzîb**, c. I, s. 511

⁴⁰³ el-Mizzî, a.g.e., c. XXVI, s. 587; İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. IX, s. 443; **Takrîbü't-Tehzîb**, c. I, s. 511

⁴⁰⁴ İbn Hibbân, a.g.e., c. VII, s. 373

⁴⁰⁵ İbn Hibbân, a.g.e., c. VII, s. 373

⁴⁰⁶ İbn Hacer, **Takrîbü't-Tehzîb**, c. I, s. 511

⁴⁰⁷ **Rasâfe**: Kûfe yakınlarında bir yer

⁴⁰⁸ el-Mizzî, a.g.e., c. XXVI, s. 590; el-Buhârî, a.g.e., c. I, s. 254

⁴⁰⁹ İbn Hibbân, a.g.e., c. VII, s. 373; İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. IX, s. 443

⁴¹⁰ el-Mizzî, a.g.e., c. XXVI, s. 588; İbn Hacer, a.g.e., c. IX, s. 443

⁴¹¹ İbn Hacer, a.g.e., c. IX, s. 443

⁴¹² İbn Hibbân, a.g.e., c. VII, s. 373; el-Buhârî, **et-Târîhu'l-Kebîr**, c. I, s. 254

b. Hamza el-Hadramî ve kardeşi Ebû Bekr b. Velîd ez-Zübeydî gibi daha pek çok kişi hadîs rivâyet etmişlerdir.⁴¹³

İbrâhîm b. Abdillâh b. Cüneyd, Yahyâ b. Ma‘în’e, Zührî’den rivâyet edenler arasında kimlerin daha sebt olduğu sorulduğunda şöyle cevap verdiğini söylemiştir; *‘Mâlik b. Enes sonra Ma‘mer sonra ‘Ukayl sonra Yûnus sonra Şu‘ayb, el-Evzâî, Zübeydî ve Süfyân b. Uyeyne. Bunların hepsi sikadır. Ez-Zübeydî ise Süfyân b. Uyeyne’den daha sebtir.*⁴¹⁴

ez-Zübeydî hakkında, el-‘İclî, Alî b. el-Medînî, Ebû Zür‘a er-Râzî ve en-Nesâî, *‘sikadır’* demişlerdir.⁴¹⁵ Alî b. el-Medînî *‘sebtir’* ifadesini de eklemiştir.⁴¹⁶

Muhammed b. Saîd ise kendisini *‘Şâm ehlinin en iyi fetvâ ve hadîs bileni idi ve sikadır inşâallah’* şeklinde tarif etmiştir.⁴¹⁷

Ebû Zür‘a ed-Dımeşkî, Duhaym’ın kendisine şöyle dediğini ifade etmiştir; *‘Şu‘ayb b. Ebî Hamza sikadır, sebtir ve rivâyetleri ‘Ukayl’ın rivâyetlerine benzerdir. ez-Zübeydî ise onların üstündedir.’*⁴¹⁸

Aynı şekilde Muhammed b. Avf et-Tâî de *‘Zübeydî, Müslümanların sika râvîlerindedir’* diyerek onun sika olduğunu belirtmiştir.⁴¹⁹

Ebû ‘Ubeyd el-Âcurrî ise Ebû Dâvûd’dan rivâyetle şöyle demiştir; *‘Evzâ’î dedi ki, Zührî’nin arkadaşları arasında Zübeydî’den daha sebt kimse yoktur’.* Yine Ebû Dâvûd, *‘Onun hadîslerinde hata yoktur’* demiştir.⁴²⁰

İbn Hibbân onu *es-Sikât* kitabında zikretmiş⁴²¹ ve şöyle demiştir; *‘Mutkin hâfızlardan idi. On sene Zührî ile birlikte ikamet etmiştir ki (bunun neticesinde) onun ilminin çoğunu almıştır. Zührî’nin ashâbının birinci tabakasındandır.’*⁴²²

Hâfız İbn Hacer ise kendisi için şöyle söylemiştir; *‘İmam Ahmed, onun sadece sika râvîlerden hadîs aldığını, İbn Hibbân es-Sikât’ta onun, dindeki fakihlerden olduğunu’⁴²³, el-Halîlî ise onun sika ve hüccet olduğunu söyledi.’*⁴²⁴

⁴¹³ el-Mizzî, a.g.e., c. XXVI, s. 588; İbn Hacer, **Tehzîbü’t-Tehzîb**, c. IX, s. 443

⁴¹⁴ el-Mizzî, a.g.e., c. XXVI, s. 588; İbn Hacer, a.g.e., c. IX, s. 443

⁴¹⁵ el-Mizzî, a.g.e., c. XXVI, s. 589

⁴¹⁶ el-Mizzî, a.g.e., c. XXVI, s. 589; İbn Hacer, a.g.e., c. IX, s. 443

⁴¹⁷ el-Mizzî, a.g.e., c. XXVI, s. 590

⁴¹⁸ el-Mizzî, a.g.e., c. XXVI, s. 590

⁴¹⁹ el-Mizzî, a.g.e., c. XXVI, s. 590

⁴²⁰ el-Mizzî, a.g.e., c. XXVI, s. 590

⁴²¹ el-Mizzî, a.g.e., c. XXVI, s. 590

⁴²² el-Mizzî, a.g.e., c. XXVI, s. 591; İbn Hibbân, a.g.e., c. VII, s. 373

⁴²³ İbn Hibbân, a.g.e., c. VII, s. 373

⁴²⁴ İbn Hacer, **Tehzîbü’t-Tehzîb**, c. IX, s. 444

Muhammed b. Sa'd, Alî b. Abdillâh ve başkaları 'Ebû Ca'fer'in hilâfetinde, 148 yılında 70 yaşında iken vefat etti' demiştir.⁴²⁵ İbn Hibbân ise '146 veya 147 yılında 70 yaşındayken vefat etti' demiştir.⁴²⁶

Tirmizî haricinde diğer Kütüb-i Sitte müellifleri onun rivâyetlerini eserlerine almışlardır.⁴²⁷

Onun hakkındaki cerh-ta'dîl değerlendirmeleri incelendiğinde sika, hatta Süfyân b. 'Uyeyne'den daha sebt olarak kabul edildiği gözükmektedir. Bu da onun sika bir ravî olduğunu göstermektedir.

1.1.1.3.2.8. Muhammed b. Harb el-Havlânî

Ebû Abdillâh ve Ebû Saîd künyeleri, el-Ebreş (Benekli) lakabı ve el-Hımsî nisbesi ile tanınır. Muhammed b. Velîd ez-Zübeydî'nin kâtibidir.⁴²⁸

Buhayr b. Sa'd, Şu'ayb b. Ebî Hamza, Safvân b. Amr es-Seksekî, Abdurrahmân b. Amr el-Evzâ'î, Abdulmelik b. Cüreyc, Abdulmelik b. Râşid et-Tağlebî, Ubeydullâh b. Ömer el-Ömerî, 'Utbe b. Ebî Hakîm, 'İmrân b. Rü'be et-Tağlebî, Muhammed b. Ziyâd el-Elhânî, Muhammed b. Velîd ez-Zübeydî ve daha birçok kişiden hadîs almış ve rivâyet etmiştir.⁴²⁹

Kendisinden ise başta el-Buhârî'nin hocası İshâk b. Râhuye (Râheveyh) olmak üzere, İbrâhîm b. Mûsâ er-Râzî, Ahmed b. Abdilmelik b. Vâkid el-Harrânî, Amr b. Osmân b. Saîd b. Kesîr b. Dinâr, İsâ b. Münzir el-Hımsî, Kesîr b. 'Ubeyde el-Mezhacî, Muhammed b. Ebî Serrî el-'Askalânî, Muhammed b. Sadaka el-Cüblânî, Muhammed b. Mûsâffâ el-Kureşî, Muhammed b. Vehb b. 'Uteybe ed-Dımeşkî, Mûsâ b. Mervân er-Rakkî, Mûsâ b. Hârûn el-Berdî, Hişâm b. Abdilmelik el-Yezenî gibi pek çok âlim hadîs rivâyet etmişlerdir.⁴³⁰

Her ne kadar Ahmed b. Hanbel'in, onun hakkında 'leyse bihi be's' dediği rivâyet edilse de kendisinin sika olduğu kaydedilmiştir.⁴³¹ Onu, başta en-Nesâî olmak üzere pek çok

⁴²⁵ el-Mizzî, a.g.e., c. XXVI, s. 591

⁴²⁶ İbn Hibbân, a.g.e., c. VII, s. 373

⁴²⁷ el-Mizzî, a.g.e., c. XXVI, s. 591

⁴²⁸ el-Mizzî, a.g.e., c. XXV, s. 44; İbn Hibbân, a.g.e., c. IX, s. 50; İbn Ma'în, **Târîhu İbn Ma'în-Rivâyetü'd-Dârimî**, c. I, s. 79; İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. IX, s. 95; **Takrîbü't-Tehzîb**, c. I, s. 473

⁴²⁹ el-Mizzî, a.g.e., c. XXV, s. 45; İbn Hacer, a.g.e., c. IX, s. 95-96; İbn Hibbân, a.g.e., c. IX, s. 50

⁴³⁰ el-Mizzî, a.g.e., c. XXV, s. 46; İbn Hacer, a.g.e., c. IX, s. 96; İbn Hibbân, a.g.e., c. IX, s. 50

⁴³¹ el-Mizzî, a.g.e., c. XXV, s. 46-47; İbn Ma'în, a.g.e., c. I, s. 79; İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. IX, s. 96; **Takrîbü't-Tehzîb**, c. I, s. 473

âlim tevsîk etmiş, ayrıca Ebû Hâtim onun için ‘*sâlihu’l-hadîs*’ demiştir.⁴³² İbn Hibbân da onu *es-Sikât*’ında zikretmiştir.⁴³³

Kütüb-i Sitte müelliflerinin tamamı, onun rivâyetlerini eserlerine almışlardır.⁴³⁴

Hicrî 192 ve 194 yıllarında vefat ettiği konusunda ihtilaf vardır.⁴³⁵

Âlimlerin onun hakkındaki ta‘dîl ifadeleri ve Kütüb-i Sitte müelliflerinin onun rivâyetlerini tahrîc etmeleri onun sika olduğunu göstermektedir.

1.1.1.3.2.2.9. Kesîr b. Ubeyd b. Numeyr el-Mezhicî

Ebu’l-Hasan künyesi ve el-Hımsî nisbesiyle, ayrıca el-Hazzâ⁴³⁶ ve el-Mukri⁴³⁷ lakaplarıyla bilinir.⁴³⁸ Hıms Camisinde imâmlık yapmıştır.⁴³⁹

Rivâyet aldığı âlimler arasında, Ebû Damrâ Enes b. ‘Îyâz el-Leysî, Eyyûb b. Suveyd er-Remlî, Bakıyye b. Velîd, Süfyân b. Uyeyne, Ebû Hayve Şüreyh b. Yezîd el-Hımsî, Abdüsselâm b. Habîb eş-Şâmî, Mervân b. Mu’âviye el-Fizârî, Müslim b. Hâlid ez-Zencî, Mu’âfi b. ‘İmrân ez-Zührî, Vekî’ b. el-Cerrâh, Vekî’ b. Müslim ve Yahyâ b. Süleym et-Tâifî gibi pek çok kimse zikredilebilir.⁴⁴⁰

Kendisinden ise Ebû Dâvûd, en-Nesâî ve İbn Mâce başta olmak üzere, Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Ebî ‘Âsım, Ebu’l-Hasan Ahmed b. ‘Umeyr, Ahmed b. Muhammed b. ‘Anbese, Ahmed b. Yahyâ el-Antâkî, Ebu’l-Halîl Seleme b. Halîl el-Hımsî, Abbâs b. Ahmed eş-Şâmî, Ebû Hâtim Muhammed b. İdrîs er-Râzî ve Yûsuf b. Mûsâ el Mervezî gibi âlimler hadîs almışlardır.⁴⁴¹

⁴³² el-Mizzî, a.g.e., c. XXV, s. 46-47

⁴³³ İbn Hibbân, a.g.e., c. IX, s. 50

⁴³⁴ el-Mizzî, a.g.e., c. XXV, s. 47

⁴³⁵ el-Mizzî, a.g.e., c. XXV, s. 47; İbn Hibbân, a.g.e., c. IX, s. 50; İbn Hacer, **Tehzîbü’t-Tehzîb**, c. IX, s. 96; **Takrîbü’t-Tehzîb**, c. I, s. 473

⁴³⁶ Ayakkabıcı (Bkz. İbrahim Mustafa vd., a.g.e., s. 163)

⁴³⁷ Kurra hafız olup kurra hafız yetiştiren anlamındadır

⁴³⁸ el-Mizzî, a.g.e., c. XXIV, s. 140-141

⁴³⁹ el-Mizzî, a.g.e., c. XXIV, s. 141; İbn Hibbân, a.g.e., c. IX, s. 27

⁴⁴⁰ el-Mizzî, a.g.e., c. XXIV, s. 141; İbn Hibbân, a.g.e., c. IX, s. 27

⁴⁴¹ el-Mizzî, a.g.e., c. XXIV, s. 141-142; İbn Hibbân, a.g.e., c. IX, s. 27

Ebû Bekr b. Ebî Dâvûd, Kesîr b. Ubeyd'in kendilerine hadîs rivâyetinde bulunduğunu ve Hıms ehline 60 sene imâmlik yaptığı halde tek bir namazı bile kaçırmadığını nakletmiştir.⁴⁴²

Ebû Hâtim onun sika olduğunu söylemiştir.⁴⁴³ Ayrıca İbn Hibbân onu *es-Sikat*'ında zikretmiş ve seçkin bir insan olduğunu söylemiştir.⁴⁴⁴

Vefat tarihi konusunda ihtilaf olsa da İbn Hibbân, onun hicrî 255 yılında vefat ettiğini kaydetmiş ve '*az öncesi veya az sonrası da olabilir*' demiştir.⁴⁴⁵

Âlimlerin onun hakkındaki ta'dîl ifadelerine bakıldığında, sika bir râvî olduğu görülmektedir.

1.1.1.3.2.2.10. Muhammed b. 'Ubeydillah b. Fudayl el-Kellâ'î

Künyesi Ebu'l-Hasan, nisbeleri el-Kellâ'î ve el-Hımsî'dir.⁴⁴⁶ İbn Fudayl olarak da tanınır.⁴⁴⁷

Muâviye b. Abdirrahmân er-Rahabî⁴⁴⁸, Muhammed b. Mûsâffâ, Amr b. Osmân, Hamîd b. Zencûye, Ebû Ümeyye et-Tarsûsî, Ahmed b. Ebî Recâ', Ebû Takiyy Hişâm b. Abdilmelik, 'Utbe b. Mükrim, Nûh b. Habîb el-Kûmisî ve Kesîr b. 'Ubeyd'den hadîs rivâyet etmiştir.⁴⁴⁹

Kendisinden ise başta İbn Hibbân olmak üzere Fadl b. Ca'fer, Ebû Bekr Ahmed b. Muhammed b. İshâk, Ebû Bekr Muhammed b. Abdirrahmân er-Rahabî, Kadı Ebû Bekr el-Meyâncî, Ebû Ahmed b. 'Adiyy, Muhammed b. Hasan b. Kâsım gibi birçok âlim hadîs almışlardır.⁴⁵⁰

İbn Hibbân onun sika olduğunu kaydetmiş ve hakkında '*Müslümanların zâhidlerindendi*' demiştir.⁴⁵¹

⁴⁴² el-Mizzî, a.g.e., c. XXIV, s. 142

⁴⁴³ el-Mizzî, a.g.e., c. XXIV, s. 142

⁴⁴⁴ el-Mizzî, a.g.e., c. XXIV, s. 142; İbn Hibbân, a.g.e., c. IX, s. 27

⁴⁴⁵ el-Mizzî, a.g.e., c. XXIV, s. 143; İbn Hibbân, a.g.e., c. IX, s. 27

⁴⁴⁶ İbn Hibbân, a.g.e., c. IX, s. 155; İbn 'Asâkir, a.g.e, c. LIV, s. 169

⁴⁴⁷ İbn 'Asâkir, a.g.e, c. LIV, s. 169

⁴⁴⁸ İbn Hibbân, a.g.e., c. IX, s. 155

⁴⁴⁹ İbn 'Asâkir, a.g.e, c. LIV, s. 169

⁴⁵⁰ İbn 'Asâkir, a.g.e, c. LIV, s. 169

⁴⁵¹ İbn Hibbân, a.g.e., c. IX, s. 155

Hicrî 309 yılında, Ramazan ayının ilk günü vefat etmiştir.⁴⁵²

Hakkında eleştiri olmaması ve İbn Hibbân'ın da onu tevsîk edip övmesi onun sika olduğunu göstermektedir

1.1.1.3.2.2.11. Bakıyye b. Velîd el-Kellâf

Bakıyye b. Velîd'in cerh ve ta'dîl durumu daha önce Hâlid b. Velîd rivâyetinin râvîleri arasında incelendiği için burada tekrar edilmeyecektir.

1.1.1.3.2.2.12. Ahmed b. Ferec b. Süleymân el-Kindî

Künyesi Ebû 'Utbe, nisbeleri ise el-Kindî ve el-Hımsî'dir. Ayrıca kendisi el-Hicâzî olarak da bilinir.⁴⁵³

Hıms camisinde müezzinlik yapmıştır.⁴⁵⁴

Bakıyye b. Velîd, Damra b. Rebî'a, Muhammed b. Harb, Eyyûb b. Suveyd er-Ramlî, İbn Ebî Fudayk, Ömer b. Abdilvâhid ed-Dımeşkî, 'Utbe b. 'Alkame el-Beyrûtî, Muhammed b. Yûsuf el-Firyâbî, Ebû Muğîre el-Havlânî, Muhammed b. Himyer, Osmân b. Abdirrahmân et-Tarâifî ve daha birçok âlimden hadîs almıştır.⁴⁵⁵

Kendisinden ise en-Nesâî, Mûsâ b. Hârûn, Muhammed b. Cerîr, Muhammed b. İshâk es-Serrâc, Yahyâ b. Sâid, İbn Cevsâ, Abdurrahmân b. Ebî Hâtim, Ebû'l-'Abbâs el-Esem, Ebu'l-Bureyk Muhammed b. Hüseyin, Yûsuf b. Ya'kûb el-Ezrak, Hayseme b. Süleymân, Muhammed b. Ca'fer b. Mellâs ve Ebû Dahdâh Ahmed b. Muhammed gibi daha pekçok kişi hadîs almıştır.⁴⁵⁶

ez-Zehebî, onun hakkında '*eş-şeyh ve el-muhaddis*' ifadelerini kullanmış; bir asır yaşadığını, hadîse çok önem verdiğini ve rihlelere çıktığını belirtmiştir.⁴⁵⁷

⁴⁵² İbn 'Asâkir, a.g.e, c. LIV, s. 170

⁴⁵³ ez-Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, c. XXIV, s. 89; İbn Hibbân, a.g.e., c. VIII, s. 45; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, c. I, s. 59; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mîzân*, c. I, s. 245

⁴⁵⁴ ez-Zehebî, a.g.e., c. XXIV, s. 89; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, c. I, s. 59; *Lisânü'l-Mîzân*, c. I, s. 245

⁴⁵⁵ ez-Zehebî, a.g.e., c. XXIV, s. 89; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, c. I, s. 59; *Lisânü'l-Mîzân*, c. I, s. 245

⁴⁵⁶ ez-Zehebî, a.g.e., c. XXIV, s. 89; İbn Hibbân, a.g.e., c. VIII, s. 45; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, c. I, s. 59; *Lisânü'l-Mîzân*, c. I, s. 245

⁴⁵⁷ ez-Zehebî, a.g.e., c. XXIV, s. 89

İbn Ebî Hâtim ise onun hakkında ‘*mahalluhu’s-sıdk*’ ifadesini kullanmış,⁴⁵⁸ Mesleme b. Kâsım ise onun hakkında ‘*meşhûr bir sikadır*’ demiştir.⁴⁵⁹

Ebû ‘Utbe’yi bazı âlimler eleştirmiş olsalar da İbn Hibbân başta olmak üzere birçok kişi kendisini tevsîk etmiştir. İbn Hibbân onun hataları olduğunu dile getirmekle birlikte *es-Sikât*’ında zikretmiştir.⁴⁶⁰

Hicrî 271 yılında Hıms’ta vefat ettiği rivâyet edilmiştir.⁴⁶¹

Meşhûr bir sika olduğunu noktasında âlimlerin ittifak etmesi onun güvenilir olup rivâyetlerinin makbul olduğunu göstermektedir.

1.1.1.3.2.2.13. Muhammed b. Süleymân en-Nu‘mânî

Künyesi Ebû Ca’fer, nisbeleri ise el-Bâhilî ve en-Nu‘mânî’dir.⁴⁶²

Bağdât’a gelmiş ve orada Hadîs ilmi ile iştiğal etmiştir. Hadîs aldığı âlimler arasında Abdullâh b. Abdissamed, Hüseyin b. Abdirrahmân el-Cürcânî, Ahmed b. Bedîl el-Yâmî, Muhammed b. Hassân el-Emevî, ‘Abbâs b. Yezîd el-Buhrânî ve Muhammed b. Abdillâh Mahremî sayılabilir.⁴⁶³

Kendisinden ise Ebu’l-Hasan ed-Dârekutnî, Ebû Hafs b. Şâhîn ve Yûsuf b. Amr el-Kavvâs başta olmak üzere pek çok kişi hadîs almıştır.⁴⁶⁴

Dârekutnî onu, ‘*sika kimselerden idi*’ diyerek tevsîk etmiştir.⁴⁶⁵

Hicrî 322 yılının Zilhicce ayında memleketi olan Nu‘mâniye’de vefat etmiştir.⁴⁶⁶

⁴⁵⁸ ez-Zehebî, a.g.e., c. XXIV, s. 89; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, c. I, s. 59; *Lisânü’l-Mîzân*, c. I, s. 245

⁴⁵⁹ İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, c. I, s. 59; *Lisânü’l-Mîzân*, c. I, s. 245

⁴⁶⁰ İbn Hibbân, a.g.e., c. VIII, s. 45; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, c. I, s. 591; *Lisânü’l-Mîzân*, c. I, s. 245

⁴⁶¹ İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, c. I, s. 59; *Lisânü’l-Mîzân*, c. I, s. 245

⁴⁶² el-Hatîb, a.g.e., c. V, s. 302

⁴⁶³ el-Hatîb, a.g.e., c. V, s. 302

⁴⁶⁴ el-Hatîb, a.g.e., c. V, s. 302

⁴⁶⁵ el-Hatîb, a.g.e., c. V, s. 302

⁴⁶⁶ el-Hatîb, a.g.e., c. V, s. 302

1.1.1.3.2.3. Hasan b. Câbir Tarîki

1.1.1.3.2.3.1. Hasan b. Câbir el-Lahmî

Ebû Alî ve Ebû Abdurrahmân künyeleri; el-Kindî, eş-Şâmî el-Kureşî ve el-Hımsî nisbeleriyle de bilinir.⁴⁶⁷

Abdurrahmân b. Hâlid b. Velîd'in azatlı kölesidir.⁴⁶⁸

Hadîs aldığı kişiler arasında Ebû Ümâme b. 'Aclân el-Bâhilî, Abdullâh b. Büsr el-Mâzinî, Muâviye b. Ebî Süfyân ve Mikdâm b. Ma'dikerib gibi isimler vardır.⁴⁶⁹

Ondan ise Muhammed b. Velîd ez-Zübeydî ve Muâviye b. Sâlih el-Hadramî hadîs rivâyet etmişlerdir.⁴⁷⁰

Tirmizî, İbn Mâce ve Ebû Ca'fer et-Tahâvî onun rivâyet ettiği hadîsleri eserlerinde tahrîc etmişlerdir.⁴⁷¹ İbn Hacer el-Askalânî onun hakkında '*makbûl*'⁴⁷² demiştir.⁴⁷³ İbn Hibbân ise onun sika olduğunu belirtip '*es-Sikât*'ında kaydetmiştir.⁴⁷⁴

Hasan b. Câbir, hicrî 128 yılında vefat etmiştir.⁴⁷⁵

1.1.1.3.2.3.2. Muâviye b. Sâlih b. Hudayr b. Saîd el-Hadramî

Ebû Amr ve Ebû Abdurrahmân künyeleri; el-Hımsî ve eş-Şâmî nisbeleriyle de bilinir.⁴⁷⁶ Endülüs kadısı olmuştur.⁴⁷⁷

Hadîs aldığı kişiler çok olmakla birlikte, bazıları şunlardır; Ertâ b. Münzir, Saîd b. Ğazvân, Ebû Osmân Saîd b. Hâni', Sefer b. Yesîr, Süleym b. 'Âmir el-Habâirî, Sâlih b. Cübeyr el-Ürdünî, Sasfân b. Amr, Abdullâh b. Ebî Kays, Abdurrahmân b. Cübeyr b. Nüfeyr,

⁴⁶⁷ el-Mizzî, a.g.e., c. VI, s. 71; İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. II, s. 227; **Takrîbü't-Tehzîb**, c. I, s. 159; İbn Hibbân, a.g.e., c. IV, s. 125; el-'Aynî, a.g.e., c. I, s. 191

⁴⁶⁸ el-Mizzî, a.g.e., c. VI, s. 71

⁴⁶⁹ el-Mizzî, a.g.e., c. VI, s. 71; İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. II, s. 227; İbn Hibbân, a.g.e., c. IV, s. 125; el-'Aynî, a.g.e., c. I, s. 191

⁴⁷⁰ el-Mizzî, a.g.e., c. VI, s. 71; İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. II, s. 227; İbn Hibbân, a.g.e., c. IV, s. 125

⁴⁷¹ el-Mizzî, a.g.e., c. VI, s. 72; el-'Aynî, a.g.e., c. I, s. 191

⁴⁷² **Makbûl**: Adalet ve zabt sıfatlarını tam olarak taşıyan râvî. (Bkz. Aydınlı, a.g.e., s. 168)

⁴⁷³ İbn Hacer, **Takrîbü't-Tehzîb**, c. I, s. 159

⁴⁷⁴ İbn Hibbân, a.g.e., c. IV, s. 125; İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. II, s. 227; el-'Aynî, a.g.e., c. I, s. 191

⁴⁷⁵ İbn Hibbân, a.g.e., c. IV, s. 125; el-'Aynî, a.g.e., c. I, s. 191; İbn Hacer, **Takrîbü't-Tehzîb**, c. I, s. 159

⁴⁷⁶ el-Mizzî, a.g.e., c. XXVIII, s. 187; ez-Zehebî, a.g.e., c. XIII, s. 182; İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. X, s. 189; İbn Hibbân, a.g.e., c. VII, s. 470

⁴⁷⁷ el-Mizzî, a.g.e., c. XXVIII, s. 187; ez-Zehebî, a.g.e., c. XIII, s. 182; İbn Hacer, a.g.e., c. X, s. 189; İbn Hibbân, a.g.e., c. VII, s. 470

Kesîr b. Hâris, Ebû Talhâ Nu‘aym b. Ziyâd el-Enmârî, Yahyâ b. Câbir et-Tâî, Yahyâ b. Saîd el-Ensârî, Yûnus b. Sayf el-Kellâî ve Ebû Meryem el-Ensârî.⁴⁷⁸

Kendisinden ise Esed b. Mûsâ, Bişr b. Seriyî, Hammâd b. Hâlid el-Hayyât, Zeyd b. Hubâb, Süfyân es-Sevrî, Ebû Sâlih Abdullâh b. Sâlih, Leys b. Sa‘d, Abdullâh b. Vehb, Abdurrahmân b. el-Mehdî, Leys b. Sa‘d ve Ma’n b. Îsâ el-Kazzâz gibi meşhûr âlimler de dâhil olmak üzere pekçok kimse hadîs almıştır.⁴⁷⁹

Ahmed b. Hanbel ve Yahyâ b. Ma‘în, onun hakkında ‘*sikadır*’ demişlerdir.⁴⁸⁰ Ayrıca Buhârî ve Ebû Hâtim’in Alî b. el-Medîni’den yaptıkları rivâyete göre Abdurrahmân b. el-Mehdî de Muâviye b. Sâlih’i tevsîk etmiştir.⁴⁸¹

en-Nesâî, el-‘İclî, Ebû Zur‘â ve Muhammed b. Sa‘d, onun sika olduğunu açık ifadelerle belirtmişlerdir. Ebû Hâtim ise onun için ‘*sâlihu-l’hadîs, hasenu-l’hadîs*’ ifadelerini kullanmıştır.⁴⁸² İbn Hibbân da onun sika olduğunu belirtip *es-Sikât*’na almıştır.⁴⁸³

ez-Zehebî, onun hakkında ‘*el-Îmâm, el-Hâfiz ve es-Sika*’ ifadelerini kullanır.⁴⁸⁴

Kütüb-i Sitte müelliflerinin tamamı onun hadîslerini eserlerinde tahrîc etmişlerdir.⁴⁸⁵

Hicrî 125 yılında memleketi Hims’tan ayrılmış, Hac vazifesini yapmış Medine’ye uğramıştır. Ardından Mısır’a gelmiş ve oradan Endülüs’e çıkmıştır. Gittiği yerlerde hadîs meclislerinde bulunmuş hadîs dinlemiş ve rivâyet etmiştir.⁴⁸⁶

Endülüs’te bulunduğu zamanda Abdurrahmân b. Muâviye b. Hişâm b. Abdilmelik b. Mervân, Endülüs’e girmiş ve orayı hâkimiyeti altına almıştır. Ardından Muâviye b. Sâlih’i bir takım işleri için Şam’a yollamış, o da bu vazifeyi başarıyla yerine getirdikten sonra kendisini taltif edip Endülüs Kadılığı’na atamıştır.⁴⁸⁷

⁴⁷⁸ el-Mizzî, a.g.e., c. XXVIII, s. 188-189; ez-Zehebî, a.g.e., c. XIII, s. 184; İbn Hacer, a.g.e., c. X, s. 189; İbn Hibbân, a.g.e., c. VII, s. 470

⁴⁷⁹ el-Mizzî, a.g.e., c. XXVIII, s. 189; ez-Zehebî, a.g.e., c. XIII, s. 184; İbn Hacer, a.g.e., c. X, s. 189; İbn Hibbân, a.g.e., c. VII, s. 470

⁴⁸⁰ el-Mizzî, a.g.e., c. XXVIII, s. 189; ez-Zehebî, a.g.e., c. XIII, s. 185

⁴⁸¹ el-Mizzî, a.g.e., c. XXVIII, s. 190; ez-Zehebî, a.g.e., c. XIII, s. 185

⁴⁸² el-Mizzî, a.g.e., c. XXVIII, s. 191; ez-Zehebî, a.g.e., c. XIII, s. 185; İbn Hacer, a.g.e., c. X, s. 190

⁴⁸³ İbn Hibbân, a.g.e., c. VII, s. 470; el-Mizzî, a.g.e., c. XXVIII, s. 193

⁴⁸⁴ ez-Zehebî, a.g.e., c. XIII, s. 182

⁴⁸⁵ el-Mizzî, a.g.e., c. XXVIII, s. 194

⁴⁸⁶ el-Mizzî, a.g.e., c. XXVIII, s. 190-194; İbn Hacer, a.g.e., c. X, s. 190; İbn Hibbân, a.g.e., c. VII, s. 470

⁴⁸⁷ el-Mizzî, a.g.e., c. XXVIII, s. 190-194; İbn Hacer, a.g.e., c. X, s. 190

Vefat tarihi konusunda ihtilaf olmakla birlikte çoğunluk h. 158 yılında vefat ettiğini söylemektedir. Ancak Endülüs Tarihi kitabının yazarı Ebû Mervân b. Hibbân, onun 172 yılında vefat ettiğini kaydetmiştir.⁴⁸⁸

Âlimlerin onun hakkındaki ta‘dîl ifadelerine bakıldığında, sika bir râvî olduğu açıkça görülmektedir.

1.1.1.3.2.3.3. Abdurrahmân b. el-Mehdî b. Hassân b. Abdurrahmân el-‘Anberî
Künyesi Ebû Saîd, nisbeleri ise el-‘Anberî, el-Ezdî, el-Basrî ve el-Lü’lü’î’dir.⁴⁸⁹

Hicrî 135 yılında doğduğu⁴⁹⁰, Hadîs ilminde hafız olup hadîsleri lafzen rivâyet etmeyi çok sevdiği rivâyet edilmiştir.⁴⁹¹

Ebân b. Yezîd el-‘Attâr, İbrâhîm b. Sa‘d ez-Zührî, İbrâhîm b. Nâfi’ el-Mekkî, Süfyân es-Sevrî, Süfyân b. Uyeyne, Şu‘be b. el-Haccâc, Abdullâh b. Abdurrahmân et-Tâifî, Abdullâh b. Osmân el-Basrî, Abdullâh b. el-Mübârek, Abdurrahmân b. Büdeyl b. Meysere, Mâlik b. Enes, Müsennâ b. Saîd ed-Dube’î, Muâviye Sâlih el-Hadramî, Mansûr b. Ebi’l-Esved, Mansûr b. Sa‘d, Mehdî b. Meymûn, Hişâm b. Sa‘d, Yahyâ b. Velîd et-Tâî ve daha pek çok âlimden hadîs almıştır.⁴⁹²

Kendisinden ise Ebû Sevr İbrâhîm b. Hâlid el-Kelbî, Ahmed b. Muhammed b. Hanbel, İshâk b. Râhûye, Ebû Hayseme Züheyr b. Harb, Süfyân b. Vekî’ b. el-Cerrâh, Abdullâh b. el-Mübârek –ki onun şeyhidir-, Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed b. Ebî Şeybe, Osmân b. Muhammed b. Ebî Şeybe, Alî b. el-Medînî, Amr b. Alî el-Fellâs, Ebû Mûsâ Muhammed b. el-Müsennâ, Yahyâ b. Ma‘în, Yahyâ b. Yahyâ en-Nîsâbûrî ve Ya‘kûb b. İbrâhîm ed-Devrekî gibi pekçok âlim hadîs almıştır.⁴⁹³

⁴⁸⁸ el-Mizzî, a.g.e., c. XXVIII, s. 193-194; ez-Zehebî, a.g.e., c. XIII, s. 187; İbn Hacer, a.g.e., c. X, s. 191; İbn Hibbân, a.g.e., c. VII, s. 470

⁴⁸⁹ el-Mizzî, a.g.e., c. XVII, s. 430; el-Buhârî, a.g.e., c. V, s. 354; ez-Zehebî, a.g.e., c. XVII, s. 202; İbn Hibbân, a.g.e., c. IX, s. 373

⁴⁹⁰ el-Mizzî, a.g.e., c. XVII, s. 434; el-Buhârî, a.g.e., s. 354; ez-Zehebî, a.g.e., c. XVII, s. 203; İbn Hibbân, a.g.e., c. IX, s. 373

⁴⁹¹ el-Mizzî, a.g.e., c. XVII, s. 435

⁴⁹² el-Mizzî, a.g.e., c. XVII, s. 430-433; el-Buhârî, a.g.e., c. V, s. 354; ez-Zehebî, a.g.e., c. XVII, s. 202; İbn Hibbân, a.g.e., c. IX, s. 373

⁴⁹³ el-Mizzî, a.g.e., c. XVII, s. 433-434; ez-Zehebî, a.g.e., c. XVII, s. 202; İbn Hibbân, a.g.e., c. IX, s. 373

ez-Zehebî, onun sika olduğunu vurgulamak için *'imâm, hüccet, kudve, nâkid, mücevvîd, seyyidu'l-huffâz'* ifadelerini kullanmıştır.⁴⁹⁴

İbn Hibbân kendisini *es-Sikât*'ına almanın yanısıra, onun hakkında *'mutkin hafızlardandı, dinde verâ' sahibiydi'* gibi pekçok tevsik edici ifadeler de kullanmıştır.⁴⁹⁵

İmam Şâfiî ise *'hadîs konusunda ona rakip olacak birini tanımıyorum'* demiştir.⁴⁹⁶

Alî b. el-Medînî, Abdurrahmân b. el-Mehdî'nin hadîs konusunda insanların en bilgini olduğunu ve hadîste asla ondan daha âlimini görmediğini sık sık tekrarlamıştır.⁴⁹⁷

Nu'aym b. Hammâd'ın söylediğine göre, Abdurrahmân b. el-Mehdî'ye hadîsin sahîhini diğerlerinden nasıl ayırt ettiğini sormuş, o da *'doktorun mecnunu diğerlerinden ayırt ettiği gibi'* cevabını vermiştir.⁴⁹⁸

Ebû Hâtim onun için *'imâm, sika, sebt ve mütkin'* ifadelerini kullanmış ve onun, hadîslerini Süfyân es-Sevrî'ye arz ettiğini söylemiştir.⁴⁹⁹

Abdurrahmân b. el-Mehdî'nin her gece Kur'ân'ın yarısını okuduğu, iki gecede bir Hâtim ettiği rivâyet edilmektedir.⁵⁰⁰

Ahmed b. Hanbel; Abdurrahmân b. el-Mehdî *birinden hadîs alırsa, o artık hüccet'tir'* demiştir.⁵⁰¹

Kütüb-i Sitte müelliflerinin tamamı onun rivâyet ettiği hadîsleri eserlerine almışlardır.⁵⁰²

Sika ve kesîru'l-hadîs olduğu konusunda görüş birliği vardır.⁵⁰³

Hicrî 198 yılı Cemâziye'l-Evvel ayında Basra'da 63 yaşında vefat etmiştir.⁵⁰⁴

⁴⁹⁴ ez-Zehebî, a.g.e., c. XVII, s. 202-203

⁴⁹⁵ İbn Hibbân, a.g.e., c. IX, s. 373

⁴⁹⁶ ez-Zehebî, a.g.e., c. XVII, s. 203

⁴⁹⁷ el-Mizzî, a.g.e., c. XVII, s. 438

⁴⁹⁸ el-Mizzî, a.g.e., c. XVII, s. 438

⁴⁹⁹ el-Mizzî, a.g.e., c. XVII, s. 441

⁵⁰⁰ el-Mizzî, a.g.e., c. XVII, s. 441

⁵⁰¹ el-Mizzî, a.g.e., c. XVII, s. 441

⁵⁰² el-Mizzî, a.g.e., c. XVII, s. 443

⁵⁰³ el-Mizzî, a.g.e., c. XVII, s. 435-442; İbn Hibbân, a.g.e., c. IX, s. 373

⁵⁰⁴ el-Mizzî, a.g.e., c. XVII, s. 442; el-Buhârî, a.g.e., c. V, s. 354; İbn Hibbân, a.g.e., c. IX, s. 373

1.1.1.3.2.3.4. Esed b. Mûsâ b. İbrâhîm b. Velîd b. Abdilmelik b. Mervân b. Hakem

Künyesi Ebû Saîd –ki Saîd b. Esed’in babasıdır⁵⁰⁵-, lakabı Esedu’s-Sünne⁵⁰⁶ ve nisbeleri ise el-Kureşî, el-Emevî, el-Mervânî ve el-Mısrî’dir.⁵⁰⁷

Doğum yeri konusunda iki farklı görüş vardır. Kimileri Basra, kimileri de Mısır demiştir.⁵⁰⁸

Halîfe Velîd b. Abdilmelik b. Mervân’ın oğlu olan İbrâhîm’in torunudur.⁵⁰⁹ Dedesi İbrâhîm’in iki ay halîfelik yaptığı söylenmektedir.⁵¹⁰

İbrâhîm b. Sa’d, Esbât b. Muhammed, İsrâîl b. Yûnus, İsmâîl b. ‘Ayyâş, Bakıyye b. Velîd, Süfyân b. Uyeyne, Şu’be b. el-Haccâc, Şeybân b. Abdirrahmân en-Nahvî, ‘Âfiye b. Yezîd, Abdullâh b. Recâ’ el-Mekkî, Abdullâh b. Lehî’a, Abdullâh b. el-Mübârek, Abdullâh b. Vehb, Abdurrahmân b. Abdillâh el-Mes’ûdî, Muhammed b. Talhâ, Muhammed b. Abdurrahmân b. Ebî Zi’b, Muâviye b. Sâlih el-Hadramî ve daha birçok âlimden hadîs almıştır.⁵¹¹

Kendisinden ise başta oğlu Saîd olmak üzere, Ahmed b. Sâlih el-Mısrî, Bahr b. Nasr el-Havlânî, Rebî’ b. Süleymân el-Murâdî, Rebî’ b. Süleymân el-Cîzî, Ebû Muhammed b. Abdillâh e-Remlî, Abdurrahmân b. İbrâhîm Dahîm, Abdilmelik b. Habîb el-Mâlikî, Muhammed b. Abdillâh b. Abdurrahîm b. Berkî, Muhammed b. Abdilazîz er-Remlî, Mikdâm b. Dâvûd, Hişâm b. ‘Ammâr ed-Dımeşkî ve Ebû Yezîd b. Yûsuf el-Karâtîsî gibi âlimler hadîs almışlardır.⁵¹²

⁵⁰⁵ el-Mizzî, a.g.e., c. II, s. 512

⁵⁰⁶ **Esedu’s-Sünne**: Sünnet’in aslanı demektir. Ona böyle denmesinin sebebi, Sünnet hakkında eserler yazmasıdır (Bkz. el-Mizzî, a.g.e., c. II, s. 512. 1. dipnot)

⁵⁰⁷ el-Mizzî, a.g.e., c. II, s. 512; ez-Zehebî, a.g.e., c. XIX, s. 144; **Târîhu’l-İslâm**, c. XV, s. 69; **el-Kâşif**, c. I, s. 241; **Tezkiretü’l-Huffâz**, (Thk; Zekerıyyâ ‘Umeyrât), Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-‘İlmiyye, 1998, c. I, s. 294; İbn Hacer, **Tehzîbü’t-Tehzîb**, c. I, s. 228; **Takrîbü’t-Tehzîb**, c. I, s. 104

⁵⁰⁸ el-Mizzî, a.g.e., c. II, s. 514; ez-Zehebî, **Siyeru A’lâmi’n-Nübelâ**, c. XIX, s. 145; **Târîhu’l-İslâm**, c. XV, s. 69; **Tezkiretü’l-Huffâz**, c. I, s. 294

⁵⁰⁹ ez-Zehebî, **Siyeru A’lâmi’n-Nübelâ**, c. XIX, s. 144

⁵¹⁰ ez-Zehebî, a.g.e., c. XIX, s. 144

⁵¹¹ el-Mizzî, a.g.e., c. II, s. 512-513; ez-Zehebî, a.g.e., c. XIX, s. 144; **Târîhu’l-İslâm**, c. XV, s. 69; **el-Kâşif**, c. I, s. 241; **Tezkiretü’l-Huffâz**, c. I, s. 294

⁵¹² el-Mizzî, a.g.e., c. II, s. 513; ez-Zehebî, **Siyeru A’lâmi’n-Nübelâ**, c. XIX, s. 144; **Târîhu’l-İslâm**, c. XV, s. 70; **el-Kâşif**, c. I, s. 241; **Tezkiretü’l-Huffâz**, c. I, s. 294

Eserler tasnif etmiş olup, birçok münekkide göre sikadır.⁵¹³ ez-Zehebî ondan ‘*el-imâm, el-hâfiz, es-sika*’ diye bahseder.⁵¹⁴ el-Buhârî ise ‘*hadîste meşhûrdur ve ona esedu’s-sünne denir*’ demiştir.⁵¹⁵

en-Nesâî ise onun hakkında ‘*Sikadır, eğer eser tasnif etmeseydi onun için daha hayırlı olurdu*’ demiştir.⁵¹⁶

Müsned türü ilk eseri, onun tasnif ettiği söylenmiştir. Buna ilave olarak ez-Zehebî, onun ‘*ez-Zühd*’ adlı eserinin ve başka eserlerinin kendilerine ulaştığını söylemiştir.⁵¹⁷

el-Buhârî, Tirmizî, en-Nesâî ve Ebû Dâvûd onun rivâyet ettiği hadisleri eserlerine almışlardır.⁵¹⁸

Hicrî 132 de doğmuş ve h. 212 yılının Muharrem ayında vefat etmiştir.⁵¹⁹

Âlimlerin onun hakkındaki ta’dil ifadelerine bakıldığında, hadiste meşhûr olup eserler tasnif eden sika bir râvî olduğu görülmektedir.

1.1.1.3.2.3.5. Zeyd b. Hubâb b. Reyyân

Ebu’l-Hüseyn ve İbn Rûmân künyeleri, el-‘Uklî, el-Horasânî, et-Temîmî ve el-Kûfî nisbeleriyle de tanınır.⁵²⁰

Aslen Horasanlıdır. Ancak Kûfe’de ikâmet etmiş ve sık sık hadîs/ilim rihlelerine çıkmış, Irak, Mısır, Hicâz ve Horasan başta olmak üzere pekçok yere yolculuk yapmıştır.⁵²¹

Ebû Şeybe İbrâhîm b. Osmân el-Kûfî, İbrâhîm b. Nâfî’ el-Mekkî, İbrâhîm b. Yezîd el-Hûzî, Ubeyy b. Abbâs es-Sa’idî, Üsâme b. Zeyd b. Eslem, Üsâme b. Zeyd el-Leysî, Eğleb b. Temîm, Eflah b. Saîd, Eymen b. Nâbil, Süfyân es-Sevrî, Süleymân b. Kenâne, Süheyl b.

⁵¹³ ez-Zehebî, *Siyeru A’lâmi’n-Nübelâ*, c. XIX, s. 145; *Tezkiretü’l-Huffâz*, c. I, s. 294

⁵¹⁴ ez-Zehebî, *Siyeru A’lâmi’n-Nübelâ*, c. XIX, s. 144

⁵¹⁵ el-Mizzî, a.g.e., c. II, s. 513; ez-Zehebî, a.g.e., c. XIX, s. 144; *Târîhu’l-İslâm*, c. XV, s. 70; *Tezkiretü’l-Huffâz*, c. I, s. 294

⁵¹⁶ el-Mizzî, a.g.e., c. II, s. 514; ez-Zehebî, *Siyeru A’lâmi’n-Nübelâ*, c. XIX, s. 144; *Târîhu’l-İslâm*, c. XV, s. 70; *el-Kâşif*, c. I, s. 241; *Tezkiretü’l-Huffâz*, c. I, s. 294

⁵¹⁷ ez-Zehebî, *Siyeru A’lâmi’n-Nübelâ*, c. XIX, s. 145

⁵¹⁸ el-Mizzî, a.g.e., c. II, s. 514; İbn Hacer, *Takrîbü’t-Tehzîb*, c. I, s. 104; ez-Zehebî, *Tezkiretü’l-Huffâz*, c. I, s. 294

⁵¹⁹ el-Mizzî, a.g.e., c. II, s. 514; ez-Zehebî, *Siyeru A’lâmi’n-Nübelâ*, c. XIX, s. 145; *Târîhu’l-İslâm*, c. XV, s. 70; *el-Kâşif*, c. I, s. 241; *Tezkiretü’l-Huffâz*, c. I, s. 294; İbn Hacer, *Takrîbü’t-Tehzîb*, c. I, s. 104

⁵²⁰ ez-Zehebî, *Siyeru A’lâmi’n-Nübelâ*, c. XVII, s. 405; el-Mizzî, a.g.e., c. X, s. 40; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, c. III, s. 347

⁵²¹ el-Mizzî, a.g.e., c. X, s. 40-41; ez-Zehebî, a.g.e., c. XVII, s. 405; İbn Hacer, a.g.e., c. III, s. 347

Ebû Hazm, Seyf b. Süleymân el-Mekkî, Şu'be b. el-Haccâc, Abdullâh b. el-Mübârek, Mâlik b. Enes, Muâviye b. Sâlih ve Ebû Seleme el-Kindî'nin de aralarında bulunduğu birçok kişiden hadîs almıştır.⁵²²

Kendisinden ise Ahmed b. Hanbel, Ebû Hayseme Züheyr b. Harb, Seleme b. Şebîb en-Nîsâbûrî, Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed b. Ebî Şeybe, Abdullâh b. Muhammed b. Yahyâ, Abdullâh b. Vehb el-Mısırî, Abdurrahmân b. Muhammed b. Selâm et-Tarsûsî, Abde b. Abdillâh es-Saffâr, Osmân b. Muhammed b. Ebî Şeybe, Alî b. el-Medînî, Muhammed b. Râfî' en-Nîsâbûrî, Yezîd b. Hârûn ve daha pekçok kişi hadîs almıştır.⁵²³

Ahmed b. Hanbel ondan hadîs yazdığını, onun hadîs dostu, zeki bir adam olduğunu ve fakir olmasına rağmen Mısır, Horasan ve hatta Endülüs de dâhil olmak üzere birçok yere hadîs için rihleler yaptığını söylemiştir.⁵²⁴

ez-Zehebî onun için '*el-Îmâm, el-hâfız, es-sika, er-rabbânî ve ez-zâhid*' ifadelerini kullanmıştır.⁵²⁵

Yahyâ b. Ma'în, Alî b. el-Medînî, Ahmed b. Abdillâh el-İclî gibi âlimler onun sika olduğu konusunda hemfikirdir.⁵²⁶

Kütüb-i Sitte müelliflerinin tamamı onun rivâyet ettiği hadîsleri eserlerine almışlardır.⁵²⁷

Hicrî 130 yılında doğmuş⁵²⁸ ve h. 203 yılında vefat etmiştir.⁵²⁹

Âlimlerin onun hakkındaki tevsîk edici ifadeleri ve Kütüb-i Sitte müelliflerinin hepsinin onun rivâyetlerini tahrîc etmesi onun sika olduğunu açıkça göstermektedir.

⁵²² el-Mizzî, a.g.e., c. X, s. 41-43; ez-Zehebî, a.g.e., c. XVII, s. 405; İbn Hacer, a.g.e., c. III, s. 347

⁵²³ el-Mizzî, a.g.e., c. X, s. 43-45; ez-Zehebî, a.g.e., c. XVII, s. 405; İbn Hacer, a.g.e., c. III, s. 347

⁵²⁴ el-Mizzî, a.g.e., c. X, s. 45; ez-Zehebî, a.g.e., c. XVII, s. 405; İbn Hacer a.g.e., c. III, s. 348

⁵²⁵ ez-Zehebî, a.g.e., c. XVII, s. 405

⁵²⁶ el-Mizzî, a.g.e., c. X, s. 45-46; İbn Hacer, a.g.e., c. III, s. 348

⁵²⁷ el-Mizzî, a.g.e., c. X, s. 46; İbn Hacer, a.g.e., c. III, s. 348

⁵²⁸ ez-Zehebî, a.g.e., c. XVII, s. 405

⁵²⁹ el-Mizzî, a.g.e., c. X, s. 46; ez-Zehebî, a.g.e., c. XVII, s. 405; İbn Hacer, a.g.e., c. III, s. 348

1.1.1.3.2.3.6. Muhammed b. Beşşâr b. Osmân b. Dâvûd b. Keysân Bündâr

Künyesi Ebû Bekr, lakabları el-Hâfız ve Bündâr⁵³⁰, nisbeleri ise el-Basrî ve el-‘Abdî’dir.⁵³¹

Yezîd b. Zuray’, Mûtemir b. Süleymân, Merhûm b. Abdilazîz el-‘Attâr, Abdulazîz b. Abdissamed el-‘Ammî, Ğunder, Yahyâ b. Saîd, Abdulvehhâb es-Sekafî, Ömer b. Alî, Tufâvî, Behz b. Esed, Abdurrahmân b. el-Mehdî, Mu’âz b. Mu’âz, Mu’âz b. Hişâm, Yezîd b. Hârûn, Vekî’ ve daha pekçok âlimden hadîs almıştır.⁵³²

Kendisinden ise Ebû Zür‘a, Ebû Hâtim, İbrâhim el-Harbî, Bakî b. Mahled, Abdullâh b. Ahmed, Ebu’l-‘Abbâs es-Serrâc, İbn Huzeyme, Zekeriyâ es-Sâcî, Kâsım b. Zekeriyâ el-Mutarriz, Yahyâ b. Sâid, Muhammed b. Müseyyeb el-Ergiyânî, Beğavî, İbn Ebî Dâvûd, Muhammed b. İsmâîl el-Beselânî, Hasan b. Alî et-Tûsî, Abdullâh b. Nâciye gibi âlimler hadîs rivâyet etmişlerdir.⁵³³

Sikadır ve çok fazla rivâyeti vardır.⁵³⁴ Abdullâh b. Muhammed b. Yesâr, Bündâr ve akrânı olan Ebû Mûsâ’yı karşılaştırıp, *‘ikisi de sikadır. Ebû Mûsâ hadîsleri kitabından, Bündâr ise hıfzından söylerdi. Bu yüzden Ebû Mûsâ daha çok kabul görürdü. Bündâr öğrendiği hadîsleri ezberleyen biri idi’* demiştir.⁵³⁵

İbn Hibbân da onu es-Sikât’ında zikretmiş ve *‘hadîslerini hıfzeder ve hıfzından okurdu’* demiştir.⁵³⁶

⁵³⁰ **Bündâr:** Asıl itibarıyla, bir iş için elinde yetki/kanun olan kişi demektir. Muhammed b. Beşşâr da Hadîs’te otorite manasında bündâr idi. (İbn Hacer, a.g.e., c. IX, s. 61). **Hâfız:** Kendi asrında, beldesinde bulunan bütün hadîsleri bilir ve rivâyetler ondan sorulurdu. (ez-Zehebî, a.g.e., c. XXIII, s. 137; el-Mizzî, a.g.e., c. XXIV, s. 511; İbn Hibbân, a.g.e., c. IX, s. 111)

⁵³¹ ez-Zehebî, a.g.e., c. XXIII, s. 137; İbn Hacer, a.g.e., c. IX, s. 61; el-Kelâbâzî Ahmed b. Muhammed b. Hüseyin b. Hasan Ebû Nasr el-Buhârî, **el-Hidâye ve’l-İrşâd fî Ma‘rifetti Ehli’s-Sika ve’s-Sedâd (Ricâlu Sahîhi’l-Buhârî)**, (Thk; Abdullâh el-Leysî), 1. Baskı, Beyrut: Dâru’l-Ma‘rifet, h. 1404, c. II, s. 640; İbn Mencüveyh Ebû Bekr Ahmed b. Alî el-İsfehânî, **Ricâlu Sahîhi Müslim**, (Thk; Abdullâh el-Leysî), Beyrut: Dâru’l-Ma‘rifet, h. 1407, c. II, s. 167; el-Mizzî, a.g.e., c. XXIV, s. 511; İbn Hibbân, a.g.e., c. IX, s. 111

⁵³² ez-Zehebî, a.g.e., c. XXIII, s. 137; İbn Hacer, a.g.e., c. IX, s. 61; el-Kelâbâzî, a.g.e., c. II, s. 640; el-İsfehânî, a.g.e., c. II, s. 167; el-Mizzî, a.g.e., c. XXIV, s. 511; İbn Hibbân, a.g.e., c. IX, s. 111

⁵³³ ez-Zehebî, a.g.e., c. XXIII, s. 138; İbn Hacer, a.g.e., c. IX, s. 61; el-Mizzî, a.g.e., c. XXIV, s. 513

⁵³⁴ ez-Zehebî, a.g.e., c. XXIII, s. 138

⁵³⁵ ez-Zehebî a.g.e., c. XXIII, s. 141; el-Mizzî, a.g.e., c. XXIV, s. 516

⁵³⁶ İbn Hibbân, a.g.e., c. IX, s. 111; ez-Zehebî, a.g.e., c. XXIII, s. 141; İbn Hacer, a.g.e., c. IX, s. 62; el-Mizzî, a.g.e., c. XXIV, s. 518

Bündâr hakkında, İbn Huzeyme et-Tevhîd’inde ‘*zamanının imâmı*’, Mesleme b. Kâsım ‘*meşhûr bir sikadır*’ ve Dârekutnî ise ‘*sebt olan hafızlardandır*’ demişlerdir.⁵³⁷

en-Nesâî onun için ‘*sâlih*’, Ebû Hâtim er-Râzî ise ‘*sadûk*’ demiştir.⁵³⁸

Kütüb-i Sitte müelliflerinin tamamı onun hadîslerini eserlerine almışlardır.⁵³⁹ Hatta el-Buhârî, onun 205, Müslim ise 460 hadîsini rivâyet etmiştir.⁵⁴⁰

Annesine hizmet için rihlelere çıkmamış ancak annesi vefat ettikten sonra çıkabilmiştir.⁵⁴¹

Hicrî 167 yılında doğmuş⁵⁴² ve 252 yılının Receb ayında vefat etmiştir.⁵⁴³

Sika olmanın yanında iyi bir hadîs hâfızı olup hadîsleri ezberinden rivâyet ettiği açıkça görülmektedir.

1.1.1.3.2.3.7. Ebû Hâmid Muhammed b. Hârûn b. Abdillâh b. Humeyd el-Hadramî

Künyesi Ebû Hâmid, nisbeleri ise el-Hadramî ve el-Bağdâdî’dir.⁵⁴⁴

İshâk b. Ebî İsrâîl, Ebû Himmâm es-Sekkûnî, Nasr b. Alî el-Cehdamî gibi âlimlerden hadîs almıştır.⁵⁴⁵

Kendisinden ise Muhammed b. İsmâîl el-Verrâk, Dârekutnî, Yûsuf b. Kavvâs, Ömer b. Şâhîn, İsâ b. Vezîr ve daha pekçok kişi hadîs almıştır.⁵⁴⁶

Dârekutnî onun sika olduğunu söylemiştir.⁵⁴⁷ Ayrıca ez-Zehebî onun hakkında ‘*muhaddis, sika, imâm ve müsned*’ ifadelerini kullanmıştır.⁵⁴⁸

⁵³⁷ İbn Hacer, a.g.e., c. IX, s.63

⁵³⁸ ez-Zehebî, a.g.e., c. XXIII, s. 139; el-Mizzî, a.g.e., c. XXIV, s. 517

⁵³⁹ İbn Hacer, a.g.e., c. IX, s. 61; el-Mizzî, a.g.e., c. XXIV, s. 513

⁵⁴⁰ İbn Hacer, a.g.e., c. IX, s. 63

⁵⁴¹ ez-Zehebî, a.g.e., c. XXIII, s. 137

⁵⁴² ez-Zehebî, a.g.e., c. XXIII, s. 137; İbn Hacer, a.g.e., c. IX, s. 62; el-İsfahânî, a.g.e., c. II, s. 167; el-Mizzî, a.g.e., c. XXIV, s. 518; İbn Hibbân, a.g.e., c. IX, s. 111

⁵⁴³ ez-Zehebî, a.g.e., c. XXIII, s. 141; İbn Hacer, a.g.e., c. IX, s. 62; el-Kelâbâzî, a.g.e., c. II, s. 640; el-İsfahânî, a.g.e., c. II, s. 168; el-Mizzî, a.g.e., c. XXIV, s. 518; İbn Hibbân, a.g.e., c. IX, s. 111

⁵⁴⁴ ez-Zehebî, a.g.e., c. XXIX, s. 20; İbn Hacer, **Nüzhetü'l-Elbâb fi'l-Elkâb**, (Thk. Abdülaziz Muhammed b. Sâlih), Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1989, c. II, s. 283

⁵⁴⁵ ez-Zehebî, a.g.e., c. XXIX, s. 20

⁵⁴⁶ ez-Zehebî, a.g.e., c. XXIX, s. 20

⁵⁴⁷ ez-Zehebî, a.g.e., c. XXIX, s. 20

⁵⁴⁸ ez-Zehebî, a.g.e., c. XXIX, s. 20

Çok uzun yaşadığı vurgulanmakla birlikte hicrî 321 yılı muharrem ayında, yaşı 90'nın üstünde iken vefat etmiştir.⁵⁴⁹

Âlimler onun hakkında tevsîk edici ifadeler kullanmanın yanısıra onun sika olduğunu açıkça dile getirmişlerdir.

1.1.1.3.2.3.8. Ebû Bekr b. Ebî Şeybe

Tam ismi Abdullâh b. Muhammed b. İbrâhîm b. Osmân b. Huvâstî'dir. Künyesi Ebû Bekr, nisbeleri ise el-'Absî ve el-Kûfî'dir.⁵⁵⁰

Ahmed b. İshâk el-Hadramî, Ahmed b. Abdillâh b. Yûnus, İshâk b. Süleymân er-Râzî, Hâtim b. İsmâîl el-Medenî, Süreyc b. Nu'mân el-Cevherî, Saîd b. Süleymân el-Vâsîfî, Süfyân b. 'Ukbe, Süfyân b. Uyeyne, Ebû Hâlid Süleymân b. Hayyân el-Ahmer, Ebû Dâvûd Süleymân b. Dâvûd et-Tayâlisî, Abdullâh b. Nümeyr, Abdurrahmân b. el-Mehdî, Yahyâ b. Saîd el-Kattân ve Yezîd b. Hârûn gibi daha pekçok âlimden hadîs almıştır.⁵⁵¹

Kendisinden ise oğlu İbrâhîm, el-Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd ve İbn Mâce başta olmak üzere İbrâhîm b. İshâk el-Harbî, Ahmed b. Muhammed b. Hanbel, İshâk b. Halîl el-Bağdâdî, Bakî b. Mahled el-Endelüsî, Hâmid b. Muhammed b. Şu'ayb el-Belhî, Hasan b. Süfyân eş-Şeybânî, Abdullâh b. Ahmed b. Hanbel, Mûsâ b. İshâk b. Mûsâ el-Ensârî ve Ebû Amr Yûsuf b. Ya'kûb en-Nîsâbûrî gibi daha birçok kişi hadîs almıştır.⁵⁵²

İlme henüz çocukken başlamış ve en büyük hocası Şerîk b. Abdillâh el-Kâdî'dir. Müsned ve Mûsânef türü eserlerin yanısıra Tefsir alanında da çeşitli eserler telif etmiştir. Hâfız Osmân b. Ebî Şeybe ve Kâsım b. Ebî Şeybe'nin kardeşi, Hâfız İbrâhîm b. Ebî Bekr'in babası ve Hâfız Ebû Ca'fer Muhammed b. Osmân'ın ise amcasıdır. Evleri ilim/hadîs evidir. En seçkinleri ise Ebû Bekr'dir.⁵⁵³

⁵⁴⁹ ez-Zehebî, a.g.e., c. XXIX, s. 20

⁵⁵⁰ el-Mizzî, a.g.e., c. XVI, s. 35; ez-Zehebî, a.g.e., c. XXI, s. 142; **Tezkiretü'l-Huffâz**, c. II, s. 16 İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. VI, s. 3

⁵⁵¹ el-Mizzî, a.g.e., c. XVI, s. 35-37; ez-Zehebî, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, c. XXI, s. 143; İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. VI, s. 3; ez-Zehebî, **Tezkiretü'l-Huffâz**, c. II, s. 16

⁵⁵² el-Mizzî, a.g.e., c. XVI, s. 37-39; ez-Zehebî, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, c. XXI, s. 143; İbn Hacer, a.g.e., c. VI, s. 3

⁵⁵³ ez-Zehebî, a.g.e., c. XXI, s. 142

Ahmed b. Hanbel, İshâk b. Râhûye, Yahyâ b. Ma‘în ve Alî b. el-Medînî'nin akrâmidir.⁵⁵⁴

ez-Zehebî ondan bahsederken *'el-İmâm, el-A'lem, hâfızların seyyidi, ilim deryalarından bir derya idi. Hıfzın kuvveti noktasında kendisi örnek gösterilirdi'* ifadelerini kullanmıştır.⁵⁵⁵

Osmân b. Saîd ed-Dârimî, Yahyâ b. Abdilhamîd el-Himmânî'den *'İbn Ebî Şeybe oğulları ehl-i ilimdir, her muhaddisin huzurunda bizimle yarışarlardı'* dediğini rivâyet etmiştir.⁵⁵⁶

Ahmed b. Hanbel ve Yahyâ b. Ma‘în'in de aralarında bulunduğu pekçok kişi; *'Ebû Bekr, bizim nazarımda Osmân'dan daha üstündür'* demiştir.⁵⁵⁷

el-İclî onun, sika ve hadîs hâfızı olduğunu kaydetmiştir.⁵⁵⁸ Ayrıca Ebû Hâtim ve Abdurrahmân b. Hirâş gibi birçok kişi onun sika olduğunu dile getirmiştir.⁵⁵⁹

Ebû 'Ubeyde Kâsım b. Sellâm ise *'Hadîs dört kişi ile nihâyet bulmuştur; Bunlar, Ebû Bekr b. Ebî Şeybe, Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Ma‘în ve Alî b. el-Medînî'dir. Onlardan Ebû Bekr hadîsleri en iyi serdedip okuyan, Ahmed b. Hanbel fikhî olarak en iyi anlayan, Yahyâ en çok cem'edip toplayan ve Alî ise en iyi bilenleridir'* demiştir.⁵⁶⁰

Şeyhân⁵⁶¹, Ebû Dâvûd, İbn Mâce ve en-Nesâî onun hadîslerini hem rivâyet etmiş hem de tahrîc etmişlerdir.⁵⁶²

Hicrî 235 yılının Muharrem ayında vefat etmiştir.⁵⁶³

Ebû Bekr b. Ebî Şeybe'nin meşhûr bir sika olmanın yanında yine tanınmış bir hadîs âlimi olduğu herkesçe bilinen bir gerçektir.

⁵⁵⁴ ez-Zehebî, a.g.e., c. XXI, s. 142

⁵⁵⁵ ez-Zehebî, a.g.e., c. XXI, s. 142-143

⁵⁵⁶ el-Mizzî, a.g.e., c. XVI, s. 39; ez-Zehebî, a.g.e., c. XXI, s. 144; İbn Hacer, a.g.e., c. VI, s. 3

⁵⁵⁷ el-Mizzî, a.g.e., c. XVI, s. 39; ez-Zehebî, **Tezkiretü'l-Huffâz**, c. II, s. 16

⁵⁵⁸ el-Mizzî, a.g.e., c. XVI, s. 39

⁵⁵⁹ el-Mizzî, a.g.e., c. XVI, s. 39; İbn Hacer, a.g.e., c. VI, s. 3; ez-Zehebî, a.g.e., c. II, s. 16

⁵⁶⁰ el-Mizzî, a.g.e., c. XVI, s. 40; ez-Zehebî, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, c. XXI, s. 144

⁵⁶¹ **Şeyhân/Şeyheyn**: İmâm el-Buhârî ve İmâm Müslime beraberce verilen isimdir.

⁵⁶² ez-Zehebî, a.g.e., c. XXI, s. 143; c. XXI, s. 149

⁵⁶³ el-Mizzî, a.g.e., c. XVI, s. 40; İbn Hacer, a.g.e., c. VI, s. 4; ez-Zehebî, **Tezkiretü'l-Huffâz**, c. II, s. 17

1.1.1.3.3. Mikdâm b. Ma'dikerib'ten Gelen Rivâyetlerin İttisâl-İnkıtâ Açısından Değerlendirilmesi

Erîke hadîsinin, Mikdâm b. Ma'dikerib'ten gelen rivâyetleri, birtakım lafız farklılıkları olmakla birlikte Tirmizî, Ebû Dâvûd, İbn Mâce, Ahmed b. Hanbel, İbn Hibbân, Dârekutnî ve Dârimî olmak üzere 7 anakaynaktaki varyantları bu çalışmada incelenmiştir.

İncelenmekte olan hadîsin bu rivâyetinin ilk râvîsi olan Mikdâm b. Ma'dikerib'in (r.a.) vefatı hicrî 87 olarak kaydedilmiştir. Yukarıda da değinildiği gibi kendisi vefat ettiğinde 91 yaşındadır. Dolayısıyla kendisi hicretten dört sene önce doğmuştur. Netice itibarıyla, Resûlullâh Efendimiz (s.a.s.) hicretin 11. yılında vefat ettiğine göre, Onun vefatı sırasında Mikdâm ez az 15 yaşında olmaktadır. 15 yaşındaki bir sahâbînin Resûlullâh'tan (s.a.s.) bir söz dinlemiş ve bu sözü daha sonraki dönemlerde nakletmiş olması pek mümkündür. Diğer yandan, 'Resûlullâh'ın (s.a.s.) bu hadîsi Hayber'in fethinde irad ettiği, dolayısıyla Mikdâm'ın o dönem küçük yaşta olduğu için savaşa katılmamış olması muhtemeldir. Buna bağlı olarak da hadîsin sıhhati şüphelidir' iddiası birçok yönden doğru değildir. Nitekim ne Hadîs ilminin usûl ve metodlarında ne de Muhaddislerde böyle bir taz'îf metodu vardır. Şöyleki '*Sahâbenin hepsi udûldür*' kâidesi⁵⁶⁴ en baştan itibaren bu ilmin âlimleri tarafından esas kabul edilmiştir. Ayrıca Mikdâm, Hayber'in fethine katılmamış ve bu hadîsi Resûlullâh'tan (s.a.s.) bizzat dinlememiş olsa bile ulemânın icmâsı ile sahâbenin mürseli makbûldür. Yani bir sahâbî bir sözü bizzat Resûlullâh'tan (s.a.s.) değil de O'ndan dinleyip kendisine anlatan başka bir sahâbîden dinlemiş ve kendisinden sonrakilere de '*Resûlullâh (s.a.s.) şöyle buyurdu*' diyerek naklederse câizdir ve o naklettiği hadîs makbûldür ve bu durum hadîsin sıhhatine zarar vermez. Dolayısıyla Mikdâm'ın naklettiği bu hadîs, bu aşamada her iki durumda da makbûldür. Diğer yandan Mikdâm'ın, Hayber'in fethine katılıp katılmadığı hususunda net bir bilgi yoktur. İlmî değerlendirmeler yapılırken iki esas asla gözden kaçırılmamalıdır. Bunlardan birincisi objektif olmak; ikincisi ise değerlendirmeyi kesin delillere dayanarak yapmaktır. Mikdâm'ın Hayber'e katılıp/katılmama durumu %50'dir. Yani ihtimal bildiren bir durumdur. İlmî tenkîdler de ihtimaller üzerine bina edilmez. '*Mikdâm'ın savaşa katılıp/katılmadığı belli değildir. Lakin ben katılmadığı ihtimaline binaen bu hadîsi zayıf kabul ediyorum*' demek ilmî bir usûl ve üslûb olmaktan uzaktır. Nitekim başkası da aynı mantıkla '*Mikdâm, Hayber'in fethi*

⁵⁶⁴ Babanzâde, a.g.e., c. I, s. 19

zamanında en az 11 yaşında idi velev ki su taşımak için olsa bile savaşa katılmış olabilir' diyebilir ki bu daha doğru gözükmektedir.

Netice itibarıyla Mikdâm, Resûlullâh vefat ettiğinde 15 yaşlarında genç bir sahâbedir. Hayber'in fethine katılmış olsa da olmasa da bu aşamada hadîs makbûldür.

Bu rivâyeti Mikdâm'dan, Abdurrahmân b. Ebî Avf ve Hasan b. Câbir olmak üzere iki kişi almıştır. Burada öncelikle İbn Ebî Avf'ın iki ayrı tarîki ittisâl açısından değerlendirilecek, sonra Hasan b. Câbir'in üç tarîkine geçilecektir.

Mikdâm'dan hadîsi nakleden İbn Ebî Avf'ın tâbiîn'den olduğu bilinmektedir. Hatta onun Resûlullâh dönemine yetiştiğini zikreden âlimler de mevcuttur. Bu hususa Abdurrahmân b. Ebî Avf bölümünde değinilmişti. Mikdâm'ın, hicretten sonra 87 sene yaşadığı gerçeğine, İbn Ebî Avf'ın Resûlullâh dönemine bile yetiştiği söylenen bir tâbiî olduğu bilgisi eklenince ikisinin muâsır olduğu anlaşılmaktadır. Diğer yandan sika olduğu noktasında ulemânın icmâ ettiği İbn Ebî Avf, Mikdâm'dan hadîs rivâyet etmişse bu da onun mülakî olduğuna delil olmaktadır.

Hadîsi İbn Ebî Avf'tan Harîz b. Osmân ve Mervân b. Rû'be almışlardır. Burada öncelikle Harîz'in sonrasında Mervân'ın rivâyeti ittisâl açısından değerlendirilecektir.

Daha önceki bölümlerde de değinildiği gibi İbn Ebî Avf, Harîz b. Osmân'ın hocasıdır. Muâsarat ve likâ' olmadan bir kişinin başka bir kişiye hocalık yapması mümkün değildir.

Harîz b. Osmân'ın rivâyeti iki ayrı tarîkten Ebû Dâvûd'un Süneni ve Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde tahrîc edilmiştir.

Ebû Dâvûd'un rivâyetinde hadîsi Harîz'den Kesîr b. Dînâr ondan da Abdulvehhâb b. Necde almıştır. Harîz b. Osmân'ın vefat tarihi konusunda ihtilaf olmakla beraber (H.162, 168 gibi) hicrî 163 tarihi kabul görmüştür. Kesîr b. Dinâr'ın vefatı 209 ve Abdulvehhâb b. Necden'nin ise 232 dir. Ortalama bir insanın yaşını 70 kabul edersek Harîz vefat ettiğinde Kesîr 30 yaşlarında; kendisi de vefat ettiğinde ondan rivâyet eden Abdulvehhâb 50 yaşlarında olmaktadır. Dolayısıyla likâ' durumları her ne kadar kesin olmasa da muâsır oldukları kesindir ki bu da Müslim'in şartına göre hadîsin muttasıl olması için yeterlidir. Hadîsin bu tarîkindeki râvîlerin tamamı sika olup, isnâdında ise inkıta yoktur denilebilir.

Ahmed b. Hanbel'in rivâyetinde ise hadîsi Harîz'den Yezîd b. Hârûn almıştır. Yezîd'in hicrî 117 de doğup 206 yılında vefat ettiği bilinmektedir. Binaenaleyh Harîz 163 yılında vefat ettiğinde kendisi 46 yaşındadır. Bu durumda muâsır olduğu kesindir. Ayrıca seneddeki bütün râvîlerin sika olduğu dikkate alındığında hadîsin bu tarîki de sened açısından kusursuz görülmektedir.

Hadîsin Mervân b. Rû'be tarîkinde bulunan râvîlerin ittisâl durumuna gelince; bu hadîsi Mervân'dan Zübeydî almıştır. Zübeydî'den ise Muhammed b. Harb ve Bakıyye b. Velîd almışlardır. Neticede bu iki kişinin rivâyetleri iki ayrı tarîkle **İbn Hibbân**'ın Sahîh'i ve **Dârekutnî**'nin Sünen'inde tahrîc edilmiştir. Yukarıda uyguladığımız metotlar bu tarîklere uygulandığında ikisinin de senedinin muttasıl olduğu ortaya çıkmaktadır.

Sonuç olarak Mikdâm b. Ma'dikerib'in Resûlullâh'tan (s.a.s.) Abdurrahmân b. Ebî Avf'a rivâyet ettiği ve dört farklı eserdeki varyantları incelenen Erîke hadîsinin bu tarîklerinin ittisâl açısından bir problemi görülmemektedir.

Mikdâm b. Ma'dikerib'in Resûlullâh'tan (s.a.s.) Hasan b. Câbir'e naklettiği rivâyete gelince; Mikdâm'ın vefat tarihi daha önce de zikredildiği gibi hicrî 87, Hasan b. Câbir'in ise 128'dir. İkisinin muâsır olduğu aşikârdır.

Hadîsi Hasan b. Câbir'den Muâviye b. Sâlih almıştır. Ondan ise Abdurrahmân b. el-Mehdî, Esed b. Mûsâ ve Zeyd b. Hubâb almışlardır. Hadîsin üç kişiden nakledilen bu tarîki **Tirmizî, Dârekutnî, Dârimî, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel** olmak üzere beş muhaddis tarafından eserlerinde tahrîc edilmiştir.

Muâviye'nin vefat tarihi belli değildir. Ancak öğrencilerinden Abdurrahmân b. el-Mehdî'nin hicrî 135'de doğup 198'de vefat ettiği, Esed b. Mûsâ'nın 132'de doğup 212'de vefat ettiği ve Zeyd b. Hubâb'ın da 130 yılında doğup 203 yılında vefat ettiği bilinmektedir. Hocası Hasan b. Câbir'in h. 128 yılında vefat ettiği göz önüne alınınca Muâviye b. Yezîd'in hangi dönemde yaşadığını tahmin etmek zor değildir. Bu hesaba göre hicrî 80-90 ile 150-160 arasında yaşadığı kuvvetle muhtemeldir. Dolayısıyla senedde bir inkıta söz konusu olmayıp muttasıldır.

Hadîsin Abdurrahmân b. el-Mehdî tarîki **Tirmizî** ve **Dârekutnî** tarafından eserlerinde tahrîc edilmiştir. Tirmizî hadîsi Muhammed b. Beşşâr'dan bizzat semâ' edip yazıya geçirmiştir. Dârekutnî ise Muhammed b. Beşşâr'dan semâ' eden Muhammed b.

Hârûn'dan dinlemiştir. Abdurrahman'ın vefat tarihinin hicrî 198 olduğu daha önce zikredilmişti. Muhammed b. Beşşâr ise 167'de doğup 252'de vefat etmiştir. Muâsır oldukları ortadadır. Bu aşamada hadîsin Tirmizî'ye ulaşan rivâyetinin muttasıl olduğu kesinleşmektedir.

Dârekutnî'nin râvîsi olan Ebû Hâmid Muhammed b. Hârûn ise hicrî 321'de yaşı 90'nın üstünde iken vefat etmiştir. Basit bir hesapla 321'den 90 çıkarırsak doğum tarihinin hicrî 231 olduğu tespit edilebilir. Bu tarihte doğan birinin, 252 yılında vefat eden biri ile çağdaş olduğu aşikâr olup onunla görüşüp hadîs almış olması da mümkündür. İncelemenin bu aşamasında hadîsin Dârekutnî tarîkinin de muttasıl olduğu ortaya çıkmaktadır.

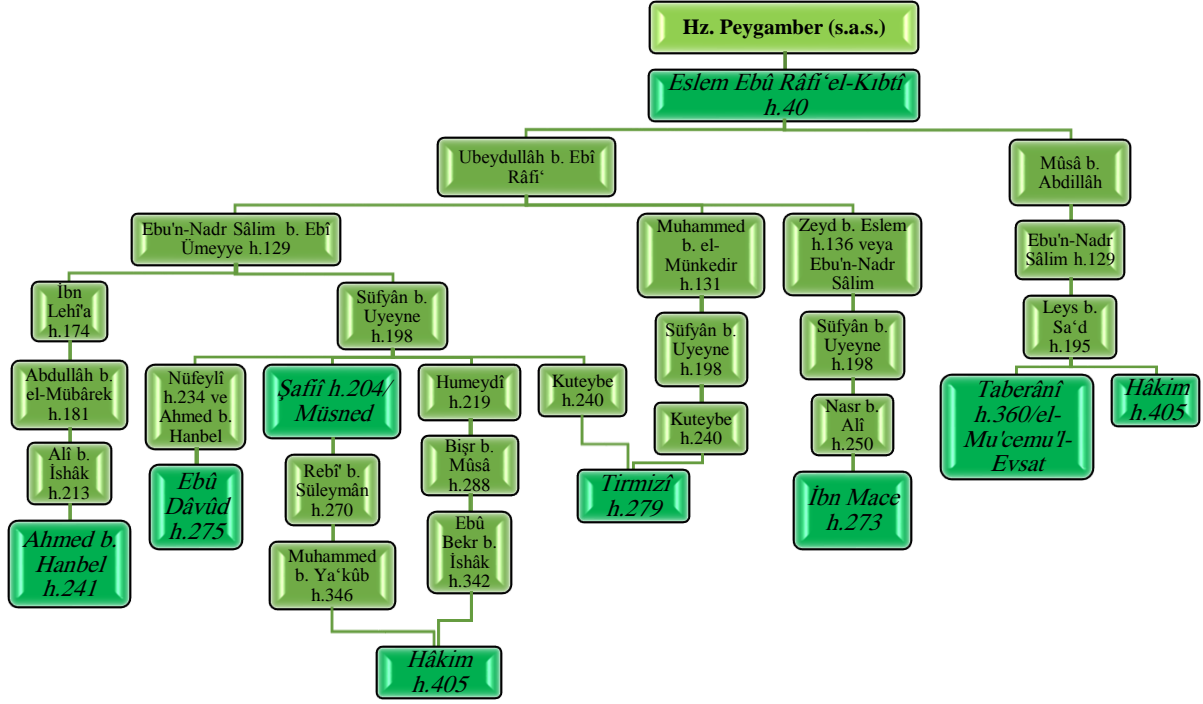
Esed b. Mûsâ'dan, araya başka râvî girmeksizin **Dârimî**; Zeyd b. Hubâb'tan ise **Ahmed b. Hanbel** aynı şekilde rivâyeti yazıya geçirmiştir. Dolayısıyla hadîsin bu iki tarîkinin de muttasıl olduğu aşikârdır.

Hasan b. Câbir'in beş tarîkinden beşincisini eserine alan **İbn Mâce** ise rivâyeti Ebû Bekr b. Ebî Şeybe'den, o da Zeyd b. Hubâb'tan almıştır. Zeyd'in 130'da doğup 203'de vefat ettiğini zikretmiştik. İbn Ebî Şeybe'in ise vefatı hicrî 235'tir. Dolayısıyla ikisi çağdaştır. Bu da, hadîsin bu tarîkinin de muttasıl olduğu gösterir.

Sonuç olarak; görüldüğü üzere Mikdâm b. Ma'dikerib'ten rivâyet edilen tarîklerin tamamı muttasıl olmaktadır.

1.1.1.4. Ebû Râfi‘den Gelen Rivâyetler

1.1.1.4.1. Ebû Râfi‘den Gelen Rivâyetlerin Sened Ağı

1.1.1.4.2. Ebû Râfi‘ Râvîleri ve Cerh - Ta‘dîl Açısından Durumları

1.1.1.4.2.1. Eslem Ebû Râfi‘ el-Kıbtî

Sahâbeden olup Ebû Râfi‘ künyesiyle meşhûrdur.⁵⁶⁵ Gerçek ismi tam olarak bilinmemekle birlikte ileri sürülen on kadar isim arasında en fazla Eslem ve İbrâhîm isimlerinin geçtiği görülmektedir.⁵⁶⁶ İleri sürülen bu on ismin hepsini İbn Hacer el-İsâbe’inde zikretmektedir.⁵⁶⁷ Ayrıca Rûveyfî ve Büreyh lakaplarıyla da anılmıştır. Kıbtî olan⁵⁶⁸ Ebû Râfi‘, Hz. Peygamber’in amcası Abbâs b. Abdilmuttalib’in kölesi olup, Abbâs daha sonra onu Hz. Peygamber’e hediye etmiştir.⁵⁶⁹ Hz. Peygamber kendisine amcası Abbâs’ın Müslüman olduğu haberini ulaştırdığı için Ebû Râfi‘i azat ederek cariyesi Selmâ

⁵⁶⁵ İbn Abdilberr, a.g.e., c. I, s. 83; İbnu'l-Esîr, a.g.e., c. I, s. 156

⁵⁶⁶ el-Mizzî, a.g.e., c. XXXIII, s. 301; İbn Hacer, **el-İsâbe**, c. VII, s. 112-113; ez-Zehebî, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, c. II, s. 16; Abdullâh Aydın, **“Ebû Râfi‘”**, DİA, c. X, s. 211

⁵⁶⁷ İbn Hacer, **el-İsâbe**, c. VII, s. 112-113

⁵⁶⁸ İbn Abdilberr, a.g.e., c. I, s. 85; İbnu'l-Esîr, a.g.e., c. I, s. 156

⁵⁶⁹ İbn Abdilberr, a.g.e., c. I, s. 83; İbnu'l-Esîr, a.g.e., c. I, s. 156

ile evlendirmiştir.⁵⁷⁰ Resûlullâh'ın azatlısı olduğu için kendisinden kaynaklarda 'مولى النبى' (Resûlullâh'ın mevlâsı) şeklinde bahsedilmiştir.⁵⁷¹ Ebû Râfi' Bedir savaşıdan önce Müslüman olmuşsa da Bedir savaşına katılamamış, Uhud ve sonraki bütün muharebelere iştirak etmiştir.⁵⁷² Hz. Alî'nin hilâfeti döneminde h. 40 yılında Medine'de vefat etmiştir.⁵⁷³

Doğrudan Resûlullâh'tan, ayrıca Resûlullâh'ın hanımları ile Hz. Ebû Bekr, Abdullâh b. Mes'ûd ve Ebû Hüreyre'den altmış sekiz hadîs rivâyet etmiştir. *Kütüb-i Sitte* ile Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'i, İmâm Mâlik'in *Muvatta*'sı ve Darimî'nin *Sünen*'inde kırk üç rivâyeti bulunmaktadır.⁵⁷⁴

Kendisinden de hanımı Selmâ ile oğulları; Râfi', Hasan, Ubeydullâh ve Muğîre, torunları; Hasan b. Alî b. Ebî Râfi', Fadl b. Ubeydillâh b. Ebî Râfi' ve Sâlih b. Ubeydillâh b. Ebî Râfi' ile Sâlim b. Abdillâh b. Ömer, Alî b. Hüseyin b. Alî b. Ebî Tâlib, Muhammed b. el-Münkedir, Süleymân b. Yesâr, 'Atâ' b. Yesâr gibi pek çok kimse rivâyette bulunmuştur.⁵⁷⁵

'Sahâbenin hepsi udûldür' kâidesi⁵⁷⁶ gereğince Ebû Râfi' cerh ve ta'dîle tabi tutulmamıştır.

1.1.1.4.2.2. Ubeydullâh b. Ebî Râfi'

Tabi'ün tabakasından olup, yukarıda kendisinden bahsettiğimiz Ebû Râfi'nin oğludur. Hz. Alî'nin kâtipliğini yapmıştır. İbn Sa'd, Ubeydullâh b. Ebî Râfi' hakkında *çok hadîs rivâyet eden sika bir râvî* olduğunu söyler.⁵⁷⁷

Hz. Peygamber'in azatlısı Şakran (r.a.), Hz. Alî (r.a.), Ebû Hüreyre (r.a.), babası Ebû Râfi' (r.a.) ve annesi Selmâ'dan (r.a.) rivâyette bulunmuştur.⁵⁷⁸

⁵⁷⁰ İbn Abdilberr, a.g.e., c. I, s. 84; İbnu'l-Esîr, a.g.e., c. I, s. 156; el-Mizzî, a.g.e., c. XXXIII, s. 301; İbn Hacer, el-İsâbe, c. VII, s. 113; ez-Zehebî, a.g.e., c. II, s. 16; Abdullâh Aydın, "Ebû Râfi'", DİA, c. X, s. 211

⁵⁷¹ İbn Abdilberr, a.g.e., c. I, s. 83; İbnu'l-Esîr, a.g.e., c. I, s. 156

⁵⁷² İbn Abdilberr, a.g.e., c. I, s. 85; İbnu'l-Esîr, a.g.e., c. I, s. 156; el-Mizzî, a.g.e., c. XXXIII, s. 301; İbn Hacer, a.g.e., c. VII, s. 113; ez-Zehebî, a.g.e., c. II, s. 16; Abdullâh Aydın, "Ebû Râfi'", DİA, c. X, s. 211

⁵⁷³ İbn Abdilberr, a.g.e., c. I, s. 85; İbnu'l-Esîr, a.g.e., c. I, s. 156; el-Mizzî, a.g.e., c. XXXIII, s. 302; İbn Hacer, a.g.e., c. VII, s. 113

⁵⁷⁴ Abdullâh Aydın, "Ebû Râfi'", DİA, c. X, s. 211

⁵⁷⁵ el-Mizzî, a.g.e., c. XXXIII, s. 301-302; İbn Hacer, a.g.e., c. VII, s. 113

⁵⁷⁶ Babanzâde, a.g.e., c. I, s. 19

⁵⁷⁷ İbn Sa'd Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî', *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, (Thk. Muhammed Abdulkâdir 'Atâ'), 1. Baskı, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990, c. V (8), s. 215

⁵⁷⁸ el-Mizzî, a.g.e., c. XIX, s. 34-35; İbn Hacer, a.g.e., c. VII, s. 10-11

Kendisinden ise oğulları; İbrâhîm, Abdullâh, Muhammed, Mûtemir ile Büsr b. Saîd, Zeyd b. Alî b. Hüseyin, Hasan b. Muhammed b. Hanefiyye, Cafer b. Muhammed b. Alî b. Hüseyin, A'rec, Abdurrahmân b. Yesâr ve Muhammed b. el-Münkedir gibi zatlar rivâyette bulunmuştur.⁵⁷⁹ Kütüb-i Sitte müelliflerinin tamamı onun rivâyetlerini tahrîc etmişlerdir.⁵⁸⁰

Mizzî, Ebû Hâtim er-Râzî ile Hatîb el-Bağdâdî'nin de onun hakkında *sika* hükmünü verdiklerini belirtir.⁵⁸¹ İbn Hibbân da onu *es-Sikât*'ında zikretmiştir.⁵⁸² İbn Hacer ise *Tehzîbü't-Tehzîb* isimli eserinde zikrettiğimiz bilgileri aynen ifade ederek sika bir râvî olduğuna vurgu yapar.⁵⁸³

Âlimlerin onun hakkındaki görüşleri incelendiğinde sika bir râvî olduğu açıkça görülmektedir.

1.1.1.4.2.2.1. Ebu'n-Nadr Sâlim

Tabiûnun dördüncü tabakasından kabul edilen⁵⁸⁴ Sâlim b. Ebî Ümeyye, Ebu'n-Nadr künyesiyle meşhûrdur. Kureyş'in Teym koluna mensuptur. Bütün kaynaklarda Medineli olduğu ve Ömer b. Ubeydillâh b. Ma'mer'in⁵⁸⁵ kâtibi ve mevlâsı olduğu kaydedilmektedir.

Enes b. Mâlik, Büsr b. Saîd, Sâib b. Yezîd, Saîd b. el-Müseyyeb, Süleymân b. Yesâr, Âmir b. Sa'd b. Ebî Vakkâs, Abdullâh b. Ebî Evfa (*kitabeten*), Abdullâh b. Ebî Katâde, Ubeydullâh b. Ebî Rafî', Ubeydullâh b. Abdillâh b. Utbe, Avf b. Mâlik, İbn Abbâs'ın mevlâsı Umeyr, Nâfi', Ebû Bürde b. Ebî Mûsâ el-Eş'arî ve Ebû Seleme b. Abdurrahmân gibi zatlardan rivâyette bulunmuştur.⁵⁸⁶

Kendisinden ise; Berdân b. Ebî Nadr diye bilinen oğlu İbrâhîm, Süfyân es-Sevrî, Süfyân b. Uyeyne, Leys b. Sa'd, Mâlik b. Enes, Abdullâh b. Lehî'a, Abdülazîz b. Abdillâh

⁵⁷⁹ el-Mizzî, a.g.e., c. XIX, s. 34-35; İbn Hacer, a.g.e., c. VII, s. 10-11

⁵⁸⁰ İbn Hacer, a.g.e., c. VII, s. 10-11

⁵⁸¹ el-Mizzî, a.g.e., c. XIX, s. 35

⁵⁸² İbn Hibbân, a.g.e., c. V, s. 68

⁵⁸³ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, c. VII, s. 11

⁵⁸⁴ ez-Zehebî, a.g.e., c. VI, s. 6

⁵⁸⁵ Mevcut kaynakların çoğunda bu zatın ismi yukarıda yazdığımız gibi Ömer b. Ubeydillah b. Ma'mer şeklinde geçmektedir. Ancak İbn Sa'd *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*'da, İbn Hacer de *Tehzîbü't-Tehzîb*'de bu zatın isminin Ömer b. Abdillâh b. Ma'mer olduğunu ifade etmişlerdir. Bkz. İbn Sa'd, a.g.e., c. V, s. 412; İbn Hacer, a.g.e., c. III, s. 431

⁵⁸⁶ İbn Sa'd, a.g.e., c. V, s. 412; el-Buhârî, a.g.e., c. IV, s. 111; İbn Hibbân, a.g.e., c. VI, s. 407; el-Mizzî, a.g.e., c. X, s. 128-129; İbn Hacer, a.g.e., c. III, s. 431; ez-Zehebî, a.g.e., c. VI, s. 6-7

b. Ebî Seleme el-Mâcişûn, Amr b. Hâris, Ayyâş b. Abbâs, Fülejh b. Süleyman ve Kâ‘b b. Alkame gibi kişiler rivâyette bulunmuşlardır.⁵⁸⁷

el-Buhârî, Alî b. el-Medîni’den naklen Sâlim b. Ebî Ümeyye’nin elli civarında hadîs rivâyet ettiğini belirtir. Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Ma‘în ve en-Nesâi onun sika olduğunu ifade etmişlerdir. Ebû Hâtim er-Razî ve el-‘İclî sika ve sâlih bir insan olduğunu söylemişlerdir.⁵⁸⁸ Süfyân b. Uyeyne de Sâlim b. Ebî Ümeyye’nin sika bir râvî olduğunu, ayrıca akıl ve fazilet sahibi, ibadet ehli biri olduğunu vurgulamıştır. İbn Abdilberr onun sika ve sebt bir râvî olduğu hususunda icmâ olduğunu zikretmiştir. İbn Halfûn da, Alî b. el-Medîni ile İbn Nemîr’in de onu sika kabul ettiklerini ifade etmiştir.⁵⁸⁹ İbn Sa‘d ise Sâlim b. Ebî Ümeyye’yi sika ve çok hadîs rivâyet eden biri olarak tarif eder.⁵⁹⁰ İbn Hibbân da onu *es-Sikât* isimli eserinde zikretmiştir.⁵⁹¹ İbn Hacer onun sika bir râvî olduğunu uzun uzadıya anlatmakla birlikte mürsel rivâyetlerde bulunduğu da ayrıca dikkat çekmiştir.⁵⁹²

Mervân b. Muhammed’in hilâfeti döneminde h. 129 yılında vefat etmiştir.⁵⁹³

Cerh-ta‘dîl âlimlerinin ittifakla onun hakkında ‘*sikadır*’ demeleri kendisinin sika bir râvî olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

1.1.1.4.2.2.1.1. İbn Lehî‘a (Ahmed b. Hanbel rivâyeti)

Etbâu‘t-tabîin’den olan bu zatın tam adı; Ebû Abdirrahmân Abdullâh b. Lehî‘a b. ‘Ukbe el-Hadramî’dir. Mısırlıdır ve h. 96 ya da 97 yılında doğmuştur.⁵⁹⁴ Küçük yaşta ilim tahsiline başlamış,⁵⁹⁵ çeşitli şehirlere ilmi amaçla seyahatlerde bulunmuştur. Yetmiş aşkın tabi‘î ile görüştüğü kaydedilmektedir.⁵⁹⁶ Şam bölgesindeki bazı gazalara katılmıştır.

Kendilerinden rivâyette bulunduğu kişilerden bazıları şunlardır: Kâ‘b b. Alkame, Muhammed b. el-Münkedir, ‘Atâ’ b. Dînâr, Hişâm b. Urve, Ebu’n-Nadr Sâlim, Abdullâh b. Ebî Müleyke, Süleymân b. Ziyâd, İbn Abbâs’ın mevlâsı ‘İkrime, Kays b. Haccâc, Ebu’l-

⁵⁸⁷ İbn Sa‘d, a.g.e., c. V, s. 412; el-Buhârî, a.g.e., c. IV, s. 111; İbn Hibbân, a.g.e., c. VI, s. 407; el-Mizzî, a.g.e., c. X, s. 128-129; İbn Hacer, a.g.e., c. III, s. 431; ez-Zehebî, a.g.e., c. VI, s. 6-7

⁵⁸⁸ el-Mizzî, a.g.e., c. X, s. 129; İbn Hacer, a.g.e., c. III, s. 431

⁵⁸⁹ el-Mizzî, a.g.e., c. X, s. 129; İbn Hacer, a.g.e., c. III, s. 431-432

⁵⁹⁰ İbn Sa‘d, a.g.e., c. V, s. 412

⁵⁹¹ İbn Hibbân, a.g.e., c. VI, s. 407

⁵⁹² İbn Hacer, a.g.e., c. III, s. 432

⁵⁹³ ez-Zehebî, a.g.e., c. VI, s. 6

⁵⁹⁴ el-Mizzî, a.g.e., c. XV, s. 499; Nihat Dalgın, “İbn Lehîa”, DİA, c. XX, s. 158

⁵⁹⁵ ez-Zehebî, a.g.e., c. VIII, s. 12; Nihat Dalgın, “İbn Lehîa”, DİA, c. XX, s. 158

⁵⁹⁶ el-Mizzî, a.g.e., c. XV, s. 490; İbn Hacer, a.g.e., c. V, s. 374; ez-Zehebî, a.g.e., c. VIII, s. 13

Esved Muhammed b. Abdirrahmân b. Nevfel, Muhammed b. ‘Aclân, Mûsâ b. Cübeyr, Yezîd b. Ebî Hubeyb, Ebû Hüreyre’nin mevlâsı Ebû Yûnus.

Kendisinden rivâyette bulunanlardan bazıları da şunlardır: Evzâ’î, Şu’be, Süfyân es-Sevrî, Leys b. Sa’d, İmâm Mâlik, Amr b. Hâris, *Abdullâh* b. el-Mübârek, İbn Vehb, İbn Yezîd el-Mukrî, Ebû Mesleme el-Ka’nebî, Kuteybe b. Saîd, Abdurrahmân b. el-Mehdî ve Velîd b. Mezyed el-Beyrûtî, torunu, Ahmed b. Îsâ b. Abdillâh b. Lehî’a, Ravh b. Salâh, Saîd b. Ebî Meryem, yeğeni Lehî’a b. Îsâ b. Lehî’a, Amr b. Hişâm el-Beyrûtî, Velîd b. Müslim.⁵⁹⁷

Abdullâh b. Lehî’a hadîs ulemâsının çoğu tarafından zayıf kabul edilmektedir. Zayıf kabul edilmesinin başlıca nedenleri, h. 170 yılında evinin yanmasıyla birlikte rivâyetlerini kaydettiği kitaplarının da yanması; evinin yanmasıyla geçirdiği şok sebebiyle yahut hayatının sonlarına doğru geçirdiği felç nedeniyle hafızasının zayıflaması ve hadîsleri karıştırmasıdır.⁵⁹⁸ Zayıflık sebebinin bu iki durum olduğu ifade eden bazı âlimler, evi yanmadan yahut hafızası zayıflamadan önceki rivâyetlerinin makbûl olacağını ifade etmişlerdir. Ayrıca münker râvîlerden rivâyette bulunması ve tedlîs yapması sebebiyle de zayıf sayanlar olmuştur. Zayıflık nedeninin bunlar olduğunu belirten âlimlerin bazıları da sika râvîlerden rivâyet ettiği ya da tedlîs yapmadığı sürece rivâyetinin kabul edilebileceğini söylemişlerdir.⁵⁹⁹

İbn Sa’d, Abdullâh b. Lehî’a’nın çok hadîs rivâyet eden bir râvî olduğunu, ancak gerek hadîsleri karıştırması (*ihtilat*), gerek kendisine ait olmayan hadîsleri kendisine aitmiş gibi rivâyet etmesinden dolayı zayıf olduğunu söyler.⁶⁰⁰ Buhârî de *et-Târîhu’l-Kebîr*’de Yahyâ b. Saîd’in Abdullâh b. Lehî’a’yı sika kabul etmediğini zikreder.⁶⁰¹ Buhârî, İbn Lehî’a’yı *ed-Du’afâu’s-Sağîr* isimli eserinde de ayrıca zikretmiştir.⁶⁰² İbn Ebî Hâtim, Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Ma’in ve Ebû Zür’a’nın kendisini zayıf kabul ettiğini belirterek, onun

⁵⁹⁷ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, c. V, s. 145-146; el-Mizzî, a.g.e., c. XV, s. 488-490; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, c. V, s. 373-374; ez-Zehebî, *Siyeru A’lâmi’n-Nübelâ*, c. VIII, s. 12-13; *el-Kâşif*, c. I, s. 590; Nihat Dalgın, “*İbn Lehîa*”, DİA, c. XX, s. 158

⁵⁹⁸ Nihat Dalgın, “*İbn Lehîa*”, DİA, c. XX, s. 159

⁵⁹⁹ İbn Sa’d, a.g.e., c. VII, s. 358; Nihat Dalgın, “*İbn Lehîa*”, DİA, c. XX, s. 159

⁶⁰⁰ İbn Sa’d, a.g.e., c. VII, s. 358

⁶⁰¹ el-Buhârî, a.g.e., c. V, s. 182

⁶⁰² el-Buhârî, *ed-Du’afâu’s-Sağîr*, (Thk. Ebû Abdillâh Ahmed b. İbrâhîm b. Ebi’l-‘Ayneyn), 1. Baskı, Mektebetu İbn ‘Abbâs, 2005, s. 80

zabtının iyi olmadığına dikkat çeker.⁶⁰³ Dârekutnî⁶⁰⁴ ve Ebu'l-Ferec İbnü'l-Cevzî⁶⁰⁵ ayrı ayrı yazdıkları ama aynı adı taşıyan *ed-Du'afâ ve'l-Metrûkîn* isimli eserlerinde Abdullâh b. Lehî'a'yı da zikretmişlerdir. Zehebî de *Tezkiretü'l-Huffâz* isimli eserinde İbn Lehî'a'nın büyük ilmine rağmen zayıf bir râvî olduğunu ifade eder.⁶⁰⁶ *el-Kâşif* isimli eserinde de İbn Lehî'a'nın zayıf olduğunu belirtir.⁶⁰⁷ Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*'da ise onu *el-İmâm, el-'Allâme, Leys b. Sa'd ile birlikte Mısır diyarının muhaddisi* şeklinde över⁶⁰⁸ ve İmâm Mâlik'in Medine'nin, Evzâ'î'nin Şam'ın, Ma'mer b. Râşid'in Yemen'in, Şu'be ve Süfyân es-Sevrî'nin Irak'ın, İbrâhîm b. Tahmân'ın Horasan'ın en büyük âlimleri oldukları gibi Leys b. Sa'd ve İbn Lehî'a'nın da Mısır'ın en büyük âlimleri olduklarını zikreder. Ancak İbn Lehî'a'nın hadîs rivâyeti konusunda mütesahil olması ve münker rivâyetlerde bulunması sebebiyle hadîs ulemâsı nezdinde ihticac derecesinden aşağı düştüğünü belirtir. Bazı hadîs âlimlerinin onun rivâyetlerini şâhid olarak veya zühd-melâhim türü alanlarda tahrîc ettiklerini anlatır. İbn Lehî'a'nın adil bir kimse olduğunu, bazı âlimlerin onu zayıf olarak ifade etme hususunda çok aşırıya kaçtıklarını, İbn Lehî'a gibi bir râvînin tamamen terk edilemeyeceğini söyleyerek, sadece münker olarak rivâyet ettiği hadîslerin terk edilmesi gerektiğini açıkça dile getirir.⁶⁰⁹ Kaynaklarda *Abâdile-i Erba'a* olarak ifade edilen Abdullâh b. el-Mübârek, İbn Vehb, İbn Yezîd el-Mukrî ile Ebû Mesleme el-Ka'nebî'nin kendisinden yaptıkları rivâyetlerin makbûl olduğu ifade edilmiştir.⁶¹⁰ Burhâneddîn Ebu'l-Vefâ el-Halebî, Zehebî'nin *el-Kâşif*'ine yazdığı haşiyesinde Abdullâh b. Lehî'a hakkında özet olarak şunları ifade eder: “*Evinde çıkan bir yangın sebebiyle rivâyetlerini kaydettiği kitapların yanması ve bunun neticesinde hadîsleri karıştırmasına (ihtilat) kadar makbûl bir imâm ve sadûk bir râvîdir. İhtilattan önce kendisinden rivâyet edilen hadîsler makbûldür. İhtilattan sonra kendisinden rivâyet edilen hadîsler ise merdût ve zayıftır. İhtilattan önce kendisinden hadîs rivâyetinde bulunan râvîlerden bazıları şunlardır: Evzâ'î, Şu'be, Süfyân es-Sevrî, Amr b. Hâris. Bu dördü Abdullâh b. Lehî'a'nın evindeki yangından önce vefat etmişlerdir. Abdullâh*

⁶⁰³ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, c. V, s. 146-147

⁶⁰⁴ ed-Dârekutnî, *ed-Du'afâ ve'l-Metrûkîn*, (Thk. Muvaffak b. Abdillâh b. Abdilkâdir), 1. Baskı, Riyad: Mektebetu'l-Me'ârif, 1984, s. 265

⁶⁰⁵ İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed, *ed-Du'afâ ve'l-Metrûkîn*, (Thk. Ebu'l-Fidâ Abdullâh el-Kâdî), 1. Baskı, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1986, c. II, s. 136

⁶⁰⁶ ez-Zehebî, *Tezkiretü'l-Huffâz*, c. I, s. 174

⁶⁰⁷ ez-Zehebî, *el-Kâşif*, c. I, s. 590

⁶⁰⁸ ez-Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, c. VIII, s. 11

⁶⁰⁹ ez-Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, c. VIII, s. 14

⁶¹⁰ ed-Dârekutnî, *ed-Du'afâ ve'l-Metrûkîn*, s. 265; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, c. V, s. 378; ez-Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, c. VIII, s. 23; *Mîzânu'l-İ'tidâl*, c. II, s. 482

b. el-Mübârek, İbn Vehb, İbn Yezîd el-Mukrî, Ebû Mesleme el-Ka'nebî, Kuteybe b. Saîd, Abdurrahmân b. el-Mehdî ve Velîd b. Mezved el-Beyrûtî de ihtilattan önce kendisinden rivattette bulunmuş, ihtilattan sonra rivâyette bulunmamışlardır.’’⁶¹¹ İbn Şâhîn *Zikru men İhtelefe'l-'Ulemâ ve Nukkâdu'l-Hadîs Fih* adlı eserinde Yahyâ b. Ma'în'in İbn Lehî'a'yı zayıf gördüğünü, Ahmed b. Sâlih'in de İbn Lehî'a'yı sika kabul ettiğini belirtir. Ahmed b. Sâlih'in de İbn Lehî'a gibi Mısırlı olduğunu ve İbn Lehî'a'yı en iyi tanıyan insanlardan biri olduğunu zikrederek Ahmed b. Sâlih'in yaklaşımını daha doğru bulduğunu, kendisine göre de İbn Lehî'a'nın sika olduğunu söyler.⁶¹² Ebû Dâvûd, Tirmizî ve İbn Mâce İbn Lehî'a'ya ait rivâyetleri eserlerinde tahrîc etmişlerdir. Müslim ise İbn Lehî'a'yla birlikte Amr b. Hâris'i de zikrederek İbn Lehî'a'nın bir rivâyetiyle istişhadda bulunmuştur.⁶¹³

Halîfe Mansûr döneminde Mısır kadılığına tayin edilmiştir. Hârûn Reşîd'in hilâfeti döneminde h. 174 yılında Kahire'de vefat etmiştir.⁶¹⁴

Evinde çıkan bir yangın sebebiyle rivâyetlerini kaydettiği kitapların yanması ve bunun neticesinde hadîsleri karıştırması gerekçe gösterilerek eleştirilmiş olsa da makbûl bir imâm ve sadûk bir râvî olup rivâyetleri alınıp tahrîc edilmiştir.

1.1.1.4.2.2.1.1.1. Abdullâh b. el-Mübârek

Tebeu't-tâbiîn'in ileri gelenlerinden olan Abdullâh b. el-Mübârek'in tam adı Ebû Abdurrahmân Abdullâh b. el-Mübârek b. Vâzih el-Hanzalî el-Mervezî'dir. Babası Benî Hanzala'nın mevlâsı olduğu için el-Hanzalî nisbesiyle de anılmıştır.⁶¹⁵ H. 118 yılında Merv'de doğmuştur. Babası Türk, annesi Harizm'lidir. İlim tahsili için Basra, Hicâz, Yemen, Mısır, Şâm ve Irak'a seyahatlerde bulunmuştur.⁶¹⁶ İlk hocası Rebî' b. Enes el-

⁶¹¹ ez-Zehebî, **el-Kâşif**, c. I, s. 590 (*Haşiye el-Kâşif'le birlikte basılmıştır.*).

⁶¹² İbn Şâhîn, Ebû Hafs Ömer b. Ahmed b. Osman el-Bağdâdî, **Zikru men İhtelefe'l-'Ulemâ ve Nukkâdu'l-Hadîs Fih**, (Thk. Hammâd b. Muhammed el-Ensârî), 1. Baskı, Riyad: Mektebetu Edvâi's-Selef, 1999, s. 61-62

⁶¹³ el-Mizzî, a.g.e., c. XV, s. 502

⁶¹⁴ el-Mizzî, a.g.e., c. XV, s. 500; Nihat Dalgın, “**İbn Lehîa**”, DİA, c. XX, s. 158

⁶¹⁵ İbn Hibbân, a.g.e., c. VII, s. 7; el-Mizzî, a.g.e., c. XVI, s. 14

⁶¹⁶ İbn Sa'd, **et-Tabakâtü'l-Kübrâ**, c. VII, s. 263; İbn Ebî Hâtim, **el-Cerh ve't-Ta'dîl**, c. I, s. 263; el-Mizzî, a.g.e., c. XVI, s. 14; Raşit Küçük, “**Abdullâh b. Mübârek**”, DİA, c. I, s. 122-123

Horasânî'dir.⁶¹⁷ Horasan bölgesinde özellikle Merv'de hadîsleri ilk tedvin eden âlimdir.⁶¹⁸ Dört bin kişiden hadîs dinlemiş, bunların sadece bin tanesinden rivâyette bulunmuştur.⁶¹⁹

Kendilerinden hadîs rivâyetinde bulunduğu kişilerden bazıları şunlardır: Hişâm b. 'Urve, A'meş, Yahyâ b. Saîd el-Ensârî, Mûsâ b. 'Ukbe, Hayve b. Şüreyh el-Mısırî, Evzâ'î, Ebû Hanîfe, İbn Cüreyc, Ma'mer b. Râşid, Şu'be b. el-Haccâc, Süfyân es-Sevrî, Süfyân b. Uyeyne, İbn Ebî Zi'b, Mâlik b. Enes, Abdullâh b. Lehî'a, Abdullâh b. Zeyd b. Eslem, Bakıyye b. Velîd, Dâvûd b. Abdurrahmân el-'Attâr.⁶²⁰

Kendisinden hadîs rivâyetinde bulunan kişilerden bazıları da şunlardır: Ma'mer b. Râşid, Süfyân es-Sevrî, Süfyân b. Uyeyne, Abdurrahmân b. el-Mehdî, Abdürrezzak b. el-Hemmâm, Yahyâ b. Ma'în, İshâk b. Rahûye, Bakıyye b. Velîd, Ebû Dâvûd Süleymân b. Dâvûd et-Tayâlisî, Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed b. Ebî Şeybe, Alî b. İshâk es-Semerkandî, Alî b. İshâk el-Mervezî, Kuteybe b. Saîd, Ebû Hanife'nin talebesi Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, Nuaym b. Hammâd, Yahyâ b. Saîd el-Kattân.⁶²¹

Bütün hadîs ulemâsı Abdullâh b. el-Mübârek'in sika bir râvî olduğu hususunda ittifak halindedir. Ulemânın, onun hakkındaki takdir ifadeleri toplansa ciltlerce kitap ortaya çıkar. Bu sebeple burada sadece birkaç âlimin onun hakkındaki görüşü ile yetinilecektir. İbn Sa'd, Abdullâh b. el-Mübârek'i *sika, emniyet edilen, imâm, hüccet, çok hadîs rivâyet eden* olarak tarif eder.⁶²² el-Buhârî, Sellâm b. Ebî Mutî'in; *Abdullâh b. el-Mübârek'ten sonra Doğuda onun gibi kimse kalmamıştır*' dediğini aktarır. İbn Ebî Hâtim, Abdullâh b. el-Mübârek'in hasletlerini sayfalarca anlatarak⁶²³ onun *fakih, âlim, âbid, zâhid, cömert, cesur ve şair* biri olduğunu ayrıca belirtir.⁶²⁴ Abdurrahmân b. el-Mehdî şöyle demiştir: *'Dört tane imâm vardır; Süfyân es-Sevrî, Mâlik b. Enes, Hammâd b. Zeyd, Abdullâh b. el-Mübârek'*.⁶²⁵

⁶¹⁷ ez-Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, c. VIII, s. 379; Raşit Küçük, "Abdullâh b. Mübârek", DİA, c. I, s. 123

⁶¹⁸ Raşit Küçük, "Abdullâh b. Mübârek", DİA, c. I, s. 123

⁶¹⁹ ez-Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, c. VIII, s. 397; Raşit Küçük, "Abdullâh b. Mübârek", DİA, c. I, s. 123

⁶²⁰ el-Buhârî, *et-Târîhu'l-Kebîr*, c. V, s. 212; el-Mizzî, a.g.e., c. XVI, s. 5-14; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, c. V, s. 382-384; ez-Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, c. VIII, s. 379-380; el-Kâşif, c. I, s. 591

⁶²¹ el-Buhârî, a.g.e., c. V, s. 212; el-Mizzî, a.g.e., c. XVI, s. 5-14; İbn Hacer, a.g.e., c. V, s. 382-384; ez-Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, c. VIII, s. 379-380; el-Kâşif, c. I, s. 591; Raşit Küçük, "Abdullâh b. Mübârek", DİA, c. I, s. 123

⁶²² İbn Sa'd, a.g.e., c. VII, s. 263

⁶²³ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, c. I, s. 262-275

⁶²⁴ İbn Ebî Hâtim, a.g.e., c. I, s. 262

⁶²⁵ el-Mizzî, a.g.e., c. XVI, s. 14

‘Süfyân b. Uyeyne, sadece bir günlüğüne Abdullâh b. el-Mübârek gibi olabilmek için bütün kuvvetiyle çalışsa yine de onun gibi olamaz’.⁶²⁶ Zehebî de onu; ‘imâm, şeyhu’l-İslâm, zamanının âlimi, dönemindeki müttakilerin emiri, hafız,⁶²⁷ Horasan’ın şeyhi⁶²⁸’ ifadeleriyle överek, icmâ ile hadîsinin hüccet olduğunu söyler.⁶²⁹ İbn Hibbân *es-Sikât*’ında ondan şöyle bahseder: Abdullâh b. el-Mübârek’in menkıbeleri ve şemâiline dair haberler meşhûr ve pek çoktur. Bunları saymak için çok kapsamlı bir çalışmaya ihtiyaç vardır. Kendi döneminde ilim ehli hiçbir insanda toplanmayan hasletler onda bir araya gelmiştir. Fakih, verâ sahibi, ihtilaflı bilen bir âlim, cesur, savaştı, edîb ve cömert bir insandır.⁶³⁰ Kütüb-i Sitte imâmalarının hepsi eserlerinde Abdullâh b. el-Mübârek’in rivâyetlerini tahrîc etmişlerdir.⁶³¹

Halîfe Hârûn Reşîd döneminde bazı gazalara katılmıştır. Hicrî 181 yılı Ramazan ayında altmış üç yaşında Fırat nehri kenarında bulunan Hît adlı yerde vefat etmiş ve oraya defnedilmiştir.⁶³²

Abdullâh b. el-Mübârek’in, sika bir râvî olmanın yanında hadîs ilminin temel taşlarından biri olduğu bütün âlimler tarafından kabul edilmiş bir husustur.

1.1.1.4.2.2.1.1.2. Alî b. İshâk

Tam adı Ebu’l-Hasen Alî b. İshâk el-Mervezî ed-Dârkânî’dir. Aslen Tirmiz’lidir. Benî Süleym’in mevlâsıdır.⁶³³ Dârkân ise Merv’e bağlı bir köydür. İbn Sa’d burasının, hacıların Merv’den ayrıldıktan sonra konaklamak üzere durdukları bir köy olduğunu belirtir.⁶³⁴ Alî b. İshâk, Abdullâh b. el-Mübârek’in yanında bulunmuş ve onun talebesi olmakla tanınmıştır.⁶³⁵

Alî b. İshâk el-Mervezî’nin rivâyette bulunduğu kişilerden bazıları şunlardır: Abdullâh b. el-Mübârek, Sahr b. Râşid, Fadl b. Mûsâ es-Sînânî, Nadr b. Muhammed eş-Şeybânî, Ebû Hamza es-Sükkerî.

⁶²⁶ İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, c. V, s. 384

⁶²⁷ ez-Zehebî, *Siyeru A’lâmi’n-Nübelâ*, c. VIII, s. 378-379

⁶²⁸ ez-Zehebî, *el-Kâşif*, c. I, s. 591

⁶²⁹ ez-Zehebî, *Siyeru A’lâmi’n-Nübelâ*, c. VIII, s. 380

⁶³⁰ İbn Hibbân, a.g.e., c. VII, s. 7-8

⁶³¹ Raşit Küçük, “*Abdullâh b. Mübârek*”, *DİA*, c. I, s. 123

⁶³² İbn Sa’d, a.g.e., c. VII, s. 263; el-Mizzî, a.g.e., c. XVI, s. 24; Raşit Küçük, “*Abdullâh b. Mübârek*”, *DİA*, c. I, s. 123

⁶³³ el-Mizzî, a.g.e., c. XX, s. 318; İbn Hacer, a.g.e., c. VII, s. 282

⁶³⁴ İbn Sa’d, a.g.e., c. VII, s. 265

⁶³⁵ İbn Sa’d, a.g.e., c. VII, s. 265

Kendisinden rivâyette bulunanlar ise şunlardır: Ahmed b. Hanbel, İshâk b. Ebî İsrâîl, Abbâs b. Muhammed ed-Dûrî, Abdullâh b. Ömer el-Mervezî, Ebû Bekr b. Ebî Şeybe, Muhammed b. İshâk es-Sâğânî, Muhammed b. Hüseyin el-Burculânî, Muhammed b. Yahyâ b. Ebî Hâtim el-Ezdî, Mehdî b. Hâris, Mûsâ b. Hizâm et-Tirmizî, Ya'kûb b. İbrâhîm ed-Devrakî, Ya'kûb b. Şeybe es-Sedûsî.⁶³⁶

İbn Sa'd,⁶³⁷ en-Nesâî,⁶³⁸ Yahyâ b. Ma'în⁶³⁹ onun sika olduğunu belirtmişlerdir. İbn Hibbân da onu *es-Sikât*'ında zikretmiştir.⁶⁴⁰ Birçok âlim daha onun sika ve sadûk olduğunu zikretmiştir.⁶⁴¹ Kütüb-i Sitte müelliflerinden sadece Tirmizî onun rivâyetlerini eserinde zikretmiştir.⁶⁴²

Alî b. İshâk el-Mervezî'yle aynı adı taşıyan başka bir râvî daha vardır. Bu râvînin tam adı; Ebu'l-Hasen Alî b. İshâk b. İbrâhîm b. Müslim b. Meymûn el-Hanzalî es-Semerkandî'dir. Alî b. İshâk el-Mervezî ile aynı dönemde yaşayan bu râvî aynı onun gibi Abdullâh b. el-Mübârek'ten rivâyette bulunmuştur. Bu iki râvînin karıştırılmaması için bazı tabakat ve cerh-ta'dil kitaplarında Alî b. İshâk el-Mervezî anlatıldıktan sonra تمييز şeklinde bir başlık atılarak Alî b. İshâk es-Semerkandî anlatılmış ve aynı kişi olmadıklarına değinilmiştir.⁶⁴³

Hicrî 213 yılında Dârkân'da vefat etmiştir.⁶⁴⁴

Âlimlerin onun hakkındaki değerlendirmelerine bakıldığında, onun sika bir râvî olduğu açıkça görülmektedir.

1.1.1.4.2.2.1.2. Süfyân b. Uyeyne

Etbâu't-tabiîn'den olan Süfyân b. Uyeyne, bütün kaynakların ittifakıyla h. 107 yılında Kûfe'de doğmuştur. Tam adı Ebû Muhammed Süfyân b. Uyeyne b. Ebî 'İmrân Meymûn el-Hilâlî'dir. Daha çok küçük yaşlardayken babasının Mekke'ye göç etmesi

⁶³⁶ el-Mizzî, a.g.e., c. XX, s. 318-319; İbn Hacer, a.g.e., c. VII, s. 282-283; ez-Zehebî, a.g.e., c. II, s. 35

⁶³⁷ İbn Sa'd, a.g.e., c. VII, s. 265

⁶³⁸ el-Mizzî, a.g.e., c. XX, s. 319; İbn Hacer a.g.e., c. VII, s. 283; ez-Zehebî, a.g.e., c. II, s.35

⁶³⁹ İbn Hacer, a.g.e., c. VII, s. 283

⁶⁴⁰ İbn Hibbân, a.g.e., c. VIII, s. 461-462

⁶⁴¹ el-Mizzî, a.g.e., c. XX, s. 319; İbn Hacer, a.g.e., c. VII, s. 283

⁶⁴² el-Mizzî, a.g.e., c. XX, s. 320

⁶⁴³ el-Mizzî, a.g.e., c. XX, s. 320; İbn Hacer, a.g.e., c. VII, s. 283

⁶⁴⁴ el-Mizzî, a.g.e., c. XX, s. 319; İbn Hacer, a.g.e., c. VII, s. 283

üzerine oraya yerleşmiş ve vefatına kadar Mekke’de ikamet etmiştir. Dahhâk b. Müzâhim’in kardeşi olan Muhammed b. Müzâhim’in mevlâsıdır.⁶⁴⁵

Seksenden fazla hocası bulunan Süfyân b. Uyeyne’nin rivâyette bulunduğu hocalarından bazıları şunlardır: İbn Şihâb ez-Zührî, Amr b. Dînâr, Ma’mer b. Râşid, ‘Atâ’ b. Sâib, Hammâd b. Zeyd, Muhammed b. el-Münkedir, Hişâm b. Urve, İbn Ebî Leylâ, Ca’fer b. Muhammed es-Sâdik, Humejd b. Kays el-A’rec, Ebu’n-Nadr Sâlim b. Ebî Ümeyye, Zeyd b. Eslem, Süfyân es-Sevrî, Süleymân el-A’meş, Şu’be b. el-Haccâc, Sâlih b. Keysân, Abdullâh b. Ebî Necîh, İmâm Mâlik, Mûsâ b. Ukbe, Yahyâ b. Saîd el-Ensârî.⁶⁴⁶

Kendisinden rivâyet edenlerin bazıları da şunlardır: Ahmed b. Hanbel, İshâk b. Rahûye, Bişr b. Hakem, Abdullâh b. Zübeyr el-Humejdî, Abdullâh b. el-Mübârek, Abdurrahmân b. el-Mehdî, Abdullâh b. Vehb el-Mısırî, İmâm Şâfiî, Abdürrezzak es-San’ânî, İbn Sa’d, Alî b. el-Medînî, Saîd b. Mansûr, Yahyâ b. Ma’in, Ebû Bekr b. Ebî Şeybe, Halîfe b. Hayyât, İbn Nümejr, Vekî’ b. el-Cerrâh, Yahyâ b. Saîd el-Kattân.

Süfyân b. Uyeyne’nin hocası olup aynı zamanda kendisinden rivâyette bulunan bazı isimler de şu şekildedir: İbn Şihâb ez-Zührî, Süfyân es-Sevrî, Süleymân el-A’meş, Şu’be b. el-Haccâc, Abdülmelik b. Cüreyc, Mis’ar b. Kidâm.⁶⁴⁷

Daha çok küçük yaşlardayken ilim tahsiline başlamıştır. İbn Şihâb ez-Zührî ile Amr b. Dînâr’ın hadîs halkalarına katıldı ve uzun süre devam etti. Öyle ki İbn Şihâb ez-Zührî’den gelen rivâyetler konusunda İmâm Mâlik ile birlikte en güvenilir kimse kabul edildi.⁶⁴⁸ Amr b. Dînâr’dan gelen rivâyetler konusunda da en sağlam râvî olarak tanındı.⁶⁴⁹ *Hicâz muhaddisi* şeklinde ün kazandı⁶⁵⁰ ve *hadîs ehlinin hâkimi* olarak kabul edildi.⁶⁵¹ 7000’den fazla hadîs rivâyet eden⁶⁵² Süfyân b. Uyeyne’nin hadîs, tefsir, fıkıh ve diğer ilimlerde büyük

⁶⁴⁵ el-Mizzî, a.g.e., c. XI, s. 189; İbn Hacer, a.g.e., c. IV, s. 119,121; ez-Zehebî, *Siyeru A’lâmi’n-Nübelâ*, c. VIII, s. 458; İbrahim Hatiboğlu, “*Süfyân b. Uyeyne*”, DİA, c. XXXVIII, s. 29

⁶⁴⁶ el-Mizzî, a.g.e., c. XI, s. 178-188; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, c. IV, s. 117-119; ez-Zehebî, *Siyeru A’lâmi’n-Nübelâ*, c. VIII, s. 455-457; İbrahim Hatiboğlu, “*Süfyân b. Uyeyne*”, DİA, c. XXXVIII, s. 29

⁶⁴⁷ el-Mizzî, a.g.e., c. XI, s. 178-188; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, c. IV, s. 117-119; ez-Zehebî, *Siyeru A’lâmi’n-Nübelâ*, c. VIII, s. 455-457; İbrahim Hatiboğlu, “*Süfyân b. Uyeyne*”, DİA, c. XXXVIII, s. 29

⁶⁴⁸ el-Mizzî, a.g.e., c. XI, s. 189; İbn Hacer, a.g.e., c. IV, s. 119,121; ez-Zehebî, *Siyeru A’lâmi’n-Nübelâ*, c. VIII, s. 458; İbrahim Hatiboğlu, “*Süfyân b. Uyeyne*”, DİA, c. XXXVIII, s. 29

⁶⁴⁹ el-Mizzî, a.g.e., c. XI, s. 190; İbn Hacer, a.g.e., c. IV, s. 122; ez-Zehebî, a.g.e., c. VIII, s. 458

⁶⁵⁰ İbrahim Hatiboğlu, “*Süfyân b. Uyeyne*”, DİA, c. XXXVIII, s. 29

⁶⁵¹ el-Mizzî, a.g.e., c. XI, s. 189; İbn Hacer, a.g.e., c. IV, s. 119

⁶⁵² el-Mizzî, a.g.e., c. XI, s. 189; ez-Zehebî, a.g.e., c. VIII, s. 458; İbrahim Hatiboğlu, “*Süfyân b. Uyeyne*”, DİA, c. XXXVIII, s. 29

bir imâm ve otorite olduğu hususunda âlimler icmâ etmiştir. İmâm Şâfiî kendisi hakkında şu beyanlarda bulunmuştur: ‘Mâlik ve Süfyân hadîs konusunda birbirlerine yakındırlar’⁶⁵³, ‘Eğer Mâlik ve Süfyân olmasaydı Hicâz’da ilim biterdi’⁶⁵⁴, ‘Süfyân kadar âlim birisini görmedim ve onun kadar fetva vermekten çekinen birisini de bilmiyorum.’⁶⁵⁵ Bişr b. Mufaddal; ‘Yeryüzünde Süfyân’a benzeyen kimse kalmamıştır’ demiştir.⁶⁵⁶ Ahmed b. Hanbel; ‘Fukaha arasında Kur’ân’ı ve Sünnet’i ondan daha iyi bilen kimseyi görmedim’.⁶⁵⁷ İbn Vehb ise ‘Allah’ın Kitabını İbn Uyeyne’den daha iyi bilen birini görmedim’⁶⁵⁸ demişlerdir.

Ebû Hâtim er-Razî; ‘Mâlik, Şu’be, es-Sevrî ve İbn Uyeyne Müslümanlar için hüccettir’, ‘İbn Uyeyne sika ve imâmdır, Zührî’nin ashâbı arasında en sağlamları Mâlik ve İbn Uyeyne’dir’ demiştir.⁶⁵⁹ el-‘İclî de Süfyân’ın sika ve sağlam bir râvî olduğunu belirtir.⁶⁶⁰ İbn Hiraş da Süfyân’ın sika, güvenilen ve sağlam bir râvî olduğunu ifade eder.⁶⁶¹ İbn Sa’d, Süfyân b. Uyeyne’yi sika, sağlam, çok hadîs rivâyet eden ve hüccet olarak niteler.⁶⁶² İbn Hibbân Süfyân’ı es-Sikât adlı eserinde zikrederek kendisini; sağlam hafızlardan, takva ehlerinden, Allah’ın kitabını bilen ve çok okuyan ve bu özelliğiyle meşhûr olmuş biri olarak anlatır.⁶⁶³ Zehebî de kendisini ‘büyük imâm, asrın hafızı (حافظ العصر), Şeyhu’l-İslâm’ şeklinde zikreder.⁶⁶⁴ Zehebî ayrıca onunla ihticac edilebileceği hususunda ümmetin icmâ ettiğini söyler.⁶⁶⁵ İbn Hacer de onun sika ve sağlam olduğunu belirtir.⁶⁶⁶

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi Süfyân b. Uyeyne maddesinde Süfyân b. Uyeyne’nin zaman zaman tedlîs yaptığı şeklindeki iddianın klasik kaynaklar tarafından teyit edilmediği ifade edilmektedir.⁶⁶⁷ Ancak pek çok klasik kaynakta Süfyân b. Uyeyne’nin tedlîs

⁶⁵³ el-Mizzî, a.g.e., c. XI, s. 189; İbn Hacer, a.g.e., c. IV, s. 119

⁶⁵⁴ el-Mizzî, a.g.e., c. XI, s. 189; İbn Hacer, a.g.e., c. IV, s. 119; ez-Zehebî, a.g.e., c. VIII, s. 461

⁶⁵⁵ el-Mizzî, a.g.e., c. XI, s. 190; İbn Hacer, a.g.e., c. IV, s. 120

⁶⁵⁶ el-Mizzî, a.g.e., c. XI, s. 189; İbn Hacer, a.g.e., c. IV, s. 119; ez-Zehebî, a.g.e., c. VIII, s. 461

⁶⁵⁷ İbn Hacer, a.g.e., c. IV, s. 121

⁶⁵⁸ el-Mizzî, a.g.e., c. XI, s. 190; İbn Hacer, a.g.e., c. IV, s. 120; ez-Zehebî, a.g.e., c. VIII, s. 458

⁶⁵⁹ İbn Hacer, a.g.e., c. IV, s. 121; ez-Zehebî, a.g.e., s. VIII, s. 464

⁶⁶⁰ el-Mizzî, a.g.e., c. XI, s. 189; İbn Hacer, a.g.e., c. IV, s. 119; ez-Zehebî, a.g.e., c. VIII, s. 458

⁶⁶¹ İbn Hacer, a.g.e., c. IV, s. 121

⁶⁶² İbn Sa’d, a.g.e., c. VI, s. 42

⁶⁶³ İbn Hibbân, a.g.e., c. VI, s. 403-404

⁶⁶⁴ ez-Zehebî, a.g.e., c. VIII, s. 454

⁶⁶⁵ ez-Zehebî, *Mîzânu’l-İ’tidâl*, c. II, s. 170

⁶⁶⁶ İbn Hacer, *Lisânü’l-Mîzân*, c. IX, s. 314

⁶⁶⁷ İbrahim Hatiboğlu, “Süfyân b. Uyeyne”, *DİA*, c. XXXVIII, s. 29

yaptığı açıkça zikredilmiştir. Zehebî *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ* ve *Mîzânu'l-İ'tidâl*'de Süfyân'ın tedlîs yaptığını, hatta bu hususta meşhûr olduğunu, ancak sadece sika râvîlerden tedlîs yaptığını ifade etmiştir.⁶⁶⁸ İbn Hacer de *Tabakâtü'l-Müdeellisîn* adlı eserinde Süfyân'ın tedlîs yaptığını, ancak sadece sika kişilerden tedlîs yaptığını ve İbn Hibbân'ın, '*sika râvîlerden tedlîs yapma durumu sadece Süfyân'a hastır*' dediğini zikreder. en-Nesâî ve bazı âlimlerin de Süfyân'ı tedlîs yapmakla nitelediklerinden bahseder.⁶⁶⁹ Suyûtî de Süfyân b. Uyeyne'yi *Esmâu'l-Müdeellisîn* adlı eserinde zikrederek Süfyân'ın tedlîs yapmakla meşhûr biri olduğunu ifade eder.⁶⁷⁰ Hafız Irakî'nin oğlu İbnu'l-Irakî de *Kitâbu'l-Müdeellisîn* adlı eserinde Süfyân b. Uyeyne'nin tedlîs yapmakla meşhûr bir âlim olduğunu söyler.⁶⁷¹ Zikrettiklerimiz dışında daha pek çok klasik kaynakta Süfyân b. Uyeyne'nin tedlîs yaptığı söylenmektedir. Zehebî ve İbn Hacer'in de söylediği gibi Süfyân sadece sika râvîlerden tedlîs yapmıştır. Sadece sika râvîlerden tedlîs yaptığı için Süfyân'ın tedlîs yaparken, amacı hocasını gizlemek ya da hadîsinin sahîh kabul edilmesini sağlamak değildir.

Süfyân b. Uyeyne h. 198 yılında Mekke'de vefat etmiştir.⁶⁷²

Süfyân b. Uyeyne de Abdullâh b. el-Mübârek gibi sika bir râvî olmanın yanında hadîs ilminin temel taşlarından biri olup bütün âlimler tarafından hüccet kabul edilmiştir. Bu da onun sika bir râvî olduğunu göstermektedir.

1.1.1.4.2.2.1.3. Ebû Dâvûd'un rivâyeti

1.1.1.4.2.2.1.3.1. Nüfeylî

Tam adı Ebû Ca'fer Abdullâh b. Muhammed b. Alî b. Nüfeyl b. Zerrâ' b. Alî en-Nüfeylî el-Kudâ'î el-Harrânî'dir.⁶⁷³

Kendilerinden hadîs rivâyetinde bulunduğu kişilerden bazıları şunlardır: Ebû Hayseme Züheyr b. Harb, Mâlik b. Enes, Abdullâh b. el-Mübârek, Süfyân b. Uyeyne, Ebû 'Alkame Abdullâh b. Muhammed el-Mukrî, Abdurrahmân b. Ebi'z-Zinâd, İsâ b. Yûnus,

⁶⁶⁸ ez-Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, c. VIII, s. 465; *Mîzânu'l-İ'tidâl*, c. II, s. 170

⁶⁶⁹ İbn Hacer, *Tabakâtü'l-Müdeellisîn / Ta'rîfu Ehli't-Takdîs bi Merâtibi'l-Mevsûfîn bi't-Tedlîs*, (Thk. 'Âsım b. Abdillâh el-Karyûtî), 1. Baskı, Amman / Ürdün: Mektebetu'l-Menâr, s. 32

⁶⁷⁰ es-Suyûtî, Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr, *Esmâu'l-Müdeellisîn*, (Thk. Mahmûd Muhammed Mahmûd Hasan Nassâr), 1. Baskı, Beyrut: Dâru'l-Cîl, s. 53

⁶⁷¹ İbnül-'Irâkî, Ebû Zür'a Veliyyüddîn Ahmed b. Abdirrahîm b. el-Hüseyn, *Kitâbu'l-Müdeellisîn*, (Thk. Rif'at Fevzî Abdulmuttalîb, Nâfiz Hüseyn Hammâd), 1. Baskı, Daru'l-Vefâ, 1995, s. 53

⁶⁷² İbn Hacer, *Lisânü'l-Mîzân*, c. IX, s. 314

⁶⁷³ el-Mizzî, a.g.e., c. XVI, s. 88; İbn Hacer, a.g.e., c. VI, s. 16; ez-Zehebî, a.g.e., c. X, s. 634; Alî Osman Koçkuzu, "*Ebû Ca'fer en-Nüfeylî*", DİA, c. X, s. 117

Muhammed b. Seleme el-Harrânî, Mahled b. Yezîd el-Harrânî, Miskîn b. Bükeyr, Ma'kil b. Ubeyd el-Cezerî, Abdüsselâm b. Harb, Abdülazîz b. Ebî Hâzim.

Kendisinden hadîs rivâyetinde bulunan kişilerden bazıları da şunlardır: Yahyâ b. Ma'în, Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd es-Sicistânî, Ebû Zür'a er-Râzî, Ebû Hâtîm er-Râzî, Muhammed b. Yahyâ ez-Zühîlî, Alî b. Osmân en-Nüfeylî, Ömer b. el-Hattâb es-Sicistânî, Amr b. Mansûr en-Nesâî, Hârûn b. Süfyân el-Müstemlî, Hilâl b. 'Alâ' el-Bâhilî, Ebû Beşîr Yahyâ b. Muhammed.⁶⁷⁴

Rivâyetleri Sahîh-i Müslim hariç Kütüb-i Sitte'de tahrîc edilmiştir.⁶⁷⁵ Sika olduğu hususunda ulemâ arasında ittifak mevcuttur. İbn Ebî Hâtîm, Yahyâ b. Ma'în'in Nüfeylî'yi övdüğünü, ayrıca babasının da Nüfeylî'nin sika ve güvenilir olduğunu söylediğini anlatır.⁶⁷⁶ Ebû Dâvûd, hafızası Nüfeylî'den daha güçlü birine rastlamadığını belirtir.⁶⁷⁷ *Hadîs hafızı* ünvanını kolay kolay kimseye vermeyen Şâzekûni, bu ünvanı sadece Nüfeylî'ye layık görmüştür.⁶⁷⁸ Ahmed b. Hanbel, Nüfeylî'yi her zikrettiğinde ona tazimde bulunmuş⁶⁷⁹ ve Nüfeylî'nin din hususunda takip edilmeye ehil biri olduğunu söylemiştir.⁶⁸⁰ Muhammed b. Müslim b. Vâre; *'Ahmed b. Sâlih Mısır'da, Ahmed b. Hanbel Bağdât'ta, İbn Nümeyr Kûfe'de, Nüfeylî de Harran'da dinin direkleridir'* demiştir.⁶⁸¹ en-Nesâî, Nüfeylî'nin sika olduğunu, Dârekutnî de *sika, güvenilir ve kendisiyle ihticâc edilecek biri* olduğunu ifade etmiştir.⁶⁸² İbn Hibbân da onu *çok sağlam ve hafız* olarak niteler.⁶⁸³

H. 234 yılında vefat etmiştir.⁶⁸⁴

⁶⁷⁴ el-Mizzî, a.g.e., c. XVI, s. 89-90; İbn Hacer, a.g.e., c. VI, s. 16-17; ez-Zehebî, a.g.e., c. X, s. 634-635; Alî Osman Koçkuzu, *"Ebû Ca'fer en-Nüfeylî"*, DİA, c. X, s. 117

⁶⁷⁵ el-Mizzî, a.g.e., c. XVI, s. 92; Alî Osman Koçkuzu, *"Ebû Ca'fer en-Nüfeylî"*, DİA, c. X, s. 117

⁶⁷⁶ İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, c. V, s. 159

⁶⁷⁷ el-Mizzî, a.g.e., c. XVI, s. 90; İbn Hacer, a.g.e., c. VI, s. 17; ez-Zehebî, a.g.e., c. X, s. 635; Alî Osman Koçkuzu, *"Ebû Ca'fer en-Nüfeylî"*, DİA, c. X, s. 117

⁶⁷⁸ el-Mizzî, a.g.e., c. XVI, s. 90; İbn Hacer, a.g.e., c. VI, s. 17; ez-Zehebî, a.g.e., c. X, s. 635; Alî Osman Koçkuzu, *"Ebû Ca'fer en-Nüfeylî"*, DİA, c. X, s. 117

⁶⁷⁹ el-Mizzî, a.g.e., c. XVI, s. 90; İbn Hacer, a.g.e., c. VI, s. 17; ez-Zehebî, a.g.e., c. X, s. 635

⁶⁸⁰ İbn Hibbân, a.g.e., c. VIII, s. 357; el-Mizzî, a.g.e., c. XVI, s. 92; ez-Zehebî, a.g.e., c. X, s. 637

⁶⁸¹ el-Mizzî, a.g.e., c. XVI, s. 92; İbn Hacer, a.g.e., c. VI, s. 17-18; ez-Zehebî, a.g.e., c. X, s. 636; Alî Osman Koçkuzu, *"Ebû Ca'fer en-Nüfeylî"*, DİA, c. X, s. 117

⁶⁸² el-Mizzî, a.g.e., c. XVI, s. 91; İbn Hacer, a.g.e., c. VI, s. 17; ez-Zehebî, a.g.e., c. X, s. 636

⁶⁸³ İbn Hibbân, a.g.e., c. VIII, s. 357

⁶⁸⁴ İbn Hibbân, a.g.e., c. VIII, s. 357; el-Mizzî, a.g.e., c. XVI, s. 92; İbn Hacer, a.g.e., c. VI, s. 18; ez-Zehebî, a.g.e., c. X, s. 637; Alî Osman Koçkuzu, *"Ebû Ca'fer en-Nüfeylî"*, DİA, c. X, s. 117

Âlimlerin onun hakkındaki görüşleri ve tevsîk edici ifadeleri incelendiğinde sika olduğu açıkça görülmektedir.

1.1.1.4.2.2.1.4. Hâkim'in birinci rivâyeti

1.1.1.4.2.2.1.4.1. **İmâm eş-Şâfiî** (*Aynı zamanda Müsnedinin iki ayrı rivâyetinin tek tariki buraya kadardır*)

Tebeu't-tabîinin son dönemi içinde kabul edilen İmâm eş-Şâfiî'nin tam adı; Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs b. Osmân b. Şâfi' b. Ubeyd b. Abdiyezîd b. Hişâm b. Muttalib b. Abdimenâf el-Kuraşî el-Muttalibî eş-Şâfiî'dir. Mekke'li olduğu için el-Kuraşî nisbesiyle anılır. Hz. Peygamber'in dedesi Hâşim'in kardeşi Muttalib'in soyundan geldiği için de el-Muttalibî nisbesiyle anılır. Dedesi Şâfi'den dolayı da eş-Şâfiî şeklinde anılır. eş-Şâfiî nisbesi o kadar yaygınlaşmıştır ki, isminin önüne geçmiştir. Nesebi Abdimenâf'ta Hz. Peygamber'in (s.a.s.) nesebiyle birleşir. İmâm eş-Şâfiî h. 150 yılında Filistin'in Gazze şehrinde doğdu. Babasının vefatı üzerine daha iki yaşındayken annesi onu da alarak Mekke'ye yerleşti. Yedi yahut dokuz yaşlarındayken Kur'ân'ı ezberledi ve ilme yöneldi. Mekke müftüsü Müslim b. Hâlid ez-Zencî'den ders aldı. Daha onbeş yaşındayken Müslim b. Hâlid ona fetva verme izni verdi. On altı yaşındayken Muvatta'yı ezberleyerek İmâm Mâlik'e gitti ve vefatına kadar onun yanında kaldı. Daha sonra birkaç kez Irak'a giderek Hanefi mezhebinin büyük imâmlarından Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî ile defalarca görüştü ve kendisiyle ilmi münazaralarda bulundu. Irak'ta bulunduğu sıralarda kendisi de bir ders halkası kurdu. Bu ders halkalarına Ahmed b. Hanbel de katılmıştır. Daha sonra da Mısır'a giderek *kavl-i cedîd* denilen yeni görüşlerini ortaya koydu. Bu doğrultuda talebeler yetiştirdi. *el-Ümm* ve *er-Risâle* gibi meşhûr eserleri başta olmak üzere daha pek çok telifte bulundu.⁶⁸⁵

İmâm Şâfiî'nin kendilerinden rivâyette bulunduğu kişilerden bazıları şunlardır: Müslim b. Hâlid ez-Zencî, Mâlik b. Enes, İbrâhîm b. Sa'd ez-Zührî, Abdulvehhâb es-Sekafî, İsmâîl b. 'Uleyye el-Basrî, Süfyân b. Uyeyne, İsmâîl b. Ca'fer el-Medenî, Muhammed b. Hâlid el-Cündî, Muhammed b. Alî b. Şâfi', 'Attâf b. Hâlid el-Mahzûmî, Hişâm b. Yûsuf es-San'ânî, Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, İsmâîl b. Abdillâh b. Kustantîn, Dâvûd b. Abdirrahmân el-'Attâr, Abdurrahmân b. Ebî Bekr el-Müleykî.

⁶⁸⁵ Bilal Aybakan, "Şâfiî", DİA, c. XXXVIII, s. 223-233

Kendisinden hadîs rivâyetinde bulunan kişilerden bazıları da şu şekildedir: Ebû Sevr İbrâhîm b. Hâlid el-Kelbî, Ahmed b. Hanbel, Ebû İbrâhîm İsmâîl b. Yahyâ el-Müzenî, Rebî‘ b. Süleymân el-Murâdî, Rebî‘ b. Süleymân el-Cîzî, Hüseyin b. Alî el-Kerâbîsî, Hasan b. Muhammed b. Sabbâh ez-Za’ferânî, Ebu’l-Velîd Mûsâ b. Ebi’l-Cârûd el-Mekkî, Yûnus b. Abdila’lâ, Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm, oğlu Ebû Osmân Muhammed b. Muhammed b. İdrîs eş-Şâfiî.⁶⁸⁶

Günümüzde varlığını sürdüren dört büyük mezhepten birinin kurucusu olan İmâm Şâfiî, bütün ulemâ tarafından büyük bir müctehid ve büyük bir hadîs âlimi olarak kabul edilmiştir. Ulemânın, onun hakkındaki çalışmaları ile takdîrîkâr ifadeleri toplansa büyük bir kütüphane ortaya çıkar. Sadece menkıbeleri hakkında onlarca eser hazırlanmıştır. Bu yüzden sadece birkaç âlimin, onun hakkındaki ifadelerine değinilecektir. Mizzî, İmâm Şâfiî’yi *imâmu ‘asrihî ve ferîdu dehrihî* şeklinde anlatır.⁶⁸⁷ İbn Hacer de *Tehzîbü’t-Tehzîb*’de Ebû Nuaym Abdülmelik b. Muhammed’in;

اللَّهُمَّ اهْدِ قُرَيْشًا فَإِنَّ عَالِمَهَا يَمَلُّ طَبَاقَ الْأَرْضِ عِلْمًا (Allahım! Kureyş’e hidâyet ver. Şüphesiz onun âlimi yeryüzü tabakalarını ilimle doldurur)⁶⁸⁸ hadîsinin İmâm Şâfiî’ye işaret ettiğini söylediğini aktarır.⁶⁸⁹ Ebû Nuaym’ın zikrettiği hadîs hakkında Alî el-Kârî, *Mirkâtu’l-Mefâtîh Şerhu Mişkâti’l-Mesâbîh* isimli eserinde özetle şu açıklamalarda bulunur;

‘عَالِمٌ قُرَيْشٍ يَمَلُّ طَبَاقَ الْأَرْضِ عِلْمًا’ hadîsi bazı kimselerin zannettiği gibi mevzû bir hadîs değildir.

Nitekim Ahmed b. Hanbel, Ebû Nuaym, Beyhakî, Nevevî gibi bazı hadîs imâmları bu hadîsin zannedildiği gibi mevzû bir hadîs olmadığını ifade etmişlerdir. Ahmed b. Hanbel ve birçok âlim bu hadîsin İmâm Şâfiî’ye işaret ettiğini söylemişlerdir.⁶⁹⁰ İbn Hacer *Takrîbü’t-Tehzîb* isimli eserinde İmâm Şâfiî’nin her yüzyıl başında dini ihya için gelen müceddidlerden biri olduğunu söyler.⁶⁹¹ Zehebî de İmâm Şâfiî’yi *el-imâm, ‘âlimu’l-‘asr, nâsiru’l-hadîs, fakîhu’l-*

⁶⁸⁶ el-Mizzî, a.g.e., c. XXIV, s. 356-358; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, c. IV, s. 25; ez-Zehebî, a.g.e., c. X, s. 6-8

⁶⁸⁷ el-Mizzî, a.g.e., c. XXIV, s. 356

⁶⁸⁸ İbn Ebî ‘Âsım, *es-Sünne*, 1523

⁶⁸⁹ İbn Hacer, a.g.e., c. IX, s. 26

⁶⁹⁰ Âlî el-Kârî, Ebu’l-Hasen Nûruddîn Alî b. Sultân Muhammed el-Herevî, *Mirkâtu’l-Mefâtîh Şerhu Mişkâti’l-Mesâbîh*, (Thk. eş-Şeyh Cemâl ‘Aytânî), 1. Baskı, Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-‘İlmiyye, 2001, c. I, s. 67

⁶⁹¹ İbn Hacer, *Takrîbü’t-Tehzîb*, s. 467

mille ifadeleriyle anlatır.⁶⁹² İbn Hibbân da *es-Sikât*'ında İmâm Şâfiî'nin hayatına kısaca değindikten sonra onun menkıbeleri ve şemâiline dair müstakil bir eser yazdığını ifade eder.⁶⁹³ Buhârî *Sahîh*'inde İmâm Şâfiî'yi iki yerde zikreder. Bu iki yerde de onun rivâyetlerine değinmez. *Rikâz* diye ifade edilen gömü meselesi ile '*arâyâ bey*'i hakkındaki fikhî görüşünü anlatır. Sünen-i Erbaâ yani Müslim dışındaki diğer dört kitapta onun rivâyetleri tahrîc edilmiştir.⁶⁹⁴

Hicrî 204 yılında Mısır'da vefat etti.⁶⁹⁵

İmâm Şâfiî'nin sika bir râvî olduğu bütün âlimler tarafından kabul edilmiş bir gerçektir.

1.1.1.4.2.2.1.4.2. Rebî' b. Süleymân

Kaynaklarımızda nesebi, Rebî' b. Süleymân b. Abdilcebbâr b. Kâmil el-Murâdî şeklindedir.⁶⁹⁶ Kendisi Mısırlı olup Yemenli Murâd kabilesinin mevlâsı olduğu için el-Murâdî nisbesini almıştır.⁶⁹⁷ Ebû Muhammed künyesi ve el-Mısırî nisbesi ile de tanınmaktadır.⁶⁹⁸

Mesleği müezzinlik olan Rebî', İmâm Şâfiî'nin en meşhûr talebelerinden ve *el-Ümm* kitabının da râvîlerindedir.⁶⁹⁹

İmâm Şâfiî başta olmak üzere, Esed b. Mûsâ, Eyyûb b. Süveyd er-Remlî, Bişr b. Bekr et-Tinnîsî, Haccâc b. İbrâhîm el-Ezrak, Abdullâh b. Vehb, Abdullâh b. Yûsuf et-Tinnîsî, Abdurrahmân b. Zîyâd er-Rassâsî, Abdurrahmân b. Şeybe el-Cuddî, Alî b. Hasan es-Sâmî, Yahyâ b. Hassân et-Tinnîsî ve daha pek çok kişiden hadîs almıştır.⁷⁰⁰

Kendisinden ise Ebû Dâvûd, en-Nesâî, İbn Mâce, Ahmed b. İsâ el-Killâbî, Ahmed b. Muhammed et-Tahâvî, Ebû Bekr Ahmed b. Mes'ûd, Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed en-

⁶⁹² ez-Zehebî, a.g.e., c. X, s. 5-6

⁶⁹³ İbn Hibbân, a.g.e., c. IX, s. 31

⁶⁹⁴ el-Mizzî, a.g.e., c. XXIV, s. 380-38

⁶⁹⁵ Bilal Aybakan, "**Şâfiî**", DİA, c. XXXVIII, s. 223-233

⁶⁹⁶ el-Mizzî, a.g.e., c. IX, s. 87; ez-Zehebî, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, c. XXIV, s. 91

⁶⁹⁷ Detaylı bilgi için: Bilal Aybakan, "**Rebî' b. Süleymân el-Murâdî**" DİA, c. XXXIV, s. 496-497; ez-Zehebî, a.g.e., c. XXIV, s. 91

⁶⁹⁸ el-Mizzî, a.g.e., c. IX, s. 87; ez-Zehebî, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, c. XXIV, s. 91

⁶⁹⁹ el-Mizzî, a.g.e., c. IX, s. 87; ez-Zehebî, a.g.e., c. XXIV, s. 91

⁷⁰⁰ el-Mizzî, a.g.e., c. IX, s. 88; ez-Zehebî, a.g.e., c. XXIV, s. 92

Nîsâbûrî, Abdurrahmân b. Ebî Hâtim er-Râzî, Ebû Zür'a er-Râzî, Muhammed b. İsmâîl es-Sülemî ve Yahyâ b. Muhammed b. Sâid gibi birçok kimse hadîs rivâyet etmiştir.⁷⁰¹

İbn Hibbân onu *es-Sikat*'ına kaydetmiş ve âlimler onun sika oduğu konusunda icmâ etmiştir.⁷⁰²

Hicrî 173 yılında doğup 270 yılında vefat etmiştir.⁷⁰³

İmâm Şaffî'nin talebelerinden olan Rebî' âlimlerin ittifakıyla sika bir râvîdir.

1.1.1.4.2.1.4.3. Muhammed b. Ya'kûb

Nesebi, Muhammed b. Ya'kûb b. Yûsuf b. Ma'kil b. Sinân b. Abdillâh şeklindedir.⁷⁰⁴ Ebû'l-Abbâs künyesi; el-Emevî, es-Sinânî, el-Ma'kilî ve en-Nîsâbûrî nisbeleri ile de bilinir.⁷⁰⁵

Muhaddis hâfız Ebu'l-Fadl el-Verrâk'ın oğludur.⁷⁰⁶ Babası İshâk b. Râhûye'nin talebelerinden olup oğlu Ebû'l-Abbâs ile uzak bölgelere rihle yapar ve oğluna büyük âlimlerden hadîs dinlettirmiş.⁷⁰⁷

Bu rihleler esnasında, İsfehân'da Hârûn b. Süleymân ve Esîd b. Âsım'dan, Bağdât'ta Zekeriyâ b. Yahyâ el-Mervez, Abbâs ed-Dûrî, Yahyâ b. Ebî Tâlib ve birçok kişiden, Mısır'da Muhammed b. Abdillâh b. Abdilhakem, Rebî' b. Süleymân, Bahr b. Nasr el-Havlânî ve akrânlarından, Şam'da Muhammed b. Hişâm en-Nümeyrî, Yezîd b. Abdissamed, Ebû Zür'a en-Nasrî, Beyrut'ta Abbâs b. Velîd el-'Uzrî'den ve Kûfe'de ise Ahmed b. Abdilcebbâr el-'Utâridî, Ahmed b. Abdilhamîd el-Hârîsi ve Hasan b. Alî b. Affân el-'Âmirî'den hadîs dinlemiş ve rivâyet etmiştir⁷⁰⁸.

Kendisinden ise Husayn b. Muhammed b. Ziyâd, Ebû Hâmid el-A'meşî, Ebû Ahmed b. 'Adiyy, Ebû Amr b. Hamdân, Hâfız Ebû Alî en-Nîsâbûrî, İmâm Ebû Bekr el-İsmâîlî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Muhammed el-'Anberî, Ebû Abdillâh b. Mende, Ebû Abdillâh el-

⁷⁰¹ el-Mizzî, a.g.e., c. IX, s. 88; ez-Zehebî, a.g.e., c. XXIV, s. 92

⁷⁰² el-Mizzî, a.g.e., c. IX, s. 89

⁷⁰³ el-Mizzî, a.g.e., c. IX, s. 89; ez-Zehebî, a.g.e., c. XXIV, s. 93

⁷⁰⁴ ez-Zehebî, a.g.e., c. XXIX, s. 450

⁷⁰⁵ ez-Zehebî, a.g.e., c. XXIX, s. 450

⁷⁰⁶ ez-Zehebî, a.g.e., c. XXIX, s. 450

⁷⁰⁷ ez-Zehebî, a.g.e., c. XXIX, s. 450

⁷⁰⁸ ez-Zehebî, a.g.e., c. XXIX, s. 450-451

Hâkim, Ebû Abdirrahmân es-Sülemî, Abdullâh b. Yûsuf el-İsbehânî ve daha pekçok kişi hadîs rivâyetinde bulunmuştur.⁷⁰⁹

İmâm Şâfiî'nin *el-Ümm* kitabını Rebî' b. Süleymân'dan rivâyet etmiştir⁷¹⁰.

Şöhreti yayılmış ve çok fazla talebe ona rağbet etmiştir⁷¹¹ Ayrıca kendisi el-Esamm (sağır) lakabıyla da tanınır. Genç yaşta sağırlık başlamış, daha sonraları hiçbir şey duymaz hale gelmiştir.⁷¹²

Yetmiş altı sene hadîs rivâyet edip muhaddislik yapmıştır.⁷¹³

Ulemânın ittifakıyla sika ve hâfiz olup hicrî 346 yılında Nîsâbûr'da vefat etmiştir.⁷¹⁴

1.1.1.4.2.2.1.5. Hâkim'in ikinci rivâyeti

1.1.1.4.2.2.1.5.1. Humeydî

Tam adı Ebû Bekr Abdullâh b. Zübeyr b. İsâ b. Ubeydillâh b. Üsâme b. Abdillâh b. Humeyd el-Kuraşî el-Humeydî'dir. el-Mekkî nisbesiyle de anılmaktadır.⁷¹⁵ Fudayl b. İyaz, Dâreverdî, Velîd b. Müslim, Vekî' b. el-Cerrâh ve Süfyân b. Uyeyne gibi hocalardan hadîs, İmâm Şâfiî'den de fıkıh tahsil etmiştir.⁷¹⁶ Süfyân b. Uyeyne'den ondokuz yıl boyunca hiç ayrılmayıp kendisinden hadîs rivâyet ettiği⁷¹⁷ için onun hadîslerini en iyi bilenlerden biridir.⁷¹⁸

Kendilerinden rivâyette bulunduğu kişilerden bazıları şunlardır: İbrâhîm b. Sa'd, Süfyân b. Uyeyne, Abdullâh b. Hâris el-Cumahî el-Hâtîbî, Abdullâh b. Hâris el-Mahzûmî, Abdullâh b. Recâ' el-Mekkî, Ebû Safvân Abdullâh b. Saîd el-Umevî, Abdülazîz b. Muhammed ed-Dâreverdî, Fudayl b. İyâz, İmâm Şâfiî, Vekî' b. el-Cerrâh, Velîd b. Müslim, Mervân b. Muâviye el-Fezârî.

⁷⁰⁹ ez-Zehebî, a.g.e., c. XXIX, s. 453

⁷¹⁰ ez-Zehebî, a.g.e., c. XXIX, s. 451

⁷¹¹ ez-Zehebî, a.g.e., c. XXIX, s. 451

⁷¹² ez-Zehebî, a.g.e., c. XXIX, s. 451

⁷¹³ ez-Zehebî, a.g.e., c. XXIX, s. 451

⁷¹⁴ ez-Zehebî, a.g.e., c. XXIX, s. 457

⁷¹⁵ el-Mizzî, a.g.e., c. XIV, s. 512; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, c. V, s. 215; ez-Zehebî, a.g.e., c. X, s. 616; Ahmet Yücel, "Humeydî, Abdullâh b. Zübeyr", DİA, c. XVIII, s. 357

⁷¹⁶ Ahmet Yücel, "Humeydî, Abdullâh b. Zübeyr", DİA, c. XVIII, s. 357

⁷¹⁷ el-Mizzî, a.g.e., c. XIV, s. 514; ez-Zehebî, a.g.e., c. X, s. 617; Ahmet Yücel, "Humeydî, Abdullâh b. Zübeyr", DİA, c. XVIII, s. 357

⁷¹⁸ el-Mizzî, a.g.e., c. XIV, s. 513; İbn Hacer, a.g.e., c. V, s. 215; ez-Zehebî, a.g.e., c. X, s. 617; Ahmet Yücel, "Humeydî, Abdullâh b. Zübeyr", DİA, c. XVIII, s. 357

Kendisinden hadîs rivâyetinde bulunan kişilerden bazıları da şu şekildedir: el-Buhârî, Ebû Zür‘a er-Râzî, Ebû Hâtim er-Râzî, Hanbel b. İshâk, Muhammed b. Yahyâ ez-Zühîlî, Ahmed b. Ezher en-Nîsâbûrî, Bişr b. Mûsâ el-Esedî, Muhammed b. Yûnus en-Nesâî, Ya‘kûb b. Süfyân el-Fesevî, Ya‘kûb b. Şeybe, Mûsâ b. Yûsuf el-Kattân.⁷¹⁹

Mekke ve Mısır’da da uzun süre İmâm Şâfî’yle birlikte olmuştur. İmâm Şâfî’nin vefatından sonra onun yerine geçmek için Muhammed b. Abdillâh b. Abdilhakem’le bir mücadeleye girişmiş, İbn Abdilhakem’in gâlib gelmesi üzerine Mısır’dan ayrılarak Mekke’ye dönmüştür. Vefat ettiği h. 219 yılına kadar Mekke’de ilmî faaliyetlerini sürdürmüştür.⁷²⁰ İbn Sa‘d onun sika bir râvî olduğunu ve çok fazla rivâyetinin bulunduğunu söyler.⁷²¹ İshâk b. Râhûye, Ahmed b. Hanbel ve Buhârî kendisine *imâm* demişlerdir.⁷²² İbn Ebî Hâtim de babası Ebû Hâtim er-Râzî’nin Humeydî hakkında *sika ve imâm* dediğini nakleder.⁷²³ İbn Hibbân da *es-Sikât*’ında Humeydî’den bahsederken onun *sünneti bilen, fazilet sahibi ve mütedeyyin* bir kişi olduğunu ifade eder.⁷²⁴ Hâkim de onun sika ve güvenilir biri olduğunu vurgulamıştır.⁷²⁵ Zehebî ise onu *el-imâm, el-hâfız, el-fakîh, şeyhu’l-harem* şeklinde tanıtır.⁷²⁶ İbn Mâce’nin *es-Sünen*’i dışında Kütüb-i Sitte’nin tamamında Humeydî’nin rivâyetleri tahrîc edilmiştir.⁷²⁷

Sika olmanın yanısıra hadîste imâm sıfatına layık görülmüş olan Humeydî, bu sıfatı layıkıyla hakeden bir şahsiyettir.

1.1.1.4.2.2.1.5.2. Bişr b. Mûsâ

Tam adı Ebû Alî Bişr b. Mûsâ b. Sâlih b. Şeyh b. ‘Umeyre el-Esedî el-Bağdâdî’ dir.⁷²⁸ Hayatı hakkında pek fazla bilgi yoktur. H. 190 yılında doğmuştur.⁷²⁹

Kendilerinden rivâyette bulunduğu kişilerden bazıları şu şekildedir: Ravh b. Ubâde, Hafs b. Ömer el-‘Adenî, Asma’î, Hevze b. Halîfe, Hasan b. Mûsâ el-Eşyeb, Ebû

⁷¹⁹ el-Mizzî, a.g.e., c. XIV, s. 512-513; İbn Hacer, a.g.e., c. V, s. 215; ez-Zehebî, a.g.e., c. X, s. 616-617

⁷²⁰ ez-Zehebî, a.g.e., c. X, s. 617

⁷²¹ İbn Sa‘d, a.g.e., c. VI, s. 44

⁷²² Ahmet Yücel, “**Humeydî, Abdillâh b. Zübeyr**”, DİA, c. XVIII, s. 357

⁷²³ İbn Ebî Hâtim, **el-Cerh ve’t-Ta’dîl**, c. V, s. 57

⁷²⁴ İbn Hibbân, a.g.e., c. VIII, s. 341

⁷²⁵ İbn Hacer, a.g.e., c. V, s. 216

⁷²⁶ ez-Zehebî, a.g.e., c. X, s. 616

⁷²⁷ ez-Zehebî, a.g.e., c. X, s. 616

⁷²⁸ İbn Ebî Ya’lâ’ Ebu’l-Hüseyn Muhammed b. Muhammed, **Tabakâtü’l-Hanâbile**, (Thk. Muhammed Hâmid el-Fakî), Beyrut: Dâru’l-Ma’rifet, c. I, s. 121

⁷²⁹ İbn Ebî Ya’lâ’, a.g.e., c. I, s. 122

Abdirrahmân el-Mukrî, Amr b. Hakkâm, Abdussamed b. Hassân, Humeydî, Ebû Nuaym, Saîd b. Mansûr, Yahyâ b. İshâk es-Seylehînî.

Kendisinden hadîs rivâyetinde bulunan kişilerden bazıları da şu şekildedir: İsmâîl es-Saffâr, İbn Necîh, Ebû Ömer ez-Zâhid, Ebû Alî b. es-Savvâf, Ebû Bekr eş-Şâfî, Ebû Bekr b. Mâlik el-Katî'î, Ebu'l-Kâsım et-Taberânî.⁷³⁰

İbn Ebî Ya'lâ *Tabakâtü'l-Hanâbile* adlı eserinde onun *sika, güvenilir, akıllı ve zeki bir insan* olduğunu anlatır.⁷³¹ Dârekutnî de onun *sika ve seçkin biri* olduğunu belirtmiştir.⁷³² Hatîb el-Bağdâdî de Bişr b. Mûsâ'nın *sika, güvenilir, akıllı ve vakûr bir kişi* olduğunu söylemiştir.⁷³³ Zehebî, onun *muammerûndan*⁷³⁴ olduğunu söyleyerek, onu *imâm, hafız, sika,*⁷³⁵ *muhaddis ve sağlam bir râvî*⁷³⁶ olarak tanıtır. İbn Kutluboğa da onun *sika* olduğunu ifade eder.⁷³⁷

H. 288 yılında Bağdât'ta vefat etmiştir.⁷³⁸ Cenaze namazını Muhammed b. Hârûn b. Abbâs el-Hâşimî kıldırmasıdır.⁷³⁹

Âlimlerin onun hakkındaki düşünceleri incelendiğinde *sika* bir râvî olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır.

1.1.1.4.2.2.1.5.3. Ebû Bekr b. İshâk es-Sıbgî

Asıl ismi Ahmed b. İshâk b. Eyyûb b. Yezîd olup Ebû Bekr künyesidir. En-Nîsâbü'rî ve eş-Şâfî nisbeleriyle de bilinir.⁷⁴⁰

Muhammed b. İshâk es-Sıbgî'nin kardeşidir.⁷⁴¹

⁷³⁰ ez-Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, c. XIII, s. 352-353; *Tezkiretü'l-Huffâz*, c. II, s. 140; *Târîhu'l-İslâm*, c. VI, s. 724; İbn Ebî Ya'lâ', a.g.e., c. I, s. 121

⁷³¹ İbn Ebî Ya'lâ', a.g.e., c. I, s. 121

⁷³² İbn Ebî Ya'lâ', a.g.e., c. I, s. 122; ez-Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, c. XIII, s. 353; *Tezkiretü'l-Huffâz*, c. II, s. 140; *Târîhu'l-İslâm*, c. VI, s. 725

⁷³³ ez-Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, c. XIII, s. 353; *Târîhu'l-İslâm*, c. VI, s. 724

⁷³⁴ **Muammerûn:** Uzun ömürlü olan, özellikle ömrü yüz seneyi aşmış olan kimse. (Aydın, a.g.e., s. 189)

⁷³⁵ ez-Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, c. XIII, s. 352

⁷³⁶ ez-Zehebî, *Tezkiretü'l-Huffâz*, c. II, s. 140

⁷³⁷ Ebu'l-Fidâ' Zeynuddîn Kâsım b. Kutluboğa, *es-Sikât min men lem Yeka' fi'l-Kütübi's-Sitte*, (Thk. Şâdî b. Muhammed b. Sâlim Âlu Nu'mân), 1. Baskı, Yemen: Merkezu'n-Nu'mân, 2011, c. III, s. 44

⁷³⁸ İbn Ebî Ya'lâ', a.g.e., c. I, s. 122

⁷³⁹ İbn Ebî Ya'lâ', a.g.e., c. I, s. 122

⁷⁴⁰ ez-Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, c. XXIX, s. 481; *Târîhu'l-İslâm*, c. XXV, s. 556; en-Nevevî Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn Yahya b. Şeref, *Tehzîbü'l-Esmâ'*, (Thk. Mustafa Abdülkâhir 'Atâ'), yy., Tsz., c. I, s. 764

⁷⁴¹ ez-Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, c. XXIX, s. 486; en-Nevevî, a.g.e., c. I, s. 764

Yahyâ b. Muhammed ez-Zühlî ve Ebû Hâtim er-Râzî'yi görmüş olup, Fadl b. Muhammed eş-Şa'rânî, İsmâîl b. Kuteybe, Yûsuf b. Ya'kûb el-Kazvînî, Hâris b. Ebû Üsâme, Hişâm b. Alî es-Sayrafî, Alî b. Abdilazîz el-Beğavî, İsmâîl el-Kâdî ve Muhammed b. Eyyûb el-Becelî de dâhil olmak üzere, Nîsâbûr, Hicâz, Basra, Bağdât ve Rey'de birçok kişiden hadîs dinlemiştir.⁷⁴²

Kendisinden ise Hamza b. Muhammed ez-Zeydî, Ebû Alî el-Hâfız, Ebû Ahmed el-Hâkim, Ebû Bekr el-İsmâîlî, Muhammed b. İbrâhîm el-Cürcânî ve Ebû Abdillâh el-Hâkim başta olmak üzere pekçok kişi hadîs almıştır.⁷⁴³

el-Esmâ' ve's-Sıfât, Kitâbu'l-Îmân, Kitâbu'l-Kader, Kitâbu'l-Hulefâi'l-Erba'a, Kitâbu'l-Ahkâm ve Kitâbu'l-Îmâme isimli birçok eser tasnif etmiş bir âlim olmanın yanısıra ulemânın ittifakıyla sika ve sebtir.⁷⁴⁴

ez-Zehebî, onu tanıtırken, *'el-Îmâm, el-Allâme, el-Müftî, el-Muhaddis ve Şeyhu'l-İslâm'* ifadelerini kullanır.⁷⁴⁵

Hicrî 258 yılında doğmuş olup h. 342 yılının Şaban ayında vefat etmiştir.⁷⁴⁶

Âlimlerin onun hakkındaki görüşleri dikkate alındığında Ebû Bekr b. İshâk'ın sika bir râvî olduğu söylenebilir.

1.1.1.4.2.2.1.6. Tirmizî'nin rivâyeti

1.1.1.4.2.2.1.6.1. Kuteybe b. Saîd

Nesebi Kuteybe b. Saîd b. Cemîl b. Tarîf b. Abdillâh şeklinde olup, Ebû Recâ' künyesi ve es-Sekafî, el-Belhî ve el-Bağlânî nisbeleriyle de tanınır.⁷⁴⁷

⁷⁴² ez-Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, c. XXIX, s. 481; *Târîhu'l-İslâm*, c. XXV, s. 556; en-Nevevî, a.g.e., c. I, s. 764

⁷⁴³ ez-Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, c. XXIX, s. 481; *Târîhu'l-İslâm*, c. XXV, s. 556; en-Nevevî, a.g.e., c. I, s. 764

⁷⁴⁴ ez-Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, c. XXIX, s. 481; *Târîhu'l-İslâm*, c. XXV, s. 556; en-Nevevî, a.g.e., c. I, s. 764

⁷⁴⁵ ez-Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, c. XXIX, s. 481; *Târîhu'l-İslâm*, c. XXV, s. 556; en-Nevevî, a.g.e., c. I, s. 764

⁷⁴⁶ ez-Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, c. XXIX, s. 481; *Târîhu'l-İslâm*, c. XXV, s. 556; en-Nevevî, a.g.e., c. I, s. 764

⁷⁴⁷ el-Mizzî, a.g.e., c. XXIII, s. 523; ez-Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, c. XXI, s. 12; *Târîhu'l-İslâm*, c. XVII, s. 299; İbn Hibbân, a.g.e., c. IX, s. 20; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, c. VIII, s. 321; el-Kelâbâzî, *Ricâlu Sahîhi'l-Buhârî*, c. II, s. 625; el-İsfehânî, *Ricâlu Sahîhi Müslim*, c. II, s. 151; el-'Aynî, a.g.e., c. IV, s. 46

Ahmed b. ‘Adiyy, adının Yahyâ olduğunu, ‘Kuteybe’nin’ ise lakabı olduğunu zikretmiştir.⁷⁴⁸

Dedesi Cemîl’in, Haccâc’ın azatlı kölelerinden olduğu söylenmektedir.⁷⁴⁹

İbrâhîm b. Saîd el-Medenî, İshâk b. İsâ el-Kuşeyrî, İsmâîl b. Ebî Üveys, Cerîr b. Haccâc b. Muhammed el-Missîsî, Hammâd b. Zeyd, Hâlid b. Ziyâd et-Tirmizî, Abdülkerim b. Muhammed el-Cürçânî, Ferec b. Fudâle, Leys b. Sa‘d, Mâlik b. Enes, Mervân b. Muâviye el-Fizârî ve Yahyâ b. Yemân dâhil olmak üzere çok sayıda kimseden hadîs almıştır.⁷⁵⁰

Kendisinden ise bizzat hadîs dinleyenler arasında, başta İbn Mâce haricindeki diğer Kütüb-i Sitte müellifleri, Ahmed b. Hanbel ve Dârimî olmak üzere, İbrâhîm b. İshâk el-Harbî, Ahmed b. Seyyâr el-Mervezî, Ahmed b. Abdîrrahmân en-Nesâî, Ebû Hâmid el-Belhî, Ebû Ya‘kûb en-Nîsâbûrî, İshâk b. Ebî ‘İmrân el-İsferâyînî, Ebû Hayseme Züheyr b. Harb, oğlu Abdullâh b. Kuteybe, Ebû Bekr b. Ebî Şeybe, Alî b. el-Medînî, Ebû Hâtim er-Râzî ve Yahyâ b. Ma‘în gibi pekçok kişi sayılabilir.⁷⁵¹

Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Ma‘în, Ebû Hâtim, İbn Hibbân ve en-Nesâî dâhil olmak üzere ulemânın tamamı onu tevsîk edip sika, sebt ve hafız olduğunu zikretmişlerdir.⁷⁵²

Hicrî 148’de doğup 240 yılında vefat etmiştir.⁷⁵³

Güvenilirliği noktasında âlimlerin görüş birliği yaptığı bu zât sikadır.

1.1.1.4.2.2. Muhammed b. el-Münkedir

Bu hadîsi Tirmizî, Kuteybe’den o da Süfyân b. Uyeyne’den dinlemiştir. Tirmizî’nin bu rivâyetinde Süfyân hadîsi hem Ebu’n-Nadr Sâlim’den hem de Muhammed b. el-Münkedir’den aldığını söylemiştir. Bu sebeble Muhammed b. el-Münkedir tarîki ikinci bir tarîk şeklinde gösterilmiştir. Haliyle sened; Muhammed b. el-Münkedir → Süfyân b. Uyeyne → Kuteybe → Tirmizî şeklindedir. Süfyân ve Kuteybe’nin cerh ve ta‘dîl durumları yukarıda tespit edildiğinden dolayı burada sadece Muhammed b. el-Münkedir incelenecektir.

⁷⁴⁸ ez-Zehebî, *Siyeru A’lâmi’n-Nübelâ*, c. XXI, s. 12; el-Mizzî, a.g.e., c. XXIII, s. 523; İbn Hibbân, a.g.e., c. IX, s. 20

⁷⁴⁹ el-Mizzî, a.g.e., c. XXIII, s. 523; ez-Zehebî, a.g.e., c. XXI, s. 12; İbn Hibbân, a.g.e., c. IX, s. 20

⁷⁵⁰ el-Mizzî, a.g.e., c. XXIII, s. 522-527; ez-Zehebî, a.g.e., c. XXI, s. 12-13; İbn Hibbân, a.g.e., c. IX, s. 20

⁷⁵¹ el-Mizzî, a.g.e., c. XXIII, s. 527-528; ez-Zehebî, a.g.e., c. XXI, s. 13-15; İbn Hibbân, a.g.e., c. IX, s. 20

⁷⁵² el-Mizzî, a.g.e., c. XXIII, s. 528-528; ez-Zehebî, a.g.e., c. XXI, s. 16; İbn Hibbân, a.g.e., c. IX, s. 20

⁷⁵³ el-Mizzî, a.g.e., c. XXIII, s. 537; ez-Zehebî, a.g.e., c. XXI, s. 18; İbn Hibbân, a.g.e., c. IX, s. 20

Muhammed'in kaynaklarımızda tam ismi Muhammed b. el-Münkedir b. Abdillâh b. Hüdeyr b. Abduluzza b. Âmir b. Hâris b. Hârise b. Sa'd b. Teym b. Mürre b. Kâ'b b. Lüeyy şeklinde geçer.⁷⁵⁴

Ebû Bekr ve Ebû Abdillâh künyeleri; et-Teymî ve el-Medenî nisbeleri ile de bilinir.⁷⁵⁵

Amcası Rebâa, kardeşleri Ebû Bekr ve Ömer Hicâz'da tanınmış fakihlerindedir. Kendisi ise hem muhaddis hem de kırâat âlimidir.⁷⁵⁶

Tabiînin büyüklerinden olup, Hz. Âişe vâlidemiz, Ebû Hüreyre, Ebû Râfi', Abdullâh b. Ömer, Câbir b. Abdillâh, Abdullâh b. Abbâs, Enes b. Mâlik, İbn Zübeyr, Saîd b. el-Müseyyeb ve babası Münkedir dâhil pekçok sahâbîden hadîs rivâyet etmiştir.⁷⁵⁷

Kendisinden ise Amr b. Dînâr, Zührî, Hişâm b. 'Urve, Mûsâ b. 'Ukbe, Yahyâ b. Saîd el-Ensârî, Abdullâh b. Ömer, Ma'mer, Mâlik, Ca'fer es-Sâdık, Şu'be, Süfyân es-Sevrî, Süfyân b. Uyeyne, Evzâ'î, Ebû Hanîfe, İbn Ebî Zi'b ve daha pekçok kişi hadîs alıp rivâyet etmiştir.⁷⁵⁸

200 civarında hadîs rivâyet ettiği söylenmektedir.⁷⁵⁹

İttifakla sika olduğu söylenmiştir. Onu tevsîk edenler arasında İshâk b. Râhûye, Humeydî, İbn Ma'în, Ebû Hâtim ve daha pekçok münekkid vardır.⁷⁶⁰

İbn Hibbân da onu *es-Sikât*'ında zikretmiş ve '*Resûlullâh'tan (s.a.s.) bir hadîs rivâyet ettiğinde kendini tutamaz ve ağladı*' demiştir.⁷⁶¹

Hicrî 60 yıllarında doğup 131 yılında 70 yaşlarında vefat etmiştir.⁷⁶²

⁷⁵⁴ ez-Zehebî, a.g.e., c. IX, s. 430; İbn Hibbân, a.g.e., c. V, s. 350; el-Mizzî, a.g.e., c. XXVI, s. 503; Muhammed b. el-Münkedir için bakınız: Mehmet Görmez, "**İbnü'l-Münkedir**", DİA, 2000, c. XXI, s. 157

⁷⁵⁵ ez-Zehebî, a.g.e., c. IX, s. 430; İbn Hibbân, a.g.e., c. V, s. 350; el-Buhârî, a.g.e., c. I, s. 219; el-Mizzî, a.g.e., c. XXVI, s. 504; Görmez, "**İbnü'l-Münkedir**", DİA, c. XXI, s. 157

⁷⁵⁶ İbn Hibbân, a.g.e., c. V, s. 350; el-Mizzî, a.g.e., c. XXVI, s. 504; Görmez, "**İbnü'l-Münkedir**", DİA, c. XXI, s. 157

⁷⁵⁷ ez-Zehebî, a.g.e., c. IX, s. 430; el-Buhârî, a.g.e., c. I, s. 219; el-Mizzî, a.g.e., c. XXVI, s. 504-505

⁷⁵⁸ ez-Zehebî, a.g.e., c. IX, s. 431; el-Buhârî, a.g.e., c. I, s. 219; el-Mizzî, a.g.e., c. XXVI, s. 505-507

⁷⁵⁹ ez-Zehebî, a.g.e., c. IX, s. 431; el-Buhârî, a.g.e., c. I, s. 219; el-Mizzî, a.g.e., c. XXVI, s. 508

⁷⁶⁰ ez-Zehebî, a.g.e., c. IX, s. 431; el-Mizzî, a.g.e., c. XXVI, s. 508

⁷⁶¹ İbn Hibbân, a.g.e., c. V, s. 350; el-Buhârî, a.g.e., c. I, s. 219; el-Mizzî, a.g.e., c. XXVI, s. 508

⁷⁶² İbn Hibbân, a.g.e., c. V, s. 350; ez-Zehebî, a.g.e., c. IX, s. 439-440; el-Buhârî, a.g.e., c. I, s. 219; el-Mizzî, a.g.e., c. XXVI, s. 509; Görmez, "**İbnü'l-Münkedir**", DİA, c. XXI, s. 157

Muhammed b. el-Münkedir de Süfyân b. Uyeyne ve Abdullâh b. el-Mübârek gibi sika bir râvî olmanın yanında hadîs ilminin temel taşlarından biri olup bütün âlimler tarafından hüccet kabul edilmiştir. Bu da onun tartışmasız sika bir râvî olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

1.1.1.4.2.2.3. Zeyd b. Eslem (Bu rivâyetin ilk kaynağı İbn Mâce'dir)

Hz. Ömer'in mevlâsı olan Zeyd b. Eslem Medine'li olup Kureyş kabilesinden ve Adevîdir. Künyesi Ebû Üsâme'dir.⁷⁶³

Abdullâh b. Ömer, Câbir b. Abdillâh, Enes b. Mâlik, Seleme b. Ekva', Hz. Âişe, Ebû Hüreyre, Muhammed b. el-Münkedir, Büsr b. Saîd, Abdurrahmân b. Ebî Saîd el-Hudrî, Alî b. Hüseyin b. Alî b. Ebî Tâlib, Saîd b. el-Müseyyeb, babası Eslem ve kardeşi Hâlid b. Eslem'den rivâyette bulunmuştur.

Kendisinden de oğulları; Üsâme, Abdullâh ve Abdurrahmân ile Mâlik b. Enes, Süfyân es-Sevrî, Süfyân b. Uyeyne, Muhammed b. Ubeydillâh b. Ebî Rafî', Muhammed b. 'Aclan, Müslim b. Hâlid ez-Zencî ve Yahyâ b. Saîd el-Ensârî gibi zatlar rivâyette bulunmuşlardır.⁷⁶⁴ Kütüb-i Sitte müelliflerinin tamamı da onun rivâyetlerini tahrîc etmişlerdir.

ez-Zehebî, Zeyd b. Eslem'i tabîinin üçüncü tabakasından kabul etmektedir.⁷⁶⁵ Hemen her kitapta fakih oluşuna vurguda bulunulmakla birlikte⁷⁶⁶ tefsire dair bir eserinin de olduğu ayrıca zikredilmektedir.⁷⁶⁷ Mescid-i Nebevî'de kendisine ait bir ders halkası olduğundan da söz edilmektedir. Ahmed b. Hanbel, Ebû Zür'a, Ebû Hâtim, İbn Sa'd, en-Nesâî ve İbn Hirâş sika olduğunu ifade etmişlerdir. Ya'kûb b. Şeybe ise fakih, ilim ehli ve sika olduğunu söylemiştir.⁷⁶⁸ İbn Hibbân da Zeyd b. Eslem'i *es-Sikât*'ında zikretmiştir.⁷⁶⁹ Zehebî kendisinden, *imâm, hüccet, kudve ve ilmiyle amel bir âlim* olarak bahsetmektedir.⁷⁷⁰ İbn

⁷⁶³ ez-Zehebî, a.g.e., c. V, s. 316

⁷⁶⁴ el-Mizzî, a.g.e., c. X, s. 13-15; İbn Hacer, a.g.e., c. III, s. 395; ez-Zehebî, a.g.e., c. V, s. 316; İbn Hibbân, a.g.e., c. IV, s. 246

⁷⁶⁵ ez-Zehebî, a.g.e., c. V, s. 316

⁷⁶⁶ el-Mizzî, a.g.e., c. X, s. 12; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, c. III, s. 395; ez-Zehebî, a.g.e., c. V, s. 316

⁷⁶⁷ el-Mizzî, a.g.e., c. X, s. 17; İbn Hacer, a.g.e., c. III, s. 396; ez-Zehebî, a.g.e., c. V, s. 316

⁷⁶⁸ el-Mizzî, a.g.e., c. X, s. 17; İbn Hacer, a.g.e., c. III, s. 396

⁷⁶⁹ İbn Hibbân, a.g.e., c. IV, s. 246

⁷⁷⁰ ez-Zehebî, a.g.e., c. V, s. 316

Hacer kendisini âlim, fakih ve sika bir râvî olarak kabul etmekle birlikte mürsel rivâyetlerde bulunduğuna da dikkat çekmektedir.⁷⁷¹

Zeyd b. Eslem h. 136 yılında vefat etmiştir.⁷⁷²

Âlimlerin ittifakıyla sika bir râvîdir.

1.1.1.4.2.2.3.1. Süfyân b. Uyeyne

Yukarıda incelendiği için burada tekrar incelenmeyecektir. Burada isminin zikredilmesinin sebebi bu senedde de bulunmasıdır.

1.1.1.4.2.2.3.2. Nasr b. Alî el-Cehdamî

Kaynaklarımızda nesebi Nasr b. Alî b. Nasr b. Alî b. Sühbân b. Übeyy şeklinde olup, el-Ezdî ve el-Basrî nisbeleri ve Ebû ‘Amr künyesiyle de bilinmektedir.⁷⁷³

Dedesinin ismi de Nasr b. Alî olup sika bir muhaddistir. Binaenaleyh oğlu Alî b. Nasr da sika bir muhaddistir.⁷⁷⁴

Yezîd b. Zürey’, Mûtemir b. Süleymân, Nûh b. Kays el-Huddânî, Yahyâ b. Ebî Zâide, Abdûlâ’lâ b. Abdila’lâ, Süfyân b. Uyeyne, Abdülazîz el-‘Ammî, Abdülazîz ed-Derâverdî, Ömer b. Alî, İbn ‘Uleyye, İsâ b. Yûnus, Merhûm b. Abdilazîz ve daha birçok kimseden hadîs dinlemiştir.⁷⁷⁵

Kendisinden ise bizzat hadîs alanlar arasında, Kütüb-i Sitte müellifleri başta olmak üzere, oğlu Alî, Zühlî, İbn Ebi’ d-Dünya, Ebû Bekr Ahmed b. Alî el-Mervezî, Bakıyye b. Mahled, Zekerıyyâ es-Siczî, İbn Huzeyme, İbn Sâid, Ebû Hâmid el-Hadramî, Muhammed b. Mansûr eş-Şî’î ve daha pek çok kişi sayılabilir.⁷⁷⁶

Ahmed b. Hanbel, Ebû Hâtım ve en-Nesâî dâhil olmak üzere pekçok hadîs münekkidi onun sika olduğunu kaydetmişlerdir.⁷⁷⁷

⁷⁷¹ İbn Hacer, a.g.e., c. III, s. 397

⁷⁷² el-Mizzî, a.g.e., c. XXIX, s. 356-357

⁷⁷³ el-Mizzî, a.g.e., c. XXIX, s. 355; ez-Zehebî, a.g.e., c. XXIII, s. 128; el-‘Aynî, a.g.e., c. V, s. 127

⁷⁷⁴ ez-Zehebî, a.g.e., c. XXIII, s. 131,132

⁷⁷⁵ el-Mizzî, a.g.e., c. XXIX, s. 356-357; ez-Zehebî, a.g.e., c. XXIII, s. 128; el-‘Aynî, a.g.e., c. V, s. 127

⁷⁷⁶ el-Mizzî, a.g.e., c. XXIX, s. 357-358; ez-Zehebî, a.g.e., c. XXIII, s. 128; el-‘Aynî, a.g.e., c. V, s. 127

⁷⁷⁷ el-Mizzî, a.g.e., c. XXIX, s. 358-359; ez-Zehebî, a.g.e., c. XXIII, s. 128-129; el-‘Aynî, a.g.e., c. V, s. 127

Hicrî 160 yıllarında doğup⁷⁷⁸ 250 yılında vefat etmiştir.⁷⁷⁹

Güvenilirliği noktasında âlimlerin görüş birliği yaptığı Nasr b. Alî el-Cehdamî sikadır.

1.1.1.4.2.3. Mûsâ b. Abdillâh b. Kays

Hadîsin bu rivâyeti tek tarîk olarak gelmiş ve neticede Taberânî'nin *el-Mu'cemü'l-Evsat*'ı ve Hâkim en-Nisâbü'rî'nin *el-Müstedrek*'inde kayıt altına alınmıştır.

Râvî zinciri üç kişiden oluşan bu rivâyetin ravîleri Mûsâ b. Abdillâh, Ebu'n-Nadr Sâlim ve Leys b. Sa'd'dir. Ebu'n-Nadr Sâlim daha önce incelendiği için burada diğer iki râvî incelenecektir.

Mûsâ b. Abdillâh, Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin oğlu olup tam nesebi, Mûsâ b. Abdillâh b. Kays b. Selîm b. Hudâr'dır.⁷⁸⁰ el-Eş'arî ve el-Kûfî nisbeleriyle de bilinir.⁷⁸¹

Babası Ebû Mûsâ başta olmak üzere, Abdullâh b. Abbâs, Ebû Râfi' el-Kıbtî ve daha birçok kişiden hadîs rivâyet etmiştir.⁷⁸²

Kendisinden ise Üseyd b. Ebî Üseyd, Mukâtil b. Beşîr el-İclî gibi birçok kişi rivâyette bulunmuşlardır.⁷⁸³

Onun sika olduğu konusunda ulemâ hemfikir olup İbn Hibbân da onu *es-Sikât*'ına kaydetmiştir.⁷⁸⁴

İbn Hacer, Ebû Nu'aym el-İsbehânî'den, Mûsâ b. Abdillâh'ın, Hz. Osmân'ın (r.a.) hilâfeti devrinde İsbehân'da şehit edildiğini rivâyet eder.⁷⁸⁵

Âlimlerin onun hakkındaki değerlendirmeleri dikkate alındığında kendisi sika bir râvîdir.

⁷⁷⁸ ez-Zehebî, a.g.e., c. XXIII, s. 128

⁷⁷⁹ el-Mizzî, a.g.e., c. XXIX, s. 361; ez-Zehebî, a.g.e., c. XXIII, s. 130

⁷⁸⁰ el-Mizzî, a.g.e., c. XXIX, s. 155; el-Buhârî, a.g.e., c. VII, s. 287; İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. X, s. 332; **Takrîbü't-Tehzîb**, c. I, s. 554

⁷⁸¹ el-Mizzî, a.g.e., c. XXIX, s. 155; el-Buhârî, a.g.e., c. VII, s. 287; İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. X, s. 332; **Takrîbü't-Tehzîb**, c. I, s. 554

⁷⁸² el-Mizzî, a.g.e., c. XXIX, s. 155; el-Buhârî, a.g.e., c. VII, s. 287; İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. X, s. 332

⁷⁸³ el-Mizzî, a.g.e., c. XXIX, s. 155; el-Buhârî, a.g.e., c. VII, s. 287; İbn Hacer, a.g.e., c. X, s. 332

⁷⁸⁴ İbn Hibbân, a.g.e., c. V, s. 403; el-Mizzî, a.g.e., c. XXIX, s. 155; İbn Hacer, a.g.e., c. X, s. 332

⁷⁸⁵ İbn Hacer, a.g.e., c. X, s. 332

1.1.1.4.2.3.1. Leys b. Sa'd el-Fehmî

Ebu'l-Hâris künyesi ve el-Mısrî nisbesiyle de bilinir.⁷⁸⁶ Abdurrahmân b. Hâlid b. Müsâfir'in azatlı kölesidir.⁷⁸⁷

İbn Şihâb ez-Zührî, İshâk b. Abdillâh, Eyyûb b. Mûsâ, Bekr b. Sevâde, Ca'fer b. Rebî'a, Halîl b. Mürre, Rebî'a b. Ebî Abdurrahmân Saîd b. Beşîr el-Buhârî, Saîd el-Makburî, Saîd b. Ebî Hilâl, Şu'ayb b. İshâk ed-Dımeşkî, Safvân b. Süleym, Abdullâh b. Yahyâ el-Ensârî, Abdurrahmân b. Hâlid b. Müsâfir ve daha pek çok kişiden hadîs almıştır.⁷⁸⁸

Ondan ise Ahmed b. Abdillâh b. Yûnus, Âdem b. Ebî İyâs, Eşheb b. Adülazîz, Saîd b. Süleymân el-Vâsıtî, Ebû Sâlih Abdullâh b. Sâlih, Abdullâh b. el-Mübârek, Abdullâh b. Lehî'a, Abdullâh b. Vehb, Kuteybe b. Saîd el-Belhî, Osmân b. Saîd b. Kesîr b. Dînâr el-Hımsî ve daha niceleri hadîs almışlardır.⁷⁸⁹

Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd, Yahyâ b. Ma'în, Alî b. el-Medîni, el-İclî ve Muhammed b. Sa'd başta olmak üzere ulemânın ekserisi onun sika ve sebt olduğunu vurgulamışlardır⁷⁹⁰. Hatta Ahmed b. Hanbel *'Mısırlı râvîler içinde hadîsleri Leys'in rivâyetlerinden daha sahîh kimse yoktur'* demiştir.⁷⁹¹

Kendisi muhaddis olmanın yanı sıra, aynı zamanda iyi bir fakihtir. Hatta bu konuda Ebû Zûr'a, Yahyâ b. Bükeyr'in şöyle dediğini rivâyet eder; *'Leys, Mâlik'ten (yani İmâm Mâlik) daha fakihtir ancak (şöhret konusunda) şans Mâlik'ten yana oldu'*.⁷⁹²

Kütüb-i Sitte müelliflerinin tamamı onun rivâyet ettiği hadîsleri eserlerine almışlardır.⁷⁹³

Hicrî 94 yılında doğmuş olup 195 yılında Şaban ayının ortası cuma günü vefat etmiştir.⁷⁹⁴

⁷⁸⁶ el-Mizzî, a.g.e., c. XXIV, s. 255; ez-Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, c. XV, s. 137; İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, c. I, s. 464; *Lisânü'l-Mîzân*, c. VII, s. 347

⁷⁸⁷ el-Mizzî, a.g.e., c. XXIV, s. 255; ez-Zehebî, a.g.e., c. XV, s. 137

⁷⁸⁸ el-Mizzî, a.g.e., c. XXIV, s. 255-259; ez-Zehebî, a.g.e., c. XV, s. 138

⁷⁸⁹ el-Mizzî, a.g.e., c. XXIV, s. 259-261; ez-Zehebî, a.g.e., c. XV, s. 139

⁷⁹⁰ el-Mizzî, a.g.e., c. XXIV, s. 261-270; ez-Zehebî, a.g.e., c. XV, s. 140-161

⁷⁹¹ el-Mizzî, a.g.e., c. XXIV, s. 262

⁷⁹² el-Mizzî, a.g.e., c. XXIV, s. 270

⁷⁹³ el-Mizzî, a.g.e., c. XXIV, s. 279

⁷⁹⁴ el-Mizzî, a.g.e., c. XXIV, s. 278; ez-Zehebî, a.g.e., c. XV, s. 137, 162

Muhaddis olmanın yanında iyi bir fakîh de olan Leys b. Sa‘d el-Fehmî hakkında cerhta‘dîl âlimlerinin fikirleri incelendiğinde, onun sika olduğu açıkça görülmektedir.

1.1.1.4.3. Ebû Râfi‘den Gelen Rivâyetlerin İttisâl-İnkıta Açısından Değerlendirilmesi

Erîke hadîsinin, Ebû Râfi‘den gelen rivâyetleri, çok cüz’î lafız farklılıkları olmakla birlikte Tirmizî, Ebû Dâvûd, İbn Mâce, Ahmed b. Hanbel, Hâkim, Taberânî’nin *el-Mu‘cemü’l-Evsat*’ı ve İmâm Şâfi‘nin *Müsned*’i olmak üzere 7 ana kaynaktaki toplam 12 varyantı bu çalışmada incelenmiştir.

Hadîsin bu rivâyetinin ilk râvîsi olan Ebû Râfi‘in (r.a.) vefatı hicrî 40 olarak kaydedilmiştir. Kendisi, yukarıda da değinildiği gibi meşhûr bir sahâbî olup Bedir savaşından önce müslüman olmuştur. Resûlullâh (s.a.s.) ile hem muâsaratı hem de likâsı sabittir.

Ebû Râfi‘den bu hadîsi oğlu Ubeydullâh ve Mûsâ b. Abdillâh almıştır. Oğlunun kendisi ile görüşmemiş olması muhaldir. Mûsâ b. Abdillâh’ın ise Hz. Osmân’ın (r.a.) hilâfeti zamanında şehid edildiği bilinmektedir. Hz. Osmân’ının (r.a.) hilâfeti hicrî 23-35 yılları arasında olduğuna göre Ebû Râfi‘ ile muâsırdır ki bu da Müslim’in şartına göre muanan hadîsin muttasıl sayılması için yeterlidir.

Ebu’n-Nadr Sâlim b. Ebî Ümeyye bu hadîsi hem Ubeydullâh’dan hem de Mûsâ’dan dinlemiştir. Ayrıca Ubeydullâh’dan Muhammed b. el-Münkedir ve Zeyd b. Eslem de rivâyet etmişlerdir. Sâlim’in vefat yılı h. 129, Zeyd b. Eslem’in h. 136 Muhammed’in ise doğumu h. 51 ve vefatı h. 130’dur.

Ubeydullâh b. Ebî Râfi‘in vefat tarihi net olarak bilinmemekle beraber tarih inşası neticesinde tespit etmek zor değildir. Şöyle ki; kendisinden hadîs de rivâyet ettiği babası Ebû Râfi‘in vefatı hicrî 40’tır. Yine kendisinden hadîs alan üç akrânın vefatları ise yukarıda da görüldüğü gibi hicrî 130 civarındadır. Ayrıca Ubeydullâh b. Ebî Râfi‘in sahâbî olmadığı dikkate alındığında hicrî 30 yılı civârında doğduğu (veya öncesinde doğmuş olup Resûlullâh (s.a.s.) ile görüşmemiştir) ve h. 90-100 yıllarında vefat ettiği anlaşılmaktadır.

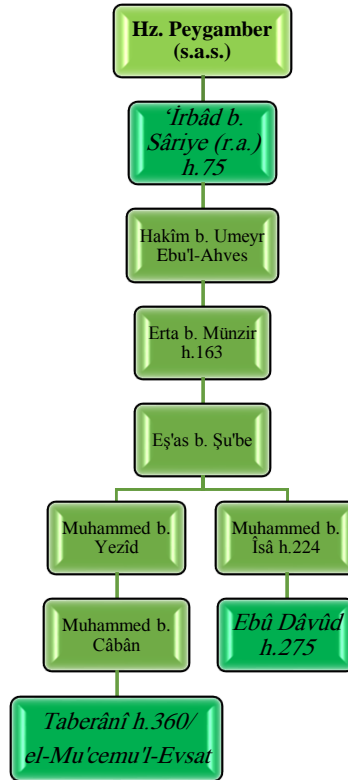
Hicrî 107 yılında doğup 198 yılında vefat eden Süfyân b. Uyeyne bu hadîsi, Ubeydullâh b. Ebî Râfi‘den hadîsi dinleyip, rivâyet eden yukarıdaki râvîlerin üçü ile de muâsırdır. Çünkü onlardan en erken vefat eden Ebu’n-Nadr Sâlim h. 129’da vefat etmiştir. Binaenaleyh Sâlim, kendisinden hadîsi rivâyet eden İbn Lehî‘a ile de çağdaştır. Nitekim o da h. 96’da doğup 174’te vefat etmiştir.

Bu hadîsi, yazılı olduğu kaynaklardan ikisinin müellifleri olan İmâm Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel, Süfyân'dan bizzat dinleyip kayıt altına almışlardır ki bu çalışmada o rivâyetler de incelenmiştir.

Hadîs, diğer tabakalarda hoca-talebe ilişkisi içerisinde sema edilerek rivâyet edilmiştir. Dolayısıyla Erîke hadîsinin, Ebû Râfi'den gelen tarîklerinin, senet ittisâli açısından Müslim'in şartlarına göre muttasıl ve sahîh oldukları anlaşılmaktadır.

1.1.1.5. 'İrbâd b. Sâriye es-Sülemî'den Gelen Rivâyetler

1.1.1.5.1. 'İrbâd b. Sâriye es-Sülemî'den Gelen Rivâyetlerin Sened Ağı

1.1.1.5.2. 'İrbâd b. Sâriye Râvîleri ve Cerh - Ta'dîl Açısından Durumları

Bu hadîsi 'İrbâd b. Sâriye es-Sülemî'den, Hakîm b. Umeyr Ebu'l-Ahves rivâyet etmiştir. Ondan Ertâ b. Münzir, ondan Eş'as b. Şu'be, ondan ise Muhammed b. Yezîd ve Muhammed b. İsa rivâyet etmiştir. Hadîsi Muhammed b. İsa'dan Ebû Dâvûd; Muhammed b. Yezîd'den ise Muhammed b. Câbân almışlardır. Muhammed b. Câbân'dan ise Taberânî almıştır. Neticede 'İrbâd b. Sâriye'nin rivâyeti, Eş'as b. Şu'be'ye kadar tek tarîk ile gelmiş daha sonra ikiye ayrılmış olup Ebû Dâvûd'un Süneni ve Taberânî'nin el-Mu'cemu'l-Evsat'ı olmak üzere iki eserde kaydedilmiştir. Burada râvîler sırayla incelenecektir.

1.1.1.5.2.1. ‘İrbâd b. Sâriye es-Sülemî

Sahâbî’dir. Ashâb-ı Suffa’nın ileri gelenlerindedir.⁷⁹⁵ Hims’te ikamet edip hadîs rivâyet etmiştir.⁷⁹⁶ el-Fizârî nisbesi; Ebu’l-Hâris ve Ebû Necîh künyeleri ile de bilinir.⁷⁹⁷

Resûlullâh (s.a.s.) ve Ebû Übeyde b. el-Cerrâh’dan hadîs rivâyet etmiştir.⁷⁹⁸

Ondan Cübeyr b. Nüfeyr, Ebû Ruhm es-Seme’î, Abdurrahmân b. Amr es-Sülemî, Habîb b. ‘Ubeyd, Hucr b. Hucr, Yahyâ b. Ebî Mütâ’, Amr b. Esved, Muhâsir b. Habîb ve daha pekçok râvî hadîs rivâyet etmiştir.⁷⁹⁹

Hicrî 75 yılında vefat etmiştir.⁸⁰⁰

‘Sahâbenin hepsi udûldür’ kâidesi⁸⁰¹ gereğince ‘İrbâd b. Sâriye cerh-ta’dîl değerlendirmesine tabi tutulmamıştır.

1.1.1.5.2.2. Hakîm b. Umeyr Ebu’l-Ahves

el-Hindî, eş-Şâmî ve el-Himsî nisbeleriyle de bilinir. Ahves b. Hakîm’in babası olup künyesi de Ebu’l-Ahves’dir.⁸⁰²

‘İrbâd b. Sâriye başta olmak üzere, Resûlullâh’ın (s.a.s.) azatlığı Sevbân, Câbir b. Abdillâh, Abdurrahmân b. ‘Âiz el-Ezdî, ‘Utbe b. Abd es-Sülemî, Osmân b. ‘Affân (r.a.), Ömer b. el-Hattâb (r.a.) ve Umeyr diye bilinen babası Amr b. Esved gibi pek çok sahâbî’den hadîs almıştır.⁸⁰³

⁷⁹⁵ İbn Abdilberr, a.g.e., c. III, s. 1238; İbn Hacer, **el-İsâbe**, c. IV, s. 399

⁷⁹⁶ İbn Hacer, a.g.e., c. IV, s. 399; ez-Zehebî, a.g.e., c. V, s. 414; İbn Hibbân, a.g.e., c. III, s. 321; el-Mizzî, a.g.e., c. XIX, s. 549; Selahattin Polat, “**İrbâd b. Sâriye**”, DİA, c. XXII, s. 438

⁷⁹⁷ İbn Abdilberr, a.g.e., c. III, s. 1238; İbnu’l-Esîr, a.g.e., c. IV, s. 19; İbn Hacer, a.g.e., c. IV, s. 398; İbn Hibbân, a.g.e., c. III, s. 321; el-Mizzî, a.g.e., c. XIX, s. 549

⁷⁹⁸ İbn Hacer, a.g.e., c. IV, s. 399; el-Mizzî, a.g.e., c. XIX, s. 550; İbn Hibbân, a.g.e., c. III, s. 321; Selahattin Polat, “**İrbâd b. Sâriye**”, DİA, c. XXII, s. 438

⁷⁹⁹ İbn Hacer, a.g.e., c. IV, s. 399; ez-Zehebî, a.g.e., c. V, s. 414; İbn Hibbân, a.g.e., c. III, s. 321; el-Mizzî, a.g.e., c. XIX, s. 550; Selahattin Polat, “**İrbâd b. Sâriye**”, DİA, c. XXII, s. 438

⁸⁰⁰ İbn Abdilberr, a.g.e., c. III, s. 1239; İbnu’l-Esîr, a.g.e., c. IV, s. 19; İbn Hacer, a.g.e., c. IV, s. 399; ez-Zehebî, a.g.e., c. V, s. 416; İbn Hibbân, a.g.e., c. III, s. 321; el-Mizzî, a.g.e., c. XIX, s. 551; Selahattin Polat, “**İrbâd b. Sâriye**”, DİA, c. XXII, s. 438

⁸⁰¹ Babanzâde, a.g.e., c. I, s. 19

⁸⁰² el-Mizzî, a.g.e., c. VII, s. 199; İbn Hacer, **Tehzîbü’t-Tehzîb**, c. II, s. 387; **Takrîbü’t-Tehzîb**, c. I, s. 177

⁸⁰³ el-Mizzî, a.g.e., c. VII, s. 200; İbn Hacer, **Tehzîbü’t-Tehzîb**, c. II, s. 387

Kendisinden ise oğlu Ahves, Ertâ b. Münzir, Abdullâh b. Büsr el-Hibrânî, Muâviye b. Sâlih el-Hadramî, Ebû Bekr b. Abdillâh b. Ebî Meryem el-Ğassânî ve başkaları rivâyette bulunmuştur.⁸⁰⁴

Onun hakkında Muhammed b. Sa‘d, ‘*Ma’rûf biriydi ve az hadîs rivâyet ederdi*’; Ebû Hâtim ise ‘*Lâ be’sse bih*’ ve Hâfız Ebû Kâsım ise ‘*Şeyhun Kebîr*’ demiştir.⁸⁰⁵

İbn Hacer onun için ‘*Sadûk ancak vehim sahibidir*’ demiştir.⁸⁰⁶

İbn Hibbân ise onu *es-Sikât*’ına almıştır.⁸⁰⁷

Ebû Dâvûd ve İbn Mâce onun rivâyetlerini eserlerine almışlardır.⁸⁰⁸

Bazı âlimler tarafından eleştirilmiş olsa bile çoğunluğa göre sikadır ve rivâyeti alınır. Dolayısıyla hadîsi en az hasen li-zatihi denilebilir.

1.1.1.5.2.3. Ertâ b. Münzir b. Esved b. Sâbit el-Elhânî

Ebû ‘Adiyy künyesi ve es-Sekkûnî, eş-Şâmî ve el-Hımsî nisbeleriyle bilinir.⁸⁰⁹

Resûlullâh’ın azatlığı Sevbân, Ebû Ümâme el-Bâhilî ve Abdullâh b. Büsr el-Mâzinî gibi zatlara yetişmiştir.⁸¹⁰

Ebu’l-Ahves Hakîm b. ‘Umeyr, Hâlid b. Ma’dân, Dâvûd b. Ebî Hind, Saîd b. el-Müseyyeb, Abdullâh b. Dînâr, Ebû ‘Âmir Abdullâh b. Ğâbir el-Elhânî, Abdurrahmân b. Ğanm el-Eş’ârî, ‘Atâ’ b. Ebî Rebâh, Kesîr b. Hâris ve bunlar gibi daha çok kimseden hadîs almıştır.⁸¹¹

Kendisinden ise Esed b. İsâ, İsmâil b. ‘Ayyâş, Eş‘as b. Şu’be, Bakıyye b. Velîd, Ebu’l-Yemân Hakem b. Nâfi’, Ebû Hayve Şüreyh b. Yezîd, Abdullâh b. el-Mübârek, Abdülkâhir b. Nâsîh el-‘Âbid, ‘İsâm b. Hâlid el-Hadramî, ‘Ukbe b. ‘Alkame el-Beyrûtî, Muhammed b. Kesîr ve Muâviye b. Sâlih el-Hadramî gibi pek çok âlim hadîs almıştır.⁸¹²

⁸⁰⁴ el-Mizzî, a.g.e., c. VII, s. 200; İbn Hacer, a.g.e., c. II, s. 387

⁸⁰⁵ el-Mizzî, a.g.e., c. VII, s. 200; İbn Hacer, a.g.e., c. II, s. 387

⁸⁰⁶ İbn Hacer, **Takrîbü’t-Tehzîb**, c. I, s. 177

⁸⁰⁷ el-Mizzî, a.g.e., c. VII, s. 200; İbn Hacer, **Tehzîbü’t-Tehzîb**, c. II, s. 387

⁸⁰⁸ el-Mizzî, a.g.e., c. VII, s. 200; İbn Hacer, a.g.e., c. II, s. 387

⁸⁰⁹ el-Mizzî, a.g.e., c. II, s. 312; İbn Hibbân, a.g.e., c. VI, s. 85; İbn Hacer, a.g.e., c. I, s. 173

⁸¹⁰ el-Mizzî, a.g.e., c. II, s. 312; İbn Hacer, a.g.e., c. I, s. 173

⁸¹¹ el-Mizzî, a.g.e., c. II, s. 312; İbn Hibbân, a.g.e., c. VI, s. 85; İbn Hacer, a.g.e., c. I, s. 173

⁸¹² el-Mizzî, a.g.e., c. II, s. 313; İbn Hibbân, a.g.e., c. VI, s. 85; İbn Hacer, a.g.e., c. I, s. 173

Onun hakkında Ahmed b. Hanbel ‘*sikadır sikadır*’, Yahyâ b. Ma‘în ‘*sikadır*’, İbn Hibbân ‘*sikadır, hâfızdır ve fakîhtir*’ ve Abdurrahmân b. İbrâhîm ‘*sikadır*’ demişlerdir.⁸¹³

el-Buhârî, Ebû Dâvûd, en-Nesâî ve İbn Mâce onun rivâyet ettiği hadîslere eserlerinde yer vermişlerdir.⁸¹⁴

Hicrî 163 yılında vefat etmiştir.⁸¹⁵

Âlimlerin onun mevsûkiyeti konusunda görüş bilriği içinde olması onun sika olduğunu göstermektedir.

1.1.1.5.2.4. Eş‘as b. Şu‘be el-Missîsî

Aslen Horasanlı olup künyesi Ebû Ahmed’dir.⁸¹⁶

İbrâhîm b. Edhem, Ebû İshâk İbrâhîm b. Muhammed el-Fizârî, Ertâ b. Münzir, İsrâîl b. Yûnus, Haşn b. Hâris en-Neha’î, Süreyy b. Yahyâ, Abdurrahmân b. Abdillâh b. Dînâr, ‘Îsâm b. Kudâme, Mansûr b. Dînâr et-Temîmî ve Minhâl b. Halîfe gibi zatlardan hadîs almıştır.⁸¹⁷

Kendisinden ise İbrâhîm b. Hüseyin el-Antakî, Ebû Ahmed Amr el-Mısrî, Hasan b. Rebî‘ el-Bûrânî, Abdulvehhâb b. Necde el-Havtî, Alî b. Ma’bed er-Rakkî, Muhammed b. Îsâ b. Tabbâ’, Müseyyeb b. Vâdih, Hişâm b. Mufaddal, Ya‘kûb b. Kâ‘b el-Antakî ve Ebû Rıdvân Yemân b. Saîd el-Missîsî gibi birçok kişi hadîs almıştır.⁸¹⁸

Hâfız İbn Hacer onun ‘*makbûl*’⁸¹⁹ olduğunu söylerken, İbn Hibbân onu *es-Sikat*’nda zikretmiştir.⁸²⁰

Ebû Dâvûd’un onun hakkında ‘*sikadır*’ dediği rivâyet edilmiştir.⁸²¹

Yukarıda da görüldüğü gibi kendisi sika bir râvîdir.

⁸¹³ el-Mizzî, a.g.e., c. II, s. 313; İbn Hibbân, a.g.e., c. VI, s. 85; İbn Hacer, a.g.e., c. I, s. 174

⁸¹⁴ el-Mizzî, a.g.e., c. II, s. 313; İbn Hacer, a.g.e., c. I, s. 174

⁸¹⁵ el-Mizzî, a.g.e., c. II, s. 313; İbn Hibbân, a.g.e., c. VI, s. 85; İbn Hacer, a.g.e., c. I, s. 174

⁸¹⁶ el-Mizzî, a.g.e., c. III, s. 270; **Tehzîbü’t-Tehzîb**, c. I, s. 309; İbn Hacer, **Takrîbü’t-Tehzîb**, c. I, s. 113

⁸¹⁷ el-Mizzî, a.g.e., c. III, s. 270; İbn Hacer, **Tehzîbü’t-Tehzîb**, c. I, s. 309

⁸¹⁸ el-Mizzî, a.g.e., c. III, s. 270; İbn Hacer, a.g.e., c. I, s. 309

⁸¹⁹ İbn Hacer, **Takrîbü’t-Tehzîb**, c. I, s. 113

⁸²⁰ el-Mizzî, a.g.e., c. III, s. 270; İbn Hacer, **Tehzîbü’t-Tehzîb**, c. I, s. 309

⁸²¹ İbn Hacer, a.g.e., c. I, s. 309

1.1.1.5.2.5. Ebû Dâvûd'un Tarîki

1.1.1.5.2.5.1. Muhammed b. Âsâ el-Bağdâdî

Ebû Hafs, Ebû Ca'fer ve İbn Tabbâ' künyeleri ile de bilinir.⁸²² İshâk ve Yûsuf b. Âsâ'nın kardeşidir.⁸²³

Şam'ın sınır bölgelerinde bulunan Ezene'ye intikal etmiş ve oraya yerleşmiştir.⁸²⁴

İbrâhîm b. Saîd, İshâk b. Süleymân er-Râzî, Eş'as b. Şu'be el-Missîsî, Cerîr b. Abdülhamîd, Süfyân b. Uyeyne, Şerîk b. Abdillâh en-Neha'î, Abdullâh b. el-Mübârek, Abdüsselâm b. Harb, Mâlik b. Enes, Mervân b. Şücâ' el-Cezerî, Mervân b. Muâviye el-Fizârî ve Hüseyim b. Beşîr gibi daha pekçok kişiden hadîs almıştır.⁸²⁵

Ondan ise başta el-Buhârî ve Ebû Dâvûd olmak üzere Ahmed b. Abdülvehhab b. Necde, Ahmed b. Mes'ûd, oğlu Ca'fer b. Muhammed b. Âsâ, Sehl b. Sâlih el-Antâkî, Tâlib b. Kurre el-Ezenî, Abdullâh b. Abdirrahmân ed-Dârimî, Ebû Hâtim Muhammed İdrîs er-Râzî, Muhammed b. İsmâîl es-Sülemî, Heysen b. Hâlid el-Missîsî ve daha birçok kişi hadîs alıp rivâyet etmişlerdir.⁸²⁶

ez-Zehebî ondan bahsederken '*sika, büyük hâfız ve İslâm şeyhlerinden*' ifadelerini⁸²⁷ ve İbn Hacer ise '*sika, fakih ve Hüseyim'in hadîslerini en iyi bilen kişi*' ifadelerini kullanır.⁸²⁸

Ahmed b. Hanbel'in onun hakkında '*aklı başında, kıvrak zekâlı*' dediği rivâyet edilmiştir.⁸²⁹

Ebû Hâtim ise '*sika ve güvenilirdir, Muhaddisler arasında ondan daha hâfızını görmedim*' demiştir.⁸³⁰

⁸²² el-Mizzî, a.g.e., c. XXVI, s. 258; el-Buhârî, a.g.e., c. I, s. 105 (1 numaralı dipnot); ez-Zehebî, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, c. XIX, s. 372; İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. IX, s. 348; **Takrîbü't-Tehzîb**, c. I, s. 501

⁸²³ el-Mizzî, a.g.e., c. XXVI, s. 258; ez-Zehebî, a.g.e., c. XIX, s. 372

⁸²⁴ el-Mizzî, a.g.e., c. XXVI, s. 259; ez-Zehebî, a.g.e., c. XIX, s. 372; İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. IX, s. 348; **Takrîbü't-Tehzîb**, c. I, s. 501

⁸²⁵ el-Mizzî, a.g.e., c. XXVI, s. 259-260; ez-Zehebî, a.g.e., c. XIX, s. 372; İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. IX, s. 348

⁸²⁶ el-Mizzî, a.g.e., c. XXVI, s. 260-261; ez-Zehebî, a.g.e., c. XIX, s. 373; İbn Hacer, a.g.e., c. IX, s. 348

⁸²⁷ ez-Zehebî, a.g.e., c. XIX, s. 372-373

⁸²⁸ İbn Hacer, **Takrîbü't-Tehzîb**, c. I, s. 501

⁸²⁹ el-Mizzî, a.g.e., c. XXVI, s. 261; ez-Zehebî, a.g.e., c. XIX, s. 373; İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. IX, s. 348

⁸³⁰ el-Mizzî, a.g.e., c. XXVI, s. 262; ez-Zehebî, a.g.e., c. XIX, s. 374; İbn Hacer, a.g.e., c. IX, s. 348

Ebû Dâvûd ise '(hadîsler hakkında) derin bilgi edinirdi, ezberinde yaklaşık 40 bin hadîs vardı' demiştir.⁸³¹ Keza en-Nesâî de onun hakkında 'sıkadır' demiştir.⁸³²

İbn Hibbân ise onu *es-Sikât*'ında zikretmiş ve 'Hüşeym'in hadîslerini ondan iyi bilen yoktu, Yahyâ ve Abdurrahmân Hüşeym'in hadîslerini ona sorarlardı' demiştir.⁸³³

el-Buhârî, Tirmizî, Ebû Dâvûd, en-Nesâî ve İbn Mâce onun rivâyet ettiği hadîslere eserlerinde yer vermişlerdir.⁸³⁴

Hicrî 150 yılında doğup 224 yılında 74 yaşında vefat etmiştir.⁸³⁵

Âlimlerin onun hakkındaki ta'dîl edici ifadeleri onun sika bir râvî olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

1.1.1.5.2.6. Taberânî'nin Tarîki

1.1.1.5.2.6.1. Muhammed b. Yezîd el-Müstemlî

Künyesi Ebû Bekr olup Tarsus ehliendir.⁸³⁶

İbn Hibbân *es-Sikât*'ında onu zikreder; onun Ebû Üsâme Yezîd b. Hârûn'dan, Seğr ehlinin de ondan hadîs rivâyet ettiğini söyleyip 'hata yapıyor da olabilirim' diye eklemektedir.⁸³⁷

İbn 'Adî onun hadîs uydurduğunu ve başkalarından çalıp eklemeler yaptığını söylemiş; ez-Zehebî de bu hadîslerin, Ebû Hanîfe'nin fazileti hakkında olduğunu belirtmiştir.⁸³⁸

⁸³¹ el-Mizzî, a.g.e., c. XXVI, s. 263; ez-Zehebî, a.g.e., c. XIX, s. 374; İbn Hacer, a.g.e., c. IX, s. 348

⁸³² el-Mizzî, a.g.e., c. XXVI, s. 263; ez-Zehebî, a.g.e., c. XIX, s. 374

⁸³³ el-Mizzî, a.g.e., c. XXVI, s. 263; ez-Zehebî, a.g.e., c. XIX, s. 374

⁸³⁴ el-Mizzî, a.g.e., c. XXVI, s. 264

⁸³⁵ el-Mizzî, a.g.e., c. XXVI, s. 263; ez-Zehebî, a.g.e., c. XIX, s. 374; İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. IX, s. 348; **Takrîbü't-Tehzîb**, c. I, s. 501

⁸³⁶ İbn Hibbân, a.g.e., c. IX, s. 115; ez-Zehebî, **el-Muğnî fi'd-Du'afâ**, c. II, s. 643; Sıbt b. el-'Acemî Ebu'l-Vefâ Burhaneddin İbrahim b. Muhammed b. Halîl et-Trablusî el-Halebî, **el-Keşfü'l-Hasîs an men Rumiye bi Vad'i'l-Hadîs**, (Thk; Subhî es-Sâmerrâî), Beyrut: Mektebetu'n-Nahdati'l-'Arabiyye, 1987, c. I, s. 253

⁸³⁷ İbn Hibbân, a.g.e., c. IX, s. 115; el-Halebî, a.g.e., c. I, s. 253

⁸³⁸ ez-Zehebî, a.g.e., c. II, s. 643; el-Halebî, a.g.e., c. I, s. 253

Onun hakkında ez-Zehebî; '*kendine zulmedip çok hadîs uydurmuştur*', Hatîb el-Bağdâdî; '*hadîs uydurmakla itham edilmiştir*', Dârekutnî ise '*60 nüsha civarında hadîs uydurmuştur*' demişlerdir.⁸³⁹

Sika râvîlerin hadîslerini çaldığını iddia edenler de vardır.⁸⁴⁰

Hadîs uydurmak ile itham edildiği için metrûk bir râvîdir.

1.1.1.5.2.6.2. Muhammed b. Câbân

Kendisi hakkında hiçbir kaynakta bilgi bulunmadığı için mechûl denilebilir.⁸⁴¹

1.1.1.5.3. 'İrbâd b. Sâriye es-Sülemî'den Gelen Rivâyetlerin İttisâl-İnkıtâ Açısından Değerlendirilmesi

Erîke hadîsinin, 'İrbâd b. Sâriye es-Sülemî rivâyetleri, bazı lafız farklılıkları olmakla beraber Ebû Dâvûd'un Sünen'i ve Taberânî'nin el-Mu'cemü'l-Evsat'ı olmak üzere iki ana kaynaktaki varyantları burada ittisâl açısından incelenecektir.

'İrbâd b. Sâriye es-Sülemî'nin sahâbî olduğunda ittifak edilmiş olup hicrî 75 yılında vefat etmiştir. Hadîsi kendisinden alan Hakîm b. 'Umeyr ise tâbîîndendir. İlk olarak vefat tarihi her ne kadar belli değilse de tarih incelemesi neticesinde hangi dönemlerde yaşadığını tespit etmek zor değildir. Nitekim kendisinden hadîs alan ve sika bir râvî olan Ertâ b. Münzir'in vefatı hicrî 163'tür. Ortalama bir kişinin ömrünün 70 sene olduğu hesabıyla Ertâ b. Münzir'in doğduğu yıllar hicrî 50-60 ile 120-130 çıkmaktadır. Bu aşamada hadîsin ittisâl açısından bir kusur yoktur. İkinci olarak hadîsi 163 yılında vefat eden Ertâ b. Münzir'den Eş'as b. Şu'be almıştır. Eş'as için de aynı durum geçerlidir. Kendisinin vefat tarihi net olarak bilinmemekte olup burada tarih inşası onun için de kullanılacaktır. Kendisi 163 yılında vefat eden Ertâ b. Münzir'den hadîs alıp 150'de doğup 224'te vefat eden Muhammed b. Îsâ el-Bağdâdî'ye nakletmiştir. Binaenaleyh Eş'as hicrî 130, 140 ile 200, 210 yılları arasında

⁸³⁹ el-Halebî, a.g.e., c. I, s. 253

⁸⁴⁰ Ebû Ahmed Abdullâh b. 'Adiyy b. Abdillâh b. Muhammed el-Cürcânî, **el-Kâmil fi'd-Du'afâ'**, (Thk; Yahya Muhtar Gazzâvî), Beyrut: Dâru'l-Fikir, 1988, c. VI, s. 287

⁸⁴¹ **Mechûl**: Hadîs öğrenimiyle meşhûr olmamış veya âlimler tarafından ilim talebesi olarak tanınmamış ve kendinden sadece bir râvînin hadîs rivâyet ettiği kimsedir. Mechûl râvî zayıf kabul edilir. (Bkz. İbn Hacer, **Nuzhetu'n-Nazar fî Tavdîhi Nuhbeti'l-Fiker fî Mustalahi Ehli'l-Eser**, (thk. Nureddin 'Itr), 3. Baskı, Dîmeşk, Matba'atu's-Sabâh, 2000, s. 101-102; Aydınlı, a.g.e., s. 172,173)

yaşamıştır. Hadîsi Muhammed b. İsbâ'dan Ebû Dâvûd almış ve yazıya geçirmiştir. Hadîs'in **Ebû Dâvûd rivâyeti**, senedindeki bütün râvîlerin sika olduğu ve hadîsin baştan itibaren semâ' lafızlarından 'حدثنا' sigası ile rivâyet edildiği de göz önünde bulundurulduğunda senedi açısından sahîh olduğu söylenebilir.

Diğer tarîk olan olan **Taberânî** rivâyetini ise Eş'as b. Şu'be'den Muhammed b. Yezîd el-Müstemlî, ondan ise Muhammed b. Câbân almıştır. Taberânî Muhammed b. Câbân'dan alıp kaydetmiştir. Muhammed b. Yezîd mecrûh olup vefat tarihi de bilinmemektedir. Kendisinden rivâyet eden Muhammed b. Câbân ise mechûlû'l-ayn'dır. Dolayısıyla rivâyetin bu tarîki ittisâl açısından kusurludur.

Netice itibarıyla 'İrbâd b. Sâriye rivâyetinin Ebû Dâvûd tarîki sened açısından sahîh ve muttasıl; Taberânî tarîki ise problemlili ve zayıftır.

1.1.1.6. Câbir b. Abdillâh'tan Gelen Rivâyetler

1.1.1.6.1. Câbir b. Abdillâh'tan Gelen Rivâyetlerin Sened Ağı

1.1.1.6.2. Câbir b. Abdillâh Râvîleri ve Cerh - Ta'dîl Açısından Durumları

Erîke hadîsinin bu tarîkini Câbir b. Abdillâh'dan, Muhammed b. el-Münkedir rivâyet etmiştir. Ondan Yezîd er-Rakâşî, ondan Hasan b. Yesâr, ondan İsmâil b. Müslim, ondan

Muhammed b. Abdillâh, ondan ise Ebû Rebî‘ rivâyet etmiştir. Hadîsi Ebû Rebî‘den Ebû Ya’lâ almıştır. Neticede Câbir b. Abdillâh’ın rivâyeti, ilk olarak Ebû Ya’lâ’nın *Müsned*’inde kaydedilmiştir. Burada râvîler sırayla incelenecektir.

1.1.1.6.2.1. Câbir b. Abdillâh

Kaynaklarımızda nesebi Câbir b. Abdillâh⁸⁴² b. Amr b. Haram b. Sa’lebe b. Kâ‘b b. Ğanm b. Kâ‘b b. Selime es-Selimî şeklinde verilir.⁸⁴³ Ayrıca Ebû Abdillâh, Ebû Abdirrahmân ve Ebû Muhammed künyeleri ve el-Ensârî, el-Hazrecî ve el-Medenî nisbeleri ile de bilinir.⁸⁴⁴

Câbir b. Abdillâh, babası ve iki dayısı ile ikinci akabe biatına katılmış ve orada Müslüman olmuştur.⁸⁴⁵

Kendisi en çok hadîs rivâyet eden yani Müksirûn’dan⁸⁴⁶ olup 1540⁸⁴⁷ rivâyeti mevcuttur.⁸⁴⁸

Başta Resûlullâh (s.a.s.) olmak üzere, Hâlid b. Velîd, Talhâ b. Ubeydillâh, Alî b. Ebî Tâlib, ‘Ammâr b. Yâsir, Ömer b. el-Hattâb, Mu’âz b. Cebel, Ebû Bekr es-Sıddîk, Ebû Saîd el-Hudrî, Ebû ‘Ubeyde b. el-Cerrâh, Ebû Katâde el-Ensârî, Ebû Hüreyre, Ümmü Şerîk ve daha birçok sahâbîden (r.anhum) hadîs rivâyet etmiştir.⁸⁴⁹

Ondan ise İsmâil b. Beşîr, Eymen el-Habeşî, Beşîr b. Salmân el-Ensârî, Hasan b. Muhammed b. Hanefiyye, Hasan el-Basrî, Hafs b. ‘Ubeydillah b. Enes b. Mâlik, Zeyd b. Eslem, Saîd b. Ziyâd el-Ensârî, Saîd b. el-Müseyyeb, Mekke Kadısı Târik b. Amr,

⁸⁴² Câbir b. Abdillâh hakkında detaylı bilgi için; Abdurrahmân Ece, ‘**Câbir b. Abdillâh’ın Hayatı ve Hadîs Rivâyeti**’, FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi’, 2017, 1(9), 145-194; M. Yaşar Kandemir, ‘**Câbir b. Abdillâh**’, DİA, 1992, c. VI, s. 530-532

⁸⁴³ İbn Abdilberr, a.g.e., c. I, s. 219; İbnu’l-Esîr, a.g.e., c. I, s. 492; İbn Hacer, **el-İsâbe**, c. I, s. 546; el-Mizzî, a.g.e., c. IV, s. 443; el-Buhârî, a.g.e., c. II, s. 207; ez-Zehebî, **Siyeru A’lâmi’n-Nübelâ**, c. V, s. 185

⁸⁴⁴ İbn Abdilberr, a.g.e., c. I, s. 220; İbnu’l-Esîr, a.g.e., c. I, s. 492; İbn Hacer, a.g.e., c. I, s. 546; el-Mizzî, a.g.e., c. IV, s. 444; ez-Zehebî, a.g.e., c. V, s. 185

⁸⁴⁵ İbn Abdilberr, a.g.e., c. I, s. 220; İbnu’l-Esîr, a.g.e., c. I, s. 492; İbn Hacer, a.g.e., c. I, s. 546; Ece, a.g.e., s. 151; ez-Zehebî, a.g.e., c. V, s. 185; M. Yaşar Kandemir, ‘**Câbir b. Abdillâh**’, DİA, c. VI, s. 530

⁸⁴⁶ İbn Abdilberr, a.g.e., c. I, s. 220; İbnu’l-Esîr, a.g.e., c. I, s. 493; İbn Hacer, a.g.e., c. I, s. 546; M. Yaşar Kandemir, ‘**Câbir b. Abdillâh**’, DİA, c. VI, s. 531

⁸⁴⁷ Abdurrahman Ece tarafından 2016 yılında ‘Câbir b. Abdullah ve Hadîs Tarihindeki Yeri’ ismi ile yazılan doktora tezinde bu sayı 1951 tespit edilmiştir. Detaylı bilgi için bkz.: Abdurrahman ECE (2016), **Câbir b. Abdullah ve Hadîs Tarihindeki Yeri**, Basılmamış doktora tezi, s. 435.

⁸⁴⁸ Babanzâde, a.g.e., c. I, s. 22; M. Yaşar Kandemir, ‘**Câbir b. Abdillâh**’, DİA, c. VI, s. 531

⁸⁴⁹ el-Mizzî, a.g.e., c. IV, s. 444; ez-Zehebî, a.g.e., c. V, s. 185

Muhammed b. Müslim b. Şihâb ez-Zührî ve Muhammed b. el-Münkedir gibi daha pek çok râvî hadîs almıştır.⁸⁵⁰

Babası Abdullâh Uhud savaşında şehit olmuştur. Kendisi ise Resûlullâh (s.a.s.) ile birlikte on dokuz gazveye katıldığını söylemiştir – ki Resûlullâh (s.a.s.) toplamda yirmi bir gazve yapmıştır -.⁸⁵¹ Bedir gazvesi hariç Resûlullâh (s.a.s.) devrinde yapılan bütün gazvelere katıldığını söyleyenler de vardır.⁸⁵² Bedir Savaşına katılmadığı rivâyetleri mevcut olmakla birlikte, aksine Bedir’e katıldığı hatta savaş esnasında sahâbîlere su dağıttığı bizzat kendisinden rivâyet edilmiştir.⁸⁵³ Ayrıca kendisi Rıdvân bîatına katılanlar arasındadır.⁸⁵⁴

Kütüb-i Sitte müelliflerinin tamamı onun rivâyetlerini eserlerine almışlardır.⁸⁵⁵

Bir müddet Medîne müftülüğü yapmıştır.⁸⁵⁶ Hicretten 16 sene evvel 607 yılında doğmuş ve hicrî 78 de vefat emiştir.⁸⁵⁷

‘Sahâbenin hepsi udûldür’ kâidesi⁸⁵⁸ gereğince Câbir b. Abdillâh cerh ve ta‘dîle tabi tutulmamıştır.

1.1.1.6.2.2. Muhammed b. el-Münkedir el-Kuraşî

Muhammed b. el-Münkedir’in cerh ve ta‘dîl durumu daha önce Ebû Râfi‘ rivâyetinin râvîleri arasında incelendiği için burada tekrar edilmeyecektir.

1.1.1.6.2.3. Yezîd b. Ebân er-Rakâşî

Ebû Amr künyesi ve el-Basrî nisbesi ile de tanınır.⁸⁵⁹ Fadl b. Îsâ b. Ebân’ın amcasıdır.⁸⁶⁰

⁸⁵⁰ el-Mizzî, a.g.e., c. IV, s. 444-448; ez-Zehebî, a.g.e., c. V, s. 186

⁸⁵¹ İbn Hacer, a.g.e., c. I, s. 546; el-Buhârî, a.g.e., c. II, s. 207; ez-Zehebî, a.g.e., c. V, s. 186; M. Yaşar Kandemir, “Câbir b. Abdillâh”, DİA, c. VI, s. 530

⁸⁵² İbnü’l-Esrî, a.g.e., c. I, s. 493; İbn Hacer, a.g.e., c. I, s. 546

⁸⁵³ İbn Hacer, a.g.e., c. I, s. 546; el-Mizzî, a.g.e., c. IV, s. 448-449

⁸⁵⁴ ez-Zehebî, a.g.e., c. V, s. 186

⁸⁵⁵ el-Mizzî, a.g.e., c. IV, s. 449

⁸⁵⁶ ez-Zehebî, a.g.e., c. V, s. 186

⁸⁵⁷ İbn Abdilberr, a.g.e., c. I, s. 220; İbn Hacer, a.g.e., c. I, s. 546; el-Mizzî, a.g.e., c. IV, s. 453-454; M. Yaşar Kandemir, “Câbir b. Abdillâh”, DİA, c. VI, s. 531

⁸⁵⁸ Babanzâde, a.g.e., c. I, s. 19

⁸⁵⁹ el-Mizzî, a.g.e., c. XXXII, s. 64; el-Buhârî, a.g.e., c. VIII, s. 320; İbn Hacer, Tehzîbü’t-Tehzîb, c. XI, s. 270; Takrîbü’t-Tehzîb, c. I, s. 599

⁸⁶⁰ el-Mizzî, a.g.e., c. XXXII, s. 64

Zâhid ve vâiz olmakla bilinir.⁸⁶¹

Babası Ebân, Enes b. Mâlik, Hasan el-Basrî, Ğanîm b. Kays el-Mâzinî, Kays b. ‘İbâye el-Hanefî ve Ebu’l-Hakem el-Becelî dâhil olmak üzere birçok kişiden hadîs almıştır.⁸⁶²

Kendisinden ise İbrâhîm el-‘İclî, İsmâîl b. Zekvân, İsmâîl b. Müslim el-Mekkî, Sâbit b. ‘Aclân, Hasan el-Basrî –ki onun şeyhlerindendir-, Hüseyin b. Vâkid el-Mervezî, Hammâd b. Seleme, Süleymân el-A’meş, Abdurrahmân b. Amr el-Evzâ’î, ‘Utbe b. Ebî Hakîm, yeğeni Fadl b. Îsâ ve oğlu Abdünnûr b. Yezîd dâhil pekçok kişi hadîs alıp rivâyet etmiştir.⁸⁶³

Muhammed b. Sa’d onu Basra ehlinden üçüncü tabakada zikredip zayıf olduğunu söylemiştir.⁸⁶⁴

İbn Hacer onun zayıf olduğunu ve hicrî 120 den önce vefat ettiğini söylemiştir.⁸⁶⁵

Yahyâ b. Saîd’in ondan hadîs almadığı buna karşın Abdurrahmân b. el-Mehdî’nin aldığı ve onun hakkında ‘*Sâlih bir adamdı, insanlar ondan çokça rivâyet ederdi ancak hadîste çok otorite değildi*’ dediği rivâyet edilmiştir.⁸⁶⁶

İmam el-Buhârî ise Şu’be b. el-Haccâc’ın onu eleştirdiğini söylemekle birlikte onun rivâyetlerine eserlerinde yer vermiştir.⁸⁶⁷

Ebû Dâvûd es-Sicistanî ve Yahyâ b. Ma’în onun hakkında ‘*sâlih*’ lafzını kullanmış, Yahyâ b. Ma’în ayrıca onun için ‘*raculü sıdk*’ ancak hadîsleri için ‘*leyse bi’sey*’⁸⁶⁸ demiştir.⁸⁶⁹

⁸⁶¹ el-Mizzî, a.g.e., c. XXXII, s. 64; İbn Hacer, **Tehzîbü’t-Tehzîb**, c. XI, s. 270

⁸⁶² el-Mizzî, a.g.e., c. XXXII, s. 64; İbn Hacer, a.g.e., c. XI, s. 270

⁸⁶³ el-Mizzî, a.g.e., c. XXXII, s. 65; İbn Hacer, a.g.e., c. XI, s. 271

⁸⁶⁴ el-Mizzî, a.g.e., c. XXXII, s. 65; İbn Sa’d, a.g.e., c. V, s. 8

⁸⁶⁵ İbn Hacer, **Takrîbü’t-Tehzîb**, c. I, s. 599

⁸⁶⁶ el-Mizzî, a.g.e., c. XXXII, s. 66

⁸⁶⁷ el-Mizzî, a.g.e., c. XXXII, s. 66; el-Buhârî, a.g.e., c. VIII, s. 320

⁸⁶⁸ **Leyse bi’sey**: Yahya b. Ma’în bu sığayı cerh için de kullanmakla beraber bazen râvînin az hadîs rivâyet etmiş biri olduğunu ifade etmek için de kullanır ki bu durumda cerh manası taşımaz. (bkz. es-Sehâvî, **Fethu’l-Muğîs**, c. II, s. 127; Aydınlı, a.g.e., s. 164)

⁸⁶⁹ el-Mizzî, a.g.e., c. XXXII, s. 68; İbn Hacer, **Tehzîbü’t-Tehzîb**, c. XI, s. 271

Ebû Hâtim, onun hadîslerinde zayıflık olduğunu ancak âbid biri olduğunu zikretmiştir. Ayrıca Ya'kûb b. Süfyân, en-Nesâî, Dârekutnî ve Berkânî de onu taz'îf etmiştir.⁸⁷⁰

Ahmed b. 'Adiyy ise 'onun hadîsleri sâlihtir, özellikle de sika râvîlerin ondan aldığı rivâyetlerde sıkıntı yoktur' demiştir.⁸⁷¹

es-Sâcî, onun vehimli olup hadîsleri hıfzetmediğini belirtmiş ancak sadûk ve sâlih olmasını hadîslerinin alınması için yeterli görmüştür.⁸⁷²

el-Buhârî, *el-Edebü'l-Müfred'de*; Tirmizî ve İbn Mâce *Sünenlerinde* onun rivâyet ettiği hadîsleri tahrîc etmişlerdir.⁸⁷³

İmam el-Buhârî onu, hicrî 110 ile 120 arasında vefat edenler bölümünde zikretmiştir.⁸⁷⁴

Bazı âlimlerce eleştirilse de çoğunluğa göre sadûk ve sâlih bir râvî olup rivâyetleri makbuldür. Diğer yandan yukarıda onun hakkında '*sika râvîlerden rivâyet ettiği hadîsler sahihtir*' denilmişti. Bu hadîsi sika ve hadîs ilminde imâm olan Muhammed b. el-Münkedir'den rivâyet ettiği için bir za'f görülmemektedir.

1.1.1.6.2.4. Hasan b. Yesâr el-Basrî

Hasan-ı Basrî diye meşhûr olup⁸⁷⁵ tâbiînün büyüklerindedir. Ebû Saîd künyesi ile bilinir.⁸⁷⁶

Babası Yesâr, Câbir b. Abdillâh veya Zeyd b. Sâbit'in azat ettiği kölesidir.⁸⁷⁷ Annesi Hayra ise Ümmü Seleme (r.a.) vâlidemizin azatlı kölesidir.⁸⁷⁸

Hz. Âişe (r.a.), Hz. Alî (r.a.) ve Talhâ b. Ubeydullâh'ı (r.a.) görmüş ancak onlardan hadîs rivâyet ettiği bilinmemektedir.⁸⁷⁹

⁸⁷⁰ el-Mizzî, a.g.e., c. XXXII, s. 69; İbn Hacer, a.g.e., c. XI, s. 271

⁸⁷¹ el-Mizzî, a.g.e., c. XXXII, s. 69; İbn Hacer, a.g.e., c. XI, s. 271

⁸⁷² İbn Hacer, a.g.e., c. XI, s. 272

⁸⁷³ el-Mizzî, a.g.e., c. XXXII, s. 77; İbn Hacer, a.g.e., c. XI, s. 271

⁸⁷⁴ el-Buhârî, a.g.e., c. VIII, s. 320; İbn Hacer, a.g.e., c. XI, s. 272

⁸⁷⁵ Hasan-ı Basrî hakkında detaylı bilgi için; Uludağ, Süleymân v.d., '**Hasan-ı Basrî**', DİA, c. XVI, s. 291-307

⁸⁷⁶ el-Mizzî, a.g.e., c. VI, s. 96; el-'Aynî, a.g.e., c. I, s. 205

⁸⁷⁷ el-Mizzî, a.g.e., c. VI, s. 96; Uludağ, a.g.e., c. 16, s. 291; el-'Aynî, a.g.e., c. I, s. 205

⁸⁷⁸ el-Mizzî, a.g.e., c. VI, s. 96; el-'Aynî, a.g.e., c. I, s. 205

⁸⁷⁹ el-Mizzî, a.g.e., c. VI, s. 97

Ahmed b. Cüz' es-Südevsî, Ahnef b. Kays, Üsâme b. Zeyd el-Kelbî, Esved b. Serî', Enes b. Mâlik, Câbir b. Abdillâh, Cündeb b. Abdillâh el-Becelî, Abdullâh b. Abbâs, Abdurrahmân b. Semure el-Kuraşî, 'Utbe b. Ğazvân, 'Ukayl b. Ebî Tâlib ve daha birçok kişiden hadîs almıştır.⁸⁸⁰

Kendisinden ise Ebân b. Sâlih, İshâk b. Rebî', Ebû Mûsâ İsrâîl b. Mûsâ, İsmâîl b. Mûsâ el-'Abdî, Cerîr b. Hâzim, Habîb b. Şehîd, Hasan b. Zekvân, Husayn b. Nâfî', Dâvûd b. Ebî Hind, Süleymân et-Teymî ve Ebû Târik el-Basrî dâhil pekçok âlim hadîs almıştır.⁸⁸¹

İmam, hüccet ve sikadır.⁸⁸² Döneminde Basra'daki tâbiîlerin seyyidi; ilmin ve amelin başı olmuş, ancak tedlîs yapmak ve kaderci olmakla tenkîd edilmiştir.⁸⁸³

Kütüb-i Sitte müelliflerinin tamamı onun rivâyetlerini eserlerine almışlardır.⁸⁸⁴

Hicrî 21 yılında doğmuş olup 110 yılında vefat etmiştir.⁸⁸⁵

Hasan-ı Basrî âlimlerin ittifakıyla imâm, hüccet ve sika olarak kabul görmüştür. Dolayısıyla kendisi sika olup bu rivâyeti makbuldür.

1.1.1.6.2.5. İsmâîl b. Müslim el-Mekkî

Ebû İshâk künyesi ve el-Basrî nisbesi ile de bilinir.⁸⁸⁶ Aslen Basralı olup Ezd kabilesinin azatlığıdır.⁸⁸⁷

Fakîh ve müftü olup Mekke-i Mükerrreme'de ikâmet etmiştir. Bu sebeple el-Mekkî nisbesi ile de tanınmıştır.⁸⁸⁸

Habîb b. Ebî Sâbit, Hasan el-Basrî, Hakem b. 'Utbe, Hammâd b. Ebî Süleymân, Tâvûs b. Keysân, 'Atâ' b. Ebî Rebâh, Muhammed b. Sîrîn, Muhammed b. Müslim b. Şihâb ez-Zührî, Muhammed b. Müslim el-Mekkî, Muhammed b. el-Münkedir, Hişâm b. 'Urve ve daha pekçok kişiden hadîs almıştır.⁸⁸⁹

⁸⁸⁰ el-Mizzî, a.g.e., c. VI, s. 99; el-'Aynî, a.g.e., c. I, s. 206

⁸⁸¹ el-Mizzî, a.g.e., c. VI, s. 99-102; el-'Aynî, a.g.e., c. I, s. 207

⁸⁸² İbn Hacer, **Lisânü'l-Mîzân**, c. VII, s. 197

⁸⁸³ el-'Aynî, a.g.e., c. I, s. 211; İbn Hacer, a.g.e., c. VII, s. 197

⁸⁸⁴ el-Mizzî, a.g.e., c. VI, s. 127

⁸⁸⁵ Uludağ ve diğerleri, a.g.e., c. 16, s. 291; el-Mizzî, a.g.e., c. VI, s. 99

⁸⁸⁶ el-Mizzî, a.g.e., c. III, s. 198

⁸⁸⁷ el-Mizzî, a.g.e., c. III, s. 198

⁸⁸⁸ el-Mizzî, a.g.e., c. III, s. 198

⁸⁸⁹ el-Mizzî, a.g.e., c. III, s. 198-199

Ondan ise Bekir b. Vâil, Hafs b. Ğıyâs, Süfyân es-Sevrî, Süfyân b. Uyeyne, Süleymân el-A'meş, Şerîk b. Abdillâh en-Neha'î, Abdullâh b. el-Mübârek, Muhammed b. Fadl b. Ğazvân, Alî b. Müshir, Muhammed b. Kesîr el-Kûfî ve Hemmâm b. Yahyâ gibi pekçok kişi rivâyette bulunmuştur.⁸⁹⁰

İhtilât ile cerhedilmiş⁸⁹¹ Yahyâ b. Ma'în ise onun hakkında '*leyse bi'sey*' demiştir.⁸⁹²

Amr b. Alî ise '*Kufe ehli, A'meş, İsmâîl b. Ebî Hâlid ve daha başkaları İsmâîl el-Mekkî'den hadîs rivâyet ederlerdi fakat hadîste zayıf idi, sadûk olmasına rağmen kesîru'l-ğalat*⁸⁹³ idi' demiştir.⁸⁹⁴

Ebû Ahmed b. 'Adiyy de hakkında '*Her ne kadar Hicâz, Basra ve Kûfelilerin gözünde hadîsleri mahfuz olmasa da rivâyetleri alınan kimselerdendi*' demiştir.⁸⁹⁵

Tirmizi ve İbn Mâce onun rivâyet ettiği hadîsleri eserlerine almış ve bir beis görmemişlerdir.⁸⁹⁶

Görüldüğü üzere her ne kadar ihtilât ile itham edilmişse de kendisi sadûk bir râvî olup rivâyetleri alınmıştır.

1.1.1.6.2.6. Muhammed b. Abdillâh el-Ensârî

Tam nesebi Muhammed b. Abdillâh b. el-Müsennâ b. Abdillâh b. Enes b. Mâlik şeklindedir.⁸⁹⁷ Ayrıca el-Hazrecî, en-Neccârî ve el-Basrî nisbeleri; Ebû Abdillâh künyesi ve el-Kâdî lakabıyla da bilinir. Nitekim kendisi Basra ve Bağdât kadılıklarını yapmıştır.⁸⁹⁸

Başta babası Abdullâh b. el-Müsennâ el-Ensârî olmak üzere, Ebân b. Sam'a, Ahser b. 'Aclân, İsmâîl b. Müslim el-Mekkî, Habîb b. Şehîd, Saîd b. İyâs el-Cerîrî, Saîd b. Ebî

⁸⁹⁰ el-Mizzî, a.g.e., c. III, s. 199-200

⁸⁹¹ el-Mizzî, a.g.e., c. III, s. 200

⁸⁹² el-Mizzî, a.g.e., c. III, s. 201

⁸⁹³ **Kesîru'l-Ğalat:** Hadîs öğrenim ve öğretiminde çok yanlışlık yapan. Bu durum râvîyi zabt yönünden cerhetme sebeplerindedir. (Bkz. el-Hayrâbâdî, a.g.e., s. 112; Aydınlı, a.g.e., s. 149)

⁸⁹⁴ el-Mizzî, a.g.e., c. III, s. 202

⁸⁹⁵ el-Mizzî, a.g.e., c. III, s. 204

⁸⁹⁶ el-Mizzî, a.g.e., c. III, s. 204

⁸⁹⁷ el-Mizzî, a.g.e., c. XXV, s. 539; ez-Zehebî, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, c. XVIII, s. 66

⁸⁹⁸ el-Mizzî, a.g.e., c. XXV, s. 539; ez-Zehebî, a.g.e., c. XVIII, s. 66

‘Arûbe, Süleymân et-Temîmî ve Şu’be b. el-Haccâc gibi daha pekçok kişiden hadîs almıştır.⁸⁹⁹

Kendisinden ise başta İmâm el-Buhârî olmak üzere, Ahmed b. Hanbel, Ahmed b. İshâk el-Buhârî, İsmâîl b. İshâk el-Kâdî, Hasan b. Muhammed ez-Za’ferânî, Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed b. Ebî Şeybe, Kuteybe b. Saîd, Muhammed b. Merzûk el-Basrî ve Yahyâ b. Ma’în gibi birçok kişi hadîs almıştır.⁹⁰⁰

Yahyâ b. Ma’în ve Ebû Hâtim onu tevsîk etmişler, bununla birlikte en-Nesâî ‘*leyse bihi be’s*’ demiştir.⁹⁰¹

İbn Hibbân da onu *es-Sikât*ında zikretmiştir.⁹⁰²

Kütüb-i Sitte müelliflerinin tamamı onun rivâyet ettiği hadîsleri eserlerine almışlardır.⁹⁰³

Ulemânın çoğunluğunun kanaatine göre; sikadır, âlimdir, muhaddistir ve kadılığı hakkıyla yapan bir kadıdır.⁹⁰⁴ Ayrıca ez-Zehebî ondan bahsederken ‘*İmâm, allâme, muhaddis ve sika*’ ifadelerini kullanır.⁹⁰⁵

Hicrî 118 yılında doğmuş ve 215 yılının Recep ayında, Basra’da 97 yaşında vefat etmiştir.⁹⁰⁶

1.1.1.6.2.7. Ebû Rebî‘

Asıl ismi Süleymân b. Dâvûd el-‘Atekî’dir. Ez-Zehrânî ve el-Basrî nisbeleriyle de bilinmekte olup Bağdât’ta ikamet etmiştir.⁹⁰⁷

İsmâîl b. Ca’fer, İsmâîl b. Zekeriyâ, Muhammed b. Abdillâh el-Ensârî, Ağleb b. Temîm, Cerîr b. Hâzim, Hammâd b. Zeyd, Süfyân b. Uyeyne, Abdullâh b. el-Mübârek,

⁸⁹⁹ el-Mizzî, a.g.e., c. XXV, s. 539-540; ez-Zehebî, a.g.e., c. XVIII, s. 66

⁹⁰⁰ el-Mizzî, a.g.e., c. XXV, s. 540-542; ez-Zehebî, a.g.e., c. XVIII, s. 67

⁹⁰¹ el-Mizzî, a.g.e., c. XXV, s. 542; ez-Zehebî, a.g.e., c. XVIII, s. 67

⁹⁰² el-Mizzî, a.g.e., c. XXV, s. 543

⁹⁰³ el-Mizzî, a.g.e., c. XXV, s. 549; ez-Zehebî, a.g.e., c. XVIII, s. 66

⁹⁰⁴ el-Mizzî, a.g.e., c. XXV, s. 542; ez-Zehebî, a.g.e., c. XVIII, s. 66

⁹⁰⁵ ez-Zehebî, a.g.e., c. XVIII, s. 66

⁹⁰⁶ el-Mizzî, a.g.e., c. XXV, s. 547; ez-Zehebî, a.g.e., c. XVIII, s. 70

⁹⁰⁷ el-Mizzî, a.g.e., c. XI, s. 423; ez-Zehebî, *el-Kâşif*, c. I, s. 459; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, c. VI, s. 166; *Takrîbü’t-Tehzîb*, c. I, s. 251

Abdulazîz b. Muhtâr, Abdulvâris b. Saîd, Mâlik b. Enes, Mansûr b. Ebi'l-Esved ve Ya'kûb b. Abdillâh el-Kummî gibi pekçok âlimden hadîs almıştır.⁹⁰⁸

Kendisinden ise başta el-Buhârî, Müslim ve Ebû Dâvûd olmak üzere, Ebû Ya'lâ Ahmed b. Alî b. el-Müsennâ el-Mevsilî, Ahmed b. Muhammed b. Hanbel, İshâk b. Râhûye, Zekeriyâ b. Yahyâ es-Sâcî, Abdullâh b. Ahmed b. Hanbel, Ebû Zür'a Ubeydullâh b. Abdilkerîm er-Râzî, Alî b. el-Medînî, Ebû Hâtim Muhammed b. İdrîs er-Râzî ve Yahyâ b. Muhammed el-Buhturî gibi birçok âlim hadîs almışlardır.⁹⁰⁹

Yahyâ b. Ma'în, Ebû Zür'a, Ebû Hâtim ve en-Nesâî'nin de aralarında bulunduğu pekçok âlim ittifakla onun sika olduğunu söylemişlerdir.⁹¹⁰

İbn Hacer ise onun sika olduğunu ve hiç kimsenin onu elle tutulur bir hüccetle eleştirmedini söylemiştir.⁹¹¹

Hicrî 234 yılı Ramazan ayında Basra'da vefat etmiştir.⁹¹²

Âlimlerin onun hakkında kullandıkları ifadeler incelendiğinde sika bir râvî olduğu açıkça görülmektedir.

1.1.1.6.3. Câbir b. Abdillâh'dan Gelen Rivâyetlerin İttisâl-İnkıta Açısından Değerlendirilmesi

Erîke hadîsinin, Câbir b. Abdillâh rivâyetinin, Ebû Ya'lâ el-Mevsilî'nin Müsned'inde kaydettiği tarîki burada senedin ittisâli açısından incelenecektir.

Câbir b. Abdillâh, Resûlullâh'ın (s.a.s.) ashâbındandır. Hicretten 16 sene önce doğmuş ve hicrî 78 yılında vefat etmiştir. Hadîsin bu rivâyetini ondan Muhammed b. el-Münkedir el-Kuraşî almıştır ki kendisi tâbiînin büyüklerinden olup hicrî 131 yılında vefat etmiştir. Hicrî 60 yılında doğduğu biliniyorsa Câbir vefat ettiğinde kendisi en az 18 yaşlarındadır. Bu yaş da ondan hadîs dinlemiş ve nakletmiş olmasına yeterlidir.

Bu rivâyeti Muhammed b. el-Münkedir'den Yezîd b. Ebân almış ve Hasan-ı Basrî'ye nakletmiştir. Râvîlerin üçü de akrândır. Nitekim Yezîd hicrî 120'den önce; Hasan-ı Basrî ise

⁹⁰⁸ el-Mizzî, a.g.e., c. XI, s. 423-424; İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. VI, s. 166

⁹⁰⁹ el-Mizzî, a.g.e., c. XI, s. 424; İbn Hacer, a.g.e., c. VI, s. 166

⁹¹⁰ el-Mizzî, a.g.e., c. XI, s. 424; İbn Hacer, a.g.e., c. VI, s. 166

⁹¹¹ İbn Hacer, **Takrîbü't-Tehzîb**, c. I, s. 251

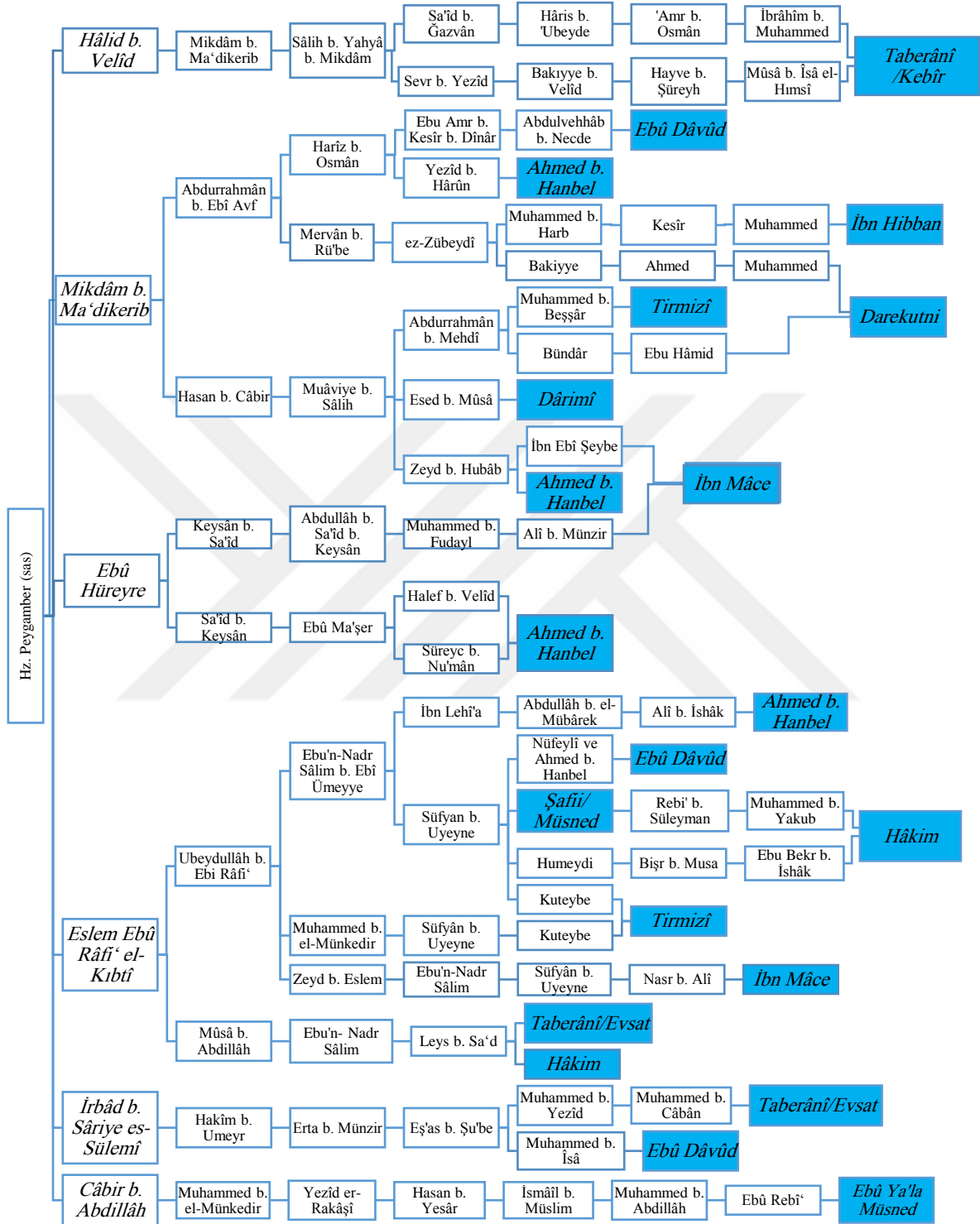
⁹¹² el-Mizzî, a.g.e., c. XI, s. 424; ez-Zehebî, **el-Kâşif**, c. I, s. 459; İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. VI, s. 166; **Takrîbü't-Tehzîb**, c. I, s. 251

110 yılında vefat etmiştir. Aynı asırda yaşamış olmalarına binaen birbirlerini görmemiş olma ihtimalleri pek düşüktür.

Hasan-ı Basrî'den bu hadîsi İsmâîl b. Müslim alıp Muhammed b. Abdillâh el-Ensârî'ye o da Ebû Rebî' Süleymân b. Dâvûd el-'Atekî'ye nakletmiştir. Ebû Ya'la rivâyeti Ebû Rebî'den bizzat dinlemiş ve kayıt altına almıştır. İsmâîl b. Müslim'in vefat tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte tarih inşası ile netleştirmek de zor değildir. Nitekim rivâyeti aldığı Hasan-ı Basrî hicrî 110'da vefat etmiştir. Rivâyeti naklettiği Muhammed b. Abdillâh ise 118 yılında doğmuş ve 215 yılında 97 yaşında vefat etmiştir. Bu da bize İsmâîl'in yaşadığı dönemi bilgisini verir ki kendisi en az hicrî 80-90 ile 150-160 arası yaşamıştır. Hicrî 215 yılında vefat eden Muhammed'den hadîsi alan Ebû Rebî'in vefatı ise hicrî 234'tür.

Sonuç olarak Erîke hadîsinin Câbir b. Abdillâh'tan rivâyet edilen bu tarîki, senedinin ittisâli açısından problemsiz görülmektedir.

1.1.2. Erîke Hadîsinin Bütün Rivâyetlerine Ait Ortak Sened Ağı

1.1.3. Erîke Hadîsinin Senedlerinin Bütün Olarak Değerlendirilmesi

1.1.3.1. Müntehâsına Göre

Hadîs ilmi ulemâsı nezdinde müntehâsına göre hadîs dörde ayrılır. Bunlar Kudsî, Merfû', Mevkûf ve Maktû'dur.⁹¹³

Erîke hadîsinin altı ayrı sahâbîden rivâyet edildiğini tespit etmiştik. Bunlar Ebû Hüreyre (r.a.), Hâlid b. Velîd (r.a.), Mikdâm b. Ma'dikerib (r.a.), Ebû Râfi' (r.a.), 'İrbâd b. Sâriye (r.a.) ve Câbir b. Abdillâh'tır (r.a.).

Hâlid b. Velîd'e nisbet edilen iki rivâyetten biri hariç diğer sahâbîlere nisbet edilen bütün rivâyetlerde bu hadîs 'قال رسول الله... / Resûlullâh şöyle buyurdu...' denilerek nakledilmiştir. Hâlid b. Velîd'e nisbet edilen iki rivâyetten biri yine bu şekilde olup ikincisi 'عن' lafzı ile rivâyet edilmiştir.

Sonuç olarak Hâlid b. Velîd'e nisbet edilen bir rivâyet hükmen merfû', diğer bütün rivâyetler sarâhaten merfû'dur. Dolayısıyla sarâhaten merfû' olan bütün rivâyetler, hükmen merfû' olan tek rivâyete mütâbî' olmakta ve tasrîh etmektedir. Netice itibarıyla Erîke hadîsinin sarâhaten merfû' olduğu açıktır.

1.1.3.2. Sened Sayısına Göre

Erîke hadîsinin bütün rivâyetlerinin bir arada bulunduğu yukarıdaki tabloya bakıldığında da anlaşılacağı üzere, bu hadîs ilk tabakadan beri en az altı kişi tarafından rivâyet edilmiştir. Râvîler her tabakada artmıştır. Dolayısıyla bu hadîs, hadîs ulemâsına göre mütevatir seviyesine çıkmamış olmakla birlikte 'meşhûr' hadîs olmaktadır.

Söz konusu hadîs fıkıh ulemâsına göre de meşhûr hadîstir. Nitekim ilk tabakada altı râvî tarafından rivâyet edilmiş daha sonraları şöret bulmuştur. Binaenaleyh bu hadîs Hanefîlere göre 'tuma'nîne' ifade ettiği için inkâr eden, dalâlet ile ittihâm edilir.⁹¹⁴ Bunun gibi hadîslerle amel vaciptir.

⁹¹³ Coşkun, a.g.e., s. 176

⁹¹⁴ eş-Şâfi Nizâmuddîn Ebû 'Alî Ahmed b. Muhammed b. İshâk, **Usûlu's-Şâfi**, (thk. 'Abdullâh Muhammed el-Halîlî), 1. Baskı, Beyrut, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2003, s. 171; Zekiyyüddîn Şa'bân, **İslâm Hukuk İlminin Esasları (Usûlü'l-Fıkh)**, (trc. İbrahim Kâfi Dönmez), 11. Baskı, Ankara, TDV Yayınları, 2009, s.

1.1.3.3. İsnâdın Sıhhatine Göre

Erîke hadîsinin **Ebû Hüreyre (r.a.) rivâyetine** baktığımızda gerek İbn Mâce'nin gerekse Ahmed b. Hanbel'in iki tarîkinin de râvîleri, iki kişi dışında tamamı sikadır. İki kişiden biri olan İbn Mâce'nin râvîsi Abdullâh b. Saîd b. Keysân hakkında hadîste *kalb* gerekçesi ile zayıf olduğu söylenmiş ancak ondan hadîs alınmaya devam edilmiştir. Diğer yandan Erîke hadîsinin bu tarîki diğer tarîklerine kıyas edildiğinde ne senedinde ne de metninde herhangi bir kalb olmadığı görülmektedir. İkinci râvî olan Ahmed b. Hanbel'in râvîsi Ebû Ma'ser ise ömrünün sonlarında *ihtilât* ile nitelenmiş ve zayıf sayılmıştır. Yine hadîsin diğer tarîklerine kıyas edildiğinde bu tarîkte herhangi bir muhtalat durumunun olmadığı ortadadır. Ayrıca Ebû Ma'ser'den bu rivâyeti Süreyc b. Nu'mân ve Halef b. Velîd'in ikisi de hadîs meclisinde semâ' yoluyla almışlardır. Bu da, bu rivâyeti aldıklarında henüz bir ihtilât durumunun olmadığını gösteriyor. Binaenaleyh Ahmed b. Hanbel de dâhil olmak üzere tarîklerdeki râvîlerin ekserîsi aynı zamanda fakihtir. Bu da demek oluyor ki adâlet ve zabt sahibi râvîler, hadîsin anlamını, sübûtu ve delâletini bilerek rivâyet etmişlerdir. Buna senedlerin muttasıl olduğu, bu hadîsin âdid ve şâhidlerinin bulunduğu ve senedlerde şüzûz olmadığı da eklenince hadîsin, senedi yönünden sahîh olduğu anlaşılmaktadır.

Hadîsin **Hâlid b. Velîd (r.a.) rivâyetinin** iki tarîki de Taberânî'nin *el-Mu'cemü'l-Kebîr*'inde bulunmaktadır. İkinci tarîkinde bulunan Mûsâ b. İsâ b. Münzir hakkında İmâm en-Nesâî'nin müfesser olmaksızın '*ondan bir şey rivâyet etmem, o sika değildir*' dediği rivâyet edilmiştir. Birinci tarîkindeki râvîler cerhedilmemiş olup senedi –yukarıda zikredilen tespitler de dikkate alındığında- sahîhtir. Birinci tarîk, ikinci tarîke şâhid niteliğindedir.

Mikdâm b. Ma'dikerib (r.a.) rivâyeti ise yedi kaynakta kaydedilmiştir. Râvîlerin tamamı sika veya sebt olup herhangi bir kusurla cerhedilmemişlerdir. Hatta râvîlerin çoğunluğu hem fakih hem de hadîs ilimlerinde hâfız ve hüccet olarak meşhûrdurlar. Buna senedlerin muttasıl olduğu da eklenince Erîke hadîsinin bu rivâyetlerinin tamamı sened açısından sahîhtir.

Ebû Râfi' (r.a.) rivâyetinin on iki ayrı tarîki; üçü *Hakîm'in el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*'inde, ikisi Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde, ikisi Tirmîzi *el-Câmi'u's-Sahîh*'inde, ikisi İmâm Şâfiî'nin *Müsned*'inde, biri Edû Dâvûd'un *Sünen*'inde ve biri de Taberânî'nin *el-Mu'cemü'l-Kebîr*'inde olmak üzere toplam yedi eserde bulunmaktadır.

Burada Tirmizî'nin rivâyeti tek metin ve iki senedden oluştuğu için iki ayrı rivâyet şeklinde incelenmiştir.

Bu rivâyetin tüm tarîklerindeki bütün râvîler yukarıdaki incelemelerde de görüldüğü gibi sikadır. Cerh-ta'dîl âlimlerinin, onların çoğu hakkındaki değerlendirmeleri ta'dîl'in de ötesinde bizzat övme niteliğindedir.

Birbirlerine aykırı rivâyetleri bulunmayan ve tamamı sika olan bu râvîlerin rivâyet ettiği Erîke hadîsinin söz konusu Ebû Râfi' kanalıyla gelen tarîklerinin, sened açısından tamamının inceleme neticesinde sahîh olduğu ortaya çıkmaktadır.

Hadîsin '**İrbâd b. Sâriye es-Sülemî (r.a.) rivâyetine** gelince, Ebû Dâvûd'un *Sünen*'i ve Taberânî'nin *el-Mu'cemü'l-Evsat*'ı olmak üzere iki eserde bulunmaktadır. Ebû Dâvûd'un bütün râvîleri sika olup sened muttasıldır. Dolayısıyla rivâyetin bu tarîki sened açısından sahîhtir.

Taberânî'nin tarîki ise daha önce de değinildiği gibi iki râvîden dolayı sened itibariyle zayıftır. Nitekim senette Muhammed b. Yezîd el-Müstemlî ve Muhammed b. Câbân bulunmaktadır. Muhammed b. Yezîd sika râvîlerden hadîs çaldığı ve hadîs uydurduğu gerekçesiyle metrûku'l-hadîs kabul edilmektedir. Kendisinden rivâyet eden Muhammed b. Câbân ise mechûlü'l-ayn'dır. Dolayısıyla incelen rivâyetin bu tarîkinin zayıf olduğu ortaya çıkmaktadır.

Câbir b. Abdillâh (r.a.) rivâyeti ise tek tarîk ile Ebû Ya'lâ el-Mevsîlî'nin *Müsnedi*'nde bulunmaktadır. Rivâyetin senedinde bulunan Yezîd b. Ebân'ı hıfzının zayıflığı sebebiyle taz'îf edenler olmakla birlikte onun adâletini kabul edip hadîs rivâyet edenler çoğunluktadır.

İsmâîl b. Müslim'i ise yine aynı şekilde ihtilât sebebiyle eleştirenler olmakla birlikte ta'dîl edenler de çoktur. Bu hadîsi sika bir râvî olan Muhammed b. Abdillâh, İsmâîl'den, o da Hasan-ı Basrî'den dinlemiştir. Muhammed b. Abdillâh, rivâyetin ardından İsmâîl'in kendisine şöyle dediğini de eklemektedir; '*Bu hadîsi Amr b. 'Ubeyd'e de naklettim ama o, 'Hasan'dan bu rivâyeti Câbir kanalıyla bilmiyoruz' dedi. Bunun üzerine 'o vakit buyur gidip Hasan'a soralım' dedim. Gidip sorduk ve Hasan bize 'Yezîd er-Rakâşî bana Muhammed b.*

el-Münkedir'den o da Câbir'den rivâyet etti' dedi'.⁹¹⁵ Netice itibariyle senedinde farklı özelliklerden eleştirilen iki râvî bulunmakla birlikte bu râvîlerin özellikle de bu hadîs noktasında yapılan eleştirilerden uzak olduğu yapılan incelemelerde ortaya çıkmaktadır. Ayrıca senedinin muttasıl olduğu ve diğer sahâbîlerden rivâyet edilen tarîklerin şahid olduğu da dikkate alındığında hadîsin Câbir b. Abdillâh tarîkinin sened açısından sahîh olduğu ortaya çıkmaktadır.

Sonuç olarak incelediğimiz hadîs altı sahâbîden birçok tarîkle rivâyet edilmiştir. Sened tenkîdi yaptığımız bu hadîs, Resûlullâh'ın (s.a.s.) ashâbından altı kişi tarafından rivâyet edilmiştir. Bulardan Ebû Hüreyre ve Câbir b. Abdillâh hem sahâbenin önde gelenleri olup hem de Resûlullâh'tan en çok hadîs rivâyet eden muksirûndandırlar. Diğer bir sahâbî olan Hâlid b. Velîd'in ise hem sahâbe arasındaki konumu hem de İslâm tarihindeki yeri herkesçe bilinmektedir. Bu altı sahâbîden yapılan rivâyetlerin ileriki zamanlarda çoğalan tarîklerini, iki-üç kişi haricinde büyük çoğunluğunu sika ve sebt râvîler oluşturmaktadır. Binaenaleyh bu tarîklerin ekserisi muttasıldır. Bazı tarîklerdeki râvîlerin zayıflığı ve bazı tarîklerdeki hoca-talebe arasında ittisâlin muğlaklığı gibi problemlerden doğabilecek sıhhat endişesi ise diğer tarîklerin mütabaatıyla ortadan kalkmaktadır.

İncelediğimiz hadîsin tüm rivâyetlerin birbirini desteklemesi neticesinde adâlet ve zabt sahibi râvîler tarafından, muttasıl bir senedle ve şaz olmayarak rivâyet olunduğu ortaya çıkmaktadır.

Bu aşamada sahîh hadîsin beş şartından dördünü hâiz olan hadîsin muallel yani gizli bir kusurunun olup olmadığı ise metin tenkîdi neticesinde tespit edilecektir.

⁹¹⁵ Ebû Ya'lâ Ahmed b. Alî el-Mevsîlî, **Müsned**, (Thk. Hüseyin Selîm Esed), 1. Baskı, Dımeşk: Dâru'l-Me'mûn li't-Türâs, 1984, c. III, s. 346

2. İKİNCİ BÖLÜM

2.1. Erîke Hadîsinin Metin Tenkîdi

2.1.1. Erîke Hadîsinin Bütün Rivâyetleri

Metin tenkîdi yapılacak olan Erîke hadîsinin öncelikle tespit edilen rivâyetleri bir araya toplanacaktır. Nitekim ilgili rivâyet çeşitli hadîs kaynaklarında ve birbirinden farklı lafızlarla zikredilmiştir. Bu farklılığın sebepleri arasında râvîlerin algılama ve anlama kapasitelerinin farklı olması, manayla rivâyet olgusu, takti' ve ihtisâr gibi tasarrufların bulunması ve rivâyet ortamının getirdiği birtakım olumsuzluklar sayılabilir. Hadîs sahâbeden altı kişi tarafından nakledilmiştir. Hadîsin metninin tahlîl edilebilmesi için her birinden gelen metinlerin rivâyet farklılıklarıyla birlikte bir arada görülmesi gerekmektedir. Bu sebeple hadîsin tespit edilen metinleri birer birer incelenecektir.

2.1.1.1. Ebû Hüreyre'den Gelen Rivâyetler

2.1.1.1.1. Ebû Hüreyre'den Gelen Rivâyetlerin Tamamı

1. İbn Mâce

حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْمُنْذِرِ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْفُضَيْلِ حَدَّثَنَا الْمُقْبِرِيُّ عَنْ جَدِّهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: لَا أَعْرِفَنَّ مَا يُحَدَّثُ أَحَدُكُمْ عَنِّي الْحَدِيثُ وَهُوَ مُتَكَيٌّ عَلَيَّ أَرِيكَتِهِ فَيَقُولُ إِفْرَأُ قُرْآنًا

مَا قِيلَ مِنْ قَوْلٍ حَسَنٍ فَأَنَا قُلْتُهُ.⁹¹⁶

... Ebû Hüreyre'den (r.a.) Rasûlullâh'ın (s.a.s.) şöyle buyurduğu rivâyet edilmiştir: 'Sizden birinin, kendisine benden bir hadîs söylendiğinde koltuğuna yaslanmış bir şekilde ' (bana) Kur'ân oku' (hadîsi umursamadan) dediğini bilmeyeyim. Söylenen güzel sözleri ben söylemişimdir'.

⁹¹⁶ İbn Mâce, İftitâhu'l-Kitâb, 2 (I, 9)

2. Ahmed b. Hanbel 1. rivâyet

حَدَّثَنَا خَلْفٌ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو مَعْشَرٍ عَنْ سَعِيدٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

لَا أَعْرِفَنَّ أَحَدًا مِنْكُمْ أَنَاهُ عَنِّي حَدِيثٌ وَهُوَ مُتَكِيٌّ فِي أَرِيكْتِهِ فَيَقُولُ اتْلُوا عَلَيَّ بِهِ قُرْآنًا مَا جَاءَكُمْ عَنِّي مِنْ خَيْرٍ فُلْتُهُ أَوْ لَمْ أَقُلْهُ فَإِنَّا أَقُولُهُ وَمَا أَنَا كُمْ عَنِّي مِنْ شَرِّ فَإِنَّا لَا أَقُولُ الشَّرَّ.⁹¹⁷

... Ebû Hüreyre'den (r.a.) rivâyet edildiğine göre Rasûlullâh (s.a.s.) şöyle buyurdu: 'Sizden birine benim hadîsim ulaştığında, koltuğuna kurulmuş olarak 'Bana Hadîs yerine Kur'ân okuyun' dediğini bilmeyeyim. Size, benim söylediğim ya da söylemediğim bir hayır ulaşırsa (bilin ki) onu ben söylerim/onaylarım. Fakat size benden şer ulaşırsa (bilin ki) ben şerri söylemem'.

3. Ahmed b. Hanbel 2. rivâyet

حَدَّثَنَا سُرَيْجٌ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو مَعْشَرٍ عَنْ سَعِيدٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

لَأَعْرِفَنَّ أَحَدًا مِنْكُمْ أَنَاهُ عَنِّي حَدِيثٌ وَهُوَ مُتَكِيٌّ فِي أَرِيكْتِهِ فَيَقُولُ اتْلُوا بِهِ عَلَيَّ قُرْآنًا مَا جَاءَكُمْ عَنِّي مِنْ خَيْرٍ فُلْتُهُ أَوْ لَمْ أَقُلْهُ فَإِنَّا أَقُولُ وَمَا أَنَا كُمْ مِنْ شَرِّ فَإِنِّي لَا أَقُولُ الشَّرَّ.⁹¹⁸

... Ebû Hüreyre'den (r.a.) rivâyet edildiğine göre Rasûlullâh (s.a.s.) şöyle buyurdu: 'Sizden birine benim hadîsim ulaştığında, koltuğuna kurulmuş olarak 'Bana onun (hadîs) yerine Kur'ân okuyun' diyeceğini çok iyi biliyorum. Size, benim söylediğim ya da söylemediğim bir hayır ulaşırsa (bilin ki) onu ben söylerim/onaylarım. Fakat size benden şerr (sayılacak) ulaşırsa (bilin ki) ben şerri söylemem'.

2.1.1.1.2. Ebû Hüreyre'den Gelen Rivâyetlerin Asgarî Müstereği ve Bütünleştirilmesi

Ebû Hüreyre'den rivâyet edilen bu üç rivâyetten de anlaşılacağı üzere Ebû Hüreyre, birilerine birşeyler anlatırken bu hadîsi de zikretmiştir. Bunlardan ilk ikisi, mânen aynı olmakla birlikte, birkaç kelimenin müradifinin kullanılması dışında lafzen de aynıdır.

⁹¹⁷ Ahmed b. Hanbel, **el-Müsned**, (Thk. Şu'ayb el-Arnâvût vd.), 2. Baskı, yy.: Müessesetü'r-Risâle, h. 1420, c. XIV, s. 400

⁹¹⁸ Ahmed b. Hanbel, **el-Müsned**, c. XVI, s. 188-189

Dolayısıyla tarîkleri farklı olsa da rivâyet tektir. Hadîsin birinci kısmında ‘koltuğuna yaslanmış, kendisine ulaşan hadîsi reddedip Kur’ân ile yetinen adamın tasvîri ve Resûlullâh’ın (s.a.s.) müminleri bu halden tahzîri; ikinci kısmında ise Resûlullâh’ın (s.a.s.) hayrı emredip şerri emretmediği bulunmaktadır.

Ebû Hüreyre’den rivâyet edilen üçüncü tarîk ise tek fark ile yukarıdaki durumla aynıdır. O fark ise şudur; ilk iki tarîkte bulunan ‘Sizden birinin, kendisine benden bir hadîs söylendiğinde koltuğuna yaslanmış bir şekilde ‘*bana Kur’ân oku*’ dediğini bilmeyeyim’ cümlesinin son kısmıdır. Nitekim üçüncü, yani Ahmed b. Hanbel’in ikinci rivâyetinde o kısım ‘Sizden birine benim hadîsim ulaştığında, koltuğuna kurulmuş olarak ‘*Bana hadîs yerine Kur’ân okuyun*’ diyeceğini çok iyi biliyorum’ şeklindedir. Bu durumda iki seçenek ortaya çıkmaktadır. Ya Resûlullâh (s.a.s.) iki ayrı yerde ve bu iki farklı şekilde hadîsi zikretti ya da bu üçüncü tarîk rivâyet aşamasında evrildi.

Hadîse bütüncül bir nazarla baktığımızda ikincisi daha doğru gözükmektedir. Çünkü hadîsin evrilmiş olma ihtimaline delil olabilecek iki husus mevcuttur. Bunlardan birincisi; hadîsin bu iki tarîki de Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’inde bulunmaktadır. *Müsned*’de bulunan hadîsin iki rivâyetinin de senedlerinde, Ahmed b. Hanbel’in hocalarına kadar aynı râvîler, aynı silsile ile bulunmaktadır. Sadece Ahmed b. Hanbel’in hocalarında durum farklılaşmıştır. Senedin baştan sona tek tarîkle gelmesi ve metnin ise çok küçük bir değişiklik ile iki farklı şekilde nakledilmesi hadîsin rivâyet aşamasında evrilmiş olabildiğini göstermektedir.

İkinci esas olan o küçük değişikliğe gelince; bu hadîs Resûlullâh’ın (s.a.s.) ağzından çıktığı anda yazılmamış aksine yazılmak için bir süre râvî’den râvî’ye intikal etmiştir. Dolayısıyla nakil esnasında bir râvînin ufak bir dikkatsizliği, imla meclisinde râvînin hocayı veya müstemliyi tam duymaması veyahut yazarken bir imla hatası yapmış olması muhtemeldir. Nitekim hadîsin manasına hiçbir kusur getirmeyen bu değişiklik sadece lafızda olup şu şekildedir;

Ebû Hüreyre’den gelen diğer rivâyetlerde lafız ‘*لَا أَعْرِفَنَّ*’ (bilmeyeyim) şeklinde iken son rivâyette ‘*لَأَعْرِفَنَّ*’ (kesinlikle biliyorum) şeklindedir. Açıkça görülüyor ki ya rivâyet esnasında hadîsi nakleden râvî ‘*لَا*’ yı bir elif miktarı çekmesi gerekirken çekmeyip medd-i tabî’yi yapmadı diğer râvî de öyle duyup hıfzetti ya da imla esnasında râvî yine aynı ‘*لَا*’ nın

önündeki elifi dalgınlıktan yazmadı. Bunların hepsi mümkündür. Hatta tahlil ve tespiti yapılan ikincisi yani rivâyet asrında bu şekilde evrildiği ihtimalinin yanında, ilki yani Resûlullâh'ın (s.a.s.) bunu iki ayrı yerde iki farklı şekilde buyurmuş olmaları ihtimali az da olsa vardır.

Netice itibarıyla ikinci ihtimalin doğruluğunu varsayarsak Ebû Hüreyre'den gelen rivâyet şu şekilde olmaktadır;

... Ebû Hüreyre'den (r.a.) rivâyet edildiğine göre Rasûlullâh (s.a.s.) şöyle buyurdu: 'Sizden birine hadîsim ulaştığında, koltuğuna kurulmuş olarak *'Bana Hadîs yerine Kur'ân okuyun'* dediğini bilmeyeyim. Size, benim söylediğim ya da söylemediğim bir hayır ulaşırsa (bilin ki) onu ben söylerim/onaylarım. Fakat size benden şer ulaşırsa (bilin ki) ben şerri söylemem'.

2.1.1.2. Hâlid b. Velîd'den Gelen Rivâyetler

2.1.1.2.1. Hâlid b. Velîd'den Gelen Rivâyetlerin Tamamı

1. Taberânî/el-Mu'cemü'l-Kebîr 1. rivâyet

حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ عَزْرٍ ثَنَا عَمْرُو بْنُ عُثْمَانَ ثَنَا الْحَارِثُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ سَمِعْتُ سَعِيدَ بْنَ عَزْوَانَ يُحَدِّثُ عَنْ صَالِحِ بْنِ يَحْيَى بْنِ الْمُقْدَامِ عَنْ جَدِّهِ عَنْ خَالِدِ بْنِ الْوَلِيدِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَلَا لَا يَقُولُ رَجُلٌ مُتَكِيًّا عَلَى أَرِيكْتِهِ مَا وَجَدْنَا فِي كِتَابِ اللَّهِ مِنْ حَلَالٍ أَحْلَلْنَاهُ وَمَا وَجَدْنَا فِي كِتَابِ اللَّهِ مِنْ حَرَامٍ حَرَّمْنَاهُ أَلَا وَإِنِّي أَحْرَمُ عَلَيْكُمْ أَمْوَالَ الْمُعَاهِدِينَ.⁹¹⁹

... Hâlid b. Velîd'den (r.a.) rivâyet edildiğine göre Rasûlullâh (s.a.s.) şöyle buyurdu: 'Dikkat edin! Bir kişi koltuğuna yaslanıp da şöyle demesin: *'Biz Allah'ın kitabında helal bulduklarımızı helal, haram bulduklarımızı haram sayarız'*. Dikkat edin! Muhakkak ki ben kendilerine emân verilenlerin mallarını size haram kılıyorum'.

2. Taberânî/el-Mu'cemü'l-Kebîr 2. rivâyet

حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ عَيْسَى بْنِ الْمُنْدَرِ الْحِمَصِيُّ ثَنَا حَبِوَةُ بْنُ شَرِيحٍ ثَنَا بَقِيَّةُ بْنُ الْوَلِيدِ عَنْ ثَوْرِ بْنِ يَزِيدَ عَنْ صَالِحِ بْنِ يَحْيَى بْنِ الْمُقْدَامِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ أَنَّهُ سَمِعَ خَالِدَ بْنَ الْوَلِيدِ يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

⁹¹⁹ et-Taberânî, a.g.e., c. IV, s. 111

يَا خَالِدُ أَدِّنْ فِي النَّاسِ الصَّلَاةَ جَامِعَةً لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ إِلَّا نَفْسٌ مُسَلِّمَةٌ ثُمَّ خَرَجَ فَصَلَّى بِالْهَاجِرَةِ ثُمَّ قَامَ فِي
النَّاسِ فَقَالَ مَا أَحَلُّ أَمْوَالَ الْمُعَاهِدِينَ بِغَيْرِ حَقِّهَا عَسَى الرَّجُلُ مِنْكُمْ أَنْ يَقُولَ وَهُوَ مُتَّكِيٌّ عَلَى أُرْيَكْتِهِ مَا
وَجَدْنَا فِي كِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ مِنْ حَلَالٍ أَحَلَّلْنَاهُ وَمَا وَجَدْنَا مِنْ حَرَامٍ حَرَّمْنَاهُ وَإِنِّي أَحْرَمُ عَلَيْكُمْ أَمْوَالَ
الْمُعَاهِدِينَ بِغَيْرِ حَقِّهَا.⁹²⁰

... Mikdâm, Hâlid b. Velîd'in Rasûlullâh'tan (s.a.s.) şu haberi naklettiğini işittiğini rivâyet etmektedir: Resûlullâh; 'Ey Hâlid! İnsanlara cemaatle namaz kılınacağını ve Cennete ancak Müslüman kişinin girebileceğini haber ver' dedi. Sonra çıktı insanlara öğle namazını kıldırdı ve insanlara hitap etmek için ayağa kalktı ve şöyle dedi; 'kendisine emân verilenlerin haksız yere alınan mallarını helal kılmıyorum. Belki sizden bir kişi koltuğuna yaslanmış bir şekilde şöyle söyleyebilir: *'Biz Allah'ın Kitabında helal bulduklarımızı helal, haram bulduklarımızı haram sayarız'*. Muhakkak ki ben kendisine emân verilenlerin haksız yere alınan mallarını size haram kılıyorum'.

2.1.1.2.2. Hâlid b. Velîd'den Gelen Rivâyetlerin Asgarî Müştereği ve Bütünleştirilmesi

Hâlid b. Velîd'den gelen iki rivâyetin ikisi de Taberânî'nin el-Mu'cemü'l-Kebîr'inde bulunmaktadır. Bu iki rivâyet Sâlih b. Yahyâ b. Mikdâm'a kadar tek tarikle gelmiş ondan sonra ikiye ayrılmıştır ve ikisi de Taberânî tarafından tahrîc edilmiştir. İki rivâyet metin itibarıyla aynı olup sadece ikincisinde hadîsin söylendiği ortam rivâyete eklenerek nakledilmiştir. Dolayısıyla ilk rivâyet hadîsin asgarî müşteregini ikincisi ise bütünü teşkil etmektedir. Netice itibarıyla hadîsin bütün olarak şekli şöyledir;

... Mikdâm, Hâlid b. Velîd'in Rasûlullâh'tan (s.a.s.) şu haberi naklettiğini işittiğini rivâyet etmektedir: Resûlullâh; 'Ey Hâlid! İnsanlara cemaatle namaz kılınacağını ve Cennete ancak Müslüman kişinin girebileceğini haber ver' dedi. Sonra çıktı insanlara öğle namazını kıldırdı ve ayağa kalktı (insanlara hitaben) şöyle dedi; 'kendisine emân verilenlerin haksız yere alınan mallarını helal kılmıyorum. Belki sizden bir kişi koltuğuna yaslanmış bir şekilde şöyle söyleyebilir: *'Biz Allah'ın Kitabında helal bulduklarımızı helal, haram bulduklarımızı*

⁹²⁰ et-Taberânî, a.g.e., c. IV, s. 111

haram sayarız’. Muhakkak ki ben kendisine emân verilenlerin haksız yere alınan mallarını size haram kılıyorum’.

2.1.1.3. Mikdâm b. Ma‘dikerib’ten Gelen Rivâyetler

2.1.1.3.1. Mikdâm b. Ma‘dikerib’ten Gelen Rivâyetlerin Tamamı

1. Ebû Dâvûd

حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ بْنُ نَجْدَةَ حَدَّثَنَا أَبُو عَمْرٍو بْنُ كَثِيرٍ بْنُ دِينَارٍ عَنْ حَرِيْرِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي عَوْفٍ عَنِ الْمِقْدَامِ بْنِ مَعْدِيكَرِبٍ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: أَلَا إِنِّي أُوتَيْتُ الْكِتَابَ وَمِثْلَهُ مَعَهُ أَلَا يُوشِكُ رَجُلٌ شَبَعَانُ عَلَى أَرِيكَتِهِ يَقُولُ عَلَيْكُمْ بِهَذَا الْقُرْآنِ فَمَا وَجَدْتُمْ فِيهِ مِنْ حَلَالٍ فَأَحْلُوهُ وَمَا وَجَدْتُمْ فِيهِ مِنْ حَرَامٍ فَحَرِّمُوهُ أَلَا لَا يَحِلُّ لَكُمْ لَحْمُ الْحِمَارِ الْأَهْلِيِّ وَلَا كُلُّ ذِي نَابٍ مِنَ السَّبْعِ وَلَا لُقْطَةٌ مُعَاهِدٍ إِلَّا أَنْ يَسْتَعْنِيَ عَنْهَا صَاحِبُهَا وَمَنْ نَزَلَ بِقَوْمٍ فَعَلَيْهِمْ أَنْ يَقْرُوهُ فَإِنْ لَمْ يَقْرُوهُ فَلَهُ أَنْ يُعَقِبَهُمْ بِمِثْلِ قِرَاةٍ.⁹²¹

... Mikdâm b. Ma‘dikerib’ten rivâyet edildiğine göre Rasûlullâh (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: ‘Şunu iyi biliniz ki bana Kur’ân-ı Kerim ile birlikte (onun bir) benzeri de verilmiştir. Dikkatli olun! Koltuğuna kurulan, karnı tok bir adamın size: ‘(Sadece) Kur’ân’a sarılın, onda bulduğunuz helâlî helal, haramı da haram kabul ediniz (yeter)’ diyeceği (günler) yakındır. Şunu iyi biliniz ki ehlî eşek eti, yırtıcılardan (hayvanlar) köpek dişli olanlar ve anlaşmalı gayr-i müslimlerin kaybettiği mallar size helal değildir. Ancak sahibinin kendisine ihtiyaç duymadığı (almadığı) yitik mallar bu hükmün dışındadır. Kim bir kavme misafir olursa o kavmin onu ağırlaması gerekir. Eğer ağırlamazlarsa, o misafirler de onları ağırlamanın benzeri ile cezalandırabilir’.

2. Ahmed b. Hanbel 1. Rivâyet

حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ قَالَ أَخْبَرَنَا حَرِيْرٌ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي عَوْفٍ الْجُرَشِيِّ عَنِ الْمِقْدَامِ بْنِ مَعْدِي كَرِبَ الْكِنْدِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَلَا إِنِّي أُوتَيْتُ الْكِتَابَ وَمِثْلَهُ مَعَهُ أَلَا إِنِّي أُوتَيْتُ

⁹²¹ Ebû Dâvûd, *Sünnet*, 6 (IV, 328)

الْقُرْآنَ وَمِثْلَهُ مَعَهُ لَا يُوشِكُ رَجُلٌ يَنْتَهِي شَبَعَانًا عَلَى أُرْيَكْتِهِ يَقُولُ عَلَيْكُمْ بِالْقُرْآنِ فَمَا وَجَدْتُمْ فِيهِ مِنْ حَلَالٍ فَأَحْلُوهُ وَمَا وَجَدْتُمْ فِيهِ مِنْ حَرَامٍ فَحَرِّمُوهُ إِلَّا لَا يَحِلُّ لَكُمْ حَمُّ الْحِمَارِ الْأَهْلِيِّ وَلَا كُلُّ ذِي نَابٍ مِنَ السَّبَاعِ إِلَّا وَلَا لِقِطَّةٍ مِنْ مَالٍ مُعَاهَدٍ إِلَّا أَنْ يَسْتَعْنِيَ عَنْهَا صَاحِبُهَا وَمَنْ نَزَلَ بِقَوْمٍ فَعَلَيْهِمْ أَنْ يَقْرُوهُمْ فَإِنْ لَمْ يَقْرُوهُمْ فَلَهُمْ أَنْ يُعْقِبُوهُمْ بِمِثْلِ قِرَائِهِمْ.⁹²²

... Mikdâm b. Ma'dikerib'ten rivâyet edildiğine göre Rasûlullâh (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: 'Şunu iyi biliniz ki bana Kur'ân-ı Kerim ile birlikte (onun bir) benzeri (Sünnet) de verilmiştir. Dikkatli olun! Koltuğuna kurulan, karnı tok bir adamın size: '(Sadece) Kur'ân'a sarılın, onda bulduğunuz helâli helâl, haramı da haram kabul ediniz (yeter)' diyeceği (günler) yakındır. Şunu iyi biliniz ki ehlî eşek eti, yırtıcılardan (hayvanlar) köpek dişli olanlar ve anlaşmalı gayr-i müslimlerin kaybettiği mallar size helal değildir. Ancak sahibinin kendisine ihtiyaç duymadığı için almadığı yitik mallar bu hükmün dışındadır. Bir grup bir kavme misafir olursa o kavmin onları ağırlaması gerekir. Eğer ağırlamazlarsa, o misafirler de onları ağırlamanın benzeri ile cezalandırabilir'.

3. Ahmed b. Hanbel 2. Rivâyet

حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ وَزَيْدُ بْنُ حُبَابٍ قَالَا حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ بْنُ صَالِحٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ جَابِرٍ قَالَ زَيْدٌ فِي حَدِيثِهِ حَدَّثَنِي الْحَسَنُ بْنُ جَابِرٍ قَالَ سَمِعْتُ الْمُقَدَّمِ بْنِ مَعْدِي كَرِبَ يَقُولُ حَرَّمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ حَيْبَرَ أَشْيَاءَ ثُمَّ قَالَ: يُوشِكُ أَحَدُكُمْ أَنْ يُكْذِبَنِي وَهُوَ مُتَّكِيٌّ عَلَى أُرْيَكْتِهِ يُحَدِّثُ بِحَدِيثِي فَيَقُولُ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ كِتَابُ اللَّهِ فَمَا وَجَدْنَا فِيهِ مِنْ حَلَالٍ اسْتَحْلَلْنَاهُ وَمَا وَجَدْنَا فِيهِ مِنْ حَرَامٍ حَرَّمْنَاهُ إِلَّا وَإِنَّ مَا حَرَّمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلُ مَا حَرَّمَ اللَّهُ.⁹²³

... Mikdâm b. Ma'dikerib'den rivâyet edildiğine göre: 'Hayber'in fethi günü, Resûlullâh (s.a.s.) birçok şeyi haram kıldı ve şöyle buyurdu: '(İleride) sizden birine, benim hadîsim ulaştığında, o koltuğuna kurulmuş olarak; 'Bizimle sizin aranızda Allah'ın Kitab'ı vardır; (sadece) onda bulduğumuz helâli helâl ve haramı da haram kabul ederiz' diyerek

⁹²² Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, c. XXVIII, s. 410-411

⁹²³ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, c. XXVIII, s. 429

neredeysi beni yalanlayacaktır. Dikkat edin! Allah Rasûlü'nün haram kıldığı şeyler, Allah'ın haram kıldığı şeyler gibidir'.

4. İbn Hibbân

أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْفَضْلِ الْكَلَاعِيُّ بِحِمْصَ حَدَّثَنَا كَثِيرُ بْنُ عَبْدِ الْمَدْحِجِيِّ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ حَرْبٍ عَنِ الزُّبَيْدِيِّ عَنِ مَرْوَانَ بْنِ رُوْبَةَ عَنِ ابْنِ أَبِي عَوْفٍ عَنِ الْمُقَدَّامِ بْنِ مَعْدِيكَرِبٍ عَنِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: إِنِّي أُوتِيتُ الْكِتَابَ وَمَا يَعْدِلُهُ يُوْشِكُ شَبْعَانَ عَلَى أَرِيكَتِهِ أَنْ يَقُولَ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ هَذَا الْكِتَابُ فَمَا كَانَ فِيهِ مِنْ حَلَالٍ أَحَلَّلْنَاهُ وَمَا كَانَ فِيهِ مِنْ حَرَامٍ حَرَّمْنَاهُ إِلَّا وَإِنَّهُ لَيْسَ كَذَلِكَ.⁹²⁴

... Mikdâm b. Ma'dikerib'ten rivâyet edildiğine göre Rasûlullâh (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: 'Bana Kitâb ve onunla birlikte ona denk olan (Sünnet) verildi. (Gelecekte) karnı tok biri koltuğuna kurulup diyecek ki: 'Benimle sizin aranızda bu kitap (Kur'an) vardır; (sadece) onda bulunan helâli helâl ve haramı da haram kabul ederiz'. Dikkat edin! Bu, böyle değildir.

5. Dârekutnî 1. rivâyet

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سُلَيْمَانَ النُّعْمَانِيُّ نَا أَبُو عُتْبَةَ أَحْمَدُ بْنُ الْفَرَجِ نَا بَقِيَّةُ نَا الزُّبَيْدِيُّ عَنِ مَرْوَانَ بْنِ رُوْبَةَ عَنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي عَوْفٍ الْجُرَشِيِّ عَنِ الْمُقَدَّامِ بْنِ مَعْدِيكَرِبٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِنِّي قَدْ أُوتِيتُ الْكِتَابَ وَمَا يَعْدِلُهُ يُوْشِكُ شَبْعَانَ عَلَى أَرِيكَتِهِ يَقُولُ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ الْكِتَابُ فَمَا كَانَ فِيهِ مِنْ حَلَالٍ أَحَلَّلْنَاهُ وَمَا كَانَ فِيهِ مِنْ حَرَامٍ حَرَّمْنَاهُ وَإِنَّهُ لَيْسَ كَذَلِكَ لَا يَحِلُّ أَكْلُ كُلِّ ذِي نَابٍ مِنَ السَّبَاعِ وَلَا الْحِمَارِ الْأَهْلِيِّ وَلَا اللَّقْطَةِ مِنْ مَالٍ مُعَاهَدٍ إِلَّا أَنْ يَسْتَعْنِيَ عَنْهَا وَأَيُّمَا رَجُلٍ ضَافَ قَوْمًا فَلَمْ يَقْرَأْهُ فَإِنَّ لَهُ أَنْ يُغْصِبَهُمْ بِمِثْلِ قَرَاه.⁹²⁵

... Mikdâm b. Ma'dikerib'ten rivâyet edildiğine göre Rasûlullâh (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: 'Bana Kitap ve ona denk olan (Sünnet) verildi. (Gelecekte) karnı tok biri

⁹²⁴ İbn Hibbân, *Sahîhu İbn Hibbân*, (Thk. Şu'ayb el-Arnâvût), Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1993, c. I, s. 189

⁹²⁵ ed-Dârekutnî, *Sünenü'd-Dârekutnî*, (Thk. Seyyîd Abdullâh Hâşim el-Medenî), Beyrût: Dâru'l-Ma'rifet, 1966, c. IV, s. 287

koltuğuna kurulup diyecek ki: *'Bizimle sizin aranızda bu Kitâb (Kur'ân) vardır; (sadece) onda bulunan helâli helâl ve haramı da haram kabul ederiz'*. Muhakkak ki bu böyle değildir. Evcil eşeğin ve köpek dişi olan yırtıcı hayvanların eti size helâl değildir Kendisine emân verilenlerin buluntu malları, sahibinin kendisine ihtiyaç duymadığı için almaması hariç size helal değildir. Kim bir kavme misafir olursa ve onu ağırlamazlarsa, onun onlardan ağırlanma malı miktarını zorla alma hakkı vardır'.

6. Dârekutnî 2.

نَا أَبُو حَامِدٍ الْحَضْرَمِيِّ نَا بُنْدَارٌ نَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنِ مَهْدِيٍّ نَا مُعَاوِيَةُ بْنُ صَالِحٍ حَدَّثَنِي الْحَسَنُ بْنُ جَابِرٍ
عَنِ الْمُقْدَامِ بْنِ مَعْدِي كَرِبٍ قَالَ حَرَّمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَشْيَاءَ يَوْمَ خَيْبَرَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى
اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يُوشِكُ الرَّجُلُ يَتَّكِي عَلَى أَرِيكْتِهِ يُحَدِّثُ بِحَدِيثِي فَيَقُولُ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ كِتَابُ اللَّهِ فَمَا وَجَدْنَا
فِيهِ حَلَالًا اسْتَحْلَلْنَاهُ وَمَا كَانَ فِيهِ حَرَامًا حَرَمْنَاهُ وَإِنَّ مَا حَرَّمَ رَسُولُ اللَّهِ كَمَا حَرَّمَ اللَّهُ.⁹²⁶

... Mikdâm b. Ma'dikerib'ten rivâyet edildiğine göre: 'Hayber'in fethi günü, Rasûlullâh (s.a.s.) birçok şeyi haram kıldı ve şöyle buyurdu: '(İleride) sizden biri koltuğuna kurulmuş olduğu halde benim bir hadîsim ona anlatıldığında; *'Benimle sizin aranızda Allah'ın Kitab'ı vardır; (sadece) onda bulunan helâli helâl ve haramı da haram kabul ederiz'* diyecektir. Muhakkak ki Allah Rasûlu'nun haram kılması, Allah'ın haram kılması gibidir'.

7. Tirmizî

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ بْنُ صَالِحٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ جَابِرٍ
اللَّحْمِيِّ عَنِ الْمُقْدَامِ بْنِ مَعْدِي كَرِبٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَلَا هَلْ عَسَى رَجُلٌ يَبْلُغُهُ الْحَدِيثُ
عَنِّي وَهُوَ مُتَّكِيٌّ عَلَى أَرِيكْتِهِ فَيَقُولُ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ كِتَابُ اللَّهِ فَمَا وَجَدْنَا فِيهِ حَلَالًا اسْتَحْلَلْنَاهُ وَمَا وَجَدْنَا فِيهِ
حَرَامًا حَرَمْنَاهُ وَإِنَّ مَا حَرَّمَ رَسُولُ اللَّهِ كَمَا حَرَّمَ اللَّهُ.⁹²⁷

... Mikdâm b. Ma'dikerib'ten rivâyet edildiğine göre Rasûlullâh (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: 'Dikkat edin! Bir adama, koltuğuna kurulduğu halde benden bir hadîs ulaşınca

⁹²⁶ ed-Dârekutnî, a.g.e., c. IV, s. 286

⁹²⁷ Tirmizî, **İlim**, 10 (V, 38).

şöyle diyeceği muhtemeldir: ‘Bizimle sizin aranızda Allah’ın Kitab’ı vardır; (sadece) onda bulduğumuz helâli helâl ve bulduğumuz haramı da haram kabul ederiz’. Muhakkak ki Allah Rasûlu’nun haram kılması, Allah’ın haram kılması gibidir’.

8. Dârimî

أَخْبَرَنَا أَسَدُ بْنُ مُوسَى حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ جَابِرٍ عَنِ الْمُقَدَّمِ بْنِ مَعْدِي كَرِبَ الْكِنْدِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ حَرَّمَ أَشْيَاءَ يَوْمَ حَيْبَرَ الْحِمَارَ وَغَيْرَهُ ثُمَّ قَالَ: لَبُوشِكُ الرَّجُلِ مُتَّكِنًا عَلَى أَرِيكَتِهِ يُحَدِّثُ بِحَدِيثِي فَيَقُولُ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ كِتَابُ اللَّهِ مَا وَجَدْنَا فِيهِ مِنْ حَلَالٍ اسْتَحْلَلْنَاهُ وَمَا وَجَدْنَا فِيهِ مِنْ حَرَامٍ حَرَّمْنَاهُ أَلَا وَإِنَّ مَا حَرَّمَ رَسُولُ اللَّهِ هُوَ مِثْلُ مَا حَرَّمَ اللَّهُ تَعَالَى.⁹²⁸

... Mikdâm b. Ma’dikerib’ten rivâyet edildiğine göre: ‘Rasûlullâh (s.a.s.) Hayber’in fethi günü (ehlî) eşek (etinin yenmesini) ve başka şeyleri haram kıldı sonra şöyle buyurdu: ‘Muhakkak ki koltuğuna kurulmuş bir adama, benim hadîsim rivâyet edilir de o; ‘bizimle sizin aranızda Allah’ın Kitab’ı vardır. Onda helâl olarak bulduğumuzu helâl, onda haram olarak bulduğumuzu haram sayarız’ diyeceği mutlaka yakındır. (Ancak) Dikkat edin! Muhakkak ki, Allah Rasûlu’nun haram kıldığı şeyler, Allah’ın haram kıldığı şeyler gibidir’.

9. İbn Mâce

حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا زَيْدُ بْنُ الْحُبَابِ عَنِ مُعَاوِيَةَ بْنِ صَالِحٍ حَدَّثَنِي الْحَسَنُ بْنُ جَابِرٍ عَنِ الْمُقَدَّمِ بْنِ مَعْدِي كَرِبَ الْكِنْدِيِّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: يُوشِكُ الرَّجُلُ مُتَّكِنًا عَلَى أَرِيكَتِهِ يُحَدِّثُ بِحَدِيثٍ مِنْ حَدِيثِي فَيَقُولُ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ كِتَابُ اللَّهِ فَمَا وَجَدْنَا فِيهِ مِنْ حَلَالٍ اسْتَحْلَلْنَاهُ وَمَا وَجَدْنَا فِيهِ مِنْ حَرَامٍ حَرَّمْنَاهُ أَلَا وَإِنَّ مَا حَرَّمَ رَسُولُ اللَّهِ هُوَ مِثْلُ مَا حَرَّمَ اللَّهُ.⁹²⁹

... Mikdâm b. Ma’dikerib’ten rivâyet edildiğine göre: ‘Rasûlullâh (s.a.s.) şöyle buyurdu: ‘Muhakkak ki koltuğuna kurulmuş bir adama, benim hadîsim rivâyet edilecek de o; ‘bizimle sizin aranızda Allah’ın Kitab’ı vardır. Onda helâl olarak bulduğumuzu helâl,

⁹²⁸ ed-Dârimî Abdullâh b. Abdirrahmân Ebû Muhammed, **Sünenü’l-Dârimî**, (Thk. Fevvâz Ahmed vd.), Beyrut: Dâru’l-Kitâbi’l-Arabî, h. 1407, c. I, s. 62

⁹²⁹ İbn Mâce, **İftitâhu’l-Kitâb**, 2 (I, 6)

onda haram olarak bulduğumuzu haram sayarız’ diyeceği yakındır. (Ancak) Dikkat edin! Muhakkak ki, Allah Rasûlu’nun haram kıldığı şeyler, Allah’ın haram kıldığı şeyler gibidir’.

2.1.1.3.2. Mikdâm b. Ma’dikerib’ten Gelen Rivâyetlerin Asgarî Müştereği ve Bütünleştirilmesi

Mikdâm b. Ma’dikerib’ten gelen rivâyetlere göre Resûlullâh Hayber’in fethi günü beraberinde bulunan ashâba namaz kıldırılmış ve namazdan sonra onlara bir konuşma yapmıştır. Bu konuşma esnasında bir takım şeyleri haram kılmış ardından da ‘Resûlullâh’ın (s.a.s.) haram kıldıkları Allah’ın (s.a.s.) haram kıldıkları gibidir’ diyerek söz konusu Erîke hadîsini zikretmiştir.

Yukarıda hem orijinal metinleri hem de tercümelere verilen Erîke hadîsin Mikdâm b. Ma’dikerib’ten gelen tarîkleri incelendiğinde hadîsin bu rivâyetlerinin asgarî müştereği şu şekildedir;

... Mikdâm b. Ma’dikerib’ten rivâyet edildiğine göre: ‘Rasûlullâh (s.a.s.) şöyle buyurdu: ‘(İleride) sizden biri koltuğuna kurulmuş halde iken kendisine benim hadîsim rivâyet edilecek de o; *‘Benimle sizin aranızda Allah’ın Kitab’ı vardır; (sadece) onda bulduğumuz helâli helâl ve haramı da haram kabul ederiz*’ diyecektir. Muhakkak ki Allah Rasûlu’nun haram kılması, Allah’ın haram kılması gibidir’.

Asgarî müştereği bu şekilde olan rivâyetlerin tamamında aynı konudan farklı lafızlarla bahsedilmiştir. Rivâyetlerin hiçbirinde diğerlerine tezat teşkil edecek bir durum olmayıp aksine her rivâyet diğerinin ya başını ya da sonunu tamamlayıp hadîsin söylendiği ortamı daha da net göstermeye vesile olmaktadır. Rivâyetlerin bazısında bu ek bilgilerin bulunmamasının nedenleri arasında ravîlerin hadîsin kendisine ulaşan kısmını aktarması, Ale’l-Ebvâb eser tasnif eden müelliflerin konu başlığı altına hadîsin, o konuyu ilgilendiren kısmını alması veya hadîsin başka sebeplerden taktî’ ve ihtisâra uğraması gibi sebepler sayılabilir.

Yukarıdaki bilgiler ışığında ve metinleri tek tek yazılı olan rivâyetlerden hareketle hadîsin Mikdâm b. Ma’dikerib’ten gelen rivâyetinin tam şeklinin aşağıdaki gibi olması muhtemeldir;

... Mikdâm b. Ma’dikerib’ten rivâyet edildiğine göre Rasûlullâh (s.a.s.) Hayber’in fethi günü (ehlî) eşek (etinini yenmesini) ve başka şeyleri haram kılmış, sonra şöyle buyurmuştur: ‘Bana Kitâb ve onunla birlikte (onun bir) benzeri (Sünnet) verildi. (Gelecekte

kendisine hadîsim rivâyet edildiğinde) karnı tok biri koltuğuna kurulup diyecek ki: ‘*Bizimle sizin aranızda Kitâb (Kur’ân) vardır; (sadece) onda bulduğumuz helâlî helâl ve haramı da haram kabul ederiz*’ diyerek neredeyse beni yalanlayacaktır. Muhakkak ki bu, böyle değildir. Dikkat edin! Muhakkak ki, Allah Rasûlu’nun haram kıldığı şeyler, Allah’ın haram kıldığı şeyler gibidir. Evcil eşeğin ve köpek dişi olan yırtıcı hayvanların eti size helâl değildir. Kendisine emân verilenlerin buluntu malları, sahibinin kendisine ihtiyaç duymadığı için almadıkları hariç size helal değildir. Kim bir kavme misafir olursa o kavmin onu ağırlaması gerekir. Eğer ağırlamazlarsa, o misafirler de onları ağırlamaları gereken malın benzeri ile cezalandırabilir’.

2.1.1.4. Ebû Râfi‘den Gelen Rivâyetler

2.1.1.4.1. Ebû Râfi‘den Gelen Rivâyetlerin Tamamı

1. Şâfi‘/Müsned 1. rivâyet

أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ حَدَّثَنِي سَالِمٌ أَبُو النَّضْرِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي رَافِعٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا أَلْفِينَ أَحَدِكُمْ مُتَّكِنًا عَلَى أَرِيكْتِهِ يَأْتِيهِ الْأَمْرُ مِنْ أَمْرِي مِمَّا أَمَرْتُ بِهِ أَوْ نَهَيْتُ عَنْهُ

فَيَقُولُ مَا نَذَرِي مَا وَجَدْنَا فِي كِتَابِ اللَّهِ اتَّبَعْنَاهُ.⁹³⁰

...Ubeydullâh b. Ebû Râfi‘, babasından Rasûlullâh’ın (s.a.s.) şöyle buyurduğunu nakletmektedir: ‘Sakin sizden birini, emrettiğim ya da nehyettiğim bir husus kendisine ulaşınca koltuğuna yaslanmış bir halde ‘*Biz bunu bilmeyiz. Biz Allah’ın Kitabında ne bulursak ona uyarız*’ derken bulmayayım’.

2. Şâfi‘/Müsned 2. rivâyet

أَخْبَرَنَا ابْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ سَالِمِ أَبِي النَّضْرِ مَوْلَى عُمَرَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ سَمِعَ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ أَبِي رَافِعٍ يُحَدِّثُ عَنْ أَبِيهِ

أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: لَا أَلْفِينَ أَحَدِكُمْ مُتَّكِنًا عَلَى أَرِيكْتِهِ يَأْتِيهِ الْأَمْرُ مِنْ أَمْرِي مِمَّا أَمَرْتُ بِهِ

أَوْ نَهَيْتُ عَنْهُ فَيَقُولُ لَا أَدْرِي، مَا وَجَدْنَا فِي كِتَابِ اللَّهِ اتَّبَعْنَاهُ.⁹³¹

⁹³⁰ eş-Şâfi‘î Ebû Abdillâh Muhammed bin İdrîs, **Müsnedü’s-Şâfi‘î**, Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Tsz., c. I, s. 151

⁹³¹ Şâfi‘î, **el-Müsned**, c. I, s. 233

...Ubeydullâh b. Ebî Râfi', babasından Rasûlullâh'ın (s.a.s.) şöyle buyurduğunu nakletmektedir: 'Sakin sizden birini, emrettiğim ya da nehyettiğim bir husus kendisine ulaşınca koltuğuna yaslanmış bir halde *'Ben bunu bilmem. Biz Allah'ın Kitabında ne bulursak ona uyarız'* derken bulmayayım'.

3. Ahmed b. Hanbel

حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ إِسْحَاقَ أَنْبَأَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَنْبَأَنَا ابْنُ هَيْعَةَ حَدَّثَنِي أَبُو النَّضْرِ أَنَّ عُبَيْدَ اللَّهِ بْنَ أَبِي رَافِعٍ حَدَّثَهُ

عَنْ أَبِيهِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: لَا أَعْرِفَنَّ مَا يَبْلُغُ أَحَدَكُمْ مِنْ حَدِيثِي شَيْءٌ وَهُوَ مُتَكِنٌ عَلَيَّ أَرِيكَتِهِ

فَيَقُولُ مَا أَحَدُ هَذَا فِي كِتَابِ اللَّهِ تَعَالَى.⁹³²

...Ubeydullâh b. Ebî Râfi', babasından Rasûlullâh'ın (s.a.s.) şöyle buyurduğunu nakletmektedir: 'Şunu iyi biliyorum ki (gelecekte) sizden birine benim hadîsim ulaştığında, o koltuğuna kurulmuş olarak; *'Bunu Allah Teâlâ'nın Kitab'ında bulamıyorum'* diyecek'.

4. Ebû Dâvûd

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ حَنْبَلٍ وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ النَّفِيلِيُّ قَالَا حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ أَبِي النَّضْرِ عَنْ عُبَيْدِ

اللَّهِ بْنِ أَبِي رَافِعٍ عَنْ أَبِيهِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: لَا أَلْفِينَنَّ أَحَدَكُمْ مُتَكِنًا عَلَيَّ أَرِيكَتِهِ يَأْتِيهِ الْأَمْرُ مِنْ

أَمْرِي مِمَّا أَمَرْتُ بِهِ أَوْ نَهَيْتُ عَنْهُ فَيَقُولُ لَا نَدْرِي مَا وَجَدْنَا فِي كِتَابِ اللَّهِ اتَّبَعْنَاهُ.⁹³³

...Ubeydullâh b. Ebî Râfi', babasından Rasûlullâh'ın (s.a.s.) şöyle buyurduğunu nakletmektedir: 'Sakin sizden birini, emrettiğim ya da nehyettiğim bir husus kendisine ulaşınca koltuğuna yaslanmış bir halde *'Biz (bunu) bilmeyiz. Allah'ın Kitab'ında ne bulursak ona uyarız'* derken bulmayayım'.

5. Hâkim 1. rivâyet

حَدَّثَنَا أَبُو الْعَبَّاسِ مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ أَنْبَأَ الرَّبِيعُ بْنُ سُلَيْمَانَ أَنْبَأَ الشَّافِعِيُّ أَنْبَأَ سُفْيَانُ وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ

إِسْحَاقَ الْفَقِيهَ وَاللَّفْظُ لَهُ أَنْبَأَ بِشَرِّ بْنِ مُوسَى ثَنَا الْحُمَيْدِيُّ ثَنَا سُفْيَانُ حَدَّثَنِي أَبُو النَّضْرِ سَالِمٌ مَوْلَى عُمَرَ بْنِ عُبَيْدِ

⁹³² Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, c. XXIX, s. 286-287

⁹³³ Ebû Dâvûd, *Sünnet*, 6 (IV, 329)

اللَّهِ بْنِ مَعْمَرٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي رَافِعٍ عَنْ أَبِيهِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: لَا أَلْفِينَ أَحَدَكُمْ مُتَّكِنًا عَلَيَّ أَرِيكَتَهُ يَأْتِيهِ الْأَمْرُ مِنْ أَمْرِي مِمَّا أَمَرْتُ بِهِ أَوْ نَهَيْتُ عَنْهُ فَيَقُولُ مَا أَدْرِي مَا وَجَدْنَا فِي كِتَابِ اللَّهِ اتَّبَعْنَاهُ.⁹³⁴

قَدْ أَقَامَ سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ هَذَا الْإِسْنَادَ وَهُوَ صَحِيحٌ عَلَى شَرْطِ الشَّيْخَيْنِ وَمَنْ يُجَرِّجَاهُ وَالَّذِي عِنْدِي أَنَّهُمَا تَرَكَاهُ لِإِخْتِلَافِ الْمِصْرِيِّينَ فِي هَذَا الْإِسْنَادِ.⁹³⁵

...Ubeydullâh b. Ebî Râfî', babasından Rasûlullâh'ın (s.a.s.) şöyle buyurduğunu nakletmektedir: 'Sakin sizden birini, emrettiğim ya da nehyettiğim bir husus kendisine ulaştınca koltuğuna yaslanmış bir halde *'Ben (bunu) bilmem. Biz Allah'ın Kitab'ında ne bulursak ona uyarız'* derken bulmayayım'.

Hâkim bu hadîse şöyle bir not düşmüştür; '*Süfyân b. Uyeyne, Buhâri ve Müslim'in şartlarına göre sahîh olmakla birlikte tahrîc etmedikleri bu isnâdı zikretmiştir. Bana göre onların bu hadîsi terketmelerinin nedeni bu isnâd hakkında Mısırlıların ihtilafından dolayıdır*'.⁹³⁶

6. Hâkim 2. rivâyet

حَدَّثَنَا أَبُو الْعَبَّاسِ مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ أُنْبَأَ الرَّبِيعُ بْنُ سُلَيْمَانَ أُنْبَأَ الشَّافِعِيُّ أُنْبَأَ سُفْيَانُ وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ إِسْحَاقَ الْقَفِيهِ وَاللَّفْظُ لَهُ أُنْبَأَ بِشَرِّ بْنِ مُوسَى ثَنَا الْحَمِيدِيُّ ثَنَا سُفْيَانُ حَدَّثَنِي أَبُو النَّضْرِ سَالِمٌ مَوْلَى عُمَرَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَعْمَرٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي رَافِعٍ عَنْ أَبِيهِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: لَا أَلْفِينَ أَحَدَكُمْ مُتَّكِنًا عَلَيَّ أَرِيكَتَهُ يَأْتِيهِ الْأَمْرُ مِنْ أَمْرِي مِمَّا أَمَرْتُ بِهِ أَوْ نَهَيْتُ عَنْهُ فَيَقُولُ مَا أَدْرِي مَا وَجَدْنَا فِي كِتَابِ اللَّهِ اتَّبَعْنَاهُ.

قَدْ أَقَامَ سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ هَذَا الْإِسْنَادَ وَهُوَ صَحِيحٌ عَلَى شَرْطِ الشَّيْخَيْنِ وَمَنْ يُجَرِّجَاهُ وَالَّذِي عِنْدِي أَنَّهُمَا تَرَكَاهُ لِإِخْتِلَافِ الْمِصْرِيِّينَ فِي هَذَا الْإِسْنَادِ.⁹³⁷

Yukarıdaki rivâyetin aynısıdır. Daha önce senedindeki iki ayrı vecih, ayrı ayrı ele alınmıştı. Buna delâlet etmesi açısından buraya da Hâkim'in ikinci rivâyeti şeklinde alındı.

⁹³⁴ el-Hâkim en-Nîsâbûrî Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh, *el-Müstedrek 'ale's-Sahîhayn*, (Thk. Mustafa Abdulkadir 'Atâ'), 1. Baskı, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1990, c. I, s. 190

⁹³⁵ Hâkim, a.g.e., c. I, s. 190

⁹³⁶ Hâkim, a.g.e., c. I, s. 190

⁹³⁷ Hâkim, a.g.e., c. I, s. 190

7. Hâkim 3. rivâyet

قَالَ وَأَخْبَرَنِي اللَّيْثُ بْنُ سَعْدٍ عَنْ أَبِي النَّضْرِ عَنْ مُوسَى بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ قَيْسٍ عَنْ أَبِي رَافِعٍ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ وَالنَّاسُ حَوْلَهُ: لَا أَعْرِفَنَّ أَحَدَكُمْ يَأْتِيهِ أَمْرٌ مِنْ أَمْرِي قَدْ أَمَرْتُ بِهِ أَوْ نَهَيْتُ عَنْهُ وَهُوَ مُتَّكِيٌّ عَلَيَّ أَرِيكَتَهُ فَيَقُولُ مَا وَجَدْنَا فِي كِتَابِ اللَّهِ عَمِلْنَا بِهِ وَإِلَّا فَلَا.⁹³⁸

... Ebû Râfi'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullâh, (s.a.s.) etrafında insanların da bulunduğu bir sırada şöyle buyurmuştur: 'Sakın sizden birini, emrettiğim ya da nehyettiğim bir husus kendisine ulaşınca koltuğuna yaslanmış bir halde *'Biz Allah'ın Kitab'ında ne bulursak onunla amel ederiz, Eğer (Allah'ın Kitab'ında) bulamazsak amel etmeyiz'* derken bilmeyeyim'.

8. Tirmizî

حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُنْكَدِرِ وَسَالِمِ أَبِي النَّضْرِ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي رَافِعٍ عَنْ أَبِي رَافِعٍ وَعَیْرِهِ رَفَعَهُ قَالَ لَا: أَلْفَيْنَ أَحَدَكُمْ مُتَّكِنًا عَلَيَّ أَرِيكَتَهُ يَأْتِيهِ أَمْرٌ مِمَّا أَمَرْتُ بِهِ أَوْ نَهَيْتُ عَنْهُ فَيَقُولُ لَا أَدْرِي مَا وَجَدْنَا فِي كِتَابِ اللَّهِ اتَّبَعْنَاهُ.

قَالَ أَبُو عِيسَى هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ.⁹³⁹

...Ubeydullâh b. Ebû Râfi'in, babasından ve başkalarından (merfu olarak) rivâyet ettiğine göre Rasûlullâh (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: 'Sakın sizden birini, emrettiğim ya da nehyettiğim bir husus kendisine ulaşınca koltuğuna yaslanmış bir halde *'Ben (bunu) bilmem. Biz Allah'ın Kitab'ında ne bulursak ona uyarız'* derken bulmayayım'.

Tirmizî: *'Bu hadîs hasen sahihtir'* dedi.

9. İbn Mâce

حَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ الْجُهْضَمِيُّ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ فِي بَيْتِهِ أَنَا سَأَلْتُهُ عَنْ سَالِمِ أَبِي النَّضْرِ ثُمَّ مَرَّ فِي الْحَدِيثِ قَالَ أَوْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي رَافِعٍ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: لَا أَلْفَيْنَ

⁹³⁸ Hâkim, a.g.e., c. I, s. 191

⁹³⁹ Tirmizî, *İlim*, 10 (V, 37)

أَحَدِكُمْ مُتَّكِنًا عَلَى أَرِيكَتِهِ يَأْتِيهِ الْأَمْرُ مِمَّا أَمَرْتُ بِهِ أَوْ نَهَيْتُ عَنْهُ، فَيَقُولُ لَا أَدْرِي مَا وَجَدْنَا فِي كِتَابِ اللَّهِ

اتَّبَعْنَا⁹⁴⁰.

... Ebû Râfi'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullâh, (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: 'Sakin sizden birini, emrettiğim ya da nehyettiğim bir husus kendisine ulaşınca koltuğuna yaslanmış bir halde 'Ben (bunu) bilmem. Biz Allah'ın Kitab'ında ne bulursak ona uyarız' derken bulmayayım'.

10. Taberânî/el-Mu'cemü'l-Evsat

وَبِهِ حَدَّثَنِي اللَّيْثُ عَنْ أَبِي النَّضْرِ عَنْ مُوسَى بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ قَيْسٍ عَنْ أَبِي رَافِعٍ مَوْلَى رَسُولِ اللَّهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ قَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالنَّاسُ حَوْلَهُ: لَا أَعْرِفَنَّ أَحَدَكُمْ يَأْتِيهِ الْأَمْرُ مِنْ أَمْرِي وَهُوَ مُتَّكِنٌ عَلَى أَرِيكَتِهِ يَقُولُ مَا وَجَدْنَا فِي كِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ عَمِلْنَا بِهِ.⁹⁴¹

... Ebû Râfi'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullâh, (s.a.s.) etrafında insanlar bulunurken şöyle buyurmuştur: 'Sakin sizden birini, emrettiğim ya da nehyettiğim bir husus kendisine ulaşınca koltuğuna yaslanmış bir halde 'Biz Allah'ın Kitab'ında ne bulursak onunla amel ederiz' derken bilmeyeyim'.

2.1.1.4.2. Ebû Râfi'den Gelen Rivâyetlerin Asgarî Müştereği ve Bütünleştirilmesi

Erîke hadîsinin Ebû Râfi' rivâyetleri incelendiğinde biri hariç tamamında aynı mananın bir iki lafız farklılığı ile geldiği görülmektedir.

Hariç tutulan bir rivâyette ise Ebû Hüreyre rivâyetlerinde olan durum bulunmaktadır. Yani diğer rivâyetlerde 'لَا أَلْفَيْنَ' ve 'لَا أَعْرِفَنَّ' (kesinlikle bilmeyeyim, kesinlikle bulmayayım) lafızları bulunurken, Ahmed b. Hanbel rivâyetinde 'لَأَعْرِفَنَّ' (kesinlikle biliyorum)

⁹⁴⁰ İbn Mâce, İftitâhu'l-Kitâb, 2 (I, 6)

⁹⁴¹ et-Taberânî, el-Mu'cemü'l-Evsat, (Thk. Târık b. Abdillâh vd.), Kâhire: Dâru'l-Haremeyn, h. 1415, c. VIII, s. 292

şeklindedir. Bu konu ile ilgili gerekli açıklamalar yukarıda yapıldığı için burada tekrar edilmeyecektir.

Yukarıda da görüldüğü gibi, Ebû Râfi‘den gelen rivâyetler incelendiğinde hiçbirinin diğerine nazaran fazlalığı veya noksanlığının bulunmadığı görülmektedir. Dolayısıyla Ebû Râfi‘den gelen muhtemel rivâyet şöyledir;

... Ebû Râfi‘den rivâyet edildiğine göre Rasûlullâh, (s.a.s.) etrafında insanların da bulunduğu bir sırada şöyle buyurmuştur: ‘Sakın sizden birini, emrettiğim ya da nehyettiğim bir husus kendisine ulaşınca koltuğuna yaslanmış bir halde ‘Ben bunu bilmem. Biz Allah’ın Kitab’ında ne bulursak onunla amel ederiz’ derken bilmeyeyim’.

2.1.1.5. ‘İrbâd b. Sâriye’den Gelen Rivâyetler

2.1.1.5.1. ‘İrbâd b. Sâriye’den Gelen Rivâyetlerin Tamamı

1. Ebû Dâvûd

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَيْسَى حَدَّثَنَا أَشْعَثُ بْنُ شُعْبَةَ حَدَّثَنَا أَرْطَاةُ بْنُ الْمُنْدَرِ قَالَ سَمِعْتُ حَكِيمَ بْنَ عُمَيْرٍ أَبَا الْأَحْوَصِ يُحَدِّثُ عَنِ الْعُرْبَاضِ بْنِ سَارِيَةَ السُّلَمِيِّ قَالَ: نَزَلْنَا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَيْبَرَ وَمَعَهُ مَنْ مَعَهُ مِنْ أَصْحَابِهِ وَكَانَ صَاحِبُ خَيْبَرَ رَجُلًا مَارِدًا مُنْكَرًا فَأَقْبَلَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ يَا مُحَمَّدُ أَلَا تَرَى أَن تَدْبُجُوا حُمْرَنَا وَتَأْكُلُوا ثَمَرَنَا وَتَضْرِبُوا نِسَاءَنَا فَعَضِبَ يَعْنِي النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَالَ يَا ابْنَ عَوْفٍ ارْكَبْ فَرَسَكَ ثُمَّ نَادِ أَلَا إِنَّ الْجَنَّةَ لَا تَحِلُّ إِلَّا لِلْمُؤْمِنِ وَأَنْ اجْتَمِعُوا لِلصَّلَاةِ قَالَ فَاجْتَمَعُوا ثُمَّ صَلَّى بِهِمُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ قَامَ فَقَالَ أَيَحْسَبُ أَحَدُكُمْ مُتَّكِنًا عَلَى أَرِيكْتِهِ قَدْ يَظُنُّ أَنَّ اللَّهَ لَمْ يُحَرِّمْ شَيْئًا إِلَّا مَا فِي هَذَا الْقُرْآنِ أَلَا وَإِنِّي وَاللَّهِ قَدْ وَعَظْتُ وَأَمَرْتُ وَنَهَيْتُ عَنْ أَشْيَاءٍ إِنَّهَا لَمِثْلُ الْقُرْآنِ أَوْ أَكْثَرُ وَأَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ لَمْ يُجَلِّ لَكُمْ أَنْ تَدْخُلُوا بُيُوتَ أَهْلِ الْكِتَابِ إِلَّا بِإِذْنٍ وَلَا ضَرْبَ نِسَائِهِمْ وَلَا أَكْلَ ثَمَارِهِمْ إِذَا أَعْطَوْكُمُ الدِّيَّ عَلَيْهِمْ.⁹⁴²

... ‘İrbâd b. Sâriye es-Sülemî’den rivâyet edildiğine göre: ‘Resûlullâh (s.a.s.) ile beraber Hayber’e inmiştik. Yanında da ashâbından (o gün) beraberinde bulunan kimseler

⁹⁴² Ebû Dâvûd, **Harâc**, 33 (III, 135)

vardı. Hayber'in başkanı inatçı bir inkârcı idi. Resûlullâh'a (s.a.s.) yaklaşarak 'Ey Muhammed sizin, bizim eşeklerimizi kesme, meyvelerimizi yeme ve kadınlarımızı dövme hakkınız var mı?' dedi. Bunun üzerine Resûlullâh (s.a.s.) hiddetlenerek: 'Ey Avf'ın oğlu, atına bin ve (insanlara) 'Haberiniz olsun! Cennet (e girmek) müminden başkasına helal değildir' sözünü ve namaz için toplanmalarını söyle' buyurdu. (Abdurrahmân b. Avf da bu emri yerine getirdi). Bunun üzerine (ashâb) toplandı. Resûlullâh (s.a.s.) onlara (imâm olup) namazı kıldırdı. (Namaz kılındıktan) sonra ayağa kalkıp, 'Sizden biriniz (birileri) koltuğuna yaslanarak Allah'ın şu Kur'an'daki yasakladığı şeylerden başka hiç bir şeyi yasaklamadığını mı zannediyor? Şunu iyi bilin ki: Vallahi ben (hem) öğüt verdim, (hem bazı şeyleri) emrettim, (hem bazı şeyleri de) yasakladım. (Benim emrettiğim ve yasakladığım) bu şeyler Kur'an (daki hükümler) kadardır veya daha fazladır. Yüce Allah, izinsiz olarak ehl-i kitabın evlerine girmenizi helal kılmadığı gibi üzerlerinde olan (borç) vergiyi ödedikleri zaman karılarını dövmenizi ve meyvelerini yemenizi de helal kılmadı' buyurdu'.

2. Taberânî/el-Mu'cemü'l-Evsat

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَابَانَ نَا مُحَمَّدُ بْنُ يَزِيدَ الْمُسْتَمَلِيُّ ثَنَا أَشْعَثُ بْنُ شُعْبَةَ قَالَ سَمِعْتُ أَرْطَاةَ بْنَ الْمُنْذِرِ
يَذْكُرُ قَالَ سَمِعْتُ حَكِيمَ بْنَ عُمَيْرٍ يَذْكُرُ عَنِ الْعَرْبَاضِ بْنِ سَارِيَةَ قَالَ: نَزَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَيْبَرَ
وَكَانَ صَاحِبُ خَيْبَرَ مَارِدًا مُنْكَرًا فَأَقْبَلَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ يَا مُحَمَّدُ أَلَيْسَ لَكُمْ أَنْ تَذْبَحُوا حُمْرَنَا
وَتَأْكُلُوا حُمْرَنَا وَتَدْخُلُوا بُيُوتَنَا وَتَضْرِبُوا نِسَاءَنَا فَغَضِبَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ يَا عَبْدَ الرَّحْمَنِ ارْكَبْ
فَرَسَكَ فَنَادِ فِي النَّاسِ إِنَّ الْجَنَّةَ لَا تَحِلُّ إِلَّا لِلْمُؤْمِنِ وَأَنْ اجْتَمَعُوا إِلَى الصَّلَاةِ فَاجْتَمَعُوا فَصَلَّى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ قَالَ إِنَّ اللَّهَ لَمْ يَحِلَّ لَكُمْ أَنْ تَدْخُلُوا بُيُوتَ أَهْلِ الْكِتَابِ إِلَّا بِإِذْنٍ وَلَا أَكُلْ أَمْوَالَهُمْ، وَلَا ضَرْبَ
نِسَائِهِمْ إِذَا أَعْطَوْكُمُ الَّذِي عَلَيْهِمْ إِلَّا مَا طَابُوا بِهِ نَفْسًا أَيْحَسِبُ امْرُؤٌ قَدْ شَبِعَ حَتَّى بَطِنَ وَهُوَ مُتَكَيِّ عَلَى
أَرِيكْتِهِ لَا يَطْنُ أَنَّ اللَّهَ حَرَّمَ شَيْئًا إِلَّا مَا فِي هَذَا الْقُرْآنِ أَلَا وَإِنِّي قَدْ وَاللَّهِ حَرَّمْتُ وَأَمَرْتُ وَوَعَّظْتُ بِأَشْيَاءَ إِنَّهَا
لَمِثْلُ الْقُرْآنِ أَوْ أَكْثَرُ أَلَا وَإِنَّهُ لَا يَحِلُّ لَكُمْ مِنَ السَّبَاعِ كُلِّ ذِي نَابٍ وَلَا الْحُمْرُ الْأَهْلِيَّةُ.⁹⁴³

⁹⁴³ et-Taberânî, a.g.e., c. VII, s. 184

... ‘İrbâd b. Sâriye es-Sülemî’den rivâyet edildiğine göre: ‘Resûlullâh (s.a.s.) Hayber’e inmişti. Hayber’in başkanı da inatçı bir inkârcı idi. Resûlullâh’a (s.a.s.) yaklaşarak ‘Ey Muhammed sizin, bizim eşeklerimizi kesme, hurmalarımızı yeme, evlerimize girme ve kadınlarımızı dövme hakkınız var mı?’ dedi. Bunun üzerine Resûlullâh’a (s.a.s.) hiddetlenerek: ‘Ey Abdurrahmân, atına bin ve insanların içinde ‘Haberiniz olsun! Cennet (e girmek) müminden başkasına helal değildir’ ve namaz için toplanmalarını nidâ et’ buyurdu. (Abdurrahmân b. Avf da bu emri yerine getirdi). Bunun üzerine (ashâb) toplandı. Resûlullâh (s.a.s.) namazı kıldı, sonra şöyle buyurdu; ‘İzinsiz olarak kitap ehlinin evlerine girmeniz helal olmadığı gibi üzerlerinde olan vergiyi ödedikleri zaman mallarını yemeniz ve kadınlarını dövmeniz de, gönül hoşluğuyla yaptıkları (yedirip içirdikleri) hariç helal değildir. Çok yemekten şişmanlamış bir kişi, koltuğuna yaslanarak Allah’ın şu Kur’ân’daki yasakladığı şeylerden başka hiç bir şeyi yasaklamadığını mı zannediyor? Şunu iyi bilin ki: Vallahi ben (hem) haram kıldım, (hem bazı şeyleri) emrettim, (hem bazı şeyleri de) öğütledim. (Benim emrettiğim ve yasakladığım) bu şeyler Kur’ân (daki hükümler) kadardır veya daha fazladır. Şunu da bilin ki köpek dişi olan yırtıcı hayvanlar ve evcil eşeklerin (etleri de) size helâl değildir’ buyurdu.

2.1.1.5.2. ‘İrbâd b. Sâriye’den Gelen Rivâyetlerin Değerlendirilmesi

‘İrbâd b. Sâriye tarîkiyle iki rivâyet Eş‘as b. Şu‘be’ye kadar tek senedle gelmiş ondan sonra ikiye ayrılmıştır. Yukarıdaki iki metinde de görüldüğü üzere rivâyetler birkaç lafız farklılığı dışında aynıdır.

İkinci rivâyette sadece ‘Şunu da bilin ki köpek dişi olan yırtıcı hayvanların ve evcil eşeklerin (etleri de) size helâl değildir’ kısmı birinciden fazladır. Bunun da yukarıda değinildiği gibi taktî’ veya ihtisâr durumlardan kaynaklanmış olması mümkündür.

2.1.1.6. Câbir b. Abdillâh’den Gelen Rivâyet

Ebû Ya’lâ

حَدَّثَنَا أَبُو الرَّبِيعِ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْأَنْصَارِيِّ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ مُسْلِمٍ عَنِ الْحَسَنِ عَنِ يَزِيدَ

الرَّقَاشِيِّ عَنِ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُنْكَدِرِ حَدَّثَنَا جَابِرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: عَسَى أَنْ يُكْذِبَنِي

رَجُلٌ وَهُوَ مُتَكِنٌ عَلَى أَرْبِكَتِهِ يَبْلُغُهُ الْحَدِيثُ عَنِّي فَيَقُولُ مَا قَالَ ذَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَعَا هَذَا

وَهَاتَا مَا فِي الْقُرْآنِ.⁹⁴⁴

... Câbir b. Abdillâh'tan rivâyet edildiğine göre Resûlullâh (s.a.s.) şöyle buyurdu: '(İleride) Bir kişinin, kendisine benim hadîsim ulaştığında, koltuğuna kurulmuş olarak; 'Allah Resûlu böyle bir şey dememiştir, bırak bu sözü Kur'ân'da ne varsa onu (delil olarak) getir' diyerek beni yalanlaması umulur'.

Rivâyetlerde de görüldüğü gibi, ekserisinde birilerinin bu hadîse ve içerdiği hükümlere karşı çıkıp, hadîs değil de Ku'ân'dan delil istemeleri vardır. Hem hadîslerin Resûlullâh'a (s.a.s.) aidiyetinin netleşmesi hem de bu durumun bir gereği olarak bu rivâyetler başta Kur'ân olarak çeşitli kriterlere arzedileceklerdir. Nitekim hem Erîke hadîsinde hem de günümüzde 'hadîs beni bağlamaz, bana âyet okuyun' diyen birilerinin olduğu bir gerçektir. Bunlar hakkında, kendilerine tek delil ve dayanak kabul ettikleri Kur'ân'ın, bizzat ne gibi hükümler koyduğunu; bu düşünceye ve bu düşüncede olanlara nasıl baktığını tespit etmek hem bu düşüncenin hem de bu hadîsin sıhhati açısından bir hayli önemlidir.

2.1.2. Erîke Hadîsinin Çeşitli Kriterlere Arzı

Arz konusunda gerek geçmişte gerekse son dönemlerde birçok çalışma yapılmış olup arz'ın ne olduğu ve nasıl yapılması gerektiği detaylı bir şekilde incelenmiş ve gerekli tespitler yapılmıştır.⁹⁴⁵ Bu sebeple, burada arz'ın teorik boyutu değil, aksine Erîke hadîsinin metin açısından illetli olup-olmadığını, bir başka ifadeyle sahîh olup-olmadığını ortaya koymak için çeşitli kriterlere arzı ve değerlendirmesi yapılacaktır.

2.1.2.1. Hadîsin Kur'ân'a Arzı

Hadîslerin, Kur'âna arzı iki şekilde algılanmaktadır. Bunlardan birincisi hadîslerin Kur'ân'a sunulması onda aslı olmayanların kabul edilmemesi, ikincisi ise hadîslerin, Kur'ân'ın lafzı ve manası açık âyetlerine arz edilerek onlarla tezat teşkil edenlerin reddedilmesi şeklindedir. İslâm âlimleri ikinci tanımı benimsemişlerdir.⁹⁴⁶

⁹⁴⁴ Ebû Ya'lâ el-Mevsilî, **Müsned**, c. III, s. 346

⁹⁴⁵ Mesela bkz. Ahmet Keleş, **Hadîslerin Kur'ân'a Arzı**; Kamil Çakın, "Hadîs'in Kur'ân'a Arzı Meselesi" **AİÜF Dergisi**, c. XXXIV, s. 237-261; Ali Toksarı, **Delil Olma Yönünden Sünnet**; Sâlih Karacabey, **Hadîs Tenkîdi**; Nevzat Aydın, **Hadîsin Tespit ve Tenkidinde "Sünnete Arz"ın Fonksiyonu vs.**

⁹⁴⁶ Coşkun, a.g.e., s. 211

Erîke hadîsinin bütün rivâyetlerinde müşterek olan iki durum vardır. Bunlardan biri Hz. Peygamber'in (s.a.s.) teşrî' yetkisine sahip olduğu, diğeri ise Hz. Peygamber'e (s.a.s.) itâatin emredilmesidir.

Bu çerçevede, hadîsteki beyân ve hükümler Kur'ân'a arz edilerek Kur'ân'da bulunup bulunmadığı, Kur'ân'ın bunları reddedip reddetmediği tespit edilmeye çalışılacaktır.

Kur'ân'a bakıldığında ne sarâhaten ne de zımnem hiçbir âyette 'Resûlullâh'a (s.a.s.) itâat etmeme/isyan etme' ve 'Resûlullâh'ın hüküm koyma yetkisinin olmadığı' ifade edilmemiş, aksine birçok âyette Resûlullâh'a (s.a.s.) itaat emredilmiş ve O'nun hüküm koyabileceği açıkça ifade edilmiştir.

Bu iki durumun da hem Kur'ân'da hem de Müslümanların kültüründe desteklendiği ve nefyedilmediği aşikâr olduğu için konuyla ilgili tespit edilen âyetlerden bazılarına işâret etmek yeterli olacaktır.

2.1.2.1.1. Kur'ân'da Resûlullâh'a (s.a.s.) İttiba/İtaat

Hiçbir peygamber, Allah'ın (c.c.) buyruklarını kullarına sadece iletmek için gönderilmemiştir. Nitekim onların vazifeleri, Allah'ın Kitabını ve emirlerini açıklamak, onu uygulama yollarını göstermek, Kitab'ın uygulamalı şeklini bizzat yaşantısında göstermek, Allah'ın âyetlerini insanlara okumaktan çok, bu âyetleri ve muhtevalarını onlara öğretip onların hayatlarını bu âyetlerin talebi doğrultusunda düzeltmek olmuştur. Bu sebeple Hz. Peygamber'e (s.a.s.) postacı gözü ile bakıp o muameleyi göstermek yanlıştır. Kur'ân-ı Kerim şu âyetleri ile bu konuyu açıklamaktadır;

هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا مِّنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِن كَانُوا مِن قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ.

'O, ümmî kimselere, kendi içlerinden, kendilerine âyetlerini okuyan, onları temizleyen/arındıran, onlara Kitabı ve Hikmeti öğreten bir peygamber gönderendir. Hâlbuki onlar, daha önce dalâlet içinde idiler'.⁹⁴⁷

لَقَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ إِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولًا مِّنْ أَنفُسِهِمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِن كَانُوا مِن قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ.

⁹⁴⁷ Cumâ, 62/2

'Allah, müminlere kendi içlerinden; onlara âyetlerini okuyan, onları arıtıp tertemiz yapan, onlara Kitab ve Hikmeti öğreten bir peygamber göndermekle büyük bir lütufta bulunmuştur. Oysa onlar, daha önce apaçık bir sapıklık içinde idiler'.⁹⁴⁸

Âyetlerde de görüldüğü üzere Kur'ân'da Resûlullâh (s.a.s.) sadece bir aracı olarak değil, müminleri tezkiye edip Sünnet'i ile onlara rehberlik eden bir kişi olarak tanıtılmaktadır. Ayrıca İmâm Şâfiî de dâhil olmak üzere birçok âlime göre âyetlerde geçen 'Hikmet' lafzı Resûlullâh'ın (s.a.s.) Sünnet'idir. Kur'ân'da durum böyle iken, yine Kur'ân'a dayandığını iddia ederek *'Peygamber'e gerek yoktur, Kur'ân bize yeter'* demek hem mantıktan uzak hem de yanlış gözükmektedir.

Erîke hadîsinin farklı rivâyetlerinin asgarî müştereklerinden birisi, 'birilerinin *'Kur'ân bize yeter'* diyeceklerini ve Resûlullâh'ın (s.a.s.) onları böyle söylemekten men etmesi' durumudur. Kur'ân tarafından bu söylem reddedilmektedir. Dolayısıyla içerdiği hükümler ile birlikte Kur'ân'a arzedilen Erîke hadîsinin bu aşamada Kur'ân ile uyum içinde olduğu anlaşılmaktadır.

Kur'ân-ı Kerîm'de Resûlullâh'a (s.a.s.) itaatin üzerinde çok durulmaktadır. Binaenaleyh önemine vurgu yapmak için olsa gerek; Resûlullâh'a itaat, Cenab-ı Hakk'a itaat ile birlikte zikredilmektedir. Hatta Resûlullâh'a (s.a.s.) itaat etmek, mümin olmanın gereği olarak görülmektedir. Enfâl sûresinin ilk âyeti bu durumu açıklamaktadır;

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَنْفَالِ قُلِ الْأَنْفَالُ لِلَّهِ وَالرَّسُولِ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِكُمْ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ إِن

كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ.

'Sana ganimetlerden soruyorlar. De ki; ganimetler Allah'a ve Peygamber'e aittir. O halde siz eğer imân edenler iseniz Allah'tan korkunuz, aranızı düzeltiniz, Allah ve Rasûl'üne itaat ediniz'.⁹⁴⁹

Yukarıdaki âyet de dâhil olmak üzere birçok âyette de Resûlullâh'a itaatin ve ona tâbi olmanın üzerinde durulmakta ve onun dinde bir kanun koyucu olarak otorite olduğu vurgulanmaktadır. Bu âyetlerde bazıları şunlardır;

⁹⁴⁸ Âl-i İmrân, 3/164

⁹⁴⁹ Enfâl, 8/1

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَوَلَّوْا عَنَّهُ وَاتَّبَعْتُمْ تَسْمَعُونَ. ⁹⁵⁰

'Ey iman edenler! Allah ve Peygamberine itaat edin, işittiğiniz halde O'ndan yüz çevirmeyin!'

وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَاحذَرُوا فَإِن تَوَلَّيْتُمْ فَأَعْلَمُوا أَنَّمَا عَلَى رَسُولِنَا الْبَلَاءُ الْمُبِينُ. ⁹⁵¹

'Allah'a itaat edin, Peygamber'e de itaat edin. Kötülüklerden sakının. Eğer yüz çevirirseniz, biliniz ki, Peygamber'imize düşen sadece apaçık tebliğdir.'

Yukarıdaki iki âyette de itaat net ve kesin bir dil ile emredilmiştir. Yani Resûlullâh'a (s.a.s.) itaati reddeden kimse açık olarak Kur'ân'ın hem manası hem de lafzı sarîh âyetlerine karşı gelmiş olur.

وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ وَاصْبِرُوا إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ. ⁹⁵²

'Allah'a ve O'nun Resûl'üne itaat edin, birbirinizle çekişmeyin ki zayıf düşersiniz ve kuvvetiniz gider ve sabredin şüphesiz ki Allah, sabredenlerle beraberdir.'

Görüldüğü gibi bu âyette Allah'a (c.c.) itaat ile birlikte Resûlullâh'a (s.a.s.) itaatin de kesin bir dil ile emredilmesine ilaveten Müslümanların zayıf düşmeyip güçlü kalabilmesi de buna bağlanmıştır.

وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ. ⁹⁵³

'Allah'a ve Peygambere itaat ediniz ki merhamet olunasınız.'

مَنْ يُطِيعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ وَمَنْ تَوَلَّى فَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا. ⁹⁵⁴

'Kim Resûl'e itaat ederse, böylece Allah'a itaat etmiş olur. Ve kim yüz çevirirse, (bilsin ki) biz seni, onların üzerine muhafız olarak göndermedik.'

⁹⁵⁰ Enfal, 8/ 20

⁹⁵¹ Maide, 5/92

⁹⁵² Enfal, 8/46

⁹⁵³ Âl-i İmrân, 3/132

⁹⁵⁴ Nisâ, 4/80

قُلْ أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ فَإِن تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا عَلَيْهِ مَا حُمِّلَ وَعَلَيْكُمْ مَا حُمِّلْتُمْ وَإِن تُطِيعُوهُ تَهْتَدُوا...⁹⁵⁵

‘De ki ; “Allah’a itaat edin, peygambere itaat edin”. Eğer yüz çevirirseniz bilin ki ona yüklenen sorumluluk ancak ona aittir; size yüklenen görevin sorumluluğu da yalnızca size aittir. Eğer ona itaat ederseniz doğru yola erersiniz...’

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَلَا تُبْطِلُوا أَعْمَالَكُمْ.⁹⁵⁶

‘Ey iman edenler! Allah’a itaat edin, Peygamber’e itaat edin. Amellerinizi boşa çıkarmayın.’

Bu âyetlere bakıldığında Allah’ın (c.c.) rahmetini celbetmek Resûlullâh’a itaat etmeye bağlanmış olup, itaat edilmediği takdirde sorumluluğun tamamı da itaat etmeye verilmiştir. Ayrıca hem Allah’a (c.c.) hem de Resûlullâh’a (s.a.s.) itaatsizlik amellerin boşa çıkması olarak vurgulanmıştır. Dolayısıyla bu âyetlere göre ‘ben farzları yapıyorum, Peygamber’i dinlemesem olur’ demek, kişinin hidâyete erişmediğini gösterir.

...وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ.⁹⁵⁷

‘...Allah’a ve Resûlüne itaat edin. Allah, yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır.’

وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ فَإِن تَوَلَّيْتُمْ فَإِنَّمَا عَلَى رَسُولِنَا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ.⁹⁵⁸

‘Allah’a ve Resûl’e itaat edin. Eğer yüz çevirirseniz, resûlümüzün yapacağı, sadece apaçık tebliğdir.’

تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَذَلِكَ الْفَوْزُ

الْعَظِيمُ.⁹⁵⁹

⁹⁵⁵ Nûr, 24/54

⁹⁵⁶ Muhammed, 47/33

⁹⁵⁷ Mücâdele, 58/13

⁹⁵⁸ Teğâbun, 64/12

⁹⁵⁹ Nisâ, 4/13

‘İşte bu (hükümler) Allah’ın koyduğu sınırlarıdır. Kim Allah’a ve Peygamberine itaat ederse, Allah onu, içinden ırmaklar akan, içinde ebedî kalacakları cennetlere sokar. İşte bu büyük başarıdır.’

وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَأُولَئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ

وَحَسَنَ أُولَئِكَ رَفِيفًا.⁹⁶⁰

‘Kim Allah’a ve Peygamber’e itaat ederse, işte onlar, Allah’ın kendilerine nimet verdiği peygamberlerle, siddîklerle, şehidlerle ve iyi kimselerle birliktedirler. Bunlar ne güzel arkadaşlardır.’

Bu âyetlerde Allah (c.c.) ve Resûlüne (s.a.s.) itaat etmenin zorunluluğu ve emre uyanların hem içinde ırmaklar akan ve ebedî kalacakları cennetler, hem de Allah’ın en sevdiği kulları olan peygamberler, siddîklar, şehidler ve iyi kimselerle birlikte olma ve onlarla arkadaşlık gibi büyük mükâfatları kazanacakları vurgulanmaktadır.

قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ.⁹⁶¹

‘De ki: “Eğer Allah’ı seviyorsanız bana tâbî olun ki, Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Çünkü Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir”.’

Yukarıdaki âyetler gibi daha pek çok âyet Resûlullâh’a (s.a.s.) itaati emretmektedir. Binaenaleyh peygamberlerin, Allah’ın (c.c.) razı olduğu ve istediği şeyleri söylediklerini dolayısıyla onlara itaatin fiilen Allah’a (c.c.) itaat olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca bu konu hakkındaki âyetler Müslümanların, Resûlullâh’a (s.a.s.) itaat etmelerine ve O’nu örnek almalarına dair bağlayıcı emirler ihtiva etmektedirler. Bunun için Kur’ân iki terim kullanır ki bunlar ittibâ ve itaattir. İtaat, Resûlullâh’ın (s.a.s.) emir ve sözleriyle; ittibâ ise O’nun fiil ve uygulamalarıyla ilgilidir. Dolayısıyla bu emirler gereğince Müslümanlar, hem Resûlullâh’ın (s.a.s.) emirlerine itaat etmek hem de O’nu izlemekle yükümlüdürler. Çünkü görüldüğü üzere Kur’ân, O’nun hem sözlerine hem de fiillerine bağlayıcılık atfetmektedir.⁹⁶²

⁹⁶⁰ Nisâ, 4/69

⁹⁶¹ Alî İmran, 3/31

⁹⁶² Muhammed Taqi Usmânî, **Sünnet’in Bağlayıcılığı**, (Çev. İbrahim Kutluay), 2. Baskı, İstanbul: Rağbet Yay., 2010, s. 22

Kur'ân, Resûlullâh'a (s.a.s.) itaati, Allah'a (c.c.) itaat ile birlikte zikretmiş, O'na uymanın Müslümanlar için bir zorunluluk ve ona karşı gelmenin de Allah'a karşı gelmek olduğunu vurgulamıştır. Nitekim Resûlullâh'a (s.a.s.) itaat, Allah (c.c.) tarafından zorunlu kılındıysa, onun karşılığı olan ma'siyet veya isyan elbetteki haram olmalı ve yasaklanmalıdır. İşte bu gerçeği ifade eden âyetlerden bazıları şunlardır;

وَمَنْ يَعِصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَتَعَدَّ حُدُودَهُ يُدْخِلْهُ نَارًا خَالِدًا فِيهَا وَلَهُ عَذَابٌ مُّهِينٌ.⁹⁶³

'Ve kim Allah'a ve O'nun Resûl'üne isyan eder ve O'nun sınırlarını aşarsa, onu, içinde ebedî kalacakları ateşe koyar. Ve onun için alçaltıcı bir azap vardır.'

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا لِمُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ

فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا مُّبِينًا.⁹⁶⁴

'Allah ve Resûlü bir iş hakkında hüküm verdikleri zaman, hiçbir mümin erkek ve hiçbir mümin kadın için kendi işleri konusunda tercih kullanma hakları yoktur. Kim Allah'a ve Resûlüne karşı gelirse, şüphesiz ki o apaçık bir şekilde sapmıştır.'

...وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَإِنَّ لَهُ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدًا فِيهَا أَبَدًا.⁹⁶⁵

'...Artık kim Allah ve Rasul'üne karşı gelirse, bilsin ki ona (kendi gibilerle birlikte) içinde ebedi kalacakları cehennem ateşi vardır.'

ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ شَاقُّوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَمَنْ يُشَاقِقِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَإِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ.⁹⁶⁶

'Bu, onların Allah'a ve Resûlüne karşı gelmelerindedir. Her kim de Allah'a ve Resûlüne karşı gelirse bilsin ki Allah'ın cezası şiddetlidir.'

أَمْ يَعْلَمُونَ أَنَّهُ مَنْ يُحَادِدِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَأَنَّ لَهُ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدًا فِيهَا ذَلِكَ الْخِزْيُ الْعَظِيمُ.⁹⁶⁷

⁹⁶³ Nisâ, 4/14

⁹⁶⁴ Ahzab, 33/36

⁹⁶⁵ Cin, 72/23

⁹⁶⁶ Enfâl, 8/13

⁹⁶⁷ Tevbe, 9/63

‘Allah’a ve Resûlüne karşı gelen kimseye, içinde ebedî kalacağı cehennem ateşinin olduğunu bilmediler mi? İşte bu, büyük bir rezilliktir.’

Görüldüğü üzere bu âyetlerde de Resûlullâh’a (s.a.s.) itaat kesin bir şekilde emredilmiş, ona karşı gelmek ‘isyan/ma’siyet’ olarak nitelenmiş hatta itaat etmeyenlere ebedî olarak cehennemde kalmak va’idinde bulunulmuştur. İtaat etme ve etmeme, olumlu ve olumsuz anlamda her iki durumda da Kur’ân’da işlenmiş ve Resûlullâh’a itaat yukarıdaki âyetlerin tamamında vurgulanmıştır. Bunun yanısıra Kur’ân-ı Kerîm’de Allah’a (c.c.) itaatten bahseden âyetlerin istisnasız tamamında Resûlullâh’a (s.a.s.) itaat emredilmektedir. Kur’ân’da yalnızca Allah’a (c.c.) itaatten bahsedip de Resûlullâh’a (s.a.s.) itaatten bahsetmeyen hiçbir âyet yoktur. Ayrıca sadece resûle itaati zikredip Allah’a (c.c.) itaate değinmeyen âyetler de bulunmaktadır.⁹⁶⁸ Bu durum Resûlullâh’ın, (s.a.s.) haşa Allah’tan (c.c.) daha önemli olduğu anlamına gelmez;

وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ.⁹⁶⁹

‘Namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin, Resûle itaat edin ki size merhamet edilsin.’

...وَإِنْ تُطِيعُوهُ تَهْتَدُوا...⁹⁷⁰

‘...Ve eğer ona itaat ederseniz, hidâyete erersiniz...’

يَوْمَئِذٍ يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَعَصَوُوا الرَّسُولَ لَوْ تُسَوَّىٰ بِهِمُ الْأَرْضُ وَلَا يَكْتُمُونَ اللَّهَ حَدِيثًا.⁹⁷¹

‘O gün, inkâr edip Peygamber’e isyan edenler, yer yarılıp içine girmiş olmayı isterler ve Allah’tan hiçbir söz gizleyemezler.’

Kur’ân-ı Kerîm’de, Resûlullâh’a (s.a.s.) itaat ve ittibanın üzerinde bu kadar çok durulması hatta Resûlullâh’a (s.a.s.) ittiba ve itaate, Allah’a (c.c.) itaat ile birlikte zikredilerek önem verilmesi, bize Erîke hadîsinin bu konuda Kur’ân ile tam bir uyum içinde olduğunu gösterir.

⁹⁶⁸ Usmânî, a.g.e., s. 25

⁹⁶⁹ Nûr, 24/56

⁹⁷⁰ Nûr, 24/54

⁹⁷¹ Nisâ, 4/42

2.1.2.1.2. Kur'ân'da Resûlullâh'ın (s.a.s.) Teşrîf Yetkisi

Erîke hadîsinden çıkarılabilen diğer bir husus da Resûlullâh'ın (s.a.s.) kanun koyma yani teşrîf yetkisidir. Çünkü Erîke hadîsinin muhtevasında, Resûlullâh'ın (s.a.s.) ehli eşek ve yırtıcı hayvanların etlerini haram kılması gibi birtakım hükümler koyduğu görülür. Bu sebeple Kur'ân'da, Resûlullâh'ın (s.a.s.) teşrîf yetkisiyle ilgili zikredilenleri tespit etmek önemlidir.

Kur'ân-ı Kerîm'e bakıldığında birçok âyetin, Resûlullâh'ın (s.a.s.) ve Sünnet'inin otoritesini bir kanun koyucu ve hukuk düzenleyici olarak ortaya koyduğu görülmektedir.⁹⁷² Bu gerçeği ifade eden âyetlerden bazıları şunlardır;

فَاتْلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَتَّى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَن يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ.⁹⁷³

'Kendilerine kitap verilenlerden Allah'a ve ahiret gününe iman etmeyen, Allah'ın ve Resûlünün haram kıldığını haram saymayan ve hak din İslâm'ı din edinmeyen kimselerle, küçülerek (boyun eğerek) kendi elleriyle cizyeyi verinceye kadar savaşın.'

الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْتُوبًا عِنْدَهُمْ فِي التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ يَأْمُرُهُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَاهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثَ وَيَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ وَالْأَغْلَالَ الَّتِي كَانَتْ عَلَيْهِمْ فَالَّذِينَ آمَنُوا بِهِ وَعَزَّرُوهُ وَنَصَرُوهُ وَاتَّبَعُوا النُّورَ الَّذِي أُنزِلَ مَعَهُ أُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ.⁹⁷⁴

'Onlar, yanlarındaki Tevrat'ta ve İncil'de yazılı buldukları Resûle, o ümmî peygambere uyan kimselerdir. O, onlara iyiliği emreder, onları kötülükten alıkoyar. Onlara iyi ve temiz şeyleri helâl, kötü ve pis şeyleri haram kılar. Üzerlerindeki ağır yükleri ve zincirleri kaldırır. Ona iman edenler, ona saygı gösterenler, ona yardım edenler ve ona indirilen Nûra (Kur'ân'a) uyanlar var ya, işte onlar kurtuluşa erenlerdir.'

⁹⁷² Usmânî, a.g.e., s. 49

⁹⁷³ Tevbe, 9/29

⁹⁷⁴ A'raf, 7/157

...وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمُ عَنْهُ فَانْتَهُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ⁹⁷⁵.

'...Peygamber size ne verdiyse onu alın, neyi de size yasak ettiyse ondan vazgeçin. Allah'a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz ki Allah cezalandırması şiddetli olandır.'

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا لِمُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ

فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا مُّبِينًا.⁹⁷⁶

'Allah ve Resûlü bir işe hüküm verdiği zaman, inanmış bir erkek ve kadına o işi kendi isteklerine göre seçme hakkı yoktur. Her kim Allah ve Resûlüne karşı gelirse, apaçık bir sapıklığa düşmüş olur.'

Zikredilen âyetler, hangi açıdan bakılırsa bakılsın Resûlullâh'ın (s.a.s.) dinde otorite olduğu ve teşrî' yetkisine sahip olduğunu açıkça göstermektedirler. Bu âyetler aynı zamanda mümin olabilmek için Resûlullâh'ın (s.a.s.) emir ve hükümlerine boyun eğmenin şart olduğunu belirtmektedirler.⁹⁷⁷ Erîke hadîsinin muhtevasında bulunan teşrî' yetkisinin de böylelikle Kur'an'a zıt olmadığı ve Kur'an'ın hükümleri ile desteklendiği ortaya çıkmaktadır.

2.1.2.1.3. Kur'an'da Kur'an Dışı Vahiy ile İlgili Âyetler

Sözlükte 'gizlice söylemek, işaret etmek, ilham etmek' gibi anlamlara gelen vahiy (vahy) kelimesi terim olarak ise 'Allah'ın (c.c.) bir emri, bir hükmü ya da bilgiyi peygamberlerine gizli olarak bildirmesi' anlamındadır.⁹⁷⁸ Allah'ın (c.c.), Resûlullâh'a (s.a.s.) gönderdiği vahiyler ise Kur'an'ı oluşturmaktadır. Kur'an vahyin özel formudur. Vahiy en genel manada Allah (c.c.) ile Resûl (s.a.s.) arasındaki iletişimidir. Bu iletişim risâlet süreci boyunca sadece Kur'an'la sınırlı kalmamıştır. Bazı uygulamalar, hükümler ve âyetler, Resûlullâh'ın (s.a.s.), Kur'an'ın haricinde de birtakım vahiyler aldığına işaret etmektedir. İşte Kur'an'da bulunmayan bu vahiyler 'Kur'an dışı vahiy' olarak isimlendirilmektedir.

Erîke hadîsini ilgilendiren husus da Resûlullâh'ın (s.a.s.) Kur'an dışında vahiy alıp almadığıdır. Çünkü yukarıda da değinildiği gibi Erîke hadîsinin muhtevasında Resûlullâh'ın

⁹⁷⁵ Haşr, 59/7

⁹⁷⁶ Ahzâb, 33/36

⁹⁷⁷ Usmânî, a.g.e., s. 54

⁹⁷⁸ Yusuf Şevki Yavuz, "Vahiy", DİA, c. XLII, s. 440-443

(s.a.s.) bir takım hükümler koyduğu mevcuttur. Bu haram kılmaları Resûlullâh (s.a.s.), ya kendi içtihadıyla ya da Allah'tan (c.c.) aldığı vahiyle yapmıştır. Eğer kendi içtihadıyla yaptığı düşünülürse zaten problem yoktur. Nitekim O'nun (s.a.s.) bu yetkisi, yukarıda da işlendiği gibi âyetler ile onaylanmış olup Erîke hadîsi ile muvafıktır. Eğer Allah'ın (c.c.) emri olduğu düşünülürse Kur'ân dışında vahyin olduğunu kabul etmek kaçınılmaz olmaktadır. Nitekim Erîke hadîsinin içerdiği bu hükümler Kur'ân'daki herhangi bir âyette bulunmamaktadır.

Kur'ân'da birçok âyet, Resûlullâh'ın (s.a.s.) Kur'ân dışında da vahiy aldığına işaret etmektedir. Bu konuda birkaç âyet vermekle yetinilecektir.

Bunlardan en meşhûru Tahrîm sûresinin üçüncü âyetidir. Şöyleki Resûlullâh (s.a.s.), hanımlarından birine gizli birşey söylemiş ve başkalarına haber vermemesini tembihlemiş, hanımı da bunu başka birine haber verince Allah (c.c.) Resûlullâh'a (s.a.s.), vahiyle durumu bildirmiştir. Allah'ın (c.c.) bildirdiklerinin bir kısmını, Resûlullâh (s.a.s.) da hanımına bildirmiştir. Bu durumla karşılaşan hanımı ise bunu kimin bildirdiğini sorunca, Resûlullâh (s.a.s.) da “*Bilen, her şeyden haberdar olan Allah bana haber verdi*” buyurmuştur;

وَإِذْ أَسْرَ النَّبِيِّ إِلَىٰ بَعْضِ أَرْوَاجِهِ حَدِيثًا فَلَمَّا نَبَّأَتْ بِهِ وَأَظْهَرَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ عَرَفَ بَعْضَهُ وَأَعْرَضَ عَنْ بَعْضٍ

فَلَمَّا نَبَّأَهَا بِهِ قَالَتْ مَنْ أَنْبَأَكَ هَذَا قَالَ نَبَّأَنِيَ الْعَلِيمُ الْخَبِيرُ.⁹⁷⁹

‘Hani Peygamber eşlerinden birine, gizli bir söz söylemişti. Fakat eşi o sözü (başkasına) haber verip Allah da bunu peygambere bildirince, peygamber bunun bir kısmını bildirmiş, bir kısmından da vazgeçmişti. Peygamber, bunu ona (sırrı açıklayan eşine) haber verince o, “Bunu sana kim bildirdi?” dedi. Peygamber, “Bunu bana, hakkıyla bilen ve hakkıyla haberdar olan Allah haber verdi” dedi.’

Âyette açık bir şekilde görülüyor ki Kur'ân dışında Resûlullâh'a (s.a.s.) Allah (c.c.) tarafından bir vahiy gelmiştir. Nitekim âyete göre Resûlullâh (s.a.s.) ‘*Bunu bana, hakkıyla bilen ve hakkıyla haberdar olan Allah haber verdi*’ demiş olmasına rağmen bununla ilgili Kur'ân'da herhangi bir âyet bulunmamaktadır.

⁹⁷⁹ Tahrîm, 66/3

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Kur'ân dışı vahiy alığını gösteren bir mesele de Resûlullâh'ın (s.a.s.) halasının kızı olan Zeyneb bnt. Cahş'ı (r.a.), Zeyd b. Hârîse'ye (r.a.) nikâhladığı ve daha sonra da boşamak zorunda kaldığı sonra Allah'ın (c.c.) emriyle kendi nikâhına almasıdır. Nitekim Resûlullâh (s.a.s.) Zeyneb bnt. Cahş'ı (r.a.), Zeyd b. Hârîse'ye (r.a.) nikâhlamak istemiş fakat Zeyneb (r.a.) tereddüt etmiş ve istememişti. Bunun üzerine, Ahzâb sûresinin 36. âyeti nâzil olunca Zeyneb (r.a.), Zeyd (r.a.) ile evlenmiştir. Âyetin meâlî şu şekildedir;

'Allah ve Resûlü bir konu hakkında hüküm verince, inanmış bir erkek ve kadının kendiliklerinden seçme hakkı yoktur. Her kim Allah ve Resûlüne karşı gelirse, apaçık bir sapıklığa düşmüş olur.'

Evlendikten bir süre sonra Zeyd (r.a.), Resûlullâh'a (s.a.s.) gelir ve geçinemediklerini söyleyip aralarını ayırmasını ister. Resûlullâh (s.a.s.), ona nasihat eder ve eşinden ayrılmamasını tavsiye eder. Aradan bir süre daha geçince yürümeyen evliliğin sona erdirilmesi için Zeyd (r.a.), Resûlullâh'a (s.a.s.) birkaç kez daha gelir. Resûlullâh (s.a.s.) her seferinde nasihat edip boşanmamasını tavsiye etmişse de başka çare bulamamış ve sonunda onları boşamıştır. Ancak bütün bunlar olurken Resûlullâh (s.a.s.) içinde bir sır saklıyordu ve içinde bir korku vardı. Nitekim bu husus Ahzâb sûresinin 37. âyetinde şöyle haber verilmektedir;

وَإِذْ تَقُولُ لِلَّذِي أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَأَنْعَمْتَ عَلَيْهِ أَمْسِكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ وَاتَّقِ اللَّهَ وَخُفِيَ فِي نَفْسِكَ مَا اللَّهُ مُبْدِيهِ وَخَشِيَ النَّاسَ وَاللَّهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَاهُ فَلَمَّا قَضَى زَيْدٌ مِنْهَا وَطَرًا زَوَّجْنَاكَهَا لِكَيْ لَا يَكُونَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ حَرَجٌ فِي أَزْوَاجِ أَدْعِيَائِهِمْ إِذَا قَضَوْا مِنْهُنَّ وَطَرًا وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ مَفْعُولًا.⁹⁸⁰

'Hani sen Allah'ın kendisine nimet verdiği, senin de (azat etmek suretiyle) iyilikte bulunduğun kimseye, "Eşini nikâhında tut (onu boşama) ve Allah'tan sakın" diyordun. İçinde, Allah'ın ortaya çıkaracağı bir şeyi gizliyor ve insanlardan çekiniyordun. Oysa kendisinden çekinmene Allah daha lâyıktı. Zeyd, eşinden yana isteğini yerine getirince (eşini boşayınca), onu seninle evlendirdik ki, eşlerinden yana isteklerini yerine getirdiklerinde

⁹⁸⁰ Ahzâb, 33/37

(onları boşadıklarında), evlatlıklarının eşleriyle evlenmeleri konusunda müminlere bir zorluk olmasın. Allah'ın emri mutlaka yerine getirilmiştir.'

Âyette görüldüğü üzere 'Allah'ın ortaya çıkaracağı bir şeyi içinde gizliyor ve insanlardan çekiniyordun' denmektedir. Resûlullâh'ın içinde gizlediği şey ise kendisinin Zeyneb (r.a.) ile evleneceğini bilmesi ve bu konuda insanlara karşı içinde bir korku olmasıdır. Resûlullâh'ın (s.a.s.) Zeyneb'le (r.a.) evleneceği, Kur'an'ın herhangi bir yerinde vahyedilmemişken Allah'ın açığa çıkaracağı bu gaybî bilgiyi bilmesi, Kur'an dışında vahiy aldığına işaret etmektedir.

Hûd sûresinin 31. âyetinde onun gaybı bilemeyeceği ve Âl-i İmrân sûresinin 179. âyetinde ise Allah'ın (c.c.) dilerse bildireceği ifade edilmektedir. Âyetler şu şekildedir;

وَلَا أَقُولُ لَكُمْ عِنْدِي خَزَائِنُ اللَّهِ وَلَا أَعْلَمُ الْغَيْبَ وَلَا أَقُولُ إِنِّي مَلَكٌ وَلَا أَقُولُ لِلَّذِينَ تَزْدَرِي أَعْيُنُكُمْ لَنْ

يُؤْتِيَهُمُ اللَّهُ خَيْرًا اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا فِي أَنْفُسِهِمْ إِنِّي إِذَا لَّمِنَ الظَّالِمِينَ.⁹⁸¹

'Size ben, "Allah'ın hazineleri yanımdadır", demiyorum; gaybı da bilmem. "Ben bir meleğim" de demiyorum. Sizin hor gördüğünüz kimseler için, "Allah, onlara asla hiçbir hayır vermez" de diyemem. Allah, onların içlerindeki daha iyi bilir. Böyle bir şey söylersem, o zaman ben gerçekten zâlimlerden olurum.'

مَا كَانَ اللَّهُ لِيَذَرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ حَتَّى يَمِيزَ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُطْلِعَكُمْ عَلَى

الْغَيْبِ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَجْتَبِي مِنْ رُسُلِهِ مَنْ يَشَاءُ فَأَمِنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَإِنْ تُؤْمِنُوا وَتَتَّقُوا فَلَكُمْ أَجْرٌ عَظِيمٌ.⁹⁸²

'Allah, pisi temizden ayırıcaya kadar müminleri içinde bulunduğunuz şu durumda bırakacak değildir. Allah, size gaybı bildirecek de değildir. Fakat Allah, peygamberlerinden dilediğini seçer (gaybı ona bildirir). O hâlde, Allah'a ve peygamberlerine iman edin. Eğer iman eder ve Allah'a karşı gelmekten sakınırsanız sizin için büyük bir mükâfat vardır.'

⁹⁸¹ Hûd 11/ 31

⁹⁸² Âl-i İmrân 3/179

Resûlullâh (s.a.s.), Zeyneb (r.a.) ile evleneceğini önceden öğrenmişse ve gaybı da Allah'ın (c.c.) bildireceği kadarıyla biliyorsa, bu konuda Kur'ân dışında daha önce vahiy aldığı kaçınılmaz olmaktadır.

Resûlullâh'ın (s.a.s.), Kur'ân dışında vahiy aldığını haber veren diğer bir âyet ise Enfâl sûresinin 5. âyetidir;

كَمَا أَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنْ بَيْتِكَ بِالْحَقِّ وَإِنَّ فَرِيقًا مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ لَكَارِهُونَ.⁹⁸³

'Nasıl ki, Rabbin seni hak uğruna (savaşmak üzere) evinden çıkarmıştı. Müminlerden bir grup ise bu konuda kesinlikle isteksizlerdi.'

Bu âyetten Resûlullâh'ın (s.a.s.), Allah'ın (c.c.) gönderdiği emirle Bedir savaşına çıktığı anlaşılmaktadır. Çünkü Allah'ın (c.c.) onu evinden çıkarması ancak bir emirle olabilir. Allah'ın (c.c.) bu emri, yani Resûlullâh'a (s.a.s.) evinden çıkması için gönderdiği bu vahiy Kur'ân'da bulunmamaktadır. O halde, Resûlullâh'ın (s.a.s.), evinden çıkmasını emreden vahyin, Kur'ân dışında vahy-i gayr-i metlûv olarak geldiği ortaya çıkmaktadır.

Diğer bir âyet ise yukarıdaki âyetin bahsettiği olayın devamı niteliğinde olan Enfâl sûresinin 9-12. âyetleridir ki bu âyetlerde Allah (c.c.), karşılaşan iki ordunun durumundan bahsetmektedir. Müminler kendi sayılarının az, kâfirlerin ise çok olduğunu gördüklerinde tek dayanakları olan Allah'a (c.c.) dua ederler. Geçmişte olan bu olayı müminlere hatırlatan Allah (c.c.) şöyle buyurmaktadır;

إِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ فَاسْتَجَابَ لَكُمْ أَنِّي مُمِدُّكُمْ بِالْفِ مِّنَ الْمَلَائِكَةِ مُرَدِّفِينَ.⁹⁸⁴

'Hani Rabbinizden yardım istiyor, yalvarıyordunuz. O da, "Ben size ard arda bin meleklerle yardım edeceğim" diye cevap vermişti.'

Âyette bahsedilen bu va'd Kur'ân'da mevcut değildir. Demek ki bu va'd de Kur'an dışında bir vahiyle Resûlullâh'a (s.a.s.) bildirilmiştir.

Yine Kur'ân dışında Resûlullâh'a (s.a.s.) vahiy geldiğine işaret eden bir diğer âyet ise müminleri Mekke'nin fethi ile müjdeleyen Fetih suresinin 27. âyetidir. Nitekim

⁹⁸³ Enfâl 8/5

⁹⁸⁴ Enfâl, 8/9

Resûlullâh'a (s.a.s) rüyasında Mekke'ye girip ashâbıyla birlikte tavaf ettiği müjde verilmiş ve bu rüya üstüne O da ashâbı ile birlikte umre niyetiyle Mekke'ye hareket etmiştir. Hudeybiye'de önlerine çıkan müşrikler ile bir anlaşma imzalanmış ve bu anlaşmaya göre bir sonraki sene umre yapabileceklerdir. Bu durumdan bazı sahâbîler hoşlanmayınca, Resûlullah (s.a.s.) 'ben size umre yapacağımızı söyledim bu yıl yapacağız demedim' diye açıklama yapmış ve bunun üstüne söz konusu âyet nâzil olmuştur:

لَقَدْ صَدَقَ اللَّهُ رَسُولَهُ الرُّؤْيَا بِالْحَقِّ لَتَدْخُلَنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ آمِنِينَ مُحَلِّقِينَ زُؤُوسَكُمْ وَمُقَصِّرِينَ

لَا تَخَافُونَ فَعَلِمَ مَا لَمْ تَعْلَمُوا فَجَعَلَ مِنْ دُونِ ذَلِكَ فَتْحًا قَرِيبًا⁹⁸⁵

'Andolsun, Allah, Peygamberinin rüyasını doğru çıkardı. Allah dilerse, siz güven içinde başlarınızı kazıtmış veya saçlarınızı kısaltmış olarak, korkmadan Mescid-i Haram'a gireceksiniz. Allah, sizin bilmediğinizi bildi ve size bundan başka yakın bir fetih daha verdi.'

Âyette de görüldüğü gibi Resûlullâh'ın (s.a.s.) ashâbıyla Mekke'ye gidip tavaf yaptığı rüyasını Cenâb-ı Hâk (c.c.) teyit ve tasdik etmektedir. Bu durum, Resûlullâh'a (s.a.s) Kur'an dışında diğer herhangi bir şekilde de vahiy geldiğini açıkça ortaya koymaktadır.

Bu âyetlerden hareketle Erîke hadîsinin muhtevasının ifade ettiği Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Kur'an dışında vahiy olarak bazı şeyleri helal-haram kılmasının, Kur'an'a uygun olduğu ortaya çıkmaktadır.⁹⁸⁶

Erîke hadîsi Kur'an-ı Kerîm'e arz edildiğinde, barındırdığı hükümlerin Kur'an ile çelişmediği, Kur'an'a zıt düşmediği, Kur'an'ın Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hüküm koyma yetkisini nefyetmediği, aksine açıkça hüküm koyabileceği yani bazı şeyleri haram, bazı şeyleri de helal kılabileceği görülmektedir. Netice itibarıyla içerdiği hükümler de dâhil olarak Erîke hadîsinin Kur'an ile uyum içerisinde olduğu görülmektedir.

2.1.2.2. Hadîsin Sünnet'e Arzı

Erîke hadîsi Sünnet'e, yani Resûlullâh'ın (s.a.s.) söz, fiil ve uygulamalarına arz edilecektir. Resûlullâh'ın (s.a.s.) sünneti bir bütün olup kendi içinde çelişki kabul etmez. Bu

⁹⁸⁵ Fetih 48/27

⁹⁸⁶ Konuyla ilgili detaylı bilgi için bkz.: M. Hayri Kırbaoğlu, İslam Düşüncesinde Sünnet, Ankara: Ankara Okulu Yay., 2015, s. 234-238

sebeple öncelikle bir bütün olarak Sünnet'e bakılacak, sonra bütünün parçaları olan hadîsler tek tek incelenecektir.

Öncelikle 'Erîke hadîsini ve içindeki hükümleri olumsuzlayan bir uygulama veya kavli bir hadîs var mı, varsa sıhhat durumu nedir?' sorusu sorulduğunda, Sünnet'te Resûlullâh'a itâati ve onun hüküm koyma yetkisini nefyeden bir uygulamaya rastlanmamaktadır. Aksine bu durumları teyit ve tasdik eden birçok hadîs ve uygulama mevcuttur. Örneğin;

حَدَّثَنَا عَبْدَانُ أَحْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ عَنْ يُونُسَ عَنِ الرَّهْرِيِّ أَحْبَرَنِي أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ
رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ أَطَاعَنِي فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ وَمَنْ عَصَانِي فَقَدْ عَصَى اللَّهَ وَمَنْ
أَطَاعَ أَمِيرِي فَقَدْ أَطَاعَنِي وَمَنْ عَصَى أَمِيرِي فَقَدْ عَصَانِي.

'...Hz. Ebû Hüreyre'den (r.a.) rivâyet edildiğine göre Resûlullâh (s.a.s.) şöyle buyurmuştur; "Herkim bana itaat ederse, Allah'a itaat etmiş olur ve herkim de bana isyan ederse, Allah'a isyan etmiş olur! Ve herkim de benim emîrime itaat ederse, bana itaat etmiş olur ve herkim de emîrime isyan ederse, bana isyan etmiş olur".⁹⁸⁷

عن أبي هُرَيْرَةَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ صَحْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ مَا
نَهَيْتُكُمْ عَنْهُ فَاجْتَنِبُوهُ، وَمَا أَمَرْتُكُمْ بِهِ فَأَتُوا مِنْهُ مَا اسْتَطَعْتُمْ، فَإِنَّمَا أَهْلَكَ الدِّينَ مِنْ قَبْلِكُمْ كَثْرَةُ مَسَائِلِهِمْ وَاجْتِلَافُهُمْ
عَلَى أَنْبِيَائِهِمْ.

'...Hz. Ebû Hüreyre'den (r.a.) rivâyet edildiğine göre Resûlullâh'ı (s.a.s.) şöyle derken dinlemiştir; "Sizi neyden neyhettiysen ondan sakının, size emrettiğim şeyi gücünüz yettiğince yapın, sizden öncekileri ancak çok sormaları ve peygamberlerine ihtilaf etmeleri helak etti".⁹⁸⁸

⁹⁸⁷ el-Buhârî, Cihâd ve's-Siyer, 108; Ahkâm, 1

⁹⁸⁸ Müslim, Fedâil, 37; el-Buhârî, İ'tisâm, 3

حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ قَالَ حَدَّثَنَا شَرِيكٌ عَنِ الْأَعْمَشِ عَنِ أَبِي صَالِحٍ عَنِ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا أَمَرْتُكُمْ بِهِ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَيْتُكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا.

‘...Hz. Ebû Hüreyre’den (r.a.) rivâyet edildiğine göre Resûlullâh (s.a.s.) şöyle buyurmuştur; “Size ne emrettiysem onu alınız ve sizi neyden nehyettiysen ondan vazgeçiniz!”.⁹⁸⁹

...وَحَدَّثَنِي عَنْ مَالِكٍ أَنَّهُ بَلَغَهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ تَرَكْتُ فِيكُمْ أَمْرَيْنِ لَنْ تَضِلُّوا مَا

تَمَسَّكْتُمْ بِهِمَا كِتَابَ اللَّهِ وَسُنَّةَ نَبِيِّهِ.

‘Resûlullâh (s.a.s.) şöyle buyurdu: “Size iki şey bıraktım ki bunlara sımsıkı sarıldığınız müddetçe asla dalâlete düşmezsiniz; (Bunlar) Allah’ın Kitâb’ı ve benim Sünnetimdir”.⁹⁹⁰

Ulemâyâ göre sahîh olduğu ifade edilen bu hadîslere bakıldığında her birinin, Erîke hadîsi ve içerdiği hükümlerle uyum içinde olduğu ve onları desteklediği görülmektedir.

Resûlullâh’ın (s.a.s.) hüküm koymasına sadece Erîke hadîsinde bulunan eşek etini haram kılmasıyla sınırlı olmayıp, erkeğe ipeği ve altın takıları haram kılması⁹⁹¹, bir kızın teyzesi veya halasıyla aynı nikâh altında bulunmasını yasaklaması⁹⁹², nineye mirastan pay verilmesini emretmesi⁹⁹³ gibi daha pek çok hüküm koymaları mevcuttur. Bu koyduğu hükümlere sahâbe itiraz etmemiş ve itaat etmişlerdir. Bu durum Resûlullâh’ın (s.a.s.) otoritesini göstermekle birlikte Erîke hadîsini de desteklemektedir.

Erîke hadîsinin muhtevası da kendisinin sıhhatine delil sayılabilmektedir. Şöyleki içerdiği diğer bir hüküm de evcil eşek ve yırtıcı hayvanların etlerinin haram kılınmasıdır. Resûlullâh’ın (s.a.s.) yaşayan sünnetine bakılacak olursa, dünya üzerindeki bütün Müslümanlar bu hayvanların etlerinin yenmeyeceğini ve haram kılındığını bilir ve yemezler. Oysaki bunların haram olduğuna dair Kur’ân’da bir âyet bulunmamakla birlikte Hayber

⁹⁸⁹ İbn Mâce, **İftitâhu’l-Kitab**, 1

⁹⁹⁰ Muvatta, **Kader**, 3

⁹⁹¹ Buhari, **Merda**, 4; Buhari, **Libas**, 45; Buhari, **Edeb**, 124

⁹⁹² Buhari, **Nikâh**, 28; Müslim, **Nikâh**, 4; İbn Mâce, **Nikâh**, 31; Tirmizî, **Nikâh**, 31

⁹⁹³ İbn Mâce, **Feraiz**, 4; Ebû Davud, **Feraiz**, 5; Tirmizî, **Feraiz**, 10

günü Resûlullâh tarafından haram kılındığı bilinen bir gerçektir. Dolayısıyla eşek ve yırtıcı hayvanların etlerinin günümüzde bile bütün Müslümanlar tarafından haram kabul edilmesi ve yenilmemesi bilgisine ilaveten Resûlullâh (s.a.s.) tarafından Hayber'in fethi esnasında haram kılındığı ve Erîke hadîsinin de Hayber günü söylendiği biliniyorsa; bu durum hem aklen hem de örfe bu hadîsin sahîh olduğunu gösterir.

Yukarıdaki hadîslerde de görüldüğü üzere birçok rivâyet söz konusun hadîsin manasını destekleyerek, sahîh olmasına katkıda bulunmaktadır. Başka bir deyişle onun *şâhid*leri olmaktadır. Bu durum, bu hadîsin Resûlullâh'a (s.a.s.) ait olduğu kanaatini daha da güçlendirmektedir.

Bu kısımda mevzunun netleşmesi açısından gerek lafzî hadîs gerekse de yaşayan sünnet olarak, bu rivâyetler yeterlidir. Nitekim bu rivâyetler Erîke hadîsinin Sünnet'e arzı konusunda yeterli delil olmaktadır. Bu çalışmanın amacı Sünnet'in teşrî' değeri veya Sünnete ittibâ' olmayıp, söz konusu hadîsin Efendimiz'e (s.a.s.) aidiyetinin tespitidir. Dolayısıyla o gibi konulara girilmemiş olup, Resûlullâh'ın (s.a.s.) teşrî' yetkisi ve O'na itaati kapsayan çalışmalara havale edilmiştir⁹⁹⁴.

Erîke hadîsi Sünnet'e arz edildiği vakit, içerdiği hükümlerin onunla çelişmediği, onda nefyedilmediği, bilakis Sünnetin kendi içinde bir bütün olarak bu hükümleri de kapsayıp teyit ettiği ortaya çıkmaktadır. Netice itibarıyla içerdiği hükümler de dâhil olmak üzere Erîke hadîsinin Sünnet'in geneli ile uyum içerisinde olduğu anlaşılmaktadır.

2.1.2.3. Hadîsin Akla Arzı

Hadîslerin akla arzından kasıt ferdî boyuttaki öznel akıllar olmayıp herkesin kabul ettiği yani kolektif aklın ilkelerine arzetmektir. Burada önemli olan kişilerin kendi yorumlarına değil, evrensel aklın neticesinde hadîsi yorumlamaktır.

⁹⁹⁴ Mesela bkz. Talat Koçyiğit, **Peygamberimiz ve Sünnetinin Teşrî'i Değeri**, Diyanet İlmî Dergi [Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi], 1970, s. 102-110; Lütfi Şentürk, **Peygamberimiz ve Sünnetinin Teşrî' Değeri**, Diyanet İlmî Dergi, 2007, c. XLIII, sayı: 3, s. 71-80; **Sünnet ve Teşrî'deki Yeri**, Diyanet İlmî Dergi, 1996, c. XXXII, sayı: 1, s. 3-20; Ali Toksarı, **Teşrî'i Değeri Açısından Sünnetin Konumu**, Bilimname: Düşünce Platformu, 2014/2, sayı: 27, s. 9-24; Mehmet Görmez, **Hz. Peygamberi Örnek Almak ve Sünnete Tabi Olmanın Anlamı Üzerine**, Kutlu Doğum Sempozyumu, 2000: **Üçüncü 1000'e Girerken İslâm**, 2005, s. 93-106; Selahattin Polat, **Hz. Peygamber'in Sünnetini Anlama ve Sünnete Uyuma, İslâm'da İnsan Modeli ve Hz. Peygamber Örneği** [Kutlu Doğum Haftası: 1993], 1995, s. 29-42; Osman Keskiöglü, **Allah'a ve Peygamberine İtaat**, Diyanet İlmî Dergi [Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi], 1964, c. III, sayı: 4, s. 99-100 vs.

Erîke hadîsi, içerdiği hükümler bakımından Resûlullâh'a (s.a.s.) ittiba ve itaati emredip onun teşrî' yetkisinden bahsetmektedir. Dünyanın hiçbir yerinde, ne geçmişte ne de günümüzde hiçbir kurum, topluluk, devlet veya organize bir iş yoktur ki başında bir başkan, bir müdür, bir yönetici veya bir rehber olmasın ve bu rehberine mutlak ittaata emredilsin. Yarattıkları nezdinde ve evrensel boyutta realite böyle iken, dünyanın bilinen tarihinden bugüne kadar en çok kişinin kendisine tabi olduğu, yaşadığı devirden günümüze kadar sadece yaşadığı bölgeye değil, tüm dünyaya yön vermiş olan bir önder ve aynı zamanda Allah'ın (c.c.) en çok kıymet verdiği Resûlüne ittiba ve itaatin olmaması gerektiğini düşünmek son derece yanlıştır.

Teşrî' yetkisine gelince, yine aynı örnek üzerinden bakılırsa, bir kurumun başındaki bir müdür veya bir topluluğun başındaki bir lider her ne kadar bir üst kuruma bağlı – ki Resûlullâh (s.a.s.) da Allah'a (c.c.) bağlıdır- ise de onun, yaptığı iş konusunda veya ictimâî muamelelerde bir takım tasarruflarının olmadığını düşünmek yanlıştır. Allah'ın (c.c.) vazifelendirdiği ve hem kendi katında hem de kulları nezdinde peygamberlik misyonunu yüklediği Resûlullâh'ın (s.a.s.) hiçbir tasarrufunun olmayacağını düşünmek aynı şekilde akıldan uzak olmaktadır. Ancak bu teşrî' yetkisi, Allah'ın (c.c.) hükmüne zıt hüküm koyma manasında değildir. Allah'ın (c.c.) çizdiği sınırlar çerçevesinde ve verdiği yetkiler ölçüsünde geçerlidir.

Tebliğ ve tebyîn vazifesini icrâ eden Resûlullâh'ın (s.a.s.) amacı yeni bir toplum oluşturmaktır. Şüphesiz bu da Allah'ın (c.c.) emriyledir. Dolayısıyla tebliğ ve tebyîn görevini ifa ederek bir toplum inşa etmek istiyorsa birtakım yetkilerinin ve tasarruflarının olması kaçınılmaz olur. Bu tasarruflar da onun teşrî' yetkisidir. Teşrî' yetkisi olmayan bir resûl düşünülemediği gibi teşrî' olmadan bir toplum inşa etmesi de düşünülemez.

Akla arzedilen Erîke hadîsinin evrensel akıl ile herhangi bir tezat içerisinde olmadığı, aksine akli ilkeler ile uyum içinde olup desteklendiği ortaya çıkmaktadır.

SONUÇ

Son zamanlarda Erîke hadîsi diye isimlendirilen rivâyet, farklı tarîkleri olup altı sahâbî tarafından rivâyet edilmiştir. Bunlardan Ebû Hüreyre (r.a.) ve Câbir b. Abdillâh (r.a.) Resûlullâh'tan (s.a.s.) en çok hadîs rivâyet eden müksirûn'dandırlar. Diğerleri ise Hâlid b. Velîd (r.a.), Mikdâm b. Ma'dikerib (r.a.), Eslem Ebû Râfi' (r.a.) ve 'İrbâd b. Sâriye'dir (r.a.).

Bu altı sahâbî tarafından rivâyet edilen hadîsin tarîkleri, daha sonraki devirlerde artmış ve neticede ilki İmâm Şâfi' olmak üzere birçok âlim tarafından kayıt altına alınmışlardır. Üç tarîkle Ebû Hüreyre (r.a.), iki tarîkle Hâlid b. Velîd (r.a.), dokuz tarîkle Mikdâm b. Ma'dikerib (r.a.), yedi tarîkle Ebû Râfi' (r.a.), iki tarîkle 'İrbâd b. Sâriye (r.a.) ve bir tarîkle de Câbir b. Abdillâh'tan (r.a.) merfû' olarak rivâyet edilen bu hadîsin isnâdlarının çoğunun muttasıl olduğu ve bir iki râvî dışında bütün râvîlerin de adalet ve zabt sıfatlarını tam olarak taşıyıp sika oldukları görülmektedir. Bazı isnâdlarda hafif kusurlarla cerhedilen râvîlerin bulunması ve hoca-talebe arasındaki ittisâlin kesin olmaması sebebiyle ortaya çıkan sıhhat endişesi ise diğer sahîh tarîklerindeki râvîlerin mütabaatıyla ortadan kalkmaktadır. Yapılan metin tenkîdi neticesinde, Erîke hadîsinin çeşitli tarîklerinden rivâyet edilen metinlerinin de hem birbirlerine, hem Sünnet'in geneline hem de Kur'ân-ı Kerîm'e muvafık olup zıt düşmediği anlaşılmaktadır.

Erîke hadîsinin tarîklerinin çoğunun, adâlet ve zabt sahibi râvîler tarafından, muttasıl senedlerle, şaz ve mu'allel olmadan rivâyet olunduğu görülmektedir. Bazı sahâbîlerin bu rivâyeti Resûlullâh'tan (s.a.s.) duymadığı iddia edilse de bu doğru olmayıp bir varsayımdan ibarettir. Nitekim Resûlullâh'tan (s.a.s.) duymadıklarını bildiren, zayıf da olsa herhangi bir rivâyet bulunmamaktadır. Onlardan biri, bizzat Resûlullâh'tan (s.a.s.) değil de diğer bir sahâbîden dinleyip rivâyet etmiş olsa da hadîsin sıhhatine zarar vermez. Çünkü ehl-i hadîsin icmâsı ile sahâbenin mürseli makbûldür.

Erîke hadîsinin sahîh olmadığı veya sıhhatinin şüpheli olduğu yönündeki açıklamalar isabetli değildir. Çünkü bu hadîs hakkında yapılan yorumlar incelendiğinde yeterli bir sıhhat incelemesi yapılmadığı görülmektedir. Şöyleki bu çalışmada da tesbit edildiği gibi Erîke hadîsini en az altı sahâbî rivâyet etmiş olmasına rağmen bu hadîsin sıhhatinden endişe edenler en fazla iki sahâbî tarafından rivâyet edilen tarîkleri incelemişlerdir. Bunlardan çoğu da hadîs âlimlerinin benimsediği sıhhat tesbiti metotlarından uzak çalışmalardır. Nitekim Fazlurrahman hadîsin bir tek tarîkine bakarak sıhhatinden şüphe etmiştir ki bu incelediği

tarîkin kaynağı bir hadîs kitabı bile değildir. Dolayısıyla Erîke hadîsi hakkında daha önce yapılan çalışmalar yeterli olmayıp, hiçbiri bu hadîsi bütüncül bir nazarla incelememiştir. Yeterli bir inceleme olmadan bir hadîs hakkında yorum yapmak doğru bir yöntem değildir.

Neticede bütüncül bir bakışla ve hadîs ilmi âlimlerinin benimsediği yöntemler çerçevesinde incelenen Erîke hadîsinin tüm rivâyetlerinin birbirini desteklemesi sonucunda, sahîh hadîs şartlarını taşıdığı anlaşılmaktadır.

KAYNAKLAR

- Ahmed b. Hanbel (H. 1420), **el-Müsned**, (Thk. Şu'ayb el-Arnâvût vd.), 2. Baskı, y.y.: Müessesetü'r-Risâle.
- Alî el-Kârî, Ebu'l-Hasen Nûruddîn b. Sultân Muhammed el-Herevî (2001), **Mirkâtu'l-Mefâtih Şerhu Mişkâti'l-Mesâbih**, (Thk. eş-Şeyh Cemâl 'Aytânî), 1. Baskı, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Aybakan, Bilal, "Şâfiî", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde**, 38, (223-233), Türkiye Diyanet Vakfı.
- Aydınlı, Abdullâh, "Ebû Râfi'", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde**, 10, (211), Türkiye Diyanet Vakfı.
- (2013), **Hadîs İstılahları Sözlüğü**, 7. Baskı, İstanbul: İFAV Yayınları.
- el-'Aynî, Bedruddîn Ebû Muhammed Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ el-Ğaytâbî (Tsz.), **Meğâni'l-Ahyâr fi Şerhi Esâmî Ricâli Me'âni'l-Âsâr**, (Thk. Muhammed Hasan İsmâîl), Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye.
- Babanzâde, Ahmed Naîm (1976), **Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi**, 4. Baskı, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Sayı: 55 (Başbakanlık Basımevi).
- el-Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl (Tsz.), **et-Târîhu'l-Kebîr**, (Thk. Muhammed Abdulmu'id Hân), Haydarabad: Dâiretu'l-Ma'ârifî'l-Osmâniyye.
- (2005), **ed-Du'afâ'u's-Sağîr**, (Thk. Ebû Abdillâh Ahmed b. İbrâhîm b. Ebi'l-'Ayneyn), 1. Baskı, y.y.: Mektebetu İbn 'Abbâs.
- (2002), **el-Câmiu's-Sahîh**, 1. Baskı, Beyrut: Dâru İbni Kesîr.
- el-Cevherî, İsmâîl b. Hammâd (1987), **es-Sihâh Tâcu'l-Luğa ve Sihâhu'l-'Arabiyye**, (Thk. Ahmed Abdulğafûr 'Attâr), I-VI, 4. Baskı, Beyrut: Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn.
- Coşkun, Selçuk (2011), **Hadîse Bütüncül Bakış**, 1. Baskı, İstanbul: İFAV.
- el-Cürçânî, Ebû Ahmed Abdullâh b. 'Adiyy b. Abdillâh b. Muhammed (1988), **el-Kâmil fi'd-Du'afâ'**, (Thk: Yahyâ Muhtar Gazzâvî), Beyrut: Dâru'l-Fikr.
- Çakın, Kamil, "Hadîs'in Kur'an'a Arzı Meselesi", **AIÜF Dergisi**, 34, s. 237-261.
- Dalgın, Nihat, "İbn Lehîa", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde**, 20, (158-159), Türkiye Diyanet Vakfı.
- ed-Dârekutnî, Alî b. Ömer Ebu'l-Hasan el-Bağdâdî (1966), **Sünenü'd-Dârekutnî**, (Thk. Seyyîd Abdullâh Hâşim el-Medenî), Beyrut: Dâru'l-Ma'rifet.
- (1984), **ed-Du'afâ' ve'l-Metrûkîn**, (Thk. Muvaffak b. Abdillâh b. Abdilkâdir), 1. Baskı, Riyad: Mektebetu'l-Me'ârif.
- ed-Dârimî, Ebû Muhammed Abdullâh b. Abdirrahmân (H. 1407), **Sünenü'd-Dârimî**, (Thk. Fevvâz Ahmed vd.), Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî.

- Dayhan, Ahmet Tahir (2009), **Fazlur Rahman'ı Doğru Anlamak**, İzmir: Tibyan Yay.
- Demirci, Selim (2015), “İlhanlılar Dönemi Hadîs Yorumculuğu: Şerefüddîn et-Tîbî Örneği”, **Karadeniz Teknik Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**.
- Ebû Dâvûd (Tsz.), Süleymân b. Eş'as es-Sicistânî, **Sünenü Ebî Dâvûd**, Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî.
- İbnu'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed (1986), **Kitâbu'd-Du'afâ' ve'l-Metrûkîn**, (Thk. Ebu'l-Fidâ Abdullâh el-Kâdî), 1. Baskı, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Ebû Ya'lâ, Ahmed b. Alî el-Mevsilî (1984), **el-Müsned**, (Thk. Hüseyin Selîm Esed), Dimeşk: Dâru'l-Me'mûn li't-Türâs.
- Ebû Yûsuf, Ya'kûb b. Süfyân el-Fârisî (1981), **el-Ma'rife ve't-Târîh**, (Thk. Ekrem Ziyâ el-Ömerî), Beyrut: Müessesetü'r-Risâle.
- Ece, Abdurrahmân (2016), **Câbir b. Abdullah ve Hadîs Tarihindeki Yeri**, Basılmamış doktora tezi.
- , (2017), “Câbir b. Abdillâh'ın Hayatı ve Hadîs Rivâyeti”, **FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi**, 1(9).
- Ertürk, Mustafa (2003), “Nebevî Sünnetin Tarîhî Gerçeklikteki Konumu Açısından 'Kur'an İslâm'ı' Söyleminin İlmî Değeri”, **Hadîs Tetkikleri Dergisi**.
- el-Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed b. el-Herevî (2001), **Tehzîbü'l-Luğa**, (thk. Muhammed 'İvaz Mur'ib), I-XV, 1. Baskı, Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî.
- Fayda, Mustafa, “Hâlid b. Velîd”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde**, 15, (289-282), Türkiye Diyanet Vakfı.
- Fazlurrahman (1997), **Tarih Boyunca İslami Metodoloji Sorunu**, (Çev. Salih Akdemir), 2. Baskı, Ankara: Ankara Okulu Yay.
- Genç, Mustafa (2015), **Sünnet-Vahiy ilişkisi**, İstanbul: Beka Yay..
- Görmez, Mehmet (2005), “Hz. Peygamberi Örnek Almak ve Sünnete Tabi Olmanın Anlamı Üzerine”, **Kutlu Doğum Sempozyumu - 2000: Üçüncü 1000'e Girerken İslâm**, s. 93-106.
- , **Sünnet'in Kaynak Değeri Temellendirme Sorunu**, (<http://yenimakalearsivi.blogspot.com/2016/03/sunnetin-kaynak-degerini-temellendirme.html>. Siteye giriş tarihi: 11.09.2018)
- Güleç, Hüseyin (2017), “Âhâd Haberlerin Kur'an'a Arzı”, **Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**.
- Hâkim en-Nîsâbûrî, Ebû Abdillâh Muhammed (1990), **el-Müstedrek 'ale's-Sahîhayn**, (Thk. Mustafâ Abdulkâdir 'Atâ'), Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- el-Halebî, Ebu'l-Vefâ Burhâneddîn İbrâhîm b. Muhammed b. Halîl Sıbt b. 'Acemî et-Trablusî eş-Şâfiî (1987), **el-Keşfü'l-Hasîs an men Rumiye bi Vad'i'l-Hadîs**, (Thk; Subhî es-Samerrâî), Beyrut: Mektebetu'n-Nahdati'l-'Arabiyye.

- el-Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit (2002), **Târîhu Bağdâd**, (Thk. Beşşâr ‘Avvâd Ma’rûf), Beyrut: Dâru’l-Ğarbi’l-İslâmî.
- Hatiboğlu, İbrâhîm, ‘‘Süfyân b. Uyeyne’’, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde**, 38, (28-29), Türkiye Diyanet Vakfı.
- el-Hayrâbâdî, Muhammed Ebu’l-Leys (2009), **Mu‘cemu Mustalahâti’l-Hadîsi ve ‘Ulûmihi ve Eşheru’l-Musannifîne Fîhi**, 1. Baskı, Ürdün, Dâru’n-Nefâis.
- el-Hazrecî, Ahmed b. Abdillâh (H. 1416), **Hulâsatu Tehzîbi Tehzîbi’l-Kemâl fî Esmâi’r-Ricâl**, (Thk. Abdulfettâh Ebû Ğudde), Beyrut: Dâru’l-Beşşâr.
- İbn Abdilberr, Ebû Ömer Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed (1992), **el-İstî‘âb fî Ma‘rifetti’l-Ashâb**, (Thk. Alî Muhammed el-Becâvî), 1. Baskı, Beyrut: Dâru’l-Cîl.
- İbn ‘Asâkir, Ebu’l-Kâsım Alî b. Hasan eş-Şâfî (1995), **Târîhu Medîneti Dimeşk**, (Thk. Ömer b. Ğarâme el-‘Amrî), Beyrut: Dâru’l-Fikr.
- İbn Ebî ‘Âsım, Ebûbekir Ahmed b. ‘Amr b. ed-Dahhâk eş-Şeybânî, **es-Sünne**, (thk. Muhammed Nâsiruddîn el-Elbânî), 1. Baskı, Beyrut: el-Mektebu’l-İslâmî.
- İbn Ebî Hayseme, Züheyr b. Harb (Tsz.), **et-Târîhu’l-Kebîr**, Dâru’l-Fârûk.
- İbn Ebî Hâtim, Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs b. Münzir et-Temîmî (1952), **el-Cerh ve’t-Ta‘dîl**, 1. Baskı, Beyrut: Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-‘Arabî.
- İbn Ebî Ya’lâ’, Ebu’l-Hüseyn Muhammed b. Muhammed (Tsz.), **Tabakâtü’l-Hanâbile**, (Thk. Muhammed Hâmid el-Fakî), Beyrut: Dâru’l-Ma‘rifet.
- İbn Fâris, Ebû’l-Huseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ (1979), **Mu‘cemu Mekâyîsi’l-Luĝa**, (Thk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn), I-VI, 1. Baskı, Beyrut: Dâru’l-Fikr.
- İbn Hacer el-‘Askalânî, Ebu’l-Fadl Ahmed b. Alî eş-Şâfî (H. 1415), **el-İsâbe fî Temyîzi’s-Sahâbe**, (Thk. ‘Âdil Ahmed ‘Âbdulmevcûd - Alî Muhammed Mu‘avvid), 1. Baskı, Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-‘İlmiyye.
- (1986), **Lisânu’l-Mîzân**, Beyrut: Müessesetü’l-Â’lemî li’l-Matbû’ât.
- (2000), **Nuzhetu’n-Nazar fî Tavdîhi Nuhbeti’l-Fiker fî Mustalahi Ehli’l-Eser**, (thk. Nureddin ‘İtr), 3. Baskı, Dimeşk, Matba’atu’s-Sabâh.
- (1989), **Nüzhetü’l-Elbâb fî’l-Elkâb**, (Thk. Abdülazîz Muhammed b. Sâlih), Riyad: Mektebetü’r-Rüşd.
- (1983), **Tabakâtü’l-Müdelîsîn / Ta’rîfu Ehli’t-Takdîs bi Merâtibi’l-Mevsûfine bi’t-Tedlîs**, (Thk. ‘Âsım b. Abdillâh el-Karyûtî), 1. Baskı, Amman / Ürdün: Mektebetü’l-Menâr.
- (1986), **Takrîbü’t-Tehzîb**, (Thk. Muhammed ‘Avvâme), Suriye: Dâru’r-Reşîd.
- (H. 1326), **Tehzîbü’t-Tehzîb**, Hindistan: Matba’atu Dâireti’l-Me’ârifî’n-Nizâmîyye.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed et-Temîmî (1993), **Sahîhu İbn Hibbân**, (Thk. Şu’ayb el-Arnâvût), Beyrut: Müessesetü’r-Risâle.
- (1975), **es-Sikât**, (Thk. Seyyid Şerefuddîn Ahmed), Beyrut: Dâru’l-Fikr.

- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el Kazvînî (Tsz.), **Sünenü İbn Mâce**, (Thk. Muhammed Fuâd Abdalbâkî), Beyrut: Dâru'l-Fikr.
- İbn Ma'în, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Ma'în (1979), **Târihu İbn Ma'în-Rivâyetü'd-Devrî**, (Thk. Ahmed Mahmûd Nûr Seyf), Mekke: İhyâu't-Türâsi'l-İslâmî.
- (H. 1400), **Târihu İbn Ma'în-Rivâyetü'd-Dârimî**, (Thk. Ahmed Mahmûd Nûr Seyf), Dimeşk: Dâru'l-Me'mûn li't-Türâs.
- İbn Mencüveyh, Ebû Bekr Ahmed b. Alî el-İsfehânî (H. 1407), **Ricâlu Sahîhi Müslim**, (Thk; Abdullâh el-Leysî), Beyrut: Dâru'l-Ma'rifet.
- İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd el-Basrî ez-Zührî (Tsz.), **et-Tabakâtü'l-Kübrâ**, Beyrut: Dâr-u Sâdır.
- İbn Şâhîn, Ebû Hafs Ömer b. Ahmed b. Osmân el-Bağdâdî (1999), **Zikru men İhtelefe'l-'Ulemâ ve Nukkâdu'l-Hadîs fih**, (Thk. Hammâd b. Muhammed el-Ensârî), 1. Baskı, Riyad: Mektebetu Edvâi's-Selef.
- İbnu'l-Esîr, Ebu'l-Hasen Alî b. Ebi'l-Kerem Muhammed b. Muhammed b. Abdilkerîm (1994), **Usdu'l-Ğâbe fî Ma'rifetti's-Sahâbe**, (Thk. 'Âdil Ahmed 'Âbdulmevcûd - Alî Muhammed Mu'avvid), 1. Baskı, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye.
- İbnul-'Irâkî, Ebû Zür'a Veliyyüddîn Ahmed b. Abdirrahîm b. el-Hüseyn (1995), **Kitâbu'l-Müdellesîn**, (Thk. Rif'at Fevzî Abdulmuttalib, Nâfiz Hüseyn Hammâd), 1. Baskı, Daru'l-Vefâ.
- İbrâhîm Mustafa vd. (Tsz.), **el-Mu'cemü'l-Vasît**, y.y.: el-Mektebetu'l-İslâmiyye, Tsz.
- el-'İclî, Ebu'l-Hasan Ahmed b. Abdillâh (1985), **Ma'rifetu's-Sikât**, (Thk. Abdulalîm Abdulazîm el-Büstî), 1. Baskı, Medine: Mektebetu'd-Dâr.
- el-Hüseynî, Ebu'l-Mehâsin Şemseddîn Muhammed b. Alî b. Hasan b. Hamza eş-Şâfî (1989), **el-İkmâl fî Zikri men lehû rivâye fî Müsnedi'l-İmâm Ahmed mine'r-Ricâl sivâ men Zükire fî Tehzîbi'l-Kemâl**, (Thk. Abdulmu'tî Emîn Kal'acî), 1. Baskı, Pakistan: Câmi'atu'd-Dirâsâti'l-İslâmiyye.
- Kandemir, M. Yaşar (1992), "Câbir b. Abdillâh", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde**, 6, (530-532), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- (Tsz.), "Ebû Hüreyre", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde**, 10, (160-167), Türkiye Diyanet Vakfı.
- Karacabey, Sâlih (2014), **Hadîs Tenkîdi**, Bursa: Emin Yay.
- Kâsım b. Kutlûboğâ, Ebu'l-Fidâ' Zeynuddîn (2011), **es-Sikât min men lem Yeka' fi'l-Kütübi's-Sitte**, (Thk. Şâdî b. Muhammed b. Sâlim Âlu Nu'mân), 1. Baskı, Yemen: Merkezu'n-Nu'mân.
- el-Kazvînî, Ebû Ya'lâ Halîl b. Abdillâh el-Halîlî (H. 1409), **el-İrşâd fî Ma'rifetti 'Ulemâi'l-Hadîs**, (Thk. Muhammed Saîd 'Amr İdrîs), Riyad: Mektebetu'r-Rüşd.
- el- Kelâbâzî, Ebû Nasr Ahmed b. Muhammed b. Hüseyn b. Hasan el-Buhârî (1404), **el-Hidâye ve'l-İrşâd fî Ma'rifetti Ehli's-Sika ve's-Sedâd (Ricâlu Sahîhi'l-Buhârî)**, (Thk; Abdullâh el-Leysî), Beyrut: Dâru'l-Ma'rifet.

- Keleş, Ahmet (2014), **Hadîslerin Kur'ân'a Arzı**, İstanbul: İnsan Yay..
- Keskioğlu, Osmân (1964), “Allah'a ve Peygamberine İtaat”, **Diyanet İlmi Dergi [Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi]**, 3 (4), 99-100.
- Kırbaşoğlu, M. Hayri (2015), **İslam Düşüncesinde Sünnet**, Ankara: Ankara Okulu Yay.,
- Kırış, Şemsettin (2018), “Erike Hadîsi'nin Râvîsi Olarak Mikdâm b. Ma'dikerib”, **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi**, 7(2), 995-1019.
- Koçkuzu, Alî Osmân, “Ebû Ca'fer en-Nüfeylî”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde**, 10, (117), Türkiye Diyanet Vakfı.
- Koçyiğit, Talat (1970), Peygamberimiz ve Sünnetinin Teşrî'i Değeri, **Diyanet İlmi Dergi [Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi]**, 102-110.
- Küçük, Raşit, “Abdullâh b. el-Mübârek”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde**, 1, (122-124), Türkiye Diyanet Vakfı.
- el-Mizzî, Yûsuf b. ez-Zekî (1980), **Tehzîbü'l-Kemâl**, (Thk. Beşşâr 'Avvâd Ma'rûf), 1. Baskı, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle.
- Mutçalı, Serdar (1995), **Arapça-Türkçe Sözlük**, İstanbul: Dağarcık Yay..
- en-Nesâî, Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şu'ayb b. Alî (H. 1423), **Tesmiyetu Meşâyihî Ebî Abdîrrahmân Ahmed b. Şu'ayb b. Alî en-Nesâî ve Zikru'l-Müde'llisîn**, (Thk. Şerîf Hâtim b. 'Arîf el-'Avnî), Mekke: Dâru'l-'Âlemi'l-Fevâid.
- en-Nevevî, Ebû Zekeriyâ, Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref (Tsz.), **Tehzîbü'l-Esmâ'**, (Thk. Mustafâ Abdülkâhir 'Atâ'), yy..
- (1985), **et-Takrîb ve't-Teysîr**, (thk. Muhammed 'Osmân el-Hişt), 1. Baskı, Beyrut, Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî.
- Özafşar, Mehmet Emin (1998), “Polemik Türü Rivâyetlerin Gerçek Mahiyeti”, **İslâmiyât Dergisi**.
- (1998), **Hadîsi Yeniden Düşünmek**, Ankara.
- Polat, Selahattin (1995), “Hz. Peygamber'in Sünnetini Anlama ve Sünnete Uyma, İslâm'da İnsan Modeli ve Hz. Peygamber Örneği”, **[Kutlu Doğum Haftası: 1993]**, 29-42.
- , “İrbâd b. Sâriye”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde**, 22, (438), Türkiye Diyanet Vakfı.
- es-San'ânî, Muhammed b. İsmâîl b. Salâh el-Hasenî el-Kehlânî (2012), **et-Tahbîr li İdâhi Me'âni't-Teysîr**, (thk. Muhammed Subhî b. Hasan Hallâk), I-VII, 1. Baskı, Riyad, Mektebetu'r-Ruşd.
- es-Sehâvî, Şemsuddîn Ebu'l-Hayr Muhammed b. 'Abdîrrahmân (2003), **Fethu'l-Muğîs bi Şerhi Elfiyyeti'l-Hadîs**, (thk. 'Alî Hüseyin 'Alî), I-IV, 1. Baskı, Mısır, Mektebetu's-Sunne.
- Sifil, Ebubekir (1997), “Fazlur-Rahmân'ın 'Tarih Boyunca İslami Metodoloji Sorunu' Adlı Eserine Eleştirel Bir Yaklaşım”, **İslâmî Araştırmalar Dergisi**, 10 (1-2-3-4), 149-162.
- Soyalan, Mehmet Yaşar (2014), **Kur'ân Dışı Vahyin İmkânsızlığı**, İstanbul: İşaret Yay..

Subaşı, Ahmet (2005), **Sünnetin Rivâyetlerle Temellendirilmesi Sorunu Bağlamında Suyûtî'nin Miftâhu'l-Cenne Adlı Eserinin Değerlendirmesi**, Yüksek Lîsâns Tezi, Ankara.

es-Suyûtî, Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr (Tsz.), **Esmâu'l-Müde'llisîn**, (Thk. Mahmûd Muhammed Mahmûd Hasan Nassâr), 1. Baskı, Beyrut: Dâru'l-Cîl.

----- (Tsz.), **Tedribu'r-Râvî fi Takrîbi'n-Nevevî**, (thk. Ebû Kuteybe Nazar Muhammed el-Fâryâbî), I-II, Mısır, Dâru Tîbe.

eş-Şâfî, Muhammed b. İdrîs Ebû Abdillâh (Tsz.), **Müsnedü's-Şâfî**, Beyrut: Dâru'l-Kütubi'l-İlmiyye.

eş-Şâfî, Nizâmuddîn Ebû 'Alî Ahmed b. Muhammed b. İshâk (2003), **Usûlu's-Şâfî**, (thk. 'Abdullâh Muhammed el-Halîlî), 1. Baskı, Beyrut, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.

Şa'bân, Zekiyyüddîn (2009), **İslâm Hukuk İlminin Esasları (Usûlü'l-Fıkh)**, (trc. İbrahim Kâfi Dönmez), 11. Baskı, Ankara, TDV Yayınları.

Şentürk, Lütfî (2007), "Peygamberimiz ve Sünnetinin Teşrî Değeri", **Diyanet İlmi Dergi**, 3 (43), 71-80.

----- (1996), "Sünnet ve Teşrî'deki Yeri", **Diyanet İlmi Dergi**, 1 (32), 3-20.

et-Taberânî, Ebu'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb (1415), **el-Mu'cemü'l-Evsat**, (Thk. Târik b. Abdillâh vd.), Kâhire: Dâru'l-Haremeyn.

----- (1983), **el-Mu'cemü'l-Kebîr**, (Thk. Hamdî b. Abdülmecîd es-Selefî), Musul: Mektebetu'l-'Ulûm ve'l-Hikem.

et-Tirmizî, Ebû 'İsâ Muhammed b. 'İsâ (Tsz.), **es-Sünen (el-Câmi'u's-Sahîh)**, (Thk. Ahmed Muhammed Şâkir), Dâru'l-Fikr.

Toksarı, Alî (1994), **Delil Olma Yönünden Sünnet**, Rey Yay..

----- (2014), "Teşrî'i Değeri Açısından Sünnetin Konumu", **Bilimname: Düşünce Platformu**, 2 (27), 9-24.

Uludağ, Süleymân vd. (1997), "Hasan-ı Basrî", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde**, 16, (291-307), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Uraler, Aynur (2001), **Sahâbe Uygulaması Olarak Sünnete Bağlılık**, İstanbul: İFAV.

Usmânî, Muhammed Taqî (2010), **Sünnet'in Bağlayıcılığı**, (Çev. İbrâhîm Kutluay), 2. Baskı İstanbul: Rağbet Yay.

Yavuz, Yusuf Şevki (2012), "Vahiy", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde**, 42, (440-443), Türkiye Diyanet Vakfı.

Yücel, Ahmet, "Humeydî, Abdullâh b. Zübeyr", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde**, 18, (357), Türkiye Diyanet Vakfı.

ez-Zehabî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân (1995), **Mîzânu'l-İ'tidâl fi Nakdi'r-Ricâl**, (Thk. Alî Muhammed Muavvid vd.), Beyrut: Dâru'l-Kütubi'l-İlmiyye.

----- (2009), **el-Muğnî fi'd-Du'afâ'**, (Thk. Nûreddin İtr), Katar: İdâretu İhyâi't-Türâs.

- (1992), **el-Kâşif fî Ma‘rifetti men lehû Rivâye fi’l-Kütübi’s-Sitte ve Şerhih**, (Thk. Muhammed ‘Avvâme ve Ahmed Muhammed Nemr el-Hafîb), Dâru’l-Kıbleti li’s-Sekâfeti’l-İslâmiyye.
- (1413), **Siyeru A‘lâmi’n-Nübelâ**, (Thk. Şu‘ayb el-Arnâvût vd.), Beyrut: Müessesetü’r-Risâle.
- (1987), **Târîhu’l-İslâm ve Vefeyâtu’l-Meşâhîr ve’l-A‘lâm**, (Thk. Dr. Ömer Abdüsselâm), Beyrut: Dâru’l-Kitâbi’l-Arabî.
- (1998), **Tezkiretü’l-Huffâz**, (Thk; Zekeriyyâ ‘Umeyrât), Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-‘İlmiyye.

ÖZGEÇMİŞ

Ağrı'nın Hamur ilçesine bağlı Ekincik köyünde 1991 yılında doğdu. 1997 yılında başladığı eğitim hayatında, İlkokulu köyünde ortaokulu, Hamur ilçesinde, liseyi ise Ağrı şehir merkezinde okudu. Ağrı Merkez Anadolu İmâm Hatip lisesinden 2009'da mezun olup aynı yıl Erzurum Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesine yerleşti. 2012 yılında çift anadal programı kapsamında İDKAB Bölümü de okumaya başladı. 2014 yılında bu iki bölümden de mezun olup aynı yıl Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslâm Bilimleri Bölümünde Araştırma Görevlisi olarak çalışmaya başladı.

Halen aynı görevi yürütmektedir.

